891.7 T93iZ v.3

SLAVENSKA KNJIŽNICA

TURGENJEV:

IZABRANE PRIPOVIESTI.

NORTHWESTERN
UNIVERSITY
LIBRARY

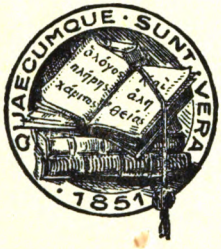

The Gift of
Borivoj R. S. Franko-Filipasić

IV · 3

SLAVENSKA KNJIŽNICA.

IZDAJE

MATICA HRVATSKA.

KNJIGA PETA.

TURGENJEV:

IZABRANE PRIPOVIESTI.

SVEZAK TREĆI.

ZAGREB.
TISAK KARLA ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).
1897.

IVAN S. TURGENJEV.

IZABRANE PRIPOVIESTI.

SVEZAK TREĆI.

LOVČEVE BILJEŽKE.

PREVEO

MIRKO DIVKOVIĆ.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.
1897.

891.7
T93iz
v.3

LOVČEVE BILJEŽKE.

I.

Tvor i Kalinić.

Komu se dogodilo te se vozio iz bolhovskoga okružja u žizdrinsko, toga je jamačno porazila oštra razlika medju rodom ljudskim u orlovskoj guberniji i onim u kalužkoj. Orlovski je mužik nevelika rasta, zguren, neveseo, gleda izpod oka, živi u siromašnoj jasikovoj kolibici, ide na robotu, ne bavi se trgovinom, slabo se hrani, nosi obuću od lika. Kalužki činženjak stanuje u prostranoj borovoj kući, visok je rastom, gleda smjelo i veselo, lica je čista i biela, trguje uljem i katranom, a o praznicima ide u čizmama. Orlovsko je selo (govorimo o iztočnom dielu orlovske gubernije) obično naseljeno usred uzoranih polja, blizu jaruge, kojekako pretvorene u muljevit ribnjak. Osim nekoliko vrba, uviek gotovih na uslugu, i dvie tri mršave breze, ne ćeš drvceta uočiti na vrstu unaokolo; kućica se priliepila za kućicu, krovovi su pokriti gnjilom slamom .... Kalužko je selo naprotiv većinom šumom obkoljeno; kućice stoje slobodnije i uzpravnije, a pokrite su daščicama; vrata se dobro zatvoraju, plot na zadvorju nije razvaljen i nije se izvalio napolje, ne zove u goste svaku svinju, koja onuda prolazi .... I za lovca je u kalužkoj guberniji bolje. U orlovskoj će guberniji nestati posljednjih šuma i grmlja za pet godina, a blata niko se više ondje ne opominje; u kalužkoj naprotiv pružaju se branjevine na sto, a blata na desetke vrsta i jošte nije nestalo plemenite ptice — maloga tetrieba, ima i dobrodušne velike šljuke, a provrtna jarebica plahim svojim poletom veseli i plaši strielca i psa.

852883

Loveći zadjem u žizdrinsko okružje, sastanem se u polju i upoznam se s jednim kalužkim malim vlastelinom, s Polutikinom, strastnim lovcem, a po tome naravno izvrstnim čovjekom. Bilo u njega istina i slaboća: on je na primjer prosio sve bogate djevojke u guberniji, pa kad su mu odbili i ruku i kuću, povjeravao je žalost svoju sa skrušenim srcem svim drugovima i prijateljima, te nije prestao slati roditeljima djevojačkim na dar kisele breskve i druge nedospjele plodove vrta svoga. Rado je ponavljao jednu i istu dosjetku, kojoj se nikad nitko nije jamačno nasmijao, ma i koliko joj je vriednost g. Polutikin davao; hvalio je djela Akima Nahimova i pripoviest: Pinnu; mucao je; svoga je psa zvao Astronomom; mjesto jednako govorio je jednače, i uveo u kuću svoju francuzku kuhinju, tajna koje bila je po shvatanju kuhača njegova u tome, da je podpunoma izmienio svakomu jelu pravi njegov tek. Meso imalo je u toga majstora riblji tek, riba — po gljivama, makaruni — po barutu: zato nije ni jedna mrkva došla u juhu ne primivši oblik romba ili trapeza. No odbivši te nemnoge i neznatne nedostatke bio je g. Polutikin, kako je već kazano, izvrstan čovjek.

Već prvi dan poznanstva moga s g. Polutikinom pozove me, da noćim u njega.

— Do moje kuće ima od prilike pet vrsta, doda on; — pješke bit će nam daleko, svratimo se najprije k Tvoru. (Čitatelj će dopustiti, da ne nasljedujem mucanja njegova.)

— A tko je taj Tvor?

— A moj kmet .... Sasvim je blizu odavle.

Mi se opravimo k njemu. Usred šume, na izkrčenoj i obradjenoj poljani, uzdizalo se samotno selište Tvorovo sastavljeno od nekoliko borovih zgrada plotom spojenih; pred glavnom kućom pružilo se podstrešje poduprto tankim stupićima. Unidjemo. Dočeka nas mlado momče od dvadeset po prilici godina, visoko i krasno.

— A Fedja! je li Tvor kod kuće? zapita ga g. Polutikin.

— Nije. Tvor je u grad otišao, reče momče smiešeći se i pokazujući niz kao snieg bielih zubi. — Zapoviedate li, da upregnem kolica?

— Da, brate, kolica. I donesi nam kvasa.

Udjemo u kuću. Nijedna suzdaljska slika nije bila priliepljena na čistim brvenim zidovima; u uglu pred težkom ikonom u srebrnom okviru gorjelo je kandilo; lipov stol bio je skoro ostrugan i opran; medju gredama i po prozornim oplatama niesu se šetali žohari i švabe. Mladi se momak doskora pojavi s velikim bielim vrčem, punim dobra kvasa, s velikim komadom pšeničnoga hljeba i s nekoliko nasoljenih krastavaca u zdjelici. Postavivši svu tu zalihu na stol nasloni se na vrata i stane nas smiešeći se promatrati. Još mi niesmo dospjeli, da pojedemo naš zakusak, kad već zadrndaju kolica pred predkućnicom. Mi izadjemo. Momče od petnaest od prilike godina, kudravo i crvenih obraza, sjedilo je kao kočijaš i s trudom zauztezalo tovna lisasta ždriebca. Oko kolica stajalo neko šest ljudi, mladih divova, koji su vrlo bili nalik jedan na drugoga i na Fedju. — „Sama djeca Tvorova!“ napomene Polutikin. — „Sami Tvorčići,“ prihvati Fedja pristajući odmah za njima na predkućnicu; „ali to niesu jošte svi: Potap je u šumi, a Sidor se odvezao sa starim Tvorom u grad .... Pazi, Vasja,“ nastavi on prema kočijašu: — „tjeraj živo, gospodina voziš. Samo na droncavu putu, pazi, polaganije; pokvarit ćeš i kolica, a gospodski ćeš drob uzdrmati!“ — Ostali se Tvorčići nasmiju Fedjinoj opomeni. — „Namjesti Astronoma!“ svetčano krikne g. Polutikin. Fedja digne sa zadovoljstvom u zrak psa, koji se na silu smiešio te ga metne na dno kolica. Vasja pusti konju uzdu, mi se maknemo. — „A evo moje pisarne“, reče na jedanput g. Polutikin, pokazujuć na malenu nizku kućicu: — „hoćete li, da udjemo?“ — „Izvolite.“ — „Sad je prazna“ doda on silazeći: — „ali

sasvim tim je vriedno, da je pogledate.“ — Pisarna je sastojala od dvie prazne sobe. Stražar, ćorav starčić, dotrči sa zadvorja. — „Zdravo, Minjaiću,“ progovori g. Polutikin:... „a gdje je voda?“ — Ćoravoga starčića nestane i odmah se povrati s bocom vode i s dvie čaše. „Pokušajte,“ reče mi Polutikin: — „ovo je izvrstna izvor — voda.“ Mi izpijemo po čašu, a pri tom klanjao nam se starčić do pojasa. — „No, sad možemo, čini se, napried,“ doda moj novi prijatelj. „U toj sam pisarni ja prodao trgovcu Allilujevu četiri desetine šume za dobru cienu.“ — Sjednemo u kola i za po sata evo nas već u dvorištu gospodskoga dvorca.

— Kažite mi, molim Vas, upitam ja Polutikina za večerom, — zašto živi u vas Tvor odieljeno od ostalih vaših mužika?

— Eto zašto: on je pametan mužik. Dvadeset i pet od prilike godina tome nazad izgorjela mu kuća; i eto dodje k mojemu pokojnomu ćaći i reče: dopustite, reče, Nikolaju Kuzmiću, da se naselim u vas u šumi na blatu. Plaćat ću vam dobru daću. — A zašto da se ti naseljuješ na blatu? — E tako; samo vas ćaćko Nikolaju Kuzmiću liepo molim, da me ni na kakvu robotu ne tjerate, a daću odredite, kako sami znate. — Pedeset rubalja na godinu! — Izvolite. — Dobro, ali bez zaostatka, pamti. — Dakako, bez zaostatka.... I evo on se naseli na blatu. Od toga vremena ga i zovu Tvorom.

— No i obogatio se? zapitam ja.

— Obogatio. Sad mi plaća sto rubalja daće, a mogao bi mu jošte i povisiti. Već sam ne jedanput govorio: odkupi se, Tvore, ej, odkupi se!... A on me lopov uvjerava, da nema čim; novaca, veli, nema... Ali to ne može nipošto biti!...

Drugi se dan odmah poslije čaja opet odpravimo u lov. Vozeći se kroz selo zapovjedi g. Polutikin kočijašu, da stane pred nizkom kućicom i zovne glasno: „Kaliniću!“ — „Odmah,

gospodaru, odmah" odazove se glas sa dvorišta: — „obuću podvezujem." — Mi se povezemo korakom; za selom stigne nas čovjek od jedno četrdeset godina, visoka rasta, mršav s malenom nazad nagnutom glavicom. To je bio Kalinić. Dobrodušno njegovo osmàglo* lice, gdjegdje boginjavo na prvi mi se pogled dopane. Kalinić je svaki dan, kako sam poslije doznao, polazio s gospodarom u lov, nosio mu torbu, kadšto i pušku, pazio je, gdje ptica sjeda, donosio vodu, brao jagode, gradio šumnjače,** išao po kola; bez njega nije mogao g. Polutikin ni koraka učiniti. Kalinić bio čovjek osobito vesele, osobito krotke ćudi, neprestano je pjevao u pô glasa, bezbrižno pogledavao na sve strane, govorio malo kroz nos, smiešeći se žmirio svojima svjetlomodrim očima, hvatao se često rukom za meku svoju, klinastu bradu. Nije išao brzo, ali velikim koracima podupirući se lako na dug i tanak štapić. Svega toga dana nije ni jedanput sa mnom progovorio, posluživao mene ponizujući se, no na gospodara svoga gledao je kao na diete. Kad nas je nesnosna podnevna pripeka prinudila, da potražimo zaklon, odvede nas u svoj pčelinjak, u samu šumsku guštaru. Kalinić otvori nam kolibicu, po kojoj su visjele ručice suhe mirišljive trave, pa namjestivši nas na svježem sienu metne na glavu nekaku vreću s mrežom, uzme nož, lonac i ugarak i ode košnici, da nam izreže sât. Mi stanemo piti providni, topli med s izvor-vodom i zaspimo pod jednolikim zujanjem pčela i brbljavim šapatom lišća. — Lak dašak povjetarca razbudi me .... Otvorivši oči spazim Kalinića, gdje sjedi na pragu na pô otvorenih vrata i nožem rezucka žlicu. Dugo sam se nasladjivao licem njegovim, krotkim, bistrim kao večernjim nebom. I gosp. se Polutikin probudi. Niesmo odmah ustali. Prijatno se poslije duga hoda i duboka sna leži nepomično na sienu: tielo se mazi i gine, lakim žarom plamti lice, sladka lienost zaklapa oči. Napokon se dignemo

* Od sunca opaljeno. — ** Koliba od šume.

te i opet podjemo tumarati do večera. Za večerom progovorim i opet o Tvoru i o Kaliniću. „Kalinić — dobar je mužik,“ reče g. Polutikin: — „usrdan i uslužan mužik; ali gospodarstvo svoje ne može jednače* urediti, pa ga sve odvlačim od toga. Svaki dan polazi sa mnom u lov.... Kakvo je to gospodarstvo, — prosudite sami.“ U tom se ja s njim složim i mi legnemo spavati.

Drugi je dan g. Polutikin bio prinudjen otići u grad u poslu sa susjedom Pičukovom. Susjed Pičukov zaorao je u njega zemlju i na zaoranoj zemlji izbio jednu ženu njegovu. Ja se odvezem u lov sam i svratim se pred večer k Tvoru. Na kućnom pragu dočeka me ćelav starac, nizka rasta, plećat i jak — Tvor sam glavom. Ja sam radoznao gledao toga Tvora. Sklad lica njegova sjećao nas Sokrata: isto tako visoko prištavo čelo, jednako malene očice, i isti tupi nos. Mi unidjemo zajedno u kuću. Onaj isti Fedja donese nam mlieka s crnim hljebom. Tvor sjedne na klupu, te je veoma mirno gladio kudravu svoju bradu i zametnuo sa mnom razgovor. On je, čini se, osjećao vriednost svoju, micao se lagano, kadšto se podsmievao izpod dugih svojih brkova. Razpravljali smo o sjetvi, o žetvi, o seljačkom gospodarstvu.... On se kao da sve sa mnom slagao; samo mi bude po tom težko, te sam osjećao, da ne govorim baš.... Tako je to nekako čudnovato bilo. Tvor se kadšto mudro izražavao, jamačno iz opreznosti.... Evo vam obrazac našega razgovora:

— Čujde, Tvore, rečem ja njemu, — zašto se ne odkupiš od gospodara svoga?

— A zašto da se odkupim? Sad ja gospodara svoga poznajem i daću svoju znam.... gospodar je naš dobar.

— Opet je bolje na slobodi, — opazim ja.

Tvor me pogleda sa strane.

— Sigurno, reče on.

---

* **Mjesto: jednako = sasvim tim.**

— No, zašto se daklem ne odkupljuješ?

Tvor mahne glavom.

— Čime zapoviedaš, gospodaru, da se odkupim?

— No, dosta, starče....

— Dospije li Tvor medju slobodne ljude, — nastavi on poluglasno, kao da za sebe govori: — tko bez brade živi, taj je veći od Tvora.

— Pa i ti sam obrij bradu.

— Što je brada? brada je — trava, možeš je pokositi.

— No, što daklem?

— A da Tvor ravno medj trgovce zapane; trgovci žive dobro, pa i oni su bradati.

— Zar se ti gle i trgovinom baviš? — upitam ga ja.

— Trgujemo pomalo uljem i katrancem.... Zapoviedaš li, gospodaru, da se upregnu kolica?

„Jak si jezikom i čovjek na oprezu,“ — pomislim ja. — Hvala, ne treba, — rečem na glas: — kolica mi ne treba; sjutra ću obaći oko tvoga majura i ako dopustiš, noćit ću u tebe na sjeniku.

— Dobro nam došao. Ali hoće li ti zgodno biti na sjeniku? Zapovjedit ću ženama, da ti pošalju ponjavu i metnu jastuk. Ej, žene! vikne on dižući se s mjesta: — ovamo vas žene!.... A ti, Fedja, podji s njima. Ta žene su glup stvor.

Poslije četvrt sata sprovede me Fedja sa žižkom u sjenik. Ja se bacim na mirišljivo sieno, pas se smota kod nogu mojih; Fedja mi zaželi dobru noć, vrata zaškripe i tresnu. Ja niesam dosta dugo mogao zaspati. Krava dodje k vratima, šumno dahne dva puta; pas zalaje s dostojanstvom na nju; svinja prodje mimo zamišljeno rokćući; konj stao negdje u blizini žvatati sieno i dahtati.... napokon zadriemam.

U zoru me probudi Fedja. Ovaj mi se veseli, okretni momak vrlo dopane; pa je i, koliko sam mogao opaziti, bio i ljubimac staroga Tvora. Obojica se sasvim ljubazno medju

sobom peckala. Radi toga, što sam proveo noć pod krovom njegovim ili poradi drugoga čega, postupao je Tvor mnogo prijaznije sa mnom od juče.

— Samovar ti je spreman, — reče on meni smiešeći se, ajdemo čaj piti.

Mi posjedamo za stol. Zdrava žena, jedna od nevjesta njegovih, donese lonac s mliekom. Svi su sinovi njegovi redom ulazili u kuću.

— Koliko li je u tebe poroda! — opazim ja.

— Da, progovori on, odgrizajući majušan komadić šećera: — na sebe i na svoju staru, čini se, da se ne mogu potužiti.

— I svi s tobom žive?

— Svi. Sami to hoće, tako i žive.

— A svi su oženjeni?

— Osim jednoga ugursuza, koji ne će, da se ženi, odvrati on pokazujući na Fedju, koji se kao i prije naslonio na vrata. — Vaska, taj je jošte mlad, taj može počekati.

— A zašto da se ženim? reče Fedja, — meni je i ovako dobro. Čemu mi žena? Da se svadjam s njom, što li?

— No, ti već .... već ja tebe poznajem, srebrno prstenje nosiš .... Sve bi se ti njuškao s dvorskim djevojkama .... Mante se ćorava posla, bezstidnici, nastavi starac psujući sobarice. — Već ja tebe poznajem, moj gospodski sine!

— A kakvo je dobro u ženi?

— Žena je — poslenica, važno opazi Tvor.

— Žena je mužiku, što i sluga.

— A šta će meni poslenica?

— Voliš ti tudjim rukama zmije hvatati. Poznajemo take ptičice.

— No, oženi me, kad je tome tako. A? Što? Zašto šutiš?

— No, dosta, dosta, lakrdijašu! Gle, mi dosadjujemo gospodinu s tobom. Oženit ću te, ne boj se .... A ti se, gospo-

daru, ne srdi; vidiš, diete je jošte maleno, jošte nije dospjelo do razuma.

Fedja strese glavom . . . .

— Je li kod kuće Tvor? — oglasi se za vratima poznat glas, — i Kalinić udje u kuću s ručicom poljskih jagoda u rukama, što je ubrao za svoga prijatelja Tvora. Starac ga radostno dočeka. Ja pogledam čudeći se na Kalinića; priznajem, niesam očekivao take „nježnosti“ od mužika.

Toga sam ja dana otišao u lov četiri sata kasnije nego obično i provedem tri sliedeća dana u Tvora. Moji su me novi znanci zanimali. Ne znam, čim sam stekao njihovo povjerenje, no oni su se neprinudjeno sa mnom razgovarali. Ja sam ih sa zadovoljstvom slušao i pazio na njih. Oba prijatelja niesu nikoliko bili nalik jedan na drugoga. Tvor je bio čovjek razsudljiv, praktičan, administrativna glava, racionalista; Kalinić je naprotiv pripadao k broju idealista, romantika, ljudi zanosnih i sanjara. Tvor je poimao zbilju, to jest: sagradio, što mu treba, nakupio nešto novaca, slagao se s gospodarom i s drugim oblastima. Kalinić išao je u obući od lika, te je kojekako kuburio. Tvor je narodio veliku porodicu, pokornu i složnu; u Kalinića bila jedno u žena, koje se on bojao, a djece nije uobće imao. Tvor je u dušu poznavao g. Polutikina; Kalinić se klanjao svome gospodinu. Tvor je Kalinića ljubio te ga zaštićivao; Kalinić ljubio je i cienio Tvora. Tvor govorio je malo, podsmievao se i bio pametan za sebe; Kalinić je govorio s vatrom, ako i nije pjevao kao slavulj, kako okretni fabrični radnik . . . . No Kalinić imao je prednosti, što je i sam Tvor priznavao, na primjer: bajao je krv, strah, bjesnoću, tjerao gliste; pčele mu se davale, bio je srećne ruke. Tvor ga preda mnom zamoli, da uvede u konjušnicu novokupljena konja, Kalinić izpuni molbu staroga skeptika sasvim savjestno i važno. Kalinić se držao više prirode, a Tvor — ljudi i družtva; Kalinić nije rado razsudjivao i u sve je sliepo vje-

rovao; Tvor se pače podigao do ironičke tačke, s koje je pogledao na život. Mnogo je vidio, mnogo i znao, i ja sam se mnogomu od njega naučio. Iz njegova sam ja pripoviedanja na primjer saznao, da se svakoga ljeta, pred kositbom, pojavljuju u selima malena kolica, osobita obrazca. U tim kolicima sjedi čovjek u kaftanu i prodaje kose. U kovanim novcima ište rubalj i dvadeset pet kopejaka — rubalj i pol u bankama; na dug tri rublja i rubalj u srebru. Svi mužici, razumije se, uzimaju u njega na vjeru. Za dvie tri nedjelje evo ga i opet, da traži novce. Mužik je istom ovas pokosio, daklem ima čime platiti; ide s trgovcem u krčmu i tamo se izplaćuje. Pojedini su vlastelini već namislili, da sami nakupuju kosa za gotove novce, pa da ih razdaju na dug mužicima pod istu cienu; nu mužici bili su nezadovoljni, pače pokunjeni; lišavali ih tako zabave, da kuckaju po kosi, prisluškuju, te je prevrću iz ruke u ruku, pa do dvadeset puta da pitaju varavoga gradskoga trgovčića: „a znaš li čoče, da ova kosa nije baš onoga . . . .?“ Tako su isto lukavi kupujući srpove s tom jedinom razlikom, što se tu i žene u posao miješaju i što dovedu kadšto samoga prodavca do potrebe, da ih na korist njihovu izbije.

Ali najviše stradaju žene evo u kakom slučaju. Nabavljači gradje za papirnice povjeravaju kupovanje dronjaka ljudma osobite vrsti, koje zovu u nekim okružjima „orlovi.“ Takav orao primivši od trgovca oko dvjesta rubalja ide na plien. No on ne napada kao plemenita ptica, od koje mu ime, otvoreno i smjelo: naprotiv poslužuje se kovarstvom i lukavstvom. Kolica svoja ostavlja negdje u grmlju oko sela, a sam ide po zadvorju i ostraga kao kakav prolaznik ili naprosto bezposlica. Žene naslućuju dolazak njegov, te mu kradom idu u susret. U hitnji se svršuje trgovački posao. Za nekoliko mjedenih grošića predaje žena „orlu“ svaki nepotrebit dronjak, no čestoputa pače i muževlju košulju i svoj haljinac. U

posljednje vrieme drže žene probitačnim same sebe krasti i takim se načinom riešiti konopalja, osobito „svlaka,“ — znamenito razprostranjivanje i usavršivanje prometnosti „orlova!“ No zato su se i mužici izoštrili sa svoje strane, pa kako i najmanje naslute ili samo načuju, da se pojavio „orao,“ odmah se živo laćaju mjera oštrih, da se očuvaju. I zaista, nije li to uvredljivo? Konoplju prodavati njihov je posao, — i oni je zaista i prodaju — ne u gradu, — u grad valjalo bi im se samim vući, — već nadošlim trgovčićima, koji nemajući kantara računaju na pud* četrdeset pregršti, — a vi znate kolika je pregršt, kolik dlan u ruskoga čovjeka osobito, kad je „usrdan!“

Takih sam se pripoviesti ja, čovjek neizkusan i u selu, što no se veli, „nedomaći“ dosta naslušao. No Tvor nije sveudilj pripoviedao, nego je i sam mene razpitivao o koječemu. Saznavši, da sam bio u inozemstvu, razpali se u njem radoznalost .... Kalinić nije za njim zaostajao; no na Kalinića više je djelovao opis prirode, gora, vodopada, neobičnih zgrada, velikih gradova. Tvora su zanîmala pitanja o upravi i vladi. On je sve redom razpitivao: — „Je li u njih onamo tako isto, kao što u nas, ili inače? ... Nu govori, gospodaru, — kako je? ...“ — „A! ah, Gospodi, budi volja tvoja!“ klikne Kalinić, dok sam ja pripoviedao. Tvor je mučao, mrštio guste svoje obrve i samo kadšto opazio, „da ovo ili ono u nas ne bi moglo biti, a evo ovo je dobro, ovo je u redu.“ Svih njegovih pitanja ne mogu vam ponoviti, pa i nema tome razloga; no iz našega razgovora stekao sam uvjerenje, čemu se jamačno čitatelji nikako ne nadaju, — uvjerenje, da je Petar Veliki bio pravi ruski čovjek, ruski osobito u svojim reformama. Ruski je čovjek tako uvjeren o sili i snazi svojoj, da mu nije stalo, makar se i polomio: malo se bavi prošlošću svojom i slobodno gleda napried. Što je dobro — to

* Pud ima 16·4 klg.

mu se dopada, što razborito — to mu i podaj, a odkuda to dolazi — to mu je deveta briga. Zdrav njegov smisao rado se podruguje suhoparnomu njemačkomu mudrovanju; no Niemci su po njegovim riečima radoznao „narodić“ i on je gotov poučiti se u njih. Hvala iznimnom položaju njegovu, i istinskoj nezavisnosti njegovoj, govorio je Tvor sa mnom o mnogo koječemu, čega ne bi iz drugoga vilama izvadio, kako kažu mužici, — žrvnjem ne bi izmljeo. On je zbilja poimao svoj položaj. Razgovarajući se s Tvorom prvi sam put čuo prost, pametan govor ruskoga mužika. Znanje njegovo bilo je za nj dosta obsežno, no čitati nije znao; Kalinić je — znao. „Ovomu je šaljivdžiji uspjelo naučit knjigu,“ nastavi Tvor: — „nikad mu niesu, što se pamti, pčele mrle.“ — „A jesi li djecu svoju dao na knjigu?“ — Tvor zašuti malo. „Fedja zna.“ — „A drugi?“ — „Drugi ne znaju.“ — „A zašto?“ — Starac ne odgovori i zapodjene drugi razgovor. U ostalom ma i kako pametan bio, opet se i u njega našlo dosta predsuda i praznovjerja. Žene je na primjer iz dna duše prezirao, a u veselu trenutku bila mu slast podrugivati im se. Žena njegova, stara i svadljiva, nije slazila cieli dan s peći* i neprestano je mrmljala i psovala. Sinovi se niesu obazirali na nju, no nevjeste držala je ona u strahu božjem. Ne pjeva badava u ruskoj pjesmici svekrva:

Kakòj ty mně synъ,
Kakòj semьjanìnъ!
Ne bьjoš ty ženy,
Ne bьjoš molodòj . . . .**

Jedanput se već nakanim, da se zauzmem za nevjeste kušajući uzbuditi samilost Tvorovu; no on mi mirno odvrati: „veseli li vas zanimati se takim . . . . tricama, — puštaj žene,

* U ruskoj je seljačkoj kući nad peći pregradak, na koji se po stubama ide. Na tom se pregradku griju i počivaju. — ** Kakav si mi ti sin, kakav domaćin! Ne biješ žene, ne biješ mlade.

neka se kolju .... Što ih više razvadjaš — to su gore, pa nije vriedno ni ruke mrčiti.“

Kadšto je opaka baka slazila s peći i dozivala iz predkućja kućnoga psa govoreći: „ovamo, ovamo, ćuko!,“ a onda udri žaračem po mršavim ledjima njegovim ili je stala pod nadstrešje, te se, kako je Tvor govorio, sa svima prolaznicima „grizla.“ Muža svoga bojala se sasvim tim i na njegovu se zapovied pobrala na peć. No osobito je bilo zanimljivo slušat razpru Kalinićevu s Tvorom, kad je stvar došla do g. Polutikina. — „Više mi u njega, Tvore, ne diraj preda mnom,“ — reče Kalinić. „A zašto ti ne sašije čizme?“ — odvrati ovaj. — „Kake čizme!.... šta će meni čizme? Ja sam mužik....“ „Evo i ja sam mužik, pa gle....“ Kod te rieči digne Tvor nogu svoju i pokaže Kaliniću čizmu skrojenu jamačno iz mamutove kože. — „Ta ti valja da niesi brat naš!“ odgovori Kalinić. — „No da ti barem dade za likovu obuću: gle, ti ideš s njim u lov: valjda koliko dana, toliko trebaš i obuće.“ — „On mi daje na likovu obuću.“ — „Da, prošle godine dao ti desetak.“ — Kalinić se srdito odvrati, a Tvor da se udavi od smieha, pri tom su majušne očice njegove posve izčezavale.

Kalinić dosta je ugodno pjevao i igrao na balalajci.* Tvor ga slušao te slušao, na jednom spusti glavu na stranu i stane slagati žalostnim glasom. Osobito mu je draga bila pjesma:

Dolja ty mojá, dolja!**

Fedja nije propustio zgodu, da ne pecne otca. — „Zašto si se, starče, tako razžalostio?“ — No Tvor poduprvši obraz rukom zatvarao oči i nastavio tužiti se na svoj udes .... Zato nije u drugo vrieme bilo marljivijega čovjeka od njega. Uviek je znao sebi naći bilo kakavgod posao — kolica popravljati,

---

*** Narodni ruski muzikalni instrumenat od tri strune, u koje se udara prstima. — ** Usude moj, usude!**

ogradu podupirati, ormu pregledati. Do osobite čistoće nije mu ipak stalo bilo i odgovori mi jedanput na napomenu moju:„ u kući treba da stanom miriše.“

— Pogledajte, rečem mu ja na to, kako je u Kalinićevoj košnici čisto.

— Pčele bi prestale živjeti, gospodaru, — reče on uzdahnuvši.

— A imaš li ti, — upita me drugi put, — očevinu svoju? „Imam.“ — „Je li kako daleko odavle?“ — „Neko sto vrsta.“ — „A živiš li ti, gospodaru, na očevini svojoj?“ — „Živim.“ — „Ali se najviše valjda baviš puškom?“ — „Da ti pravo kažem, da.“ — „I pravo činiš, gospodaru, strieljaj sebi u zdravlje male tetriebe, a starješinu mienjaj češće.“

Četvrti dan uveče pošalje g. Polutikin po mene. Žao mi je bilo razstajati se sa starcem. Ja sjednem s Kalinićem zajedno u kola. — „Nu, s Bogom, Tvore, ostaj zdravo.“ — rečem ja .... „S Bogom, Fedja.“ — „S Bogom, gospodaru, s Bogom, ne zaboravi nas.“ Mi se povezemo; večernje se nebo tek zažari. — „Sjutra bit će prekrasno vrieme,“ nastavim ja gledajući na vedro nebo. — „Ne će, bit će kiše,“ odvrati Kalinić; — „patke eno pljeskaju, a i trava vrlo silno miriše.“ — Mi zadjemo u grmlje. Kalinić zapjeva u pô glasa poskakujući na sjedalu, pa je sve gledao i gledao na sumračje ....

Sjutradan ostavim gostoljubivi krov g. Polutikina.

II.

Jermolaj i mlinarica.

Večer spremim se ja s lovcem Jermolajem na „čekanje“ .... No možda ne znaju svi čitatelji moji, što je to čekanje. Ćujte daklem, gospodo.

Četvrt sata pred sunčanim zahodom, u proljeće, idete u gaj s puškom, bez psa. Tražite sebi mjesto gdje bilo pored šumskoga okrajka, ogledate se, razpitujete piston, namigujete na druga. Četvrt sata prošlo. Sunce sjelo, no u šumi još je svietlo; zrak čist i providan; ptice brbljavo žubore; mlada se trava sja veselim sjajem smaragda .... vi čekate. Šuma se unutra malo pomalo smrkava; crveno svjetlo večernjega sutona vuče se polagano po korienju i deblima drvétâ, diže se sve više i više, prelazi od nižih, gotovo jošte golih grančica, k nepomičnim zadriemalim vršcima .... Eto i sami se vršci smrkli; rumeno se nebo plavi. Šumski miris biva jači, vjetar pomalo zalavorio toplom vlagom; i doprvši do vas zamire oko vas. Ptice se ne uspavljuju sve na jedanput — nego po rodovima: evo zamukla zeba, poslje nekoliko časaka grmuša, za njom strnadica. U šumi bude sve tamnije i tamnije. Drveta se sastaju u velike, crne hrpe; na sinjem nebu plašljivo izlaze prve zvjezdice. Sve ptice spavaju. Crvenoperka, maleni djetlić jedini jošte sanljivo cvrkuću .... I oni evo zamukli. Još se jedanput oglasi nad vama zvonki glas carićev; negdje se žalostno odazvala žunja, slavulj zabiljisao prviput. Srce se vaše kinji u očekivanju, kad se najedanput — no samo lovci će me razumjeti — najedanput začuje u dubokoj tišini oso-

bite vrsti graktanje i piska, čuje se odmjeren zamah brzih krila, — i šljuka naklonivši liepo dugi svoj kljun leti plivajući iza tamne breze u susret vašemu hitcu.

Evo to će reći „biti na čekanju.“

I tako se ja s Jermolajem opravimo na čekanje; no, oprostite, gospodo, najprije treba da vas upoznam sa Jermolajem.

Pomislite sebi čovjeka od neko četrdeset godina, visoka, mršava, s dugim i tankim nosom, s uzkim čelom, sa sivim očicama, s čupavom kosom i širokim, podsmješljivim usnama. Čovjek je taj ljeti i zimi išao u nankovu* kaftanu njemačkoga kroja, ali se podpasivao pasom; nosio je modre široke hlače i kapu jarenicu,** koju mu je u veselu času darovao propao vlastelin. O pojas vezao je dvie vrećice, jednu sprieda, vještački svinuto na dvie polovine, za barut i za sačmu, — drugu straga — za divljač; vunu je pak vadio Jermolaj iz svoje očevidno neizcrpljive kape. On bi lako mogao bio za novce, što ih je dobio za prodanu divljač, kupiti sebi patrontaš i torbu, no nije nijedanput ni pomislio na taku kupnju, te je i nadalje nabijao pušku svoju po staroj navadi tako, da su se gledaoci čudili vještini, kojom se on uklanjao pogibli, da ne prospe ili da ne smieša barut sa sačmom. U njega bila jednocievka puška na kremen, koja je imala uza to ružnu navadu, da je žestoko „trzala,“ od čega je u Jermolaja desni obraz svagda puniji bio od lijevoga. Kako je on iz te puške gadjao, — tome se nije ni najlukaviji čovjek mogao dosjetiti, ali je pogadjao. U njega bio pas prepeličar, Valetka nazvan, divan stvor. Jermolaj ga nije nikada hranio. „Jâ li ću psa hraniti,“ mislio je u sebi, „ta pas je — pametna životinja, sam će on naći sebi hranu.“ I zbilja; ako i jest Valetka prekomjernom svojom mršavošću potresao pače i ravnodušna prolaznika, no živio je ipak, i to dugo živio; pače ne gledajući na jadno stanje svoje, nije se ni jedanput izgubio i

* Nanking, svietložuta pamučna tkanina. — ** Jarenica, janjeća vuna.

nije pokazao želje, da ostavi gospodara svoga. Jedanput, kako to biva u mlade dane, udaljio se na dva dana zanesen ljubavlju; no ta ga ludost skoro ostavila. Najznatnije Valetkino svojstvo bilo je njegovo nedokučljivo ravnodušje za sve na svietu .... Kad se ne bi govorilo o psu, ja bih upotrebio rieč: razočaranje. Obično je sjedio podavivši poda se kusi rep svoj, mrgodio se, stresao se od vremena do vremena i nikad se nije nasmiešio. (Poznato je, da je u pasa sposobnost za smieh, i da se veoma milo smiju.) On je bio vanredno ružan, i nijedan bezposlen dvorski čovjek nije propustio zgode, da se zlobno ne podsmjehne njegovoj vanjštini; no Valetka je podnosio sav taj podsmieh, pače i batine s divnom hladnokrvnošću. Osobito je zabavljao kuhače, koji su se ostavivši odmah posao s krikom i s psovanjem dali u potjeru za njim, kadgod bi on po slaboći, koja ne pripada samo psima, turio gladnu svoju njušku kroz poluotvorena vrata zamamljivo tople i miomirisne kuhinje. U lovu se odlikovao neutrudljivošću, te je imao priličan njuh; no ako je slučajno stigao ranjena zeca, to ga je s nasladom svega pojeo do posljednje koščice negdje u zahladju, pod zelenim grmom u poštovanoj udaljenosti od Jermolaja, koji ga grdio u svim znanim i neznanim narječjima.

Jermolaj je pripadao jednomu od mojih susjeda, vlastelinu stara kova. Vlastela stara kova ne vole „šljuka“ te se drže domaće živadi. Samo u neobičnim slučajevima, kao što je: rodjendan, godovno i u dan izbora, laćaju se kuhači starinske vlastele gotovljenja dugokljunih ptica i kad se razpale po običaju ruskoga čovjeka, te sam dobro ne zna, što radi, izmišljaju k tomu tako mudre priprave, da gosti većinom ljubopitno i sa zanimanjem razgledaju podana jela, ali se ne mogu riešiti, da ih kušaju. Jermolaj bio dužan jedanput u mjesecu nabaviti za gospodsku kuhinju dva para malih tetrieba i jarebica, a u ostalom mu dopuštali, da živi, gdje

mu volja i kako mu volja. Oni ga se odricali, čovjeka ni na kaku stvar prikladna — „nevaljalca“, kako se u nas kaže.

Baruta i sačme niesu mu, razumije se, davali držeći se tačno istoga pravila, po kojem i on svome psu hrane nije davao. Jermolaj bio čovjek osobite vrsti: bezbrižan kao ptica, dosta govorljiv, raztresen i na oko nespretan; silno je rado pio, nigdje nije mogao mjesta zgrijati, u hodu šmigao nogama i šepeljio naginjući se i na desno i na lievo, — i ovako šmigajući i šepeljeći odmicao do pedeset vrsta za dan i noć. On se izvrgavao najrazličnijim dogadjajima: noćio u blatima, na drvetima, na krovovima, pod mostovima, sjedio ne jedanput zaključan u ambarima, u podrumima i u stajama, ostajao bez puške, bez psa, bez najpotrebitijega odiela, znali ga silno i dugo biti, — pa se opet za malo vrieme vraćao kući odjeven, s puškom i s psom. Veselim ga čovjekom niesi mogao nazvati, ako se i jest nalazio gotovo svagda u dosta dobru razpoloženju; uobće ga držali čudakom. Jermolaj rado je s dobrim čovjekom naklapao, osobito kod čašice, no i to ne dugo; ustane, s Bogom i ode. — „Kuda ćeš, vraže? Napolju je noć.“ — „A u Čaplino.“ — „Ali zašto da se vučeš u Čaplino deset vrsta?“ — „A tamo ću u Sofrona mužika prenoćiti.“ — „Ali, daj noći ovdje.“ — „Ne; ne mogu.“ — I ode Jermolaj sa Valetkom svojom u tamnu noć kroz grmlje i vododerine, a mužik Sofron ga možda ne će ni u dvor k sebi pustiti, nego će mu, moglo bi se dogoditi, još i kičmu izpraviti: ne uznemiruj čestitih ljudi.

Zato se niko nije mogao uporediti s Jermolajem u vještini, kako se u proljeću, u polojitoj vodi, riba lovi, raci rukama vade, divljač njuhom traži, prepelica vabi, jastrebovi lovu priučavaju, slavuji dobivaju „šumskom sviralicom“ i „kukavičjim prievojem“*.... Jedno on nije umio: psa uvjež-

* Ovako zovu lovci pojedine dielove u slavujevu pjevanju.

bati za lov; nije imao uztrpljivosti. Imao i ženu. K njoj je išao jedanput u nedjelju. Živjela ona u kukavnoj polurazpaloj kolibici, kuburila kojekako i koječim, nikada nije uveče znala, hoće li sjutra sita biti, te je uobće imala gorku sudbinu. Jermolaj, taj bezbrižni a dobrodušni čovjek, postupao je njom surovo i grubo, u sebe doma imao je grozno i surovo lice, — jadna žena njegova nije znala, čim bi mu ugodila, drhtala je od pogleda njegova, za posljednju kopejku kupila mu rakije i ponizno ga pokrivala kožuhom svojim, dok se on gospodski razvalio na peći i zaspao junačkim snom. I ja sam imao sam ne jedanput priliku opaziti u njemu preko volje pojavu nekake mrzovoljaste surovosti; meni se nije dopao izraz lica njegova, kad je zubima kušao nastrieljenu pticu. No Jermolaj nije nikada više od dana ostajao kod kuće; a na tudjini bio i opet „Jermolka," kako su ga zvali sto vrsta unaokolo i kako se i sam kadšto nazivao. Posljednji je dvorski čovjek osjećao prednost svoju nad tom skitnicom, — pa je možda upravo radi toga postupao s njim prijateljski; a u početku su ga mužici sa zadovoljstvom gonili i lovili kao zeca u polju, no potom ga puštali s milim Bogom, pa upoznavši jedanput čudaka niesu više dirali u njega, pače davali mu hljeba i upuštali se s njime u razgovor .... Toga sam ja čovjeka sebi uzeo za lovca i s njim se odpravio na čekanje u veliku brezovu šumu na briegu Iste.

U mnogo je ruskih rieka, nalik na Volgu, jedan brieg visok, drugi položit. Tako i u Iste. Ta se malena rječica vijuga neobično samovoljno, puže kao zmija, ni pol vrste ne teče upravo, a gdjegdje se vidi s visine strmenita huma na deset vrsta s nasipima, s barama, s vodenicama, s vrtovima ogradjenim vrbicima i gustim voćnjacima. Ribe ima u Isti sila osobito glavoća (mužici ih vade za vrućine rukama izpod grmlja). Malene pješčane purice sa zvizdom prelieću duž kamenih bregova, izšaranih hladnim i bistrim izvorima. Divlje

patke pojavljuju se u sredini bara i pazljivo se ogledaju; čaplje vire u sjeni, u zalivima, pod strminom....

Mi smo bili na čekanju oko jedan sat, ubili smo dva para šljuka i želeći pokušati i opet sreću prije izlaza sunca (na čekanje se može i u jutru ići), riešimo se, da prenoćimo u najbližem mlinu. Izišavši iz šume spustimo se niz hum. Rieka je valjala tamnomodre valove, zrak bivao gust otežavši od noćne vlage. Pokucamo na vrata. Psi se na dvorištu razlajali. — „Tko je božji?“ — oglasio se promukao i sanljiv glas. — „Lovci; daj da prenoćimo.“ — Nema odgovora. — „Platit ćemo.“ — „Idem, da kažem gospodaru.... Ps, vražji skote!.... ta za vas nema pogibli!“ — Mi smo čuli, kako je momak ušao u kuću, i za malo se vrati k vratima. — „Nipošto, reče, gospodar ne da unići.“ — „Zašto ne da? — „Boji se; vi ste lovci, pa bi mogli možda i mlin zapaliti; gle, u vas ima kojekake spreme.“ — „A ma kake su to ludorije!“ — „U nas je i onako izgorio mlin u prošloj godini, riblji solari noćili ovdje, pa su ga valjda nekako podpalili.“ — „Ali, brate, ne ćemo valjda na polju noćiti?“ — „Kako znate....“ — On ode tupkajući čizmama.

Jermolaj ga poslužio raznim neugodnim riečima. „Ajdemo u selo,“ reče on napokon uzdahnuvši. Ali su do sela bile dvie vrste od prilike.... — „Da noćimo ovdje,“ rečem ja; — „na polju je topla noć; mlinar će nam za novce poslati slame.“ — Jermolaj pristane ne progovorivši ni rieči. Mi i opet pokucamo. — „A što vam je od potrebe?“ — oglasi se iz nova glas momkov, — „ta reklo vam se, da se ne može.“ — Mi mu protumačismo, što smo htjeli. On ode, da se posavjetuje s gospodarom, te se s njim zajedno vrati. Vratašca zaškripaju. Pojavi se mlinar, čovjek visoka rasta, tusta lica, bičjega zatiljka, okrugla i velika trbuha. On pristane na moj priedlog. Sto koraka od mlina nalazila se majušna, sa svih strana otvorena, pojata. Onamo nam donesu slame i siena;

momak nastavi na travi polag rieke samovar i sjedavši na pete začne usrdno duvati u dimnjačić . . . Razžareno uglevlje osvietlalo je žarko mlado lice njegovo. Mlinar poteče, da budi ženu, napokon mi sam predloži, da noćimo u kući; no ja sam volio ostati pod vedrim nebom. Mlinarica nam donese mlieka, jaja, krompira, hljeba. Za malo zakipi samovar i mi uzmemo piti čaj. S rieke se podizala para, vjetra nije bilo; naokolo kričali hariši;* oko mlinskih kola slabi se zvuci čuli, to su kapi padale s lopata; voda prokapljivala kroz brane nasipa. Mi naložimo malen oganj. Dok je Jermolaj u popretu krompire pekao, uspjelo mi, te zadriemam . . . . Lagan pritajen šapat razbudi me. Dignem glavu, pred ognjem na izvrnutoj kadi sjedi mlinarica i razgovara se s mojim lovcem. Ja sam već prije, po njezinu odielu, kretanju i govoru upoznao u njoj dvorsku ženu — ne seljanku i ne varošanku; ali sam sad istom dobro ogledao njene crte. Na oko moglo joj biti neko trideset godina; mršavo i bliedo lice jošte je čuvalo tragove osobite krasote; oči mi se osobito dopale, velike i sjetne. Uprvši lakte o koljena, uhvati lice rukama. Jermolaj sjedio ledjima prema meni te nalagao iverje na vatru.

— U Želtuhini opet je kuga, — reče mlinarica; u oca Ivana lipsale obje krave . . . . Gospode pomiluj!

— A kako su vaše svinje? — zapita zušutjevši Jermolaj.

— Žive su.

— Kad biste mi barem prase darovali.

Mlinarica zamukne, potom uzdahne.

— S kim ste vi to? — upita ona.

— S vlastelinom kostomarovskim.

Jermolaj baci nekoliko jelovih grančica na vatru; grančice odmah složno prasnu, gust, biel dim navali mu upravo u lice.

— Zašto nas nije tvoj muž pustio u kuću?

---

* **Ptica, njemački: Wachtelkönig (grallus crex).**

— Boji se.

— Gledaj ti toga trbonje.... Golubice, Arina Timofejevna, iznesi de mi čašicu rakijice!

Mlinarica dignuvši se ižčezne u mraku. Jermolaj zapjeva poluglasno:

Kakъ kъ ljubèznoj ja hodìlъ. —
Vsje sapòški* obnosìl....

Arina se vrati s malenom bočicom i s čašom.

Jermolaj se izpravi, prekrsti se i izpije na dušak.

— To ja volim! — doda on.

Mlinarica sjedne i opet na kadu.

— A što ti Arina Timofejevna valja da sve pobolievaš?

— Pobolievam.

— A što ti je?

— Kašalj me svu noć muči.

— Gospodin je, čini se, zaspao, progovori Jermolaj poslije maloga mučanja. — Ne idi k liečniku, Arino, bit će ti gore.

— Pa ja i ne idem.

— Ali k meni dodji u gosti.

Arina spusti glavu.

— Ja ću ženu svoju otjerati u takom slučaju, nastavi Jermolaj.... Duše mi hoću.

— Radije vi razbudite gospodina, Jermolaju Petroviću; vidite, krompiri su pečeni.

— A pusti neka spava, opazi ravnodušno moj vjerni sluga; natrčao se, neka i spava. Ja se stanem prevraćati na sienu. — Krompir je gotov, vaše gospodstvo, izvolite jesti.

Ja izadjem ipod pojate; mlinarica digavši se s kade htjede da otide. Ja je zagovorim.

— Držite li vi davno ovaj mlin pod zakupom?

— Druga je godina prošla od Trojičina dne.

---

* Čizmice.

— A odkuda je tvoj muž?

Arina nije čula moga pitanja.

— Odkudeka je tvoj muž? ponovi Jermolaj podigavši glas.

— Iz Bjeljeva. On je bjeljevski gradjanin.

— A ti si iz Bjeljeva?

— Niesam; ja sam gospodska.... bila sam gospodska.

— Čija?

— Gospodina Zvjerkova. Sada sam slobodna.

— Kakova Zvjerkova?

— Aleksandra Silića.

— Niesi li ti bila sobarica u žene njegove?

— A kako vi to znate? — Da, bila sam.

Ja pogledam na Arinu s dvostrukim ljubopitstvom i s učešćem.

— Ja poznajem gospodara tvoga, nastavim ja.

— Poznajete? odgovori ona poluglasno — i spusti glavu.

Čitatelju treba reći, zašto sam ja s takim učešćem gledao na Arinu. U vrieme boravka svoga u Petrogradu upoznam se slučajno s g. Zvjerkovom. On je zauzimao dosta znatno mjesto, bio na glasu kao čovjek pun znanja i valjan. Bila u njega žena podbula, osjetljiva, plačljiva i opaka — običan i trom stvor. Bio u nje i sinak, pravi pravcati gospodičić, razmažen, a glup. Vanjština samoga g. Zvjerkova bila slabo njemu u prilog. Iz široka, gotovo četvorougljasta lica virile lukavo mišje očice; štrčao velik i šiljast nos otvorenih nozdrva; ostrižena sieda kosa stršila kao četine nad nabranim čelom, tanke se usne neprestano micale i bljutavo smiešile. Gosp. se Zvjerkov obično razkoračio i debele svoje ruke stavio u džep. Jednom se dogodi, da smo se u dvoje u kolima vozili u grad. Mi se razgovorismo. Kao čovjek izkusan i razborit začne me g. Zvjerkov putiti na „put istine.“

— Dopustite mi, da vam napomenem, zapišti on napokon: — svi vi mladi ljudi sudite i govorite o svim stvarma na-

sumce; vi malo poznajete vlastitu svoju otačbinu; Rusija vam je, gospodo, nepoznata, — eto to je! . . . . Vi čitate sve samo njemačke knjige. Evo na primjer, vi mi govorite sada to i to na račun onoga, nu ta jest, na račun kmetova . . . . Dobro, ja ne prigovaram, sve je to liepo; no vi ih ne poznajete, ne poznajete, kakov je to narod. (G. se Zvjerkov živo useknuo i šmrknuo duhan.) Dopustite mi, da vam izpripovjedim na primjer malu jednu dosjetku, to će vas može biti zanimati. (G. je Zvjerkov zakašljao.) Ta vi znate, kakva je u mene žena; čini se, da je težko naći bolje žene od nje, priznat ćete i sami. Sobarice njene imaju ne život, nego očevidno upravo raj . . . . No žena moja postavila je sebi pravilo, da ne će držati udatih sobarica. Takva zaista i nije za to; dodju i djeca, sad to, sad ono, — nu gdje će tu sobarica prigledati za gospodjom, kako valja paziti na navade njezine; nije njoj više do toga, drugo je njoj na umu. Treba ljudski suditi. Evo, vaše gospodstvo, vozimo se mi jednom kroz selo naše, bit će tomu godinâ — kako da vam rečem a ne slažem, godina od prilike petnaest. Opazimo u starješine djevojku, kćer, prekrasnu; pače znate, tako nekako ponizno u kretnjama. Žena moja reče mi: — Koko, — to jest, vi razumijete, tako me ona zove, — uzmimo ovu djevojku u Petrograd; ona mi se dopada Koko . . . . — Ja rečem: uzmimo, s veseljem.

Starješina, razumije se, baci se pred nas na koljena; take sreće, vi razumijete, nije on ni iščekivati mogao . . . . Nu djevojčica je dakako ludo zaplakala. Zaista je u početku težko: roditeljsku kuću . . . . uobće . . . . tu nije nikako čudo. Sasvim tim se ona domala nam privikla; najprije je dali u djevojačku sobu; jamačno su je učili. Što mislite? . . . . Djevojčica pokazivala divan uspjeh; žena je moja naprosto zavoli, podigne je napokon mimo ostale do sobarice svojoj osobi . . . . pazite! . . . . I trebalo joj to priznati: take soba-

rice jošte nije imala moja žena, nije sigurno; uslužna, ponizna, poslušna — naprosto sve, što se zahtieva. Zato je i žena sama, priznati valja, odviše mazila; odievala je odlično, hranila s gospodskoga stola, pojila čajem .... nu, sve što se samo pomisliti može! Evo tako je ona oko deset godina u žene moje služila. Najedanput, prekrasnoga jednoga jutra, pomislite, unidje Arina — zvali smo je Arinom — ne prijavivši se u moj kabinet, — i ljoskac meni pred noge .... Ja to, kazat ću vam otvoreno, ne mogu trpjeti. Čovjek ne smije nikada zaboraviti na dostojanstvo svoje, nije li tako? — „Što bi rada?“ — „Gospodaru, Aleksandre Siliću, molim za milost.“ — „Kaku?“ — „Dopustite, da se udam.“ — Ja se, priznajem, začudim. — „Ta ti, luda, znaš, da gospodja druge sobarice nema.“ — „Ja ću gospodju posluživati kao i prije.“ — „Ludo! Ludo! gospodja ne će udatih sobarica.“ — „Malanja mogla bi doći na moje mjesto.“ — „U to se, molim te, ne pačaj!“ — „Volja vaša ....“ — Ja se, priznajem, gotovo ukipim. Ja ću vam izjaviti, ja sam taki čovjek: mene ništa tako ne boli, mogu reći, tako jako ne boli, kao što nezahvalnost .... Ta vama ne treba govoriti — vi znate, kakva je u mene žena, angjeo živi, neizkazana dobrota .... Čini se, da bi je i zlotvor — sažalio. Ja otjeram Arinu. Mislim, možda se dozove pameti; ne će mi se, znate li, vjerovati u zlo, u crnu nezahvalnost u čovjeka. Što mislite? Za pô godine i opet me izvoljela posjetiti s tom istom molbom. Tu ja nju, priznajem, ljutito otjeram i zagrozim joj se, i zavjerim se, da ću ženi kazati. Bio sam ljutit .... No pomislite sebi, kako li se začudih; malo potom dodje k meni žena u suzama, uzbunjena tako, te se i ja uplašim. — „Što se slučilo?“ — „Arina ....“ — „Vi razumijete .... stid me izreći.“ — „Ne može biti .... s kime?“ — „S Petruškom lakejem.“ — To me razgnjevi. Ja sam takav čovjek .... polumjera nemam rado! .... Petruška .... nije kriv.

Kazniti se može, no on nije, kako ja sudim, kriv. Arina .... nu, što, nu, nu, što treba tu jošte govoriti? Ja zapovjedim, razumije se, odmah da je ostrigu, odjenu u dvonitno platno i na selo pošalju. Žena se moja lišila izvrstne sobarice, ali nije bilo druge, nered se u kući opet ne može trpjeti. Bolje je najedanput odsjeći bolestan ud .... Nu, nu, sada sudite sami, — nu, ta vi poznajete moju ženu, ta ona, ona, ona je ..... napokon angjeo! .... Ta ona se priliepila za Arinu, — a Arina je to znala i nije se stidjela .... A? nije li tako, recite .... a? Ali zašto tu govoriti! U svakom slučaju nije se moglo drugo učiniti. Mene je pak, imenito mene, za dugo ogorčila, uvriedila nezahvalnost te djevojke. Govorili vi što vam drago .... srca, čuvstva — u tih ljudi ne ištite? Krsti vuka, a vuk u goru .... Nauka za budućnost! No ja sam vam samo htio dokazati ....

I g. Zvjerkov ne svršivši govora odvrati glavu, ogrne se bolje u svoj ogrtač gušeći muževno u sebi nepovoljnu uzrujanost.

Sad razumije jamačno čitatelj, zašto sam ja s učešćem posmatrao Arinu.

— Jesi li odavno udata za mlinara? upitam je napokon.

— Dvie godine.

— Što, valjda ti je gospodin dopustio?

— Odkupili me.

— Tko?

— Savelij Aleksjeević.

— Tko je to?

— Muž moj. (Jermolaj se nasmije za se.)

— A zar vam je gospodin govorio o meni? doda Arina poslije male šutnje.

Niesam znao, što da odgovorim na pitanje njeno. „Arino!“ vikne mlinar iz daleka. Ustavši ode ona.

— Jeli dobar čovjek njezin muž? upitam Jermolaja.

— Kako kad.

— Imadu li djece?

— Bilo jedno pa umrlo.

— Je l'de? ona se dopala mlinaru, što li?... je li mnogo dao odkupa za nju?

— Ne znam. Ona je pismena; u poslu njihovu je to.... onoga.... dobro. Valjda da mu se dopala.

— A jesi li ti odavno poznat s njom?

— Odavno. Ja sam prije dolazio k njezinoj gospoštiji. Njihov je salaš nedaleko odavle.

— I Petrušku lakeja poznaješ?

— Petra Vasiljevića, i te kako sam ga poznavao.

— Gdje je on sada?

— U soldate je otišao.

Mi zašutimo.

— Ona je, čini se, nezdrava? upitam napokon Jermolaja.

— Kakvo zdravlje!... A sjutra će valjda biti dobro „čekanje.“ Vama ne će škoditi, da usnete sada.

Jato divljih pataka sune sa zvizdom nad nama i mi čusmo, kako se spustilo na rieku nedaleko od nas. Već se sasvim zamračilo i začelo hladnjeti. U gaju zvučno biljisao slavuj. Mi se zarijemo u sieno i zaspimo.

III.

Malinova voda.

početku kolovoza često su nesnosne vrućine. U to doba od dvanaest sati do tri ne može i najodlučniji i najpazljiviji čovjek loviti i najodaniji pas počinje „lovcu pete lizati“, t. j. ide za njim korakom, boležljivo zažmiriv očima i izplazivši vanredno jezik; a na ukoravanje gospodara svoga odgovara potišteno vijajući repom, u obrazu pokazuje nemir, ali se napried ne kreće. Baš u takav dan sluči mi se, te sam bio u lovu. Dugo sam se upirao kušnji, da malo gdjegod u sjeni legnem, pa bilo i za časak; dugo je neumorni moj pas obtrčavao grmove, premda nije očevidno i sam ništa koristna očekivao od grozničave svoje poslenosti. Zagušljiva zapara prinudi me napokon da pomislim, kako bi sačuvao posljednje sile naše i sposobnosti. Kojekako se dovučem do rječice Iste, poznate već blagim mojim čitateljima, pustim se s obronka i podjem po žutu, mokru piesku na pravac vrela, poznatoga u svoj okolini pod imenom „Malinova voda.“

Vrelo ovo izbija iz briežne razsjeline, koje se malo po malo pretvara u neveliku, no duboku jarugu i dvadeset koraka otuda s veselim i žuborećim šumom pada u rieku. Dubovi se grmovi razrasli po strméni jaruge; oko izvora zeleni se kratka, baršunasta travica; sunčane zrake ne dotiču se gotovo nikada hladne njegove, srebrne vlage. Dodjem do vrela; na travi je ležao brezov kutao,* što ga ostavio pro-

* Sud, što se voda grabi.

laznicima mužik za obću korist. Napivši se legnem u hlad i ogledam se naokolo. Kod zaliva, što ga stvaralo vrelo padajući u rieku i koje je od toga uviek bilo pokrito slabim talasanjem, sjedila ledjima k meni dva starca.

Jedan, dosta čvrst i visoka rasta, u tamnozelenu čistu kaftanu i u šubari, pecao ribu; drugi — mršav i majušan, u muhojarovu* zakrpanu kaputiću i bez kape, držao na koljenima lonac s crvima, te je kadšto prošao rukom po siedoj svojoj glavici, kao da bi je htio obraniti od sunca. Ja se zagledam u njega nešto bolje i upoznam u njemu šumihinskoga Šćopušku. Molim za dopuštenje u čitatelja, da mu predstavim toga čovjeka.

Nekoliko vrsta od moga sela ima veliko selo Šumihino, s kamenom crkvom, podignutom na ime svetoga Kuzme i Damjana. Toj crkvi naprotiv dizala se nekoć ponosito prostrana, gospodska kuća, okružena raznim zgradama, služinskim, obrtnim; konjušnicama, s pokritim voćnjacima i s kolnicama, s kupaonicama i s privremenim kuhinjama, s krilima za goste i za upravnike, s cvietnim oranžerijama, s ljuljaškama za narod i s drugim manje ili više koristnim zgradama.

U toj kući živjela bogata vlastela i sve je u njih išlo svojim redom, — kad al najedanput, jednoga prekrasnoga jutra sva ta blagodat do zemlje izgorje. Gospoda se preselila u drugo gniezdo; salaš opustio. Prostrano garište pretvori se u gradinu, gdješto zakrčenu kupovima cigle, ostatcima predjašnjih temelja. Iz cielih brvana sasjekli na brzu ruku kućicu, pokrili je barokom šindrom, kupljenom prije neko deset godina za gradnju paviljona na gotski način, i nasele u nju vrtlara Mitrofana sa ženom Aksinjom i sa sedmoro djece. Mitrofanu su naložili, da dobavlja za gospodski stol na podrugu stotinu vrsta daleko povrće i voće; Aksini povjerili nadzor nad tirolskom kravom, kupljenom u Moskvi

* Polusvilena, buharska tkanina.

za velike novce, no u koje nije na žalost bilo nikake sposobnosti za razplod, i koja po tom, odkako se to odkrilo, nije davala mlieka; njezinim su rukama povjerili kaporasta, pepeljava perja pátka, jedinu „gospodsku“ pticu; djeci niesu poradi maloljetnosti odredili nikakih dužnosti, što u ostalom nikoliko nije smetalo, da su se podpunoma zalienila. Dvaput mi se od prilike sluči, te sam u toga vrtlara prenoćio; mimogred uzimao sam u njega krastavce, koji su se, Bog ga znao zašto, u samo ljeto, odlikovali veličinom, nevaljalim vodenim tekom i debelom žutom kožom. Kod njega sam prviput vidio Šćopušku. Osim Mitrofana s porodicom njegovom i staroga gluhoga crkvenoga tutora Gerasima, koji je Boga radi živio u sobici ćorave jedne soldatuše, nije ostao u Šumihinu ni jedan dvorski čovjek zato, što se Šćopuška, s kojim bih rado upoznati čitatelja, ne može gotovo držati za čovjeka uobće, ni za dvorskoga napose.

Svaki čovjek ima ma kaki mu dragi položaj u družtvu, ma kakegod sveze; svakomu se dvorskomu daje, ako i ne plaća, a to barem, što no se veli „odmjereno“.* Šćopuška nije dobivao ma baš nikake podpore, nije ni s kim u rodu bio, niko nije za nj znao, da je na svietu. U toga čovjeka nije pače bilo ni prošlosti; o njemu se nije govorilo; njega su težko i kod revizije brojili. Bio nekaki glas, da je nekoć u nekoga bio sobar; no tko je on, odkuda li je, čij je sin, kako je dospio u broj šumihinskih podanika, kakim je načinom dobio muhojarovi kaftan, što ga nosio, ne pamti se odkada, gdje živi, o čemu živi, — o tom nije jamačno niko imao ni najmanjega pojma, a da pravo kažemo, takva pitanja niesu nikoga zanimala.

Djeda Trofimić, koji je znao rodoslovje svima dvorskim prema gore do četvrtoga koljena, reče samo jedanput, da se, veli, opominje, da je sa Stjepanom bila u rodu Turkinja, što ju je pokojni vlastelin, brigadir Aleksjej Romanić, izvolio

* Deputat, t. j. u žitku i t. d.

iz rata u tovarnim kolima dovesti. Pače bivalo, da se i u praznik, u dan sveobćega darivanja i gošćenja „heljdovnim kolačima i zelenom rakijom," po starom ruskom običaju, — pače ni u te se dane nije javljao Šćopuška kod prostrtih stolova, nije se klanjao, nije pristupao ruci vlastelinovoj i nije na dušak izpijao čaše na oči vlastelinove i u zdravlje gospodsko, čaše, napunjene ugojenom rukom upraviteljevom; samo gdjekoja dobra duša prolazeći mimo udjeljuje siromašku nedòjedeni komadić kolača. Na uskrsnu nedjelju „hristosovali"* se s njime, no on nije uzvraćao masnoga rukava, nije vadio iz džepa ostraga pisanicu svoju, nije darovao njime zadišući se i žmireći mladu gospodu, nekmo li samu vlastelinku. Ljeto je proživio u klieti za kokošinjakom, a zimu u predsoblju kupaonice; za velike je zime noćio na sjeniku. Navikli ga vidjeti, kad i kad ga pače i gurali nogom, no nitko nije s njim govorio i on sam nije, čini se, što ga je majka rodila, razklopio usta. Poslije požara taj se zapušteni čovjek zaklonio ili što bi naši rekli „pribjegao" k vrtlaru Mitrofanu. Vrtlar ga se ne dotače, niti mu reče: živi u mene, ali ga nije ni tjerao. Šćopuška i nije živio u vrtlara; stanovao i boravio je u vrtu. Hodio i kretao se bez ikakoga šuma; neprestano se starao i šuljao se kradom kao mrav, a sve to za jelo, za samo jelo. I zaista, da se on nije brinuo s jutra do večera za hranu svoju, — bio bi od gladi umro Šćopuška. Slabo je to, kad ne znaš ujutru, od čega ćeš biti uveče sit!

Sad sjedi pod ogradom Šćopuška i glodje rotkvu, ili sisa mrkvu, ili drobi poda se blatan kočanj kupusa; sad tura nekuda vjedro s vodom i stenje; sad opet loži pod lončićem vatricu i baca iza pazuha u lonac nekake crne komadiće; sad udara u svom pregradku drvom, zabija čavao, gradi sebi policu za hljeb. I sve to on radi ćutkê, kao iza kuta, istom si ga spazio, već ga i nestalo. Drugi put najedanput ode na

* **Hristosovati se, ljubiti se u lice na Uzkrs.**

dva do tri dana; izbivanja njegova, razumije se, nitko ne opaža .... Ogledaš se, već ti je i opet tu, opet negdje oko ograde kradom podmeće pod tronožac triješće. Lice je njegovo majušno, očice žućkaste, kosa do obrva, nosić prilično oštar, vrlo velike uši, providne kao u sliepoga miša, brada kao da je dvie nedjelje tomu nazad obrijana, i ne bude nikad ni manja, ni veća. Evo toga sam ja Šćopušku sreo na briegu Iste u družtvu s drugim starcem.

Ja pristupim k njima, pozdravim se i sjednem s njima upored. U drugu Šćopuškinu upoznam takodjer znanca; bio to slobodnjak grofa Petra Iljića * * *, Mihajlo Saveljev, prozvan Tuman. On je živio u bolhovskoga sušičava gradjanina, gospodara konaka, gdje sam se ja često bavio. Putujući na velikoj orlovskoj cesti mladi činovnici i drugi ljudi, koji ne idu za poslom — (trgovcima, ukopanim u prutastu perinu svoju, nije stalo do toga) — mogu jošte i danas opaziti u nedaleku razmaku od velikoga sela Troickoga na samoj gotovoj cesti drven dom na dva poda, sasvim zapušten, s provaljenim krovom i čvrsto zabitim prozorima. U podne, za jasna, sunčana vremena, ne možeš sebi ništa žalostnije predstaviti od te razvaline. Ovdje je nekada živio grof Petar Iljić, poznati gostoljubac, bogati velmoža staroga kova. U njega se znala skupiti sva gubernija, plesala i veselila se izvrstno uz zaglušni zvuk domaće muzike, uz tresku vatrometa i rimskih svieća; i jamačno će ne jedna starica, prolazeći sada mimo zapustjeli boljarski dvor, uzdahnuti i sjetit će se minulih vremena i minule mladosti. Dugo je grof častio, dugo se kretao, prijazno se smiešeći, u hrpi puzavih svojih gostiju; no imetak njegov nije na nesreću dosezao za sav život. Propadnuvši sasvim, odpravi se u Petrograd, da potraži sebi mjesto, i umre u gostionici ne dočekavši nikakovo riešenje. Tuman je bio u njega dvorski i dobije jošte za života grofova odpustni list. To je bio čovjek od prilike sedamdesetgodišnji, lica pravilna

i prijatna. On se gotovo postojano smiešio, kako se smieše sada jedino ljudi Jekaterinskoga vremena: dobrodušno i veličanstveno; razgovarajući raztvorao je i zatvorao polagano usta, prijazno žmirucao očima i izgovarao rieči malo kroz nos. Usekivao se i šmrkao duhan i opet ne žureći se, kao da posao kakav obavlja.

— Nude, Mihajlo Saveljiću, — začnem ja: — jesi li što ulovio?

— Izvolite evo zagledati u kotaricu: dva grgeča sam namečio i neko pet komada manića .... Pokaži Šćopka.

Šćopuška mi pruži kotaricu.

— Kako si Stjepane? — upitam ga ja.

— E .... e .... e .... ta .... tako, gospodaru, pomalo; odgovori Stjepan zapinjući, kao da kamenje jezikom prevraća.

— A Mitrofan, je li zdrav?

— Zdrav, da ... ka .... ko, gospodaru.

Siromah se odvrne.

— Da slabo nešto grizu, progovori Tuman: — vrlo je vruće; sva se riba pod grmlje zabila, spava .... Nadjenide crva, Šćopa (Šćopuška izvadi crva, metne ga na dlan, pljesne po njemu oko dva puta, nadjene ga na kukicu, pljune na nj i poda Tumanu). Hvala, Šćopa .... A vi, gospodaru, nastavi on okrenuvši se k meni: — izvolievate loviti?

— Kako vidiš.

— Tako, vaše gospodstvo .... A ovaj vaš pas je li englezki ili kaki furlanski?

Starac je rado zgodom htio pokazati: i mi smo, znaj u svietu živjeli!

— Ne znam, kakve je pasmine, ali je dobar.

— Tako, vaše gospodstvo .... A vi izvolievate psima loviti?

— Imam ih jedno dva ogrljáka.

Tuman se nasmije i strese glavom.

— To je baš tako; gdjekoji je prijatelj pasa, a gdjekome ih i badava ne treba. Ja mislim prostim svojim razumom tako, da treba pse držati više, da tako rečemo, poradi ugleda... I da bi sve već bilo u redu: i konji da bi bili u redu i psari, kako valja u redu i sve ostalo. Pokojni grof — carstvo mu nebesko! — nije bio, priznati valja, što je živ, lovac, a pse je držao te je izvolio jedno dvaput u godini s njima izaći. U dvorištu se skupe psari u crvenim kaftanima obšivenim s trakovima i zatrube u trubu; njegova svjetlost izvoli izići i konja dovedu njegovoj svjetlosti; njegova svjetlost posjedne konja, a glavni lovac metne mu nòžice u stremen, skine kapu s glave i poda mu u kapi uzde. Njegova svjetlost izvoli potom bičem dugim švignuti, a psari zahohoću i krenu iz dvorišta napolje. Lovac stremenik jaše za grofom i sam drži na svilenu konopcu dva psa ljubimca gospodarova i tako pazi, znate .... I on sjedi, lovac stremenik, visoko na kozačkom sedlu, crvenih obraza i nespretno igra očima .... Nu, razumije se, da ima i gostiju u takoj zgodi. I na zabavu i na počast se pazi .... Ah, odkinuo si se azijatče! doda on na jedanput iztrgavši udičicu.

— A grof se, kažu, naužio svoga vieka? upitam ja.

Starac pljune na crva i baci udicu.

— Bio to vele možan čovjek, to se zna vaše gospodstvo. K njemu su, može se reći, zalazila prva lica iz Petrograda. Često su u modrim vrpcama sjedili za stolom i jeli. Nu, on ih je i znao počastiti majstorski. Dogodilo se te me pozove: „Tumane“, reče, „za sjutrašnji mi dan treba živih kečiga, naredi, da ih nabave, jesi li čuo?“ — „Jesam, vaša svjetlosti.“ — Vezene kaftane, vlasulje, trskovce, mirišljive stvari, ladekolon* prve vrste, burmutice, nekakve velike slike naručivao je iz samoga Pariza. Dadne li banket, — sveti Bože! bit će vatrometa, kotrljanja! Pače gruvaju i topovi. Glazbenika bilo do

* Eau de Cologne.

jedno četrdeset ljudi. Kapelmajstora imao je Niemca, ali se i jako Niemac uzobiestio; prohtjelo mu se s gospodom za jednim stolom jesti; a njegova svjetlost zapovjedi, da ga otjeraju s milim Bogom: moji glazbenici i tako, reče, razumiju svoj posao. Nema sumnje: gospodska vlast. Kad se stalo plesati — do zore se plesalo, i sve više lakosez-matradura*....

E.... e.... e.. . jesi l' se brate namjerio! (Starac izvuče iz vode nevelikoga grgeča.) Na ga, Šćopa. — Gospodin je bio, kako i treba, gospodin, nastavi starac bacivši i opet udicu: i tako isto duša od čovjeka. Ako te kadšto i izbio, — a za tren oka već je zaboravio. Jedno ipak: držao je milostnice. Oh, nesrećne te milostnice, prosti Bože! One ga i upropastile. I gle, sve ih je više birao iz nizkoga soja. Očevidno da im nije ništa trebalo. Pa ipak nije bilo tako, — podaj im što ima najskuplje u Jevropiji! I to valja reći: zašto da ne uživa do svoje volje, — to je gospodski.... ali propasti mu nije trebalo. Osobito bila jedna, zvali je Akulina; sad je ona pokojna — Bog da joj dušu prosti! Bila to prosta djevojka, kći sitovskoga desetnika, ali veoma opaka! Dogadjalo se, da je grofa uz obraze bila. Ona ga sasvim občinila. Nećaku je mome čelo obrijala:** polio joj novu haljinu čokoladom.... i nije samo njemu obrijala čelo. Ali ... I opet je to bilo krasno vrieme! — doda starac uzdahnuvši duboko, pokunji se i zašuti.

— Ali ja vidim, vaš je gospodin bio oštar? začnem ja poslije maloga šutanja.

— Tad je takav bio običaj, gospodaru, — odvrati starac stresavši glavom.

— Sada se tako više ne radi, — opazim ja ne smećući oka s njega.

On pogleda na mene sa strane.

---

* Ecossaise-matradure, vrst plesa škotskoga. — ** Čelo obrijati, t. j. metnuti ga u vojnike.

— Sad je, to se zna, bolje, promrmlja on — i baci daleko udicu.

Mi smo sjedili u sjeni; no i u sjeni bilo zagušljivo. Težak, vruć zrak kao da je zamro; žarkasto je lice tužno izgledalo vjetra, ali vjetra nije bilo. Sunce je neprestano pripecalo sa sinjega, potamnjela neba; upravo prema nama na drugom briegu žutjelo ovseno polje, gdješto proniklo pelinom, pa da bi se ma samo i jedan klas zalelijao. Malo niže stajao seljački konj u rieci do koljena i lieno mahao mokrim repom; kad i kad vicnula se velika riba, i pustivši mjehuriće tiho se poronila na dno ostavivši iza sebe lako talasanje. Cvrčci su cvrčali u poridjaloj travi; prepelice pućkale kao preko volje; jastrebovi se vijali nad poljima i često se zaustavljali na mjestu udarajući hitro krilima i razširivši rep kao lepezu. Mi smo nepomično sjedili mučeni vrućinom. Na jednom se iza nas u jaruzi začuje šum; neko se spuštao k vrelu. Ja se ogledam i spazim mužika od jedno pedeset godina, zaprašena, u košuljici, u obući od lika, s pletenim bisagama i haljincem za ledjima. Došavši k izvoru napije se lakomo i uzpravi se.

— E, Vlase, vikne Tuman, zagledavši se u njega; — zdravo, brate! Odkuda te Bog i sreća doniela?

— Zdravo, Mihajlo Saveljiću, — reče mužik pristupajući k nama; evo me iz daleka.

— Kuda te nestalo? — upita ga Tuman.

— A u Moskvu sam išao k gospodinu.

— Zašto?

— Išao sam ga moliti.

— A zašto si ga molio?

— Da mi daću umanji, ili da me postavi na robotu, da me preseli, ili drugo, što ti ja znam .... Moj je sin umro, — ja sam ne mogu sad da namirim sve.

— Umro li je sin tvoj?

— Umro, da. Pokojnik, nastavi mužik iza maloga mu-

čanja: Živio je u Moskvi kao kočijaš; on je za me, valja priznati, i daciju sastavio.

— Ti plaćaš valjda sada daciju?

— Da plaćam.

— Pa što tvoj gospodar?

— Što gospodar? Otjerao me. Kako ti smiješ, reče on, upravo k meni ići; za to je upravitelj; ti si, reče on, najprije dužan upravitelju kazati.... pa i kuda da te preselim? Ti, reče on, donesi najprije zaostatak za sebe. Sasvim se razljutio.

— Nu, pa što, ti se i vratio?

— Evo vratio se. I već sam htio da se razpitam, nije li pokojnik štogod iza sebe ostavio, ali me nitko nije poučio. Ja sam gospodaru njegovu govorio, ja sam, rekoh, Filipov otac; a on mi reče: a po čemu mogu ja to znati? Ali i sin tvoj, reče on, nije ništa ostavio; pače mi je jošte i dužan. Nu i ja se pokupim.

Mužik pripoviedao nam sve to smiešeći se, kao da je bio govor o drugom kom; no na majušne, svedene očice njegove navirala suzica, usnice mu podrhtavale.

— Ideš li sada kući?

— Da kuda? Jamačno, kući. Žena valjda sada od glada u šaku huče.

— Ali ti bi.... onoga.... — progovori iznenada Šćopuška, — smete se, zašuti i začne kopati u loncu.

— A hoćeš li k upravitelju? — nastavi Tuman pogledavši na Šćopu ne bez čuda.

— Pa čemu da idem k njemu?.... Imam i tako zaostatka. Sin je moj u mene pred smrt godinu dana pobolievao, tako nije ni za sebe sastavio daciju.... Ali me zato slabo glava boli, ta nema što s mene uzeti.... pa bio ti koliko ti drago lukav, brate, nemaš što otimati: moja se glava ne broji! (Mužik se nasmije.) Pa bio on tamo kako mu drago

vješt, Kintiljan Sjemjonić, ipak ne će ništa već .... I opet se Vlas nasmije.

— E, brate Vlase, onda je zlo, — reče Tuman malo potom.

— A zašto zlo? Nije .... (Vlas prekine.) Kakva je to zapara, — nastavi on, utirući lice rukavom.

— Tko je vaš vlastelin? upitam ja.

— Grof * * * Valerijan Petrović.

— Sin Petra Iljića?

— Petra Iljića sin, — odvrati Tuman. Petar Iljić, pokojni, dao mu je jošte za života Vlasovo selo.

— Je li on zdrav?

— Zdrav, hvala Bogu, — odvrati Vlas. — Zacrveni se, a lice mu se nadulo.

— Evo, vaše gospodstvo, — nastavi Tuman obrativši se prema meni: — da je selo pod Moskvom, ali ga on ovdje naselio na daciju.

— A što plaća od selišta?

— Devedeset i pet rubalja od selišta, promrmlja Vlas.

— Nu, evo, vidite: a zemlje ima posve malo, gotovo samo gospodska šuma.

— A i tu su, kažu, prodali, — opazi mužik.

— Nu, evo vidite .... Šćopa, dajde crva .... A, Šćopa? što je, jesi li zaspao, što li?

Šćopuška se trgne. Mužik sjedne do nas. Mi i opet zamuknemo. Na drugom je briegu neko zabugario pjesmu, ali tako tužnu .... Moj se biedni Vlas pokunji ....

Za po sata mi se razidjemo.

IV.

Okružni liečnik.

Jednom se ja u jesen na povratku s udaljena polja nahladim i razbolim. Na sreću stigla me groznica u okružnu gradu, u gostionici; pa pošaljem po liečnika. Za pô sata osvane okružni liečnik, čovjek nevelika rasta, prilično mršav i crnokos. Propisavši mi običnu stvar za znojenje odredi, da mi stave gorušicu, i spusti posve vješto u zarukavac banku od pet rubalja — a pri tom suho kašljucne i pogleda na stranu, — i već se gotovo sasvim odlučio bio, da ide k svojima, ali se nekako zagovori i ostane. Vrućica me mučila, te sam unapried vidio bezsanu noć, pa bih rad bio naklapao s dobrim čovjekom. Donesu čaj. Moj se doktor pusti u razgovor. Nije on bio benast, izražavao se okretno, i dosta zabavno. Čudne se stvari dogadjaju u svietu. S jednim čovjekom i živiš dugo zajedno, i nalaziš se u prijateljskim prilikama, pa ipak ne progovoriš ni jedanput iskreno s njim, iz duše; a s drugim istom što si se upoznao — glè, već si ili ti njemu, ili on tebi, kao na izpoviesti i najtajniju misao izbrbljao. Ne znam, čim sam zaslužio povjerenje svoga novoga prijatelja, — riečju on mi stane, štono se veli „nasùmcê“ pripoviedati dosta znamenit slučaj; a ja ću sada njegovu pripoviest dati na znanje blagonaklonu čitatelju. Nastojat ću, da je izkažem liečnikovim riečima.

— Vi ne izvolievate poznavati, začne on oslabljenim i dršćućim glasom (tako djeluje pravi čisti berezovski burmut): — vi ne izvolievate poznavati ovdješnjega sudca Milova, Pavla

Lukića? . . . Ne poznajete . . . . No, ništa zato. (Zakašljavši protre oči.) Evo izvolite vidjeti, bilo je to, kako bih vam rekao, — da ne slažem, o velikom postu, u samo juženje*. Sjedim ja u njega, u našega sudca i igram preferans. Naš je sudac dobar čovjek i igra rado preferans. Na jednom (liečnik moj rado upotrebljava rieč: na jednom) kažu mi: ište vas čovjek. Ja rečem: što bi rad? Donio je pismo, reku, — valjda od bolestnika. Daj ovamo, rečem ja. Tako i bi: od bolestnika . . . . Nu, dobro, — to je, vi razumjete, naš hljeb . . . . Evo o čemu se radilo: piše mi vlastelinka, udova; kaže, veli, kći moja umire, dodjite za volju božju i konji su, veli, po vas poslani. Nu to su sve jošte trice . . . . ali ona živi dvadeset vrsta od grada, a na polju je noć, a ceste take, da Bog prosti! A budući da je veoma osiromašila, ne možeš takodjer više očekivati dva rublja u srebru, i to je jošte u sumnji, pa ću se valja da morati okoristiti platnom i kakvimgod mrvicama. Sasvim tim je dužnost, vi me razumijete, prvo od svega: — čovjek umire. Predam na jedanput karte postojanom članu Kalliopinu i odem kući. Gledam: pred predkućnicom stoje kolica; konji seljački, — trbušati, pretrbušati, dlaka na njima — pravi pravcati pŭst, a kočijaš sjedi, poradi poštovanja, bez kape. Nu, pomislim, očevidno je, brate, da tvoja gospoda ne jedu iz zlatnih tanjura . . . . Vi se izvolievate smijati, no ja vam velim: naše vrste siromašan čovjek sve opaža . . . . Ako kočijaš sjedi kao knez, a kape ne skida, nego se jošte podsmieva izpod brade i bičem maše — sigurno te čekaju dvie petače! A tu ne osjećam ni traga tome mirisu. Sasvim tim, pomislim, nema druge: dužnost prije svega. Zgrabim najpotrebitije ljekarije i odem. Hoćete li vjerovati, jedva se doturasmo. Vražji put: potoci, snieg, blato, vododerine, a onamo razvalilo nasip — bieda! Sasvim tim prispijem. Kućica majušna, pokrita slamom. U prozorima svjetlo, valjda čekaju. U susret mi

* Kad se tope snjegovi.

izidje poštovana starica, u kapi; spasite je, reče, umire. Ja joj rečem: nemojte se uznemirivati .... Gdje je bolestnica? — Evo, potrudite se ovamo. Gledam: sobica sasvim čista, u kutu žižak, na krevetu djevojka od neko dvadeset godina, sestre, — uplašene u suzama. Evo, reku one, jučer je bila podpuno zdrava i slastno jela; jutros se tužila na glavu, a k večeru na jedanput evo u kakom je položaju .... Ja i opet rečem: nemojte se uznemirivati, — to je, znate, doktorska dužnost, — i pristupim. Pustim joj krv, naredim, da joj stave gorušicu, i propišem miksturu. Medjutim je gledam i gledam, znate: nu, bora mi, takoga lica jošte niesam vidio .... krasotica, jednom riečju! Obuzme me žalost. Crte tako prijazne, oči .... Evo se, hvala Bogu, umirila; znoj je probio, rekao bi osviestila se, pogledala unaokolo nasmiehnula se, i prošla rukom po licu .... Sestre se nagnu k njoj pitajući je: — Što je s tobom? — Ništa, reče, i odvrati se .... Gledam — usnula je. — Nu, rečem ja, sad valja bolestnicu ostaviti na miru

I mi svi izidjemo šumke* napolje; jedino sobarica ostala je za svaki slučaj. A u gostinskoj sobi već je na stolu samovar, i jamaički već je ondje. U našem se poslu ne može bez toga biti. Posluže me čajem i zamole me, da prenoćim .... ja pristanem: kud ćeš sada u noći! Starica sve ohoče. — Čemu vi to? rečem ja, ostat će živa, nemojte se uznemirivati, a bolje će biti, da se sami odmorite: već su gotovo dva sata! — A hoćete li vi naložiti, da me probude, ako bi se što dogodilo? — „Naložit ću, naložit ću.“

Starica ode i djevojke odu takodjer u svoju sobu: meni spreme krevet u gostinskoj. Legnem ja, — samo ne mogu usnuti, — pravo čudo! pošto sam se, čini se, već umorio. Moja mi bolestnica nikako ne će iz pameti. Napokon ne mogavši strpjeti dignem se u jedanput; pomislim: idem, da

* Na vrh prsta, da se ne bi čulo.

vidim, što bolestnica radi? A njena spavaća soba bila uporedo s gostinskom. Nu ja ustanem, otvorim tihano vrata, — srce mi neprestano kucalo. Gledam ja, a sobarica spava, razvalila usta i hrče pače, kučka! a bolestnica leži licem prema meni te je, sirotica, ruke razširila! Ja pristupim .... kad al ona na jednom razklopi oči i zaustavi ih na meni! ... „Tko je to, tko je to?“ — Ja se smetem. — Ne bojte se, rečem ja, gospodjice: ja sam doktor, došao sam, da vidim, kako vam je. — „Vi ste doktor?“ — Jest, doktor, doktor .... Majkica je vaša poslala po mene u grad; mi smo vam krv pustili, gospodjice; sad izvolite počinuti, a za dva od prilike dana postavit ćemo vas, ako Bog dâ, i opet na noge. — „Ah, da, da, doktore, ne dajte, da umrem ... molim vas, molim vas.“ — Što vi to, Bog s vama! — A ona će opet biti u vrućici, pomislim u sebi; opipam joj bilo: da, istina, u vrućici. Pogledavši me, — zgrabi me na jednom za ruku. — „Kazat ću vam, zašto mi se ne će umrieti, kazat ću vam, kazat ću vam .... sad smo sami; samo vi, molim vas, nikomu .... čujte“ .... Ja se sagnem; ona primakne usne svoje do moga uha, kosom svojom tiče obraz moj, — priznajem, i meni se zavrti mozak, — i počne šaptati .... Ne razumijem ništa .... Ah, ona eto bunca .... Šaptala je, šaptala, ali tako brzo i kao neruski, svršila, trgla se, zaronila glavu u jastuk, te mi se prstom zagrozila. — „Pazite, doktore, nikomu“ .... Ja je kojekako umirim, dam joj piti, probudim sobaricu i izidem.

Tu šmrkne opet liečnik žestoko burmuta i zapanji se na časak.

— Sasvim tim, — nastavi on, — nije mojoj bolestnici na drugi dan, protiv moga očekivanja, olakšalo. Ja sam razmišljao, razmišljao i na jednom se odlučim, da ostanem, ako me i jesu drugi bolestnici očekivali .... A vi znate, da se to ne može zanemariti: praksa od toga strada. No ponajprije

se bolestnica zbilja nalazila u očajanju; a drugo, treba istinu reći, ja sam osjećao sam k njoj silno nagnuće. Uza to mi se sva porodica dopadala. Ti su ljudi bili, ako i neimućni, no obrazovani, može se reći, kako riedko koji .... Otac je njihov bio čovjek učen, pisac; umro je dakako u biedi, ali je djeci svojoj pribavio odličan odgoj; i knjiga je mnogo ostavio. Bilo po tome, što sam se usrdno trudio oko bolestnice, bilo s drugoga koga mu drago razloga, riečju, mogu reći, da su me u kući zavoljeli kao rodjaka ... Medjutim nastane vrieme zločestih cesta; svaki se promet, da tako rečemo, podpuno prekinuo; pače se i ljekovi dobivali s trudom iz grada .... Bolestnici nije bivalo bolje .... Dan za danom, dan za danom .... No evo gospodine .... sada gospodine .... (Liečnik zašuti.) Ne znam pravo, kako da vam to razložim, gospodine .... (Šmrknvši snova burmuta, hrakne i srkne gutljaj čaja.) Kazat ću vam bez okolišanja, moja me bolestnica .... kako da vam onoga .... nu zavoljela, što li, da ili ne, ne ću reći zavoljela .... ali u ostalom .... zaista, kako bi to .... onoga ... (Liečnik se pokunji i zacrveni.)

Nije, nastavi on živo: — kako zavoljela! Napokon treba znati svoju cienu. Ta je djevojka bila obrazovana, umna, načitana, dok sam ja zaboravio latinštinu svoju, mogu reći, sasvim. Na račun lica (liečnik se pogleda smiešeći se) ne mogu se, čini se, takodjer čim pohvaliti. Ali me ni budalom Gospod Bog nije stvorio: ja ne ću bielo nazvati crnim; i ja umijem kojekake stvari. Ja sam na primjer vrlo dobro poimao, da Aleksandra Andrejevna — zvali je Aleksandrom Andrejevnom — nije osjećala ljubavi za me, nego prijateljsko, da tako rečem, razpoloženje, poštovanje, što li. Ako se i jest sama, može biti, u tom odnošaju varala, no gle stanje njezino kako je bilo, sudite sami .... Medjutim sam se ja — nastavi liečnik, koji je sav taj govor izprekidano govorio bez preduška i očevidno zbrkano: — čini se prilično zapleo

pripoviedajući .... I tako vi ništa ne razumijete .... no dopustite, ja ću vam sve po redu izpripovjediti.

Izpivši čašu čaja nastavi govor glasom više mirnim.

— Tako, tako je to bilo, gospodine. Bolestnici mojoj sve gore bivalo, gore i gore. Vi nieste liečnik, milostivi gospodaru; vi ne možete razumjeti, što biva u duši našoj, osobito u prvo vrieme, kad počinjemo nagadjati, da nas bolest nadjačava. Kud se djelo pouzdanje u samoga sebe! Na jednom se prepaneš tako, da se ne može izkazati. I tako ti se pričinja, da si sve zaboravio, što si znao, i da bolestnik nema u tebe vjere, i da već i drugi počinju opažati, da si se izgubio i da ti nerado saobćuju znake, da te izpod oka motre, šapću si .... ej, baš ružno! Ta ima liek, misliš, od te bolesti, samo ga nadji. Evo nije li ono? Kušaš — nije, nije ono! Ne daš vremena lieku, kako treba, da djeluje .... sad se laćaš toga, sad onoga. Uzimaš kadšto i receptnu knjigu .... ta tu je, misliš, tu! Živa istina, kadšto je samo onako razklopiš: možda će, pomisliš, pomoći sreća .... A čovjek medjutim umire; a drugi bi ga liečnik spasao. Konsilium je, veliš, potreban; ja ne uzimam odgovornosti na sebe. Pa kao kaka budala gledaš u takim slučajima! Nu, s vremenom privikneš se s mukom i tomu, ništa za to. Umre li čovjek, — nije tvoja krivnja: ti si po zakonima radio. A k tomu te jošte i ovo muči: vidiš sliepo pouzdanje u te, a sam osjećaš, da niesi u stanju pomoći. Evo baš je takvo pouzdanje imala u mene sva porodica Aleksandre Andrejevne: — i oni niesu ni mislili, da je kći njihova u pogibli. I ja ih sa svoje strane uvjeravam, da se naime nije ničega bojati, a sam u duši klonem. Da bude nesreća podpuna, nastanu ceste tako rdjave, da je kočijaš gotovo cieli dan trebao, da doveze liekove. A ja ne izlazim iz sobe bolestničine, ne mogu se odkinuti, pripoviedam joj različite, znate, smiešne anekdotice, i igram se s njom karte. Sjedim ciele noći uza nju. Starica

mi zahvaljuje sa suzama; a ja mislim u sebi: niesam ja vriedan zahvalnosti tvoje. Priznajem vam iskreno — sad nemam zašto tajiti — ja se zaljubih u bolestnicu svoju. I Aleksandra Andrejevna je mene zamilovala: nikoga gotovo k sebi ne pušta osim mene. Začne ona sa mnom razgovarati, — razpituje me, gdje sam učio, kako živim, tko su moji rodjaci, koga posjećujem? I ja osjećam, da ne bi smjela razgovarati; ali joj ne mogu, znate, ne mogu, nikako to zabraniti. Bilo te sam se uhvatio za glavu: što to radiš, razbojniče? .... Sad me uhvati za ruku i drži, gleda u me, gleda dugo, dugo, odvrne se, uzdahne i reče: kako ste dobri! Ruke bile u nje tako vruće, oči velike, mrke. — Da, reče, vi ste dobar, valjan čovjek, vi nieste, kako naši susjedi .... ne, vi nieste taki .... Kako ja vas do danas niesam poznala! — Aleksandro Andrejevna, umirite se, rečem .... ja, vjerujte, osjećam, ne znam, čim sam zaslužio .... samo se primirite, za Boga, primirite se .... sve će dobro biti, vi ćete ozdraviti.

Medjutim treba da vam kažem, nastavi liečnik, sagnuvši se napried i podigavši obrve u vis: da su sa susjedima malo obćili zato, što mala gospoda niesu bila prema njima, a ponos im nije dopuštao, da se s bogatima upoznavaju. Velim vam, ta je porodica bila vanredno naobražena; zato mi je, znate, i ugodna bila. Samo iz mojih ruku uzimala je liekove .... podizala se, sirotica, s mojom pomoću, uzela ga i pogledala me .... srce zakuca u meni. A medjutim joj sve gore i gore bivalo: umriet će, pomislim, sigurno umriet će. Hoćete li mi vjerovati, volio bih sam u grob leći: a tu me mati, sestre promatraju, u oči mi gledaju .... a pouzdanja nestaje. „Što je? Kako je?“ — Ništa, ništa! a kakovo žalostno ništa, vrti mi se mozak. Evo sjedim ja, gospodine, jednom noću, opet sam pokraj bolestnice. I djevojka sjedi tude i rče kao da drva pili ... Nu što tražiš od siromašne djevojke, i ona se umorila. Aleksandra se Andrejevna svu večer veoma slabo

*

osjećala; vrućica je mučila. Do same ponoći neprestano se bacala; napokon kao da je zaspala; barem se nije micala, već ležala. Svjetiljka gorjela je u kutu pred ikonom. Sjednem ja, znate, pokunjim se i zadriemam. Najednom kao da me tko pod rebra sunuo, okrenem se .... Gospode, Bože moj! Aleksandra Andrejevna gleda me punim svojim očima .... usta su joj otvorena, a lica joj gotovo gore. — Što vam je? — „Ta ja ću, doktore, umrieti?“ — Sačuvaj Bože! — „Nemojte mi, doktore, nemojte, molim vas govoriti, da ću ostati živa .... ne govorite toga .... kad biste vi znali .... poslušajte me, za Boga, ne sakrivajte mi moga stanja!“ — — i sama vrlo brzo diše. — „Kad bih ja sigurno znala, da mi valja umrieti ... sve bih vam onda kazala, sve!“ — Aleksandra Andrejevna, smilujte se! — „Poslušajte, ta ja niesam ni malo spavala, ja već odavno vas gledam .... za Boga .... ja vam vjerujem, vi ste dobar čovjek, vi ste pošten čovjek, ja vas zaklinjem svim, što je u svietu sveto — recite mi istinu! Kad biste vi znali, kako je to za me važno .... Doktore, kažite mi za Boga, jesam li ja u pogibli?“ — Što da vam kažem, Aleksandro Andrejevna, smilujte se! — „Za Boga, molim vas!“ — Ne mogu sakriti od vas, Aleksandro Andrejevna — vi ste zaista u pogibli, no Bog je milostiv .... — „Ja ću umrieti, ja ću umrieti ....“ — I ona se kao obradovala, lice joj se tako razveseli; ja se prepanem. — „Ta ne bojte se, ne bojte se, mene smrt nikoliko ne straši.“ — Ona se najednom izpravi i podboči na lakat. — „Sad .... nu, sad vam mogu kazat, da sam vam od sve duše zahvalna, da ste vi dobar, valjan čovjek, da vas ja ljubim“ .... Ja je pogledam kao poludjelu; težko mi je, znate .... „Čujete li, ja vas ljubim ....“ — Aleksandro Andrejevna, čime sam ja to zaslužio?! — „Ne, ne, vi me ne razumijete .... ti me ne razumiješ ....“ — I najednom pruživši ruke zgrabi me za glavu i poljubi me .... — Hoćete li mi vjerovati, ja malo

ne kriknem . . . bacim se na koljena i sakrijem glavu u jastuk. Šuti ona; prsti njeni dršću meni po kosama; slušam: ona plače. Stanem je tješiti, uvjeravati . . . . ja već pravo ne znam, što sam joj odgovorio. — Djevojku ćete, rečem joj, probuditi, Aleksandro Andrejevna . . . . zahvaljujem vam . . . . vjerujte, umirite se. — „Da mante, mante,“ ponovi ona. „Bog s njima svima; no, neka se probude, neka dodju ovamo, svejedno: ta ja ću umrieti . . . . A zašto i ti strepiš, čega se bojiš? digni glavu . . . . Ili vi mene, može biti, ne ljubite, može biti sam se prevarila . . . u takom mi slučaju oprostite.“ — Aleksandro Andrejevna. — što govorite? . . . . ja vas ljubim Aleksandro Andrejevna. — Ona mi pogleda pravo u oči, razširi ruke — „Zagrli me onda . . . .“ — Reći ću vam iskreno: ja ne razumijem, kako niesam te noći s pameti sašao. Ja osjećam, da se bolestnica moja ubija; vidim, da nije sasvim pri pameti, razumijem i to, da ne bi na mene, kad ne bi gotovo na smrti bila, ni pomislila; a vi, kako vam volja, ali je težko u dvadeset i petoj godini umrieti, a ne ljubivši nikoga, evo gle, što je mučilo, evo zašto se ona s očajanja, pa bilo i za mene uhvatila, — razumijete li sada? Ali me ona ne izpušta iz svojih ruku. — Poštedite me, Aleksandro Andrejevna, a i sebe poštedite, rečem. — „Čemu, reče, čemu da žalim? Ta i onako moram umrieti“ . . . . To je ona neprestano opetovala. „Kad bih ja evo znala, da ću ostat živa i da ću opet zapasti medju vlasteoske gospodjice, ja bih se stidjela, zaista stidjela . . . . ali ovako zašto?“ — Ali tko vam je rekao, da ćete umrieti? — „E, nemoj, dosta je, ti me prevariti ne ćeš, ne znaš lagati, pogledaj se.“ — Vi ćete ostati živi, Aleksandro Andrejevna, ja ću vas izliečiti; izmolit ćemo u matere vaše blagoslov . . . . svezat ćemo se vezom svetim, biti ćemo srećni. — „Ne ćemo, ne, ja sam od vas rieč uzela, ja moram umrieti . . . . ti si mi obećao . . . . ti si mi rekao . . . .“ — Bilo mi težko, s mnogo razloga težko. I

razsudite, kakove se evo kadšto stvarce dogadjaju: čini se, da nije ništa, pa opet boli. Padne joj na pamet da me pita, kako mi je ime, to jest ne prezime, već ime. Baš je htjela nesreća, da se zovem Trifun. Da, gospodine, da, Trifun, Trifun Ivanić. U kući me sve zvalo doktorom. Ja, nije druge, rečem: Trifun, gospodjice. Zažmirivši strese glavom i prošapće nešto francuzki, — oh, nešto ne dobro za me i potom se nasmijala i opet ne prijatno po me. I tako sam ja evo gotovo svu noć proveo s njom. Ujutro izidjem kao omamljen; unidjem opet k njoj u sobu već za dana, poslije čaja. Bože moj, Bože moj! Već je nije bilo moguće poznati: bolje bi u grob pristala. Poštenja mi moga, ja ne razumijem sada, duše mi ne razumijem, kako sam ja tu kušnju pretrpio. Tri se dana, tri noći jošte mučila moja bolestnica . . . pa još i kakve noći! Što mi je ona govorila! . . . . A posljednju noć, pomislite sebi, sjedim ja do nje i već se podjedno Bogu molim: uzmi je, velim, što skorije k sebi, pa i mene . . . . U to udje starica mati u — sobu . . . . Već sam joj u predvečerje, materi, kazao, da ima naime malo nade, da je zlo, i da ne bi s gorega bilo po svećenika . . . . Kako je bolestnica spazila majku, progovori: — Nu, baš je dobro, što si došla . . . . pogledajde nas, mi ljubimo jedno drugoga, mi smo si zadali rieč. — „Što to ona, doktore, što ona?“ Ja zaniemim. — Bunca, rečem, vrućica . . . . — A ona će na to: „Dosta, dosta, ti si mi malo prije govorio sasvim drugo i primio si od mene prsten . . . . Što se pretvaraš? Mati je moja dobra, ona će oprostiti, ona će razumjeti, a ja umirem — nemam zašto da lažem; daj mi ruku“ . . . . Ja se dignem i pobjegnem napolje. Starica se, razumije se, dosjetila.

— Ipak vas ne ću dalje mučiti, a i meni je, priznajem, težko sve to spominjati. Moja je bolestnica sjutradan preminula. Nebesko joj carstvo! (doda liečnik brzo uzdahnuvši). Pred smrt zamoli svoje, da izadju a mene da ostave s njom nasamo.

„Oprostite mi, reče, ja sam možebit pred vama kriva .... bolest .... no, vjerujte, ja nisam nikoga više od vas ljubila .... ne zaboravite me .... čuvajte moj prsten“ ....

Liečnik se okrene; ja uzeh njega za ruku.

— Ah! — reče on, dajdete, da o čemu drugom govorimo ili ne biste li mali preferansić? Čovjek naše vrste, znate, ne smije se podavati tako uzvišenim čuvstvima. Čovjek naše vrste treba da misli samo na jedno: da mu djeca ne pište, a žena ne grdi. I gle, od toga mi vremena uspjelo, te stupim, štono se veli, u zakoniti brak .... Dakako .... Uzeo sam trgovačku kćer; sedam tisuća miraza. Zove se Akulina; ime, sasvim prema Trifunu. Žena, moram vam reći, zla, ali spava dobro cieli dan .... A što je s preferansom?

Sjednemo mi za preferans po kopjejci. Trifun Ivanić dobio je od mene dva i pô rublja i ode kući kasno, sasvim zadovoljan svojom pobjedom.

V.

Moj susjed Radilov.

U jesen zadržavaju se često šljuke u starim lipovim vrtovima. Takih vrtova ima u nas u orlovskoj guberniji dosta mnogo. Naši su pradjedovi birajući mjesto za nastavanje sigurno odsjecali do dvie desetine dobre zemlje za voćnjak s lipovim drvoredom. Poslije pedeset, najviše sedamdeset godina počeli ti majuri „plemićka gniezda“ malo po malo nestajati s lica zemlje, kuće sagnjivale ili se prodavale pa odvozile, kamene gospodarske zgrade razvaljivale se u gomile ruševina, jabuke izumirale pa se sjekle za drva, ograde i plotovi se razvaljivali. Jedino lipe rasle kao i prije u svoj divoti i sada okružene uzoranim poljima razglašuju vjetrenastom našemu plemenu o „pokojnim otcima i braći.“ Prekrasno je drvo — taka stara lipa .... Nju štedi pače i nemilosrdna sjekira ruskoga mužika. List joj je malen, moćne grane svoje širi na sve strane, pred njima je vjekovita sjena.

Skitajući se jednom s Jermolajem po polju za jarebicama spazim na strani zapušten vrt i odem onamo. Tek ja na okrajak stupim, a šljuka se digne sa šumom iz grma; — ja puknem, i u taj se čas nekoliko koraka od mene začuje krik: uplašeno lice mlade djevojčice pogleda iza drvlja i odmah se sakrije. Jermolaj dotrči k meni: — Zašto vi ovdje pucate; ovdje živi vlastelin.

Niesam dospio, da mu odgovorim, pas moj nije dospio, da donese do mene s blagorodnim dostojanstvom ubijenu pticu, kad se začuju brzi koraci i čovjek visoka rasta, s brko-

vima, izidje iz česte i stane preda mnom nezadovoljna lica. Ja se opravdam, kako sam mogao, kažem ime svoje i ponudim mu pticu, ubijenu na njegovoj zemlji.

— Izvolite, — reče on sa smieškom — ja ću primiti vašu zvier, ali samo pod pogodbom: vi ćete ostati u nas na objedu.

Priznati valja, ja se niesam jako obradovao priedlogu njegovu, ali ga odbiti niesam mogao.

— Ja sam ovdješnji vlastelin i vaš susjed Radilov, možebiti ste već čuli, — nastavi moj novi znanac, — danas je nedjelja i objed će u mene biti valjda kako treba, inače vas ne bih ni zvao.

Ja odgovorim, što se u takom slučaju odgovara i odpravim se odmah za njim. Nedavno očišćen putić naskoro nas izvede iz lipova gaja; mi udjemo u zelenu bašču. Medju starim jabukama i razraslim grmljem ogroza prošarale se okrugle, bliedozelene glavice kupusa, hmelj se na zavojicu obavijao oko visokih pritaka; po gredama stršili gusto ridji prutovi, sputani usahlim graškom; velike plosnate tikve rekao bi valjaju se po zemlji; krastavci se žutjeli izpod zaprašena, uglata lišća; duž plota lelijala se visoka kopriva; na dva do tri mjesta rasli u hrpama: orlovi nokti, zova, šipak, — ostatci predjašnjih „gajića.“ Pokraj nevelika živa ribnjaka, napunjena crvenkastom sluzavom vodom, vidio se bunar, okružen barama. Patke marljivo su brčkale i šepeljile po tim barama; pas dršćući po svem tielu i žmureći grizkao kost na poljani; krava šarulja ondje lieno grizla travu udarajući se kad i kad repom po mršavu hrbtu. Putić skrene na stranu; iza gustih vrba i breza pogleda na nas postara siva kućica s daščanim krovom i nakrivom predkućnicom. Radilov stane.

— Medjutim sam se ja, — reče on dobrodušno i pogledavši mi upravo u oči — premislio; možda vam se ne će navratiti k meni, u takom slučaju . . . .

Ne dam mu dogovoriti i uvjerim ga, da će mi pače osobito drago biti u njega objedovati.

— Nu, kako znate.

Udjemo u kuću. Momče u dugačkom kaftanu od modra debela sukna dočeka nas na predkućnici. Radilov mu odmah zapovjedi, da donese Jermolaju rakije; moj se lovac s počitanjem nakloni ledjima velikodušnoga darovatelja. Iz prednje sobe, zaliepljene raznim šarenim slikama i zavješene krletkama udjemo u neveliku sobicu — Radilovljev kabinet. Ja skinem lovnu svoju opremu, pušku postavim u kut; momče u dugu kaputu brižljivo me očisti.

— A sad ajdemo u gostinsku, — reče Radilov uljudno; upoznat ću vas s majkom svojom.

Ja podjem za njim. U gostinskoj, na srednjem divanu, sjedila starica nevelika rasta, u mrku odielu i bieloj kapi, dobrodušna i mršava lica, plašljiva i žalostna pogleda.

— Evo, majčice, preporučam: susjed naš * * *

Starica se pridigne i nakloni se ne puštajući iz mršavih ruku debelu pletiću torbicu od kamilje dlake nalik na vreću.

— Je li davno tome, što ste došli u naše strane? — upita ona slabim i tihim glasom žmureći očima.

— Nije, gospodjo, nije davno.

— Namjeravate li dugo ovdje ostati?

— Mislim do zime.

Starica ušuti.

— A ovo je evo, — prihvati Radilov pokazujući mi čovjeka visoka i mršava, koga ja niesam kod dolazka u gostinsku opazio: — evo Fjodor Mihjeić .... Nude, Fedja, pokaži gostu vještinu svoju. Zašto si se zatukao u taj kut?

Fjodor se Mihjeić odmah digne sa stolca, dohvati s prozora kukavne gusle, uzme gudalo — ne za kraj, kako treba, već po sriedi, prisloni gusle grudima, zatvori oči i zapleše pjevajući pjesmicu drapajući po strunama. Po licu bilo mu neko sedamdeset godina; dugački kaput od nankinga žalostno je klepetao na suhim i koštanim njegovim udima. On je

plesao; sad je junački potresao glavom, sad je opet kao umirući spuštao majušnu ćelavu glavicu, pružao žilavu šiju, topotao nogama na mjestu, kadšto je s očevidnim trudom sagibao koljena. Bezubna usta njegova odavala slab glas. Radilov morao je pogoditi iz izraza lica moga, da me „vještina“ Fedjina nije baš osobito zadovoljavala.

— Nu, dobro, starče, dosta, — reče on: — slobodno ti je ići po nagradu svoju.

Fjodor Mihjeić položi odmah gusle na prozor, nakloni se najprije k meni, kao gostu, potom starici, napokon Radilovu i izidje napolje.

— I to je bio vlastelin, — nastavi novi moj prijatelj: i to bogat, ali je propao — evo sad živi u mene .... A u svoje je vrieme bio u guberniji prvi noktaš*; dvie je žene oteo muževima, držao pjevače narodne, sam je pjevao i majstorski plesao .... Zapovjedate li čašicu rakije? gle, objed je već na stolu.

Mlada djevojčiea, ona glavom, što sam je malo prije vidio u vrtu, udje u sobu.

— A evo i Olje! opazi Radilov odvrativši malo glavu: molim, budite joj milostivi .... Nu, ajdemo objedovati.

Mi odemo u stolovatu i sjednemo. Dok smo mi išli iz gostinske i sjedali, pjevao je Fjodor Mihjeić, komu su se očice od „nagrade“ zasjale i nos nešto pocrvenio: „Grom pobjede razlieži se!“ Prostrli mu osobit pribor u kutu na majušnu stoliću bez ubrusa. Siromašni se staračac nije mogao pohvaliti sa čistoće, zato su ga i postojano držali u nekoj udaljenosti od družtva. Prekrstivši se uzdahne i začne jesti kao äla.** Objed nije bio u istinu loš i budući da je bio nedjeljni, nije minuo bez drhtalica i španjolskih vjetrova.*** Za stolom pustio se Radilov, koji je deset godina služio u armejskoj

---

* Čovjek oženjen, koji ide za tudjim ženama. — ** Zmaj. — *** Vrsta kolača.

pješačkoj pukovniji i polazio u Tursku, u pripoviedanje. Ja sam ga sa zanimanjem slušao i kradom pogledavao za Oljgom. Ona nije baš po sebi bila liepa; no odrešit njen a miran izraz lica, široko njeno bielo čelo, gusta kosa, a osobito mrko oko, neveliko, no umno, jasno i živo, bilo bi i drugoga na mojem mjestu porazilo. Ona je kao da sliedila svaku Radilovljevu rieč; na njenu se licu opažalo ne učešće, nego strastveno zanimanje. Po godinama mogao bi joj Radilov biti otac; on joj govorio: „ti," no ja se odmah dosjetim, da mu nije kći. Za razgovora spomene on pokojnu svoju ženu — „sestru njenu," doda on pokazavši na Oljgu. Ona se brzo pocrveni i oči obori. Radilov ušuti promienivši razgovor. Starica ne progovori za cieloga objeda rieči, sama nije gotovo ništa jela, a i mene nije nudila. Crte njene odisale nekakim bojazljivim i beznadnim očekivanjem, tom staračkom sjetom, od koje se tako težko steže srce posmatraču. Na koncu objeda malo što nije počeo Fjodor Mihjeić „slaviti" gospodare i gosta, no Radilov pogledavši me zamoli ga, da šuti; staračac prodje rukom preko usana, žmirne očima, nakloni se i opet sjedne, ali već na kraj stolca. Poslije objeda odemo s Radilovom u njegov kabinet.

U ljudi, koje silno i postojano obuzima j e d n a misao ili strast j e d n a, opaža se nešto zajedničko, nekaka vanjska naličnost u obćenju, ma i kako bila inače svojstva njihova različna, sposobnosti, položaj u svietu i odgoj njihov. Što sam ja više pazio na Radilova, to mi se više činilo, da pripada u broj takih ljudi. On je govorio o gospodarstvu, o žetvi, košnji, o ratu, o okružnim pletkama i bližnjim izborima, govorio neprisiljeno, pače s učešćem, no na jednom uzdahne i spusti se u naslonjač kao čovjek izmučen težkim djelom, prodje rukom po licu. Činilo se, da je sva duša njegova, dobra i topla, bila proniknuta naskroz, presićena jednim čuvstvom. Meni je već to čudno bilo, što niesam mogao u

njega odkriti strasti ni za jelo, ni za vino, ni za lov, ni za kurske slavuje, ni za golube, koji su stradali od padavice, ni za rusku literaturu, ni za konje kasače, ni za magjarsko odielo, ni za karte i biljare, ni za plesne večere, ni za vožnju u gubernijske i glavne gradove, ni za papirnice, ni za repne šećernice, ni za šarene hladnike u bašči, ni za čaj, ni za logove* izvježbane, da na savitku liepo zakreću, pače ni za ugojene kočijaše, koji se podpasuju izpod samih mišica, za one veličanstvene kočijaše, u kojih, Bog ga znao zašto, kako šiju izpravi, oči zaškilje i izbeče se.... „Kaki je to vlastelin napokon!“ pomislim ja. Medjutim nije se on prikazivao čovjekom mrkim i sudbinom svojom nezadovoljnim; naprotiv bio je neprestano zadahnut neiskanom blagovoljom, prostodušnošću i gotovo dosadnom gotovošću, da se upozna sa svakim, koji mu dodje u susret i poprieko. Istina, vi ste u isto vrieme osjetili, da se on nije mogao sprijateljiti, zaista zbližiti se ni s kim, a nije se mogao ne radi toga, što mu uobće ne bi bilo trebalo drugih ljudi, već radi toga, što je na časove sav život njegov ušao u njegovu nutarnjost. Posmatrajući Radilova niesam nikako mogao, da ga sebi srećna predstavim ni sada, ni bilo kad. Nije on ni krasnik bio; ali u pogledu njegovu, u smiešku, u svem biću njegovu sakrivala se neobična nekaka privlačivost, — u istinu se sakrivala. A želio si gotovo, čini se, da se pobolje upoznaš s njime, da ga zavoliš. Dakako, u njem se kadšto pokazivao vlastelin i stepnjak**; no sasvim tim bio to izvrstan čovjek.

Istom mi začeli razpravljati o novoj okružnoj glavi plemstva, kad se na jedanput začuje na vratima glas Oljgin: — „Čaj je gotov.“ Podjemo u gostinsku. Fjodor Mihjeić sjedio kao obično u svome kutu, medj prozorom i vratima, podavivši skromno noge. Mati Radilovljeva plela čarapu. Kroz otvorene prozore iz vrta lavorila jesenska svježost i miris

---

* Konj, dodan kao zamjena. — ** Sin stepe.

jabuka. Oljga je žurno točila čaj. Ja sam sada s većim zanimanjem pogledavao na nju, nego li za objedom. Govorila je vrlo malo, kao uobće sve djevojke u okružju, ali u nje jabar niesam opazio želje, da reče štogod liepo s mučnim čuvstvom praznoće i slaboće; ona nije uzdisala kao od obilja neizrecivih čuvstva, nije prevraćala očima izpod čela, nije se smiešila sanjalački i neodredjeno. Ona je gledala mirno i ravnodušno kao čovjek, koji se odmara od velike sreće ili od velike uzrujanosti. Korak njezin, kretanje njezino bilo odrešito i slobodno. Ona mi se vrlo dopala.

Ja nastavim s Radilovom i opet razgovor. Ne opominjem se više, kako smo došli na poznatu napomenu: kako često i najneznatnije stvari proizvode veći utisak na ljude, nego najznatnije.

— Da, progovori Radilov, — to sam ja na sebi izkusio. Ja sam bio, vi znate, oženjen. Ne dugo .... tri godine; moja je žena umrla u babinama. Ja sam mislio, to da ne ću preživjeti; ja sam bio strašno ožalošćen, ubit, no ne mogavši plakati — išao sam kao sulud. Odjeli je kako treba i položili na odar — u ovoj evo sobi. Dodje pop; došli pjevači, stali pjevati, moliti, kaditi tamjanom; ja sam se do zemlje klanjao, ma da bi samo suzu pustio. Srce se u meni rekao bi okamenilo, a tako i glava, — i sav sam otežao. Tako prodje prvi dan. Hoćete li vjerovati? ja sam pače noću zaspao. Sjutradan udjem ja k ženi, — bilo to ljetom, sunce je obasjalo od glave do pete, i tako jasno. — Najednom ja spazim .... (Tu se Radilov nehotice strese.) Što mislite? Oko njeno nije bilo sasvim zaklopljeno, i po tom je oku išla muha .... Ja se svalim kao snop i kako se osviestim, stanem plakati, plakati, — te se niesam mogao umiriti ....

Radilov zašuti. Ja pogledam na nj, potom na Oljgu .... Nikad ne ću zaboraviti izraza lica njezina. Starica metne čarapu na koljena, izvadi iz pletiće torbice maramicu te kradom

utre suzu. Fjodor se Mihjeić digne najednom, zgrabi gusle svoje i zapjeva hrapavim i divljim glasom pjesmicu. On nas je jamačno htio razveseliti; no mi se svi trgnemo od prvoga njegova zvuka, a Radilov ga zamoli, da se smiri.

— U ostalom, — nastavi on: — bilo pa prošlo; a prošlo se ne povraća, pa napokon .... ide sve u tom svietu na bolje, kako je, čini mi se, Voltaire rekao, — doda on brzo.

— Da, kažem ja, — tako jest. Ovako se može svaka nesreća podnieti, i nema tako rdjava stanja, iz koga se ne bi moglo izaći.

— Mislite li? — doda Radilov. — Može biti imate vi pravo. Ja sam, opominjem se, ležao u Turskoj polumrtav u bolnici: imao sam žestoku vrućicu. Nu, udobnošću niesmo se mogli pohvaliti, — to se razumije u ratno doba, — hvala Bogu, da je i tako bilo! Na jedanput stanu k nama jošte dovoziti bolestnike, — kud će s njima? Liečnik trkao onamo, ovamo, — ali nema mjesta. Evo ga, gdje pristupi k meni, pita felčera: „je l' živ?“ Ovaj odgovara: „ujutro je bio živ.“ Liečnik se sagne, sluša: gdje jošte dišem. To nije bilo po volji mojemu prijatelju. „Gle ti te lude naravi!“ reče: — „ta, evo umriet će čovjek, ta sigurno će umrieti, a sve krči, zateže, samo zaprema mjesto, i drugima smeta.“ Nu pomislim u sebi, zlo je po tebe, Mihajlo Mihaliću .... Pa evo gle, ja sam ozdravio i živ sam do sada, kako izvolite vidjeti. Daklem vi imate pravo.

— U svakom slučaju imam ja pravo, — odgovorim ja: — pače kad biste vi i umrli, svakako biste bili izišli iz rdjavoga svoga stanja.

— Razumije se, to se razumije, — nastavi on, — silno udarivši šakom po stolu .... Samo se valja riešiti .... Kakav je smisao u rdjavu stanju? .... Čemu se zatezati, docniti ....

Oljga se brzo digne i izidje u vrt.

— Nude, Fedja, plesnu! — poklikne Radilov.

Fedja skoči, podje po sobi onim kicoškim, osobitim, korakom, kako stupa poznata „koza“ oko igrajućega medvjeda* i zapjeva:

„Kakъ u našihъ u vorotъ . . . “

Kod pristupa začuje se drndanje lakih kolica i za nekoliko časaka unidje u sobu staračac visoka rasta, plećat i jak, slobodnjak Ovsjanikov . . . No Ovsjanikov je tako znamenito i originalno lice, da ćemo o njemu, s dopuštenjem čitateljevim, progovoriti u drugom odlomku. Sad ću o sebi samo toliko dodati, da sam se drugi dan s Jermolajem, kako je svanulo, odpravio u lov, a s lova kući, — da sam za nedjelju dana i opet zašao k Radilovu, no da niesam našao ni njega, ni Oljge kod kuće, a za dvie sam nedjelje saznao, da ga je nenadno nestalo, majku da je ostavio, i nekuda otišao sa svastikom svojom. Sva se gubernija uzrujala i govorila o tom dogadjaju, a ja sam tek onda napokon razumio izraz Oljgina lica za pripoviedanja Radilovljeva. Nije ono tada odisalo samo samilošću, već je ono plamtjelo i ljubomornošću.

Prije moga odlazka iz sela pohodio sam staricu Radilovljevu. Nadjem je u gostinskoj, gdje se igra s Fjodorom Mihjeićem duraka.

— Imate li kaki glas od sina svoga? — upitam je napokon.

Starica zaplače. Ja je niesam više dalje razpitivao o Radilovu.

*** Medvjedji vodič nabije na glavu vreću, iz koje viri dug, drven rodin kljun; igrajući s medvjedom kloca kljunom. Ovaka se podoba zove „koza “**

VI.

Slobodnjak Ovsjanikov.

Pomislite sebi, ljubazni čitatelji, čovjeka puna, visoka, od neko sedamdeset godina, lica ponešto nalik na lice Krilova,* a i umna pogleda pod gustim obrvama, dostojanstvena držanja, odmjerena u govoru, lagana koraka: evo vam Ovsjanikova. Nosio je širok modar kaput s dugim rukavima, do gore zapučan, svilenu ljubičastu maramu na vratu, svietlo očišćene čizme s kitama, te je uobće spolja na oko bio nalik na imućna trgovca. Ruke bile u njega prekrasne, meke i biele: za razgovora često se hvatao za dugmeta kaputu svome. Ovsjanikov živo me sjećao svojim dostojanstvom i nepomičnošću, promišljenošću i tromošću, svojom iskrenošću i postojanošću starih ruskih boljara predpetrovskih vremena .... Ferjaz** bi mu pristajala. To je bio jedan od posljednjih ljudi stara kova. Svi su ga susjedi vanredno cienili i držali sebi za čast poznavati se s njim. Braća njegova slobodnjaci malo mu se niesu molili, kape iz daleka pred njim skidali, ponosili se njime. Govoreći obćenito težko je u nas do danas odlučiti slobodnjaka od mužika: gospodarstvo je njegovo malo ne gore od seljačkoga, telad njegova ne izlazi iz heljde, konji su jedva živi, a oprema od konopa. Ovsjanikov nije podpadao pod to obćenito pravilo, makar ga i niesu držali za bogataša. Živio sâm sa ženom svojom u udobnoj, čistoj kućici,

---

* **Krilov, najveći pjesnik basna.** — ** **Ferjaz, dugačak mužki kaput bez tiela i bez koliera.**

imao malo družine, odievao je ljude svoje ruski, a zvao ih radnicima. Oni su mu i zemlju orali. Za plemića nije se izdavao, nije se gradio vlastelinom, nikad nije, štono se kaže, zaboravio „tko je“; nije na prvi poziv sjedao, a kod dolazka nova gosta sigurno se digao s mjesta, no s takim dostojanstvom, s tako veličanstvenom ljubkošću, da mu se gost nehotice dublje poklonio. Ovsjanikov držao se starih običaja ne od praznovjerice (duša je njegova bila dosta slobodna), nego od navike. On nije na priliku volio ekipaže na pera zato, što ih nije nalazio udobnima, te se vozio na sve strane ili u lakim kolicima ili u nevelikim ljepušnim kolima s kožnim jastukom i sam je upravljao svojim dobrim mrkovom kasačem. (Držao je samo mrke konje.) Uporedo s njim sjedio s počitanjem kočijaš, mlado momče, crvenih obraza, ošišan po ruski,* u plavetnu kabanicu i u nizkoj ovčjoj šubari, podpasan remenom. Ovsjanikov je uviek poslije objeda spavao, u subotu je išao u kupalište, čitao samo duhovne knjige (pri tom je s dostojanstvom nadievao na nos okrugle srebrne naočale), ustajao i liegao je rano. Bradu je ipak brijao, a kosu nosio na njemačku. Goste je dočekivao sasma prijazno i rado, ali im se nije klanjao do pojasa, nije im odviše dosadjivao uslužljivošću, nije ih nudjao kojekakim suhim i soljenim. „Ženo!“ govorio je polagano ne ustajući s mjesta i skrenuvši nešto glavom k njoj: — „donesi gospodi štogod, da zaslade.“

Držao za grieh prodavati hljeb — božji dar, te je u 40. godini, u vrieme obćega glada i strahovite skupoće, razdielio okolnoj vlasteli i mužicima svu svoju zalihu; buduće mu godine sa zahvalnošću donieli dug svoj u klasovima. K Ovsjanikovu pribjegavali često susjedi moleći ga, da im

---

* **Ošišan po ruski (остриженный въ скобку) t. j. tako, da mu je kosa na čelu podrezana u ravnoj crti, a potom zarubljena izpod uha naokolo glave, kao da je glava spried i ostrag zarubljena u dvie skobe (klamfe).**

sudi, da ih izmiri, i gotovo se uviek pokoravali njegovoj presudi, poslušali savjet njegov. Mnogi su njegovom milošću napokon medje svoje uredili .... No poslije dvie ili tri prepirke s vlastelinkama očituje on, da se odriče svakoga posredovanja medju licima ženskoga roda. Nije mogao trpjeti hitnje, bučne žurbe, ženske brbljavosti i „taštine". Jednom mu se nekako zapali kuća. Radnik dopiri k njemu sav zapuhan s vikom: „požar! požar!" — „Nu, zašto vičeš?" mirno mu reče Ovsjanikov: „podaj mi kapu i štaku" ....

On je sam rado učio konje voziti. Jednom ga vatren „bitjuk"* zavuče niz goru k jaruzi. — „Nu, mani se, mani, ždrebence mlado, — ubit ćeš se," dobrodušno mu pripomene Ovsjanikov i za čas poleti u jarugu zajedno s kolicima, s dječakom, koji je sjedio ostrag i s konjem. Na sreću bile na dnu jaruge hrpe pieska. Nitko se ne povriedi, samo je „bitjuk" uganuo nogu. — „Nu, evo vidiš," nastavi Ovsjanikov dižući se sa zemlje: — „jesam li ti govorio?" I ženu našao je prema sebi. Taćjana Iljinična Ovsjanikovljeva bila žena visoka rasta, dostojanstvena i mučaljiva, uviek povezana mrkom svilenom maramom. Ona je odisala hladnoćom, premda se nije nitko ne samo tužio na njenu strogost, no naprotiv je mnogi siromasi zvali majčicom i dobročiniteljicom. Pravilne crte lica, velike tamne oči, tanke usnice još su i sada posvjedočavale njenu nekoć znamenitu ljepotu. Djece nije bilo u Ovsjanikova.

Ja se upoznam s njim, kako je već čitatelju poznato, kod Radilova i za dva od prilike dana odvezem se k njemu. Nadjem ga kod kuće. Sjedio je u veliku kožnatu naslonjaču te čitao živote svetaca. Siva mačka zvrčala mu na plećima. Dočeka me po svome običaju ljubazno i dostojno. Mi se pustimo u razgovor.

*** Bitjuk zove se osobita pasmina konja, koja se razplodila u Voronežkoj guberniji, oko glasovitoga „Hrjenovoga" (nekadašnjega konjskoga zavoda grofice Orlovljeve).**

— A recite mi, Luka Petroviću, po istini, — rečem ja medju ostalim: — prije je ipak, u vaše vrieme, bolje bilo?

— Mnogo je toga zaista bolje bilo, kazat ću vam, — odvrati Ovsjanikov: — mirnije smo živjeli; obilja bilo više.... jest zaista.... pa opet je sada bolje; a vašoj će dječici jošte bolje biti, Bog će dati.

— A ja sam tako očekivao, Luka Petroviću, da ćete mi staro vrieme začeti hvaliti.

— Ne ću, nemam za što osobito hvaliti staro vrieme. Evo da vam, pa bilo i za primjer, kažem, vi ste sad vlastelin, baš takav, kakav i vaš pokojni djeda, ali take vlasti ne ćete već imati! pa i vi sami nieste taki čovjek. Nas pritiskuju i sad druga gospoda; no bez toga se očevidno ne može biti. Premljet će se — možda, bit će brašno. Ne, sad već ne ću vidjeti, čega sam se u mladosti nagledao.

— A što bi to, na primjer, bilo?

— Pa da i opet na primjer rečem za vašega djedu. Bio silan čovjek! vriedjao braću našu. Ta vi može biti znate, — a kako vi ne bi zemlje svoje znali, — onaj klin, što ide od Čepligina k Malininu?.... Sad je na njemu vaš ovas.... Nu, ta naš je on, — sav, kako ga je Bog dao, naš je. Vaš nam ga djeda oteo; dojahavši na konju pokaže rukom i reče: moja zemlja, — i posvoji je. Otac moj, pokojni (carstvo mu nebesko!), bio čovjek pravedan, bio i žestok čovjek, nije trpio, — a i tko s voljom svoje dobro gubi? te je sudu predao tužbu. Ali je on sam predao, a drugi niesu došli, — pobojali se. Eto djedi vašemu dali na znanje, da je, kažu, Petar Ovsjanikov predao tužbu protiv vas, da ste, gle, izvoljeli oteti zemlju.... Djeda vaš pošalje odmah k nama svoga lovca Bauša s nalogom.... I evo uhvatili otca moga, pa ga odveli na otčevinu vašu. Ja sam tada bio majušan dječarac i pobjegnem bos za njim. Pa što bi?.... Doveli ga do kuće vaše i pod prozorima ga izšibali. A vaš djeda stoji na

balkonu, pa gleda, a baba sjedi pod prozorom i takodjer gleda. Otac moj viče: „majčice, Marja Vasiljevna, pomozite, poštedite me makar vi!“ A ona se samo, znaš, pridigne, pa gleda. I uzeli otcu rieč, da odstupa zemlju i jošte mu zapovjede, da im zahvali, što su ga živa odpustili. I tako je ona ostala vaša. Podjidete, pitajte mužike svoje, kako se naime ona zemlja zove? „Batinovka“ se ona zove zato, što je batinama oteta. Tako eto nemamo mi majušni ljudi za što osobito žaliti za starim vremenima.

Niesam znao, što bi odgovorio Ovsjanikovu te mu niesam smio u lice pogledati.

— I drugi se susjed u nas u to vrieme desio, — Komov, Stepan Niktopolionić. Izmučio malo ne sasvim otca: ako ne pranjem, a to tkanjem. Bio to pijanica i rado je častio, a kad se napio i francuzki izrekao: „se bon“,* pa se oblaznuo — onda iznesi svetce napolje! Sve je susjede pozivao k sebi. Trojke su u njega gotovo neprestano bile spremne; a ako ne dodješ, — odmah će sam nagrunuti .... I vrlo je čudan čovjek bio! U „trieznu“ stanju nije lagao; a kako se napije, — odmah će začeti pripoviedati, da ima u Pićeru** tri kuće na Fontanci: jednu crvenu s jednim dimnjakom, drugu — žutu s dva dimnjaka, a treću — modru bez dimnjakâ, — i tri sina (a nije bio oženjen): jednoga kod infanterije, drugoga kod kavalerije, a treći sâm je po sebi .... I pripovieda, da u svakom njegovu domu živi po sin, k najstarijemu da dolaze admirali, k drugomu generali, a k najmladjemu sami Englezi! I gle! evo se diže i napija: „u zdravlje moga najstarijega sina, on mi je najpoštovaniji!“ — pa zaplače. A zlo i naopako, ako mu tko odbije. „Ubit ću te!“ — reče: „i ne dam te ukopati!“ .... Drugi put skoči i zavikne: „igraj, narode božji, sebi na zabavu, meni na utjehu!“ Nu ti igraj, pa da umreš,

---

* „Se bon“, mjesto „c'est bien“. — ** Narod zove Petrograd „Pićer“.

ali igraj. Kmetske djevojke svoje sasvim je izmučio. Bivalo, da su svu božju noć do jutra u zboru pjevale, i koja je glasom previšivala, njezina bila nagrada. A kako stanu sustajati, — položi glavu na ruku i kuka: „aoh, sirote mene sirote! ostavljaju mene, goluba!“ Konjušari odmah podbodu djevojke. I moj mu se otac dopane; što znaš jadan činiti? Ta malo otca moga ne natjera u grob, a jamačno bio bi ga natjerao, da nije sam, hvala Bogu, umro srušivši se pijan s golubinjaka.... Eto gle, kaki su naši susjedi bili!

— Kako li su se vremena izmienila! — opazim ja.

— Da, da, — potvrdi Ovsjanikov.... Nu, reći valja, negda dane živjeli su plemići sjajnije. O velmožama ne treba ni govoriti; ja sam ih se nagledao u Moskvi. Kažu, da je njih onamo nestalo sada.

— Vi ste bili u Moskvi?

— Bio sam, ima tome davno, veoma davno. Ja sam evo sada navršio sedamdeset treću godinu, a u Moskvu sam pošao u šestnaestoj godini.

Ovsjanikov uzdahne.

— Koga ste tamo vidjeli?

— A mnogo sam velmoža vidio — i svatko ih vidio; bili su dočekljivi, častili sjajno i divno. Samo pokojnoga grofa Aleksjeja Grigorjevića Orlova-Česmenskoga nije nijedan dosegao. Aleksjeja Grigorjevića vidio sam često; moj je ujak bio njegov dvorski nastojnik. Grof je izvolio stanovati u Kalužkih vrata, na Šabolovci. Evo velmože! Takva držanja, tako milostive susretljivosti ne možeš sebi predstaviti, i izkazati je nemoguće. Što je samo vriedio rast njegov, snaga, pogled! Dok ga ne poznaješ, dok ne dodješ k njemu — bojiš ga se za cielo, plašiš se; a udješ li — kao da te sunašce ogrijalo i sav se obraduješ. Svakoga je čovjeka puštao preda se i svemu je bio prijatelj. Kod trke sâm je upravljao konjma i sa svakim se natjecao; a nikad nije s prvoga maha pretjecao,

nije vriedjao, nije obarao, a tek pod kraj utječe; i tako je prijazan, — protivnika tješi, a konja će njegova pohvaliti. Golube premetáče* držao je prve vrste. Bivalo, te je izišao u dvorište, sjeo u naslonjač i zapovjedio dići golube; a unaokolo, po krovovima stoje ljudi s puškama protiv jastrebova. K grofovim nogama postave veliku srebrnu zdjelu s vodom, gledajući u vodi na golube. Ubogi, siromašni živjeli su na stotine o hljebu njegovu .... a koliko je novaca razdavao! A razsrdi li se, — kao da je grom zagudio. Mnogo straha, a plakati nemaš za što: pogledaš, — i već se smieši. Dadne li čast — skupi svu Moskvu! .... Pa kako je bio uman! ta on je pobio Turke. I rvao se rado; rvača mu dovozili iz Tule, iz Harkova, iz Tambova, odasvud. Koga obori — toga nagradi; a ako tko njega obori — toga nadari obilno i poljubi ga u usta .... Drugi put, za moga boravka u Moskvi, zamislio je taku hajku, kakve u Rusiji jošte nije bilo; pozvao je k sebi sve lovce, što ih ima u čitavom carstvu u goste i odredio im dan, i dao im tri mjeseca vremena. I eto se sabrali. Poveli u obilju pasa, lovaca, — nu, došla vojska, zaista vojska! Najprije se počastili kako valja, a onda odu preko malte. Naroda se skupilo tušta i tama! .... Pa što vi mislite? .... Ta vašega djede pas sve je pretekao.

— Nije li Milovidka bila? upitam ja.

— Milovidka, Milovidka .... I grof ga evo stao moljakati: „prodaj mi, veli, svoga psa, uzmi, što hoćeš.“ — „Ne ću, grofe, reče, niesam trgovac; ne prodajem ni krpice nepotrebne, a iz poštovanja ustupit ću vam ma i ženu, samo Milovidku ne ću .... prije ću sebe osužnjiti.“ A Aleksjej Grigorjević ga pohvali govoreći: „drago mi je.“ Djeda vaš poveze je u kolima natrag; a kad je Milovidka umrla, ukopa je u vrtu s glazbom — kuju ukopao i postavio nad kujom kamen s nadpisom.

---

* **Vrsta goluba, koji se premeću na glavu, na stranu, na rep itd.**

— Gle, Aleksjej Grigorjević nije eto nikoga uvriedio, — opazim ja.

— Da tako ono uviek biva: tko sam slabo pliva, taj i zadire.

— A kaki je čovjek bio taj Bauš? — upitam ja iza maloga mučanja.

— Kako to, da ste vi čuli za Milovidku, a za Bauša nieste?... To je bio glavni lovac i psar vašega djede. Djeda ga vaš imao ne manje rado od Milovidke. Očajan bio čovjek, pa da mu je djed vaš, pa bilo što mu drago, naložio — izpunio bi na mig, pa bi i na noževe udario.... Pa kako zahajka — tako se glas razliegao po šumi... A drugi put postane opet najednom tvrdoglav, sjaše s konja, pa legne.... A kako samo psi niesu čuli njegova glasa — bio i lov gotov! Ostavljaju vrući trag, pa ne će ni za što goniti. I-ih, vaš se djeda razsrdi! „Ne bio živ, ako toga lopova ne objesim! Izvući ću mu antihrista za uši napolje! Pete ću tomu dušegubcu provući kroz grlo!“ A svršuje se tako, da pošalje, da ga pitaju, što mu treba, zašto ne hajka? I Bauš zaište u takim slučajevima obično rakije, digne se i zahajka opet izvrstno.

— I vi ste, čini se, prijatelj lova, Luka Petroviću?

— Bio bih.... sigurno, — sad ne: sad je vrieme moje prošlo, — a za mladih godina.... znate, nije bilo zgodno poradi moga staleža. Čovjeku kao što sam ja ne pristoji se pristajati za plemićima. Istina, i iz našega se staleža kadšto koja pijanica i nevaljanac priliepi za gospodu.... pa koja mu radost!... Samo sebe sramoti. Dadu mu kukavo kljuse, spotakljivo; svaki mu čas bacaju kapu na zemlju; bičem udaraju po njem, kao tobože po konju; a on se sve smije i druge na smieh tjera. No kažem vam: što si iz manjega staleža, to se strože drži, jer ćeš se inače zaprljati.

— Da, — nastavi s uzdahom Ovsjanikov, — mnogo je vode proteklo od onda, što sam ja na svietu; druga su vremena

nadošla. Osobito u plemića vidim ja veliku promjenu. Mala vlastela — sva ili su stupila u službu, ili bar ne sjede na mjestu; a što ima veće — tih ne možeš prepoznati. Nagledao sam se ja njih, te velike gospode, evo kod razmedjavanja. A dužan sam vam reći, srce se raduje gledajući ih: druževni su i uljudni. Samo mi je evo čudnovato: sve su oni nauke naučili, govore tako skladno, da ti se duša topi od milinja, ali ne mogu pravoga djela zamisliti, pače ne osjećaju vlastite koristi; njihov ih podanik, pomoćnik, kako hoće savija, kao dügu. Ta vi evo može biti poznajete Koroleva, Aleksandra Vladimirovića, — po čemu on nije plemić? Po sebi krasnik, bogat, učio u „niverzitetama“, čini mi se, da je i za granicom boravio, govori točno, čedno, svima nam ruke stiskuje. Znate li ga?... nu, onda slušajte. Prošle se nedjelje sastanemo u Berjozovci na poziv sudca Nikifora Iljića. I sudac Nikifor Iljić vam reče: „valja nam se, gospodo, razmedjiti; to je sramota, naš je dio od svih zaostao: prihvatimo se djela!“ I evo se prihvatismo. Razgovaralo se, pripiralo se, kako već biva; pouzdanik naš stao zanovietati. No prvi je zametnuo svadju Ovčinikov Porfirij.... A zašto traži svadju čovjek!.... On sam nema pedlja zemlje: on se razmeće po bratovu nalogu. Viče on: „ne ćete, ne, mene prevariti! ne ćete! nieste se na pravoga namjerili! planove ovamo! podajte mi mjerača, hristoprodavca dajte amo!“ — „A kakav je napokon vaš zahtjev?“ — „Kaka je evo to budala! mislite vi; ja ću vam sad odmah oglasiti moj zahtjev?... ne ću, ne; podajte ovamo planove, — evo, to je!“ A sam udara rukom po planovima. Marfu Dmitrevnu do krvi je uvriedio. Ona viče: — „Kako vi smijete moj dobar glas sramotiti?“ — „Ja,“ reče, „ne želim vaš glas svojoj mrkoj kobili.“ — Silom ga madejrom zalili. Njega umirili, — druge pobunili. Korolev Aleksandr Vladimirić sjedi, moj soko, u kutu, glavicu na štapu grizkao i glavom samo kimao. Bilo mi težko, ma da mi je samo bilo

pobjeći napolje. Što će, rečem, čovjek o nama misliti? Gle, digne se moj Aleksandr Vladimirić, po licu rekao bi, da želi govoriti. Sudac se uzvrpolji, pa reče: „gospodo, gospodo, Aleksandr Vladimirić želi govoriti.“ I nije moguće ne pohvaliti plemiće: svi zašute u taj čas. Mi smo, čini se, reče, zaboravili, zašto smo se skupili; da je razmedjavanje, ako i nema sumnje, po gospodare koristno, no u glavnom uvedeno radi čega? — radi toga, da bude seljaku lakše, da mu posao bude naručniji, da može dužnosti obavljati; a sad on sâm zemlje svoje ne poznaje, a ne riedko preko pet vrsta daleko ide orati, — i tako ne možeš nikako da naplatiš. Potom reče Aleksandr Vladimirić, da je grieh vlastelinov, ako se ne brine za blagostanje seljakovo, jer je napokon, ako se zdravo promisli, njihova korist i naša korist — sve isto: ako je njima dobro — i nama je dobro, ako je njima zlo — nama je zlo .... i što je daklem griešno i nerazborito ne složiti se poradi trica .... I tako je nastavljao i nastavljao ... pa gle, kako je govorio! Za dušu se gotovo primalo ... Svi plemići objesili nosove; ja sâm, aj, aj, malo ne proplačem. Živa je istina, u starim knjigama takih govora nema .... A kako se to svršilo? Sam nije htio četiri desetine barovite, u mahovinu zarasle zemlje niti ustupiti, niti prodati. On veli: to ću blato ja sa svojim ljudma izsušiti i zavest ću na njem suknaru dotjeranu. Ja sam, reče, već izabrao ovo mjesto, na taj sam ja račun sve proračunao .... Pa kad bi to i bilo tako; ali naprosto, — susjed Aleksandra Vladimirića, Karasikov Antun nije od tvrdosti htio dati 100 rubalja u bankama Korolevskomu upravitelju. Tako se mi razidjemo ne obavivši posla. A Aleksandr Vladimirić drži do današnjega dana, a ima pravo i pripovieda sveudilj o suknari, samo ne pristupa k osušenju blata.

— A kako on gospodari na svojem imanju?

— Sve uvodi nov red. Mužici to ne hvale, — ali njih ne treba slušati. Dobro radi Aleksandr Vladimirić.

— A kako to, Luka Petroviću? Ja sam mislio, vi se držite starine?

— Ja — to je drugo. Ta ja niti sam plemić, ni vlastelin. Šta je moje gospodstvo? .... Ali ja drugčije i ne umijem. Trudim se, da postupam po pravednosti i po zakonu, — pa hvala Bogu! Mlada gospoda ne vole staroga reda: ja ih hvalim .... Vrieme je, da se opametiš. Samo je evo to žalostno: mladi ljudi mnogo mudruju S mužikom postupaju kao s lutkom: prevrću ga, prevrću, lome ga, pa i bace. I upravitelj, čovjek podanik, ili upravitelj od njemačkih urodjenika zgrabe opet seljaka svojim pandžama. Pa da bi ma jedan od mlade gospode podao primjer, pokazao mu: eto gle, kako treba upravljati!... Čime će se to svršiti? Zar da ja zbilja umrem, a nova reda da ne vidim?... Kakva nevolja? — staro izumrlo, a mlado se ne rodilo!

Niesam znao, što bi odgovorio Ovsjanikovu. Ogledavši se pridigne se bliže k meni i nastavi u pô glasa:

— A jeste li čuli za Vasilja Nikolajića Ljubozvonova?

— Niesam, ne.

— Protumačite mi, molim vas, kakva su to čudesa? Ja to umom svojim ne dokučujem. Njegovi su mužici pripoviedali, ali ja ne ću iz njihova govora smisla izvaditi. Vi znate, on je mlad čovjek, nedavno je poslije matere došao na nasljedstvo. Evo ga, gdje dolazi na otčevinu svoju. Mužici se skupe, da pogledaju gospodara svoga. Izidje medju njih Vasilij Nikolajić. Mužici vide, — kakvo čudo! — gospodar njihov ide u plisovim hlačama kao kočijaš, a obuo čizmice rubom obšivene; navukao na se crvenu košulju, pa još kočijaški kaftan; ostavio bradu, a na glavi mu tako čudnovata kapica i tako isto čudnovato lice, — pijan, nepijan, ali ne sasvim pri pameti. „Zdravo,“ reče, „djeco! božja vam pomoć!“ Mužici klanjaju mu se do pojasa, — ali mučke: uplašili se, znate. I on sam kao da se boji. Stane im govor govoriti: „Ja sam,“ reče,

„Rus, i vi ste Rusi; ja ljubim sve rusko .... ruska je, velim vam, u mene duša i krv je moja ruska“ .... i na jedanput zapovjedi: „nudete, djeco, zapjevajte rusku narodnu pjesmu!“ Mužicima klecnula koljena; sasvim obezumjeli. Jedan je junak doduše zapjevao, al se i odmah spustio na zemlju i sakrio se za druge .... I evo, čemu se valja čuditi: bilo u nas i takve vlastele, očajane gospode, na glasu razkošnika, istina; odievali se gotovo kao kočijaši i sami plesali, igrali gitaru; pjevali i pili s dvoranima, sa seljacima se častili; ali gle ovaj tu, Vasilij Nikolajić, kao krasna djevojčica: uviek čita knjige, ili piše, ako ne to, onda pjeva na glas duhovne pjesme, — ni s kim ne razgovara, nastran je, samo po vrtu šeta, kao da mu je dosadno ili da je sjetan. Predjašnji se upravitelj u prvo vrieme prepao: pred dolazkom Vasilja Nikolajića obijao seljačke pragove, svima se klanjao, — očevidno je mačka osjetila, čije je meso izjela! I mužici se nadali, mislili: — „Čekaj, obiestniče! već će te, moj golube, na odgovornost povući! . . .“ A mjesto toga dogodi se — kako ću vam reći? sam ga Bog znao, kako se to dogodilo! Pozove ga k sebi Vasilij Nikolajić i reče zacrvenjevši se i dišući, znate, brzo: — „Budi pravedan u mene, nikoga ne muči, — jesi l' čuo?“ Od toga vremena nije ga više preda se zvao! Na svojoj je otčevini živio kao na tudjini. Nu upravitelj odahne; a mužici ne smiju pred lice Vasilju Nikolajiću; boje se. Pa opet, gle, vriedno je, da se diviš: i klanja im se gospodar i prijazno ih gleda, — a u trbuhu ih od straha gotovo zavija. Kake su to čudne stvari, gospodine, recite? . . . Ili sam ja luda postao, ostario, što li, — ne razumijem.

— Ja odgovorim Ovsjanikovu, da je, nema sumnje, gospodin Ljubozvonov bolestan.

— Kako bolestan! Upoprieko je debeo i lice mu je takvo, Bog s njime, široko, badava što je mlad .... Ali, medjutim, Bog bi ga znao! (I Ovsjanikov uzdahne duboko.)

— Nu, manimo se plemića, začnem ja: što ćete mi pripoviedati o slobodnjacima, Luka Petroviću?

— Ništa, toga me, gle, već riešite, — progovori brzo: — zapravo .... ja bih vam i pripoviedo .... ali što! (Ovsjanikov mahne rukom.) Hajdemo radije čaj piti .... Mužici su, kako već biva, mužici; a u ostalom, da istinu rečem, kakvi da i budemo?

On zašuti. Donesu čaj. Taćjana Iljinična digne se sa svoga mjesta i sjedne bliže k nama. Za večera nekoliko je puta izlazila bez šuma i tako se isto tiho vraćala. U sobi zavlada mučanje. Ovsjanikov je dostojanstveno i polagano izpijao čašicu za čašicom.

— Mića bio danas u nas, opazi u pô glasa Taćjana Iljinična.

Ovsjanikov se namršti.

— Što mu treba?

— Došao je moliti oproštenje.

Ovsjanikov strese glavom.

— Nu, gledajte, — nastavi on obraćajući se k meni: što velite, da se uradi s rodjacima? Odreći ih se ne možemo .... Evo i mene Bog nadario nećakom. Momče ima glavu; živo momče, nema sumnje; učio je dobro, samo se ne mogu dočekati koristi od njega. Bio u državnoj službi — pa ostavio službu: viš, nije mu napredka bilo .... Pa zar je on plemić? I plemiće ne podižu odmah do generala. I sad on evo živi bez posla .... A to bi jošte kojekako bilo, — ali se pustio u pletkarenje! Seljacima sastavlja molbenice, piše izvješća, seoske redarstvenike poučava, izvodi mjerače iz kaše, povlači se po krčmama, upoznaje se s gradjanima i sa slugama po gostionicama. Je li tude daleko do nevolje? Već mu se i okružni sudci i načelnici grozili ne jedanput. Ali on se umije liepo šaliti: nasmije ih, pa im potom kašu skuha .... No dosta, ne sjedi li on u tebe u komorici? — doda on obra-

ćajući se k ženi: ta znam ja tebe; ta ti si tako milostiva, — zaštitu mu izkazuješ.

Taćjana Iljinična se pokunji, nasmieši se i pocrveni.

— Nu, tako i jest, nastavi Ovsjanikov .... Oh, ti mazidiete! Nu, reci mu, neka unidje, — neka bude, poradi dragoga gosta praštam budali .... Nu, reci mu, reci ....

Taćjana Iljinična podje k vratima i vikne: „Mićo!“

Mića, momče od neko dvadeset i osam godina, visok, liepo sazdan i kudrav, udje u sobu i opazivši mene zaustavi se na pragu. Odielo bilo na njemu njemačko, no sama neliepa veličina nabušenih pleća jasan su dokaz bila, da ga je skrojio ne toliko ruski — koliko rosijski* krojač.

— Nu, pristupi, pristupi, progovori starac: — zašto se stidiš? Zahvali tetki, praštam ti .... Eto, gospodine, preporučam vam ga, — nastavi on pokazujući na Miću: — ako i rodjeni nećak, opet mu ne mogu doći na kraj. Već je toga dosta! (Mi se naklonimo jedan drugomu.) Nude kaži, što si tamo svario? Kaži, zašto se na tebe tuže.

Mići se očevidno nije htjelo preda mnom očitovati i opravdavati.

— Poslije, ujo, — promrmlja on.

— Ne, ne poslije, već sada, — nastavi starac .... Tebi je, znam ja, težko pred gospodinom vlastelinom: to bolje — pokaj se. Izvoli, izvolide govoriti .... Mi slušamo.

— Nemam se čega stidjeti, — začne Mića živahno i strese glavom. Izvolite sami, ujo, razsuditi. Dodju k meni Rješetilovski slobodnjaci i reku: — Pomozi nam, brate! — Što se dogodilo? — Evo, što: žitni su magazini u nas u redu, to jest bolje ne može biti; najednom doveze se k nama činovnik; dade se zapovied, da se razgledaju magazini. Razgledavši ih reče: vaši su magazini u neredu, ima velikih nedo-

* Ruski krojač (moderni) za razliku od „rosijskoga“, pod kojim se misli krojač stare škole.

stataka, dužan sam izviestiti oblasti. A kaki su to nedostatci? — Već ja za njih znam, reče .... Mi se već skupimo i odlučimo, da zahvalimo, kako valja, činovniku, — no starac Prohorić nije dao govoreći, ovako ćemo ih samo razlakomiti. A što zbilja ne ćemo više do suda doći? .... Mi smo starca poslušali, a činovnik se onaj razsrdi i preda tužbu napisavši izvještaj. I sad nas evo zovu na odgovor. — Pa jesu li magazini vaši zaista u redu? pitam ja. — Vidi Bog, u redu i zakonita je kolikoća žita u njima .... Nu, rečem ja, onda vam se nije ničega bojati i napišem im papir .... I sad se jošte ne zna, u čiju će se korist riešiti .... A da su se na mene u tom slučaju tužili, — to je razumljivo: svakomu je svoja rubača bliža tielu.

— Svakomu, samo ne tebi očevidno, — reče starac u pô glasa .... A kake to pletke imaš tamo s Šutolomovskim seljacima?

— A kako vi to znate?

— Daklem, znam.

— I tu sam ja prav, — izvolite i opet razsuditi. Od Sutolomovskih seljaka priorao sebi susjed Bezpandin četiri desetine zemlje. Zemlja je, veli, moja. Šutolomovci su činženjaci, vlastelin je njihov otišao za granicu, — tko će ih braniti, prosudite sami. A zemlja je bez sumnje njihova, kmetska od iskona. I dodju oni k meni govoreći: napiši molbenicu. Ja je napišem, a Bezpandin saznao za to, pa se stao groziti: „Ja ću, reče, tomu Mići izvaditi iz zglavaka zadnje lopatice, i glavu ću mu sa ramena odrubiti“ .... Da vidimo, kako će je odrubiti; do sad je ciela.

— Nu, ne hvali se; ne igraj se glavom svojom, — reče starac: — ta ti si sasvim poludio!

— A nieste li vi, ujo, sami izvoljeli reći ....

— Znam, znam, što ćeš mi reći, — prekine ga Ovsjanikov .... — istina: čovjek treba da živi pravedno te je

dužan pomagati bližnjemu. Biva, da i sebe ne smije žaliti.... A zar ti uviek tako radiš? Ne vode li te u krčmu, što? ne poje li te, ne klanjaju li ti se, što? Dmitrij Aleksjejiću, vele, gospodine, pomozi, bit ćemo ti zahvalni, — a u ruku ti izpod skuta srebrni rubljić ili modru banku spuste? A? ne biva li tako? reci, ne biva li?

— U tom sam ja istina kriv, — odgovori pokunjivši se Mića; no od sirotinje ja ne uzimam i duše ne griešim.

— Sad ne uzimaš, a bude li ti samom zlo — uzet ćeš. Duše ne griešiš.... aj, ti! Zna se, ti braniš samo svetce!.... A na Borjku Perehodova si zaboravio?.... Tko je za nj radio? Tko ga je zaštićivao? a?

— Perehodov je svojom krivnjom nastradao, istina....

— Državne je novce potrošio.... Šala!

— Ali, ujo moj, pomislite sebi: nevolju, porodicu....

— Nevolju, nevolju.... Pijanica je on i kartaš — evo, to je!

— Piti je začeo od žalosti, — opazi Mića spustivši glas.

— Od žalosti! Nu, bješe mu pomoći, kad je u tebe tako osjetljivo srce, a ne bilo ti s pijanim čovjekom sjediti samu u krčmama. Što on krasno govori, — eto ti čudo nevidjeno!

— On je najbolji čovjek....

— Svi su tebi dobri.... A jesi li mu, nastavi Ovsjanikov okrenuvši se k ženi, — poslala.... nu onamo znaš već....

Taćjana Iljinična kimnula glavom.

— Kuda si ti ove dane dospio? — progovori mu starac.

— U gradu sam bio.

— Sigurno si igrao biljar, pa čaj pio, na gitari brenčao, po sudovima se provlačio, u stražnjim sobicama molbenice sastavljao, s trgovačkim sinčićima kicošio se? Zar ne?.... Pripoviedaj!

— Može biti, da je tako nekako, — reče Mića sa smieškom.... Da zbilja! malo niesam zaboravio: Funtikov, Antun Parfenić pozvao vas u nedjelju k sebi na objed.

— Ne ću ja k tome trbonji. Dat će ribu od sto funti i ponudit će bljutavim maslacem. Bog s njime sasvim!

— A po tom sreo sam opet Fedosju Mihajlovnu.

— Kaku Fedosju?

— Ta kmeticu Garpenčenka vlastelina, koji je kupio Mikulino na dražbi. Fedosju iz Mikulina. Ona je u Moskvi živjela kao švalja i točno je plaćala svoj danak gospodaru, 182 i po rublja na godinu .... I posao svoj razumije; u Moskvi je imala liepe naručbe. A sad je Garpenčenko izpisao, pa je evo drži samo tako, a službe joj ne odredjuju. Ona je gotova, da se odkupi i govorila je gospodaru, ali joj on nikake odluke ne daje. Vi ste, ujo, poznati s Garpenčenkom, — ne bi li vi koju rekli za nju? ... A Fedosja dat će za sebe liep odkup.

— Za tvoje li novce? Što? Nu, nu, dobro, reći ću mu, reći. Samo ne znam, — nastavi starac s nezadovoljnim licem: — taj je Garpenčenko, Bože prosti, lakomica; kupuje mjenice, novce daje na kamate, i kupuje imanja na dražbi .... A koji ga je bies donio u naš kraj? Oh, nesretnih li došljaka! Od njega ne ćeš skoro izvaditi rieči; — medjutim, vidjet ćemo.

— Potrudite se, ujo.

— Dobro, potrudit ću se. Samo mi se čuvaj, čuvaj mi se! Nu, nu, ne opravdavaj se .... Bog s tobom, Bog bio s tobom!... Samo se unapried čuvaj, jer ćeš, bora mi, Mićo, nagaziti, — bora mi propast ćeš. Ne mogu te ja uviek na plećima iznieti .... ta i sam niesam čovjek moćan. Nu, idi sada s Bogom.

Mića izidje. Tićjana Iljinična ode za njim.

— Napij ga čajem, mazidiete, — vikne za njom Ovsjanikov .... Nije on bedasto momče: — i dobra je duša, samo se bojim za nj .... Medjutim oprostite, što sam vas tako dugo tricama zabavljao.

Vrata se iz prednje sobe otvore. Unidje ponizak, prosied čovjek u baršunastu kaputiću.

— A Fran Ivaniću! — vikne Ovsjanikov: — zdravo! kako vas Bog pomaže?

Dopustite, ljubazni čitatelju, da vas upoznam s tim gospodinom.

Fran Ivanić Lejeune, moj susjed i orlovski vlastelin, nije na sasvim obični način postigao poštovano zvanje ruskoga plemića. Rodi se u Orléansu od francuzkih roditelja i podje zajedno s Napoleonom na osvajanje Rusije kao bubnjar. U početku sve je išlo kao po loju i naš Francuz udje u Moskvu podignute glave. No na povratku dospije naš siromašni monsieur Lejeune, polusmrzao i bez bubnja, u ruke smoljenskih mužika. Smoljenski ga mužici zatvore na noć u praznu suknaru, a drugi ga dan dovedu do progrušena leda kraj nasipa i stanu moliti bubnjara de la grrrrande armée,* da bi ih uslišao, t. j. da zaroni pod led. M-r. Lejeune ne mogući pristati na priedlog njihov, stane sa svoje strane nagovarati smoljenske mužike u francuzkom jeziku, da bi ga pustili u Orléans. „Tamo, messieurs“ reče on „imam živu majku, une tendre mère.** No mužici ne znajući očevidno za geografski položaj grada Orléansa, stali mu predlagati nanovo podvodno putovanje niz tok zavojite rječice Gniloterke i već ga stali poticati lakim guranjem po šiji i po kičmenici, kad se najednom na neopisanu radost Lejeunovu začuje zvuk zvonca i na nasip dovezu ogromne saone s veoma šarenim sagom na vanredno uzvišenu zadku, u koje je bila upregnuta trojka svjetlomrkih vjataka.*** U saonama sjedio debeo, rumen vlastelin u vučjoj šubi.

— Što vi onamo radite? — upita on mužike.

— A Francuza utapamo, gospodaru.

— A! izreče ravnodušno vlastelin i odvrati se.

— Monsieur! Monsieur! — vikne siromašak.

— A, a! progovori s priekorom vučja šuba: s dvanaest neznabožačkih naroda pošao si na Rusiju, Moskvu popalio,

* Velike vojske. — ** Nježnu majku. — *** Vjatski konji.

prokletniče, skinuo si krst s Ivana Velikoga, a sada — musje, musje! pa rep poda se! Pravo budi tatu i muka .... Hajde, Filjko!

Konji se makli.

— Ali, u ostalom, stoj! — doda vlastelin .... Ej, ti musje, znaš li ti muziku?

— Sauvez moi, sauvez moi, mon bon monsieur!* ponovi Lejeune.

— Gledaj ti narodića! i ruski nijedan od njih ne zna! Mjuzik, mjuzik, savè mjuzik vu? savè? Nude, govori! govori! Komprenè? savè mjuzik vu? na fortepiano žuè savè?**

Lejeune je razumio napokon, što bi vlastelin rado i potvrdi mahnuvši glavom.

— Oui, monsieur, oui, oui, je suis musicien; je joue tous les instruments possibles! Oui, monsieur .... Sauvez moi, monsieur! (Da, gospodine, da, da, ja sam muzik; igram sve moguće instrumente! Da, gospodine .... Spasite me, gospodine!)

— Nu, pod srećnom si se zviezdom rodio, — reče vlastelin. Djeco, pustite ga; evo vam dvie grivne*** na vodku.****

— Hvala, gospodaru, hvala. Izvolite ga uzeti.

Lejeuna posade u saonice. On se zapuhao od radosti, plakao, drhtao, klanjao se zahvaljivao vlastelinu, kočijašu, mužicima. Na njemu bio samo zelen prsluk s ružičastim vrpcama, a od zime sve škripalo. Vlastelin mučke pogledao na modre i ukočene ude njegove, zagrnuo nesrećnika u šubu svoju i doveze ga kući. Sluge se skupe. Francuza naskoro poodgriju, nahrane i odjenu. Vlastelin ga povede k svojim kćerima.

---

* Spasite me, spasite me, dobri moj gospodine! — ** Francuzki u ruskom izgovoru, a znači: Muziku, muziku, znate li vi muziku? znate li? Nude, govori! Razumijete li? znate li vi muziku? na fortepianu znate li igrati? — *** Grivna, novac od 10 kopjejaka, dvogrivna, od dvadeset kopjejaka. — **** Vodica, rakija.

— Evo vam, djeco, — reče on, — nadjoh učitelja. Vi ste mi neprestano dodijavali: daj nas učiti muzici i francuzkom jeziku; evo vam Francuza, koji igra i fortepiano .... Nu musje, — nastavi on, pokazujući na kukavan fortepiano, kupljen prije pet godina od žida, koji je u ostalom trgovao odjekolnom (Eau de Cologne): — pokaži nam svoju vještinu: žuè!*

Lejeune sjedne s polumrtvim srcem na stolac; on se, što je živ, nije dotakao fortepiana.

— Žuè, žuè! — ponavljao vlastelin.

S očajanjem udari siromah po tipkama kao po bubnju, zaigrao, kako je znao .... „Ja sam već mislio," pripoviedao je potom, „da će me moj spasitelj zgrabiti za vrat i iz kuće baciti napolje." No ne malo začudi se siromašni improvizator, kad ga vlastelin čekajući malo potrepta po plećima odobravajući: „Dobro, dobro," reče on, „vidim, da znaš; hajde sad, odahni."

Poslije dvie nedjelje priedje Lejeune od toga vlastelina k drugome, čovjeku bogatu i obrazovanu, dopane mu se poradi vesele i krotke ćudi, oženi se njegovom hranjenicom, stupi u službu, udje u plemiće, uda kćer svoju za orlovskoga vlastelina Lobizanjeva, draguna u miru i stihotvorca i preseli se sam, da živi u Orlu. Evo vam glavom Lejeuna ili kako ga sada zovu Frana Ivanića, i udje u mojoj nazočnosti u sobu Ovsjanikovljevu, s kojim je bio u prijateljstvu ....

No, može biti je čitatelju mojemu već dosadilo sjediti sa mnom u slobodnjaka Ovsjanikova i zato ću rječito zašutjeti.

---

* Žuè (jouez! igrajte).

VII.

Ljgov.

Najdemode u Ljgov, reče mi jedanput mojim čitateljima već poznati Jermolaj; — ondje ćemo dovoljno nastrieljati pataka.

Ako i nije za pravoga lovca divlja patka ništa osobito zamamljivo, no kad nema medjutim druge zvjeradi (bilo početkom rujna; šljuke niesu jošte dolietale, a već mi dogrdilo trčkati po poljima za jarebicama), poslušam lovca svoga i odpravim se u Ljgov.

Ljgov — veliko je stepno selo sa posve starom, kamenom, jednoglavom crkvom i s dvie vodenice na barovitoj rječici Rosoti. Ova se rječica pretvara na neko pet vrsta od Ljgova u široko jezerce, zaraslo na kraju i gdješto po sredini rogozom gustim, po orlovskom govoru „majerom.“ U tom se jezercu, u zalivima ili u zatišju medju rogozom, leglo i držalo bezbrojno množtvo pataka svih mogućih vrsta: gakuša, polugakuša, dugorepaka, krža i gnjurica i t. d. Nevelika su jata neprestano prelietala i nadvodila se nad vodom, a od hitaca podizali se taki oblaci, da se lovac nehotice hvatao jednom rukom za kapu i otegnuto govorio: fu-u!

Ja sam s Jermolajem pošao najprije duž jezerca, — no ponajprije ne drži se patka, oprezna ptica, samoga kraja; a drugo, ako nam i jest kakva zaostala i neizkusna patčica došla na hitac, i života se lišila, to je psi naši ne bi bili iznieli iz gustoga „majera;“ mimo svu njihovu plemenitu požrtvovnost niesu oni mogli ni plivati, ni po dnu stupati, i

samo su uzalud rezali plemenite svoje njuške na oštru rubu rogoza.

— Ne, progovori napokon Jermolaj, — taj posao ne valja; treba dobaviti čamac.... Hajdemo natrag u Ljgov.

Mi podjemo. Tek što smo načinili nekoliko koraka, kad nam izleti u susret iz gustoga vrbika dosta kukavan prepeličar i odmah za njim javi se čovjek srednjega rasta u modru, silno trošnu kaputu, u žućkastu prsluku, u hlačama cvieta gri-de-lena (gris de lin)* ili ble-d-amura (bleu d'amour), zataknute k tome za poderane čizme, s cvenom maramom na vratu i s jednocievkom na ledjima. Dok su se naši psi s običnim, njihovu rodu prirodjenim, kitajskim ceremonialom njuškali s novom za njih ličnošću, koja se očevidno bojala, rep uvlačila, strigla ušima i brzo se svim tielom prevraćala ne sagibajući koljena i režeći, — pristupi k nam nepoznanac i vanredno se uljudno nakloni. Po licu bilo mu neko dvadeset i pet godina; duga rusa njegova kosa, silno natopljena kvasom, stršila nepomičnim čupercima, — nevelike mrke očice prijazno žmirale, — cielo se lice, podvezano crnom maramom kao od zubobolje, slastno smiešilo.

— Dopustite, da vam se predstavim, — začne on mekim laskavim glasom: — ja sam ovdješnji lovac Vladimir.... Čuvši ja o vašem boravku i saznavši, da ste se izvoljeli odpraviti na bregove našega jezerca, odlučih, ako vam ne bude protivno, da vam ponudim svoju službu.

Lovac Vladimir govorio je upravo kao mlad glumac iz pokrajine, koji zaprema ulogu prvih ljubovnika. Ja pristanem na njegov priedlog i ne prispjevši jošte do Ljgova, već sam saznao svu njegovu historiju. On je bio slobodnjak; u nježnoj mladosti učio se muzici, potom služio je kao sobar, bio je čovjek pismen, čitao je kadšto, koliko sam mogao opaziti, koje-

* Crvenkasto modro siva.

kakve knjižice i živući sad, kako mnogi živu u Rusiji, bez gotove pare, bez pravoga zanimanja, hranio se baš rekao bih manom nebeskom. Izražavao se neobično liepo, pa se očevidno kicošio svojim vladanjem; a i ženar morao je biti vragometan i vjerojatno s uspjehom: ruske djevojčice ljube ljeporječje. Medju ostalim je htio, da opazim, da kadšto polazi susjedne vlasteline, i u grad da ide u goste, da igra preferans i da se poznaje s ljudma iz priestolnice. Smiešio se majstorski i vanredno različno: osobito mu pristajao skroman, zamaman smiešak, koji se titrao na njegovim usnama, kad je slušao tudj govor. On vas je slušao do kraja, slagao se s vama podpunoma, ali sasvim tim nije izgubio čuvstva svoje vriednosti pa kao da vam je htio dati na znanje, da i on može u slučaju izjaviti mnienje svoje. Jermolaj kao čovjek ne baš osobito naobražen i uobće ne „subtilan," stao ga gotovo „tikati." Da vam ga je vidjet bilo, s kakim smieškom mu je Vladimir govorio: „vi" ....

— Zašto ste vi podvezani maramom? — upitam ga ja — Bole li vas zubi?

— Ne bole, gospodine, — reče on: — ovo je više štetna posljedica neopreznosti. Bio u mene prijatelj, valjan čovjek gospodine, no nikaki lovac, kako to biva, vaše gospodstvo. Evo gle gospodine, jednoga mi dana reče on: ljubazni moj prijatelju, uzmi me u lov, ja bih rado saznati — u čemu sastoji ta zabava. Ja niesam, razumije se, htio odreći drugu, dobavim mu sa svoje strane pušku i uzmem ga, gospodine, u lov. I mi se evo, gospodine, kako treba, nalovismo; napokon namislimo, da se, gospodine, odahnemo. Ja sjednem pod drvo, a on prema meni sa svoje strane začne se igrati obaračom, gospodine, i namjeri pri tome na mene. Ja ga zamolim, da prestane, no on me, gospodine, u neizkustvu svojem ne posluša. Hitac grune, a ja ostadoh bez podbradka i bez kažiputa na desnoj ruci.

Dodjosmo do Ljgova. I Vladimir i Jermolaj oba izjave, da se bez čamca loviti ne da.

— U Sučka ima kerep,* — opazi Vladimir, — ali ja ne znam, kud se dio. Treba se k njemu požuriti.

— Komu? upitam ja.

— A ovdje ima čovjek, prezime mu Sučòk. Vladimir ode k Sučku s Jermolajem. Ja im rečem, da ću ih čekati u crkvi. Posmatrajući po groblju grobove nagazim na pocrnjelu četverougljastu žaru s ovim nadpisima: na jednoj strani francuzkim slovima: Ci gît Théophile Henri, vicomte de Blangy (ovdje leži Théophile Henri, grof od Blangy-a); na drugoj: Pod ovim je kamenom ukopano tielo francuzkoga podanika, grofa Blangy-a; rodio se 1737., umro 1799. godine, u 62. godini vieka svoga; na trećoj: mir prahu njegovu: a na četvrtoj:

„Podъ kàmnemъ simъ ležìtъ francùzskij emigràntъ;
Poròdu znàtnuju imjèlъ onъ i talàntъ.
Suprùgu i sjèmjjù oplàkavъ izbijànnu,
Pokìnulъ ròdinu, tiràuami poprànnu;
Rossìjskija strany dostìgnuvъ beregòvъ
Obrjòlъ na stàrosti gosteprijòmnyj krovъ;
Učìlъ djetèj, roditelèj pokòjilъ....
Vsevìšnij Sudijà jegò zdjesь uspokòjilъ.“

Dolazak Jermolajev, Vladimirov i čovjeka s čudnovatim prezimenom Sučka — prekine razmišljanje moje.

Bosi, otrcani i kušljavi Sučok prečini mi se po licu odpuštenim kmetom od neko šesdeset godina.

— Imaš li ti čamac?

— Imam, — odgovori šupljim i razbitim glasom: — ali vrlo rdjav.

---

* Kerep, kao čamac od dasaka zbit. — ** Pod kamenom ovim leži francuzki emigranat; rod je imao znatan on i talenat. Suprugu i obitelj oplakavši pobitu, ostavio domovinu, tiranima potlačenu; došavši na bregove ruske zemlje našao je pod starost gostoljubiv krov; učio je djecu, tješio roditelje, svevišnji ga sudija sad ovdje smirio.

— A zašto to?

— Razkèrepio se; a iz rupa poizpadale sveze.

— Velike li nesreće! — prihvati Jermolaj, — kučinama se može začkati.

— Dakako da može, — potvrdi Sučok.

— A tko si ti?

— Gospoštinski ribar.

— Kaki si ti ribar, a čamac je tvoj u takom neredu?

— Ta u našoj rieci i nema riba.

— Riba ne voli barovita blata, — opazi ozbiljno moj lovac.

— Nude, — rečem ja Jermolaju; — idi po kučine i spremi nam čamac, ali se požuri.

Jermolaj ode.

— I tako bi mi gle mogli, molim te, i na dno doći! — rečem ja Vladimiru.

— Bog je milostiv, odgovori on. U svakom slučaju valja predpostaviti, da ribnjak nije dubok.

— Da, nije dubok, — opazi Sučok, koji je nekako čudnovato govorio kao kroz san; — na dnu je glib i trava, i sav je zarastao travom. U ostalom ima i dubokih jama.

— Sasvim tim, ako je trava tako silna, — opazi Vladimir, ne će se moći veslati,

— A tko će na kerepu veslati? Otiskivati se treba. Ja ću s vama poći; imam ja tamo šticu, — a i lopatom se to može.

— Lopatom je nespretno, na gdjekojem mjestu, molim te, ne ćeš dna doseći, — reče Vladimir.

— Istina, da je nespretno.

Ja sjednem malo na grob očekujući Jermolaja. Vladimir stupi iz pristojnosti malo na stranu i sjedne takodjer. Sučok stajao je i nadalje na mjestu spustivši glavu i složivši po staroj navadi ruke na ledjima.

— Reci mi, molim te, — začnem ja — jesi li odavno ovdje ribar?

— Sedma je godina prošla, — odgovori on prenuvši se.

— A čim si se prije toga bavio?

— Prije sam bio kočijaš.

— A tko te skinuo s kočijaštva?

— A nova gospodarica.

— Kakva gospodarica?

— A, što nas je kupila. Vi je ne izvolievate poznavati: Aljona Timofjevna, nekaka debela .... ne mlada.

— Zašto li je ona namislila povisiti tebe za ribara?

— A Bog je znao. Dovezavši se k nama iz otčevine svoje, iz Tambova, zapovjedi skupiti svu družinu, pa dodje k nama. Mi pristupimo najprije k ručici, a ona ništa: ne srdi se .... A potom nas stane redom razpitivati: čim se bavimo, i kaku službu obavljamo? Došao red i do mene; i upita me evo: Što si ti bio? — Kočijaš, rečem. — Kočijaš? nu kaki si ti kočijaš, pogledaj se; kaki kočijaš? U tebe nema ni traga kočijašu, budi ti moj ribar i obrij bradu. U slučaju moga dolazka dobavljat ćeš za gospodski stol ribu, razumiješ li? .... Od toga vremena eto brojim se ja medju ribare. — Gledaj, da ribnjak moj u redu držiš! ... — A kako da ga držim u redu?

— A čij ste prije bili?

— A Sergjeja Sergjeića Pehtereva. Po nasljedstvu postali smo njegovi. Ali i on nas nije dugo imao, u svem šest godina. Njegov sam ja kočijaš eto i bio .... ali ne u gradu — tamo je imao druge, ali na selu.

— I ti si iz mlada bio neprestano kočijaš?

— Kako neprestano kočijaš! Medju kočijaše dospio sam za Sergjeja Sergjeića, a prije toga bio sam kuhač, — no i opet ne gradski kuhač, nege onako na selu.

— Čij si bio kuhač?

— A predjašnjega gospodara, u Afanasija Nefedića, u ujaka Sergjeja Sergjeićina. Ljgov je on kupio, Afanasij Nefedić, a Sergjeju Sergjeiću pripalo je po nasljedstvu to imanje.

— Od koga ga kupio?

— A od Taćjane Vasiljevne.

— Od kakve Taćjane Vasiljevne?

— Ta od one, što je prošle godine umrla kod Bolhova .... bolje kod Karačeva medj djevojkama .... Udata nije bila. Ne izvolite li je poznavati? Mi smo k njoj pripali od otca njezina, od Vasilja Semjonića. Prilično smo dugo bili pod njom .... neko dvadesetak godinica.

— Što si ti i u nje bio kuhač?

— Najprije da, bio sam kuhač; a po tom se stvorim i kavedžija.

— Što?

— Kavedžija.

— A kakva je to služba?

— Ne znam, gospodaru. Stajao sam kod buffeta i zvali me Antunom, a ne Kuzmom. Tako je gospodarica izvoljela odrediti.

— Tebi je pravo ime Kuzma?

— Kuzma.

— I ti si bio sve vrieme kavedžija?

— Niesam sve vrieme; bio sam i glumac.

— Ta valjda niesi?

— Dakako, da sam bio .... na keatru sam igrao. Gospodarica je naša zavela kod sebe keatar.

— A kakve si ti uloge igrao?

— Što izvoli vaše gospodstvo?

— Što si ti radio na teatru?

— A vi ne znate? Eve me uzeše i nakitiše; tako nakićen idem ja ili stojim ili sjedim, kako tamo već treba. Govore:

eto, reci to, — a ja rečem. Jednom sam sliepca prikazivao .... Pod svaku vjedju metnuli mi po grašak .... Dakako!

— A što si po tom bio?

— A potom sam i opet dospio u kuhače.

— Zašto su te opet u kuhače metnuli ponizujući te?

— A brat je moj pobjegao.

— Nu, a što si bio u otca prve tvoje gospodarice?

— A različne sam službe obavljao. Najprije sam bio kozačić, bio sam predjahač, vrtlar, pa i psar.

— Psar? ... I s psima jahao si napolje?

— Jahao i sa psima, ali se pobio. Pao sam s konjem, a konj se pobio. Stari naš gospodin bio je veoma strog; dade me izlemati, i dade me u nauku u Moskvu k postolaru.

— Kako u nauku? Ta ti niesi valjda kao diete dospio u psare?

— Da bilo mi tako nešto preko dvadeset godina.

— Kakvo to može biti učenje u dvadesetoj godini?

— Bit će daklem, briga mene, moguće, kad je gospodar zapovjedio. Ali je on, u dobri čas, skoro umro, — a mene poslali natrag u selo.

— A kad si ti izučio kuhačku majstoriju?

Šučok podigne mršavo svoje i žućkasto lice i nasmieši se.

— Pa zar to treba učiti? ... Ta jela gotove i žene!

— Nu, progovorim ja: — ti si vidio u svome vieku koješta, Kuzmo! A što ti sada radiš medj ribarima, ako u vas nema ribe?

— Ja se, gospodaru, nemam na što tužiti. I hvala Bogu, što su me metnuli u ribare. Jednom, gle, zapovjedi gospodarica, da se isto takav starac kao i ja što sam — Andrej Pupir — metne u papirnicu, u crpaonicu. Grieh je, reče, badava hljeb jesti .... A Pupir se jošte nadao milosti; rodjeni njegov sestrić sjedio u gospoštinskoj pisarnici kao pisar;

obećao da će gospodarici o njem spomenuti. Evo ga gle i spomenuo!... A Pupir je na moje oči pred sestrićem na koljena pao.

— Imaš li ti porodicu? Jesi l' bio oženjen?

— Nemam, gospodaru, niesam bio. Tićjana Vasiljevna pokojnica — carstvo joj nebesko! — nije dala nikomu, da se ženi. Sačuvaj Bože! Obično je govorila: ta ja živim tako medj djevojkama, kakvo to maženje! Pa čemu im to?

— A od čega ti sada živiš? Dobivaš li plaću?

— Kakvu plaću, gospodaru!... Hranu mi daju — pa hvala Tebi, Gospodine! Sasvim sam zadovoljan. Produlji, Bože, život gospodji našoj!

Jermolaj se vrati.

— Čamac je popravljen, — izreče on sirovo. — Idi po šticu — ti!...

Sučok ode žurno po šticu. Za sve vrieme moga razgovora sa siromašnim starcem pogledao je lovac Vladimir na nj s prezirnim smieškom.

— Glup čovjek, vaše gospodstvo, — progovori on, kad je taj otišao: podpuno neobražen čovjek, mužik, vaše gospodstvo, više ništa, gospodine. Kmetom ga nazvat ne možeš, gospodine .... i sve se hvalisao, gospodine .... Gdje je taj mogao biti glumac, gospodine, izvolite sami razsuditi, gospodine! Badava ste se izvoljeli uznemirivati, izvoljeli ste s njim razgovarati, vaše gospodstvo.

Za četvrt sata već smo mi sjedili u Sučkovu kerepu. (Pse smo ostavili u kući pod pazkom kočijaša Jegudijila.) Nije nam bilo osobito udobno, no narod lovački nije izbirljiv. Na tupom, zadnjem kraju stajao je Sučok, te se otiskivao; Jermolaj se namjestio sprieda u samoga nosa. Pored svih kučina pojavi se skoro voda pod našim nogama. Na sreću je bilo vrieme tiho, a jezerce kao da usnulo.

Mi smo dosta polagano plovili. Starac je s trudom izvlačio iz ljepljivoga blata dugu svoju šticu, svu izprepletenu

zelenim nitima podvodnih trava; gusto okruglo lišće barovitih lilija smetalo je takodjer hodu našega čamca. Napokon dospijemo do rogoza i začne se zabava. Patke se sa šumom dignu, te polete s jezerca, uplašene nenadanom našom pojavom u tome carstvu; hitci se složno razliegali odmah za njima, pa je veselo bilo gledati, kako se te kratkorepe ptice premeću u zraku, pa ljoskac na vodu. Svih poubitih pataka niesmo dakako dobili; lako ranjene su ponirale; druge, na mjesto ubite, padale su u tako gustu rogozinu, da ih ni risje očice Jermolajeve niesu mogle odkriti; no sasvim tim napunio se naš čamac do kraja divljačinom do objeda.

Vladimir nije na veliku radost Jermolajevu osobito gadjao i poslije svakoga neuspjela hitca čudio se, ogledao pušku i duvao u nju, sumnjao se i napokon nam razlagao, zašto je promašio. Jermolaj je kao uviek pucao pobjedonosno, — ja dosta slabo po običaju. Sučok pogledavao je na nas očima čovjeka, koji od mala bio u gospoštinskoj službi, kadšto je viknuo: „eno, eno jošte patčice!“ i neprestano česao sebi ledja — ne rukama, nego koseći ramenima, t. j. podižući ih u vis. Vrieme bilo prekrasno; bieli, okrugli oblaci nadvili se nad nama visoko i tiho, odrazujući se jasno u vodi; rogoz šuštio naokolo; a jezerce se mjestimice kao ocio presjavalo u suncu. Mi se odlučimo vratiti u selo, kad al nam se na jedanput dogodi dosta neprijatan dogadjaj.

Već smo mi davno mogli opaziti, da se k nama voda sve malo po malo kupi u čamac. Vladimiru bilo povjereno, da je pljuska napolje izpolcem, što ga moj obzirni lovac ukrao za svaki slučaj babi jednoj, koja se bila nekamo zazjala. Sve je išlo, kako valja, dok Vladimir nije zaboravio dužnosti svoje. No pod konac lova stale se patke kao na razstanku dizati takvim jatima, da smo jedva dospievali nabijati puške. U vatri prepucavanja niesmo gledali na stanje našega čamca, — kad se najednom od silnoga nagibanja Jermolajeva (on

se starao, da dohvati ubijenu pticu pa se svim tielom nagao na kraj) naša stara ladjica nagne, zalije i svetčano podje na dno, na sreću na neduboku mjestu. Mi kriknemo, ali već bilo kasno; za jedan tren stajali smo u vodi do grla, obkoljeni tjelesima mrtvih pataka, što su izplivala na površinu. Sad se ne mogu bez hohota sjetiti uplašenih i bliedih lica drugova svojih (vjerojatno je, da se i moje lice nije onda odlikovalo rumenilom); no u taj čas, priznajem, nije mi bilo na misli, da se smijem. Svaki nas je držao pušku svoju nad glavom, i Sučok je šticu svoju digao u vis, valjda od običaja, da nasljeduje gospodu. Prvi prekine mučanje Jermolaj.

— Pi, nesreće! — promrmlja on pljunuvši u vodu: kakva nezgoda! A svemu tomu kriv si ti, stari djavle! doda on srdito okrenuvši se k Sučku; — kakva je to u tebe ladjica?

— Kriv sam, oprosti, — promuca starac.

— Pa i ti si mi liep, — nastavi moj lovac izvrnuvši glavu prema Vladimiru: kamo si gledao? zašt niesi pljuskao vodu? ti, ti, ti....

No Vladimiru nije više bilo do odgovaranja: on se kao list tresao, zub mu nije na zub pristajao i smiešio se podpuno ludskasto. Kud se djelo njegovo ljeporječje, čuvsto njegovo za tankoćutnu pristojnost i za vlastito dostojanstvo!

Prokleti se kerep slabo ljuljao pod našim nogama.... Za časak pričini nam se brodolomna voda neobično hladna, ali i to skoro pretrpjesmo. Kako nas je prvi strah minuo, ja se ogledam; naokolo, deset od prilike koraka od nas, rastao rogoz; u daljini, nad vrškom njegovim, vidio se brieg. „Bome, zlo!“ pomislim ja.

— Šta ćemo sad? — upitam ja Jermolaja.

— Vidjet ćemo: noćiti ne možemo ovdje, — reče on, — Na, ti, drž' pušku, — reče on Vladimiru.

Vladimir se bez prigovora pokori.

— Idem, da potražim brod, — nastavi Jermolaj s uvjerenjem, kao da mora u svakome jezercu bez sumnje biti brod, — uzme Sučku šticu i ode upravo na brieg izpitujući oprezno dno.

— A znaš li ti plivati? — upitam ga ja.

— Ne, ne znam, — čuo se glas iza rogoza.

— Nu, onda će se utopiti, ravnodušno opazi Sučok, koji se i prije uplašio ne radi pogibli, već radi našega gnjeva, a sada umirivši se posvema samo je kadšto odahnuo i činilo se, da nije osjećao nikake potrebe, da promieni svoj položaj.

— I bez svake će koristi, vaše gospodstvo, propasti, — doda žalostno Vladimir.

Jermolaj se nije vraćao više od sata. Taj nam se sat učini vječnost. Izprva smo se vrlo usrdno s njim dozivali; potom se ondje rjedje odzivao na naše pozive, napokon je sasvim zamuknuo. U selu zazvoni k večerni. Medju sobom niesmo razgovarali, pače niesmo htjeli jedan drugoga ni gledati. Patke su lepršale nad našim glavama; gdjekoje su se htjele spustiti kraj nas, ali se najednom digle u vis, kako se kaže „u kolu“ i s krikom odletjele. Mi se stanemo kočiti. Sučok stao očima žmirati kao da se sprema na spavanje.

Napokon se na neopisanu radost našu vrati Jermolaj.

— Nude, što je?

— Bio sam na briegu; našao brod .... Hajdemo! Mi smo gotovo odmah htjeli, da krenemo, no on izvadi najprije pod vodom iz džepa konopac, poveže ubijene patke za noge, pa uzevši oba kraja u zube zagazi napried; Vladimir za njim, ja za Vladimirom. Sučok je zaključio put. Do briega bilo oko dvie stotine koraka; Jermolaj išao je odvažno i neprekinuto (tako je dobro upamtio put), samo izriedka vičući: „više na lievo, — na desno onamo je dubina!“ ili: „više na desno, — ondje na lievo zagazit ćeš“ .... Kadšto nam je voda dosegla do grla, a dva se puta siromašni Sučok davio, budući

da je od svih nas bio rastom niži, te puštao mjehure. — „Nu, nu, nu!“ vikao je na nj grozno Jermolaj, — a Sučok se kopao, udarao nogama, poskakivao i tako se izkopao na pliće mjesto, no ni u krajnjoj nevolji nije se usudio, da se uhvati za skut mojega kaputa. Izmučeni, blatni, mokri dodjemo napokon briegu.

Dva sata potom već smo svi sjedili, po mogućnosti osušeni, u veliku sjeniku i spremali se večerati. Kočijaš Jegudijil, čovjek vanredno trom, težak za dizanje, razsudljiv, pospan, stajao do vrata i nudjao usrdno Sučka burmutom. (Ja sam opazio, da se kočijaši u Rusiji vrlo brzo sprijateljuju.) Sučok je biesno šmrkao do gnusobe: pljuckao, kašljao i očevidno osjećao veliko zadovoljstvo. Vladimir se namrštio, naklonio glavu na stranu i malo govorio. Jermolaj otirao je naše puške. Psi su s pretjeranom brzinom vrtjeli repovima očekujući trušnicu*; konji su topotali i rzali pod stajom .... Sunce sjelo; posljednje njegove luči razišle se u širokim, bagrenim tracima; zlatni se oblačići razilazili po nebu sve tanji i tanji, kao izprana, ražčešljana vuna .... Na selu odzvanjale su pjesme.

* Hljeb za pse.

VIII.

Bježina livada.

Bio prekrasan srpanjski dan, jedan od onih dana, kaki su samo onda, kad se vrieme za dugo ustali. Već s rana jutra nebo je vedro; jutrnja zora ne plamti žarom, već se razlieva pitomom rumeni. Sunce — ne ognjevito, ne žarko, kao u vrieme sparne omare, ne tmastobagreno kao pred olujom, nego svietlo i prijazno sjajno — mirno se pomalja izpod uzka i dugačka oblačka, svježe prosjauje i ponire u ljubičastu njegovu maglu. Gornji, tanki kraj duguljato pruženoga oblačka prosjauje se kao zmijice; sjaj je njihov sličan sjaju kovana srebra .... No evo se opet razlile igrajuće zrake, — i veselo i veličanstveno, rekao bi leteći, diže se moćno vidjelo. Oko podneva obično se javlja množtvo okruglih visokih oblaka, zlatosivih, s nježnim bielim okrajcima. Slično ostrvima, razbačenim po bezkrajno razlivenoj rieci, koja ih obtječe duboko providnim rukavima ravne modrine, gotovo se s mjesta ne miču; dalje k obzoru pomiču se, skupljaju se, modrine se više medju njima ne vidi; no oni su sami kao nebo lazurni: svi su oni skroz proniknuti svjetlom i toplotom. Boja neba, laka, bliedo ljubičasta, ne mienja se vas dan te je unaokolo jedna; nigdje se ne mrači, ne kupi oluja; osim što se gdjegdje protegle ozgor dolje golubaste pruge: — propada kiša, koja se jedva opaža. Pod večer nestaje tih oblaka; posljednji od njih, crnkasti i kao dim neodredjeni, gomilaju se u ružičastim hrpama naprotiv zapadnom suncu; na mjestu, gdje je ono sjelo isto tako mirno,

Northwestern University Library

kao što je mirno izašlo na nebo, stoji sjajna rumen neko vrieme nad zamračenom zemljom, i tiho trepteći kao brižljivo nošena svieća sine na njem večernja zviezda.

U take su dane sve boje mekše; svietle ali ne žarke; na svemu je pečat potresne neke krotosti. U take dane biva kadšto silna omara, kadšto pače „pripiče“ po poljskim obroncima; no vjetar razgoni, razbija skupljeni žar i vihri vrtuljci — nesumnjivi znaci postojana vremena — šetaju u visokim, bielim stupovima po cestama preko njiva. U suhom i čistom zraku miriše pelinom, požetom ražju, heljdom; pače vi ne osjećate sad pred noć vlage. Slično vrieme želi poljodjelac za žitnu žetvu. Baš u taki dan lovio sam ja jednom na male tetriebe u černskom okružju tulske gubernije. Nadjem i nastrieljam dosta mnogo divljači; napunjena torba rezala mi nemilosrdno ledja; no suton se već gasila, a u zraku jošte svietlom, ako i ne više obasjanu zrakama zapadnoga sunca, začele gustjeti i razlievati se hladne sjene, kad se ja napokon odlučim, da se vratim kući svojoj. Brzim koracima prodjem dug „grmik,“ popnem se na humak i spazim, mjesto očekivane poznate ravnice s hrastovom šumicom na desno i s nizanom bielom crkvom u daljini, posve drugo, meni nepoznato mjesto. Niže nogu mojih protegla se uzka dolina; upravo naprotiv kao strm zid podigao se gust jasik. Ja stanem neodlučan, ogledam se .... „Aj!“ pomislim ja: „ta ja sam sasvim drugamo dospio, ja sam odviše na desno pošao,“ pa čudeći se sam svojoj pogrješci brzo se spustim s humka. Odmah me spopadne neprijatna, nepomična vlaga baš kao da sam stupio u podrum; gusta, visoka trava na dnu doline, sva mokra bjeljela se kao stolnjak; po njoj se nekako težko išlo. Ja se pobrže izkopam na drugu stranu i podjem držeći se na lievo duž jasika. Šišmiši već su lietali nad njegovim usnulim vršcima, tajinstveno kružeći i trepteći na nemirnom vedrom nebu; oštro i izpravno poletio u visinu zadocnio

jastrieb žureći se u svoje gniezdo. „Evo, kako samo izadjem na onaj ugao,“ — pomislim u sebi, — „doći ću tamo na cestu; — za cielu sam vrstu zašao s puta!“

Napokon se dokopam na kraj šumi, ali tamo nije bilo nikaka puta; nekako neokresano nizko grmlje široko se pružilo preda mnom, a za njime daleko, daleko vidjelo se pusto polje. Ja i opet stanem. „Kaka je to nezgoda?... Ta gdje sam ja za Boga? Ja stanem premišljavati kako i kuda sam išao tečajem toga dana“.... „Ej! ali eto Parahinsko grmlje!“ kriknem ja napokon: „Da tako jest! a ono ondje mora da je Sindjeevski gaj.... Ali kako sam ja ovamo zašao? Tako daleko!... Čudnovato! Sad se i opet valja držati na desno.“

Ja podjem upravo kroz grmlje. Medjutim se noć približavala i rasla kao olujan tmast oblak; činilo se, da se tama zajedno s večernjim parama odasvud podiže i s visine sipa dolje. Ja se nadjem na nekakvu neutrtu, zaraslu puteljku; podjem njime pogledavajući pozorno napried. Sve se naokolo brzo crnjelo i tišina nastajala, — jedine se prepelice kadšto javljale. Nevelika noćna ptica, iztiha i nizko brzajući na mekim svojim krilima, malo te nije na me nasrnula i plašljivo se sakrila na stranu. Izišavši grmlju na kraj podjem medjom po polju. Već sam s trudom razlučivao udaljene stvari: polje se naokolo nejasno bjelasalo; a za njim se dizao crni mrak grnući svaki čas u ogromnim hrpama. Gluho su odzvanjali moji koraci u ohladnjelu zraku. Pobliedjelo nebo opet se stalo plaviti, — no to je već bila noćna modrina. Zatreptale po njem zvjezdice i stale se kretati.

Što sam ja bio držao za gaj, to je bio taman i okrugao brežuljak. „Ta gdje sam ja?“ ponovim i opet na glas, stanem trećiput i pitajući pogledam na svoju englezku žutopjegastu kuju, Dijanku, bez sumnje najpametniju od svih četveronožnih stvorova. No i najpametnija od svih četveronožnih stvorova

samo je repom vijala, pokunjeno žmirnula umornim očicama i nije mi dala nikakva prava savjeta. Bilo mi težko pred njom, i ja očajano upravim napried, kao da sam se najednom dosjetio, kuda treba ići, obadjem brežuljak i nadjem se u nedubokoj jaruzi naokolo uzoranoj. Neobično me čuvstvo spopalo. Jaruga ta imala je oblik gotovo pravilna kotla s položitim stranicama; na njezinu dnu stršilo uzpravno nekoliko velikih bielih kamenova, — činilo se, da su se ovamo spuzili na tajno viećanje, — i bilo u njoj tako niemo i gluho, tako prosto, tako se tužno nadvilo nebo nad njom, da se u meni steglo srce. Nekakva zvjerka pisnula slabo i žalostno medju kamenjem. Ja se povučem žurno natrag na brežuljak. Sve do toga vremena niesam ja jošte izgubio nade, da ću naći put kući; no tu se ja napokon konca uvjerim o tome, da sam posvema zašao s puta, te se nikoliko više niesam trudio, da saznam za okolna mjesta, gotovo sasvim u maglu potonula, podjem na pravac, po zviezdama — na sreću .... Tako sam išao oko po sata premećući s trudom noge. Pričini mi se, da niesam, što sam živ, bio u takim pustim mjestima; nigdje nije plamsao oganj, nije se čuo nikakav zvuk. Jedan se položit humak izmjenjivao drugim, polja se bezkrajno protegla za poljima, grmovi su rekao bi nicali najednom iz zemlje pred samim mojim nosom. Ja sam sve išao i već sam odlučio gotovo, da legnem gdje bilo do jutra, kad se na jedanput osjetim nad strašnom bezdanom.

Ja brzo trgnem podignutu nogu natrag i spazim kroz jedva providni noćni sumrak daleko pod sobom ogromnu ravninu. Široka je rieka obtječe polukrugom od mene; ocielni odraz vode, riedko i nemirno bjelasajući se naznačio je njezin tiek. Humak, na kome sam se ja nalazio, spuštao se na jedanput govoto u okomitu strminu; ogromne crte njegove odbijale se crneći se od modrikasta zračna pusta neba, a upravo poda mnom, u kutu, stvorenu tom strminom i ravni-

nom pokraj rieke, koja se na tom mjestu učinila nepomično, tamno ogledalo, pod samim savitkom humka, gorjele crvenim plamenom i dimile se, prijateljica do prijateljice, dvie vatrice. Oko njih micali se ljudi, verale se sjene, kadšto se jasno osvietlila prednja polovina majušne kudrave glave....

Napokon ja saznam, kuda sam zašao. Ova je livada u našoj okolini na glasu pod imenom Bježine livade.... No kući se vratiti nikako nije bilo moguće, osobito u noćno doba; noge su klecale poda mnom od umora. Ja se riešim pristupiti k vatricama i dočekati zoru u družtvu tih ljudi, koje sam držao za govedare. Ja se srećno spustim dolje, no niesam jošte pustio iz ruku posljednju uhvaćenu grančicu, kad me najedanput napadnu dva velika, biela, kudrava psa zlobnim lajanjem. Naokolo vatre začuju se dječji glasovi; dva do tri dječačića dignu se brzo sa zemlje. Ja se odazovem na njihovu pozivnu kriku. Oni dotrče do mene, zovnu pse odmah natrag, koje je pojava moje Dijanke osobito porazila i ja pristupim k njima.

Ja se prevarih držeći ljude, što su sjedili oko tih vatara, za govedare. To su naprosto bila seljačka dječica iz susjednih sela, koji su čuvali gomilu konja. U vruće ljetno doba gone u nas konje ob noć na pašu; ob dan ne bi im dale mira muhe i obadi. Pred večer gone ih van, a u zoru vraćaju gomilu — velik praznik za seljačke momčiće. Sjedeći bez kape i u starim polušubama na najvatrenijoj kljusadi jure oni s veselim gikanjem i vikom, igrajući rukama i nogama, poskakuju visoko, i zvonko hohoću. Lak se prah uzdiže u žutu stupu i valja se po cesti; daleko odzvanja složan topot, konji lete naćulivši uši; pred svima skače udarivši repom i izmjenjujući neprestano noge nekakav kosmat ridjo s čičkom u kušljavoj grivi.

Ja kažem dječacima, da sam zašao i sjednem k njima, Oni me upitaju, odkuda sam i stupe na stranu. Mi se nešto

porazgovorimo. Ja legnem pod oglodan grmić i stanem naokolo gledati. Slika bila divna: oko vatara treptio i rekao bi zamirao, upirući se o tamu, okrugao crvenkast odraz; bukteći plamen bacao je kadšto preko crte toga kruga brzo odsievanje; tanak jezik svjetla laznuo golo granje lomače i u jedanput izčezao; — oštre, duge sjene prodirući na časak po svome redu, dopirale do samih vatara: mrak se borio sa svjetlom. Kadšto se, kad je plamen gorio slabije i krug se svjetla suživao, pomolila nenadano iz nadvite tame konjska glava, mrka, sa zaokruženom lisom ili sva biela, pazljivo i tupo nas gledala brzo žvaćući dugu travu i snova se sagnuvši odmah se sakrila. Samo se čulo, kako je nastavila žvatanje i dašćući odlazila. Iz razsvietljena mjesta težko se vidi, što se radi u mraku i zato se u blizini sve činilo zavješeno gotovo crnom zavjesom; no dalje k obzoru vidjeli se humci i šume nejasno kao duge pjege. Tamno, vedro nebo pružilo se svetčano i nedosežno-visoko nad nama sa svim svojim tajanstvenim veličanstvom. Sladko se stiskale grudi udišući taj osobiti opojni svježi miris — miris ruske ljetne noći. Naokolo niesi čuo gotovo nikakva šuma .... Samo se kadšto u blizoj rieci s nenadnom zvučnošću vicnula velika riba i rogoz na obali slabo zašumio jedva uzdrman nadošlim valom .... Samo su naše vatrice tihano pucketale.

Dječaci sjedili oko njih; tu su sjedila i ona dva psa, koji su me gotovo izjesti htjeli. Oni se jošte dugo niesu mogli izmiriti s mojom nazočnošću i sanljivo žmureći i škiljeći na vatru kadšto su režali s neobičnim čuvstvom svoga dostojanstva; izprva su režali, a potom cviljeli kao sažaljujući, što ne mogu izpuniti svoje želje. Dječaka bilo je u svemu pet: Fedja, Pavluša, Iljuša, Košća i Vanja. (Iz njihova sam razgovora saznao imena njihova a sad namjeravam upoznati čitatelja s njima.) Prvomu, najstarijemu od svih, Fedji, rekli biste ima oko četrnaest godina. Bio skladan dječak, krasnih

i tankih, nešto finih crta lica, kudrave, plave kose, svietlih očiju i postojana, poluvesela i poluraztresena smieška. On je po svemu sudeći pripadao bogatoj obitelji te dohajao u to polje ne od nevolje, već onako za zabavu. Na njemu bila pisana košulja od perzijskoga tkanja sa žutim rubom, nevelik nov kamilovac ogrnut jedva se držao njegovih uzanih plećica; o golubinjem pojasu visio češljić. Čizme njegove s nizkim sarama bile su zaista njegove — a ne otčine. U drugoga dječaka, u Pavluše, bila kosa kušljava, crna, oči sive, jabučne kosti široke, lice bliedo, boginjavo, usta velika, ali pravilna, sva glava ogromna, kako se veli prava tikva, tielo nizko, zdepasto. Mali bio neugledan, — šta to hasni govoriti! — a pored svega toga on mi se dopadao: gledao je vrlo umno i slobodno, a i u njegovu glasu zvučila je sila. Odjećom svojom nije se mogao kicošiti: sva je ona sastojala od proste košulje domaćega tkanja i od zakrpanih gaća. Lice trećega, Iljuše, bilo dosta neznatno: kukonosasto, otegnuto, kratkovidno, ono je pokazivalo nekakvu tupu, boležljivu zabrinutost; sažete njegove usne niesu se micale, nabrane njegove obrve niesu se razilazile, — on kao da je sve žmirkao od ognja. Žuta njegova, gotovo biela, kosa stršila u oštrim čupercima izpod nizane pustene kape, koju je svaki čas sebi navlačio na uši. Imao je novu obuću od lika i obojke; debeo konopac, tri puta opasan oko tiela, brižljivo je stezao čisti njegov crni haljinac. I njemu i Pavluši moglo je biti po licu ne više od dvanaest godina. Četvrti, Košća, dječak od neko deset godina, probudio je moju radoznalost zamišljenim svojim i žalostnim pogledom. Cielo njegovo lice bilo je neveliko, mršavo, u pjegama, prema dolje zašiljeno, kao u vjeverice, usne si mu jedva mogao razaznati, no neobičan su utisak proizvodile velike njegove, crne, od vlažna bljeska sjajne oči: one su, činilo se, htjele nešto izkazati, za što jezik, njegov barem jezik, — nije imao rieči. Bio je malena rasta, slabe gradje i

odjeven dosta slabo. Posljednjega, Vanju, niesam izprva ni opazio: on je ležao na zemlji, šćućurio se sasvim mirno pod uglatu rogozinu i samo kadšto pomaljao izpod nje rusu svoju kudravu glavu. Tomu dječaku bilo svega do sedam godina.

I tako sam ja ležao pod grmom na strani i pogledavao na dječake. Nevelik kotlić visio nad jednom vatrom; u njem se vario „krompir.“ Pavluša je pazio na nj, te je klečeći na koljenima zabadao trijesku u kipuću vodu. Fedja je ležao uprvši se o lakat i odgrnuvši skute svoga haljinca. Iljuša sjedio je uporedo s Košćom, pa je sveudilj isto tako pod silu žmurkao. Košća spustio malo glavu, pak je nekuda u daljinu gledao. Vanja nije se makao pod svojom rogozinom. Ja se učinim, kao da spavam. Malo potom nastave dječaci opet razgovor.

Izprva su naklapali o svemu i svačemu, o sjutrašnjem poslu, o konjma; no najednom se Fedja obrati k Iljuši i kao ponavljajući prekinuti razgovor upita ga:

— Nu, pa jesi li ti u istinu vidio kućnoga duha?

— Ne, ja ga niesam vidio, pa i ne može se vidjeti, — odgovori Iljuša promuklim i slabim glasom, zvuk koga nije mogao više odgovarati izrazu lica njegova: — ali sam ga čuo .... pa i ne ja sam.

— A gdje se on u vas drži? — zapita Iljuša.

— U staroj crpaonici.*

— Ta vi valjda ne idete u fabriku?

— Dakako, da idemo. Ja i brat Avdjuška gladimo papir.

— Gledaj ti — fabričnih radnika! . . .

— Nude, pa kako si ga ti čuo? — zapita Fedja.

— A evo ovako. Ja sam morao s bratom Avdjuškom, i s Fjodorom Mihjejevskim, pa s Ivaškom Razrokim i s drugim Ivaškom s Crvenoga Huma, pa jošte s Ivaškom Suhorukovom,

---

* U papirnicama zove se „crpaonica“ zgrada, u kojoj se čancima crpe papirna masa. Nalazi se pak u samoga nasipa pod kolom.

a bilo ondje jošte i druge djece; svih nas bilo jedno desetoro djece — koliko već ide na jednu obodnju; mi smo rekoh morali noćiti u crpaonici, t. j. niesmo baš morali, ali Nazarov, nastojnik, zabranio nam govoreći: šta ćete se djeco kući vucariti; sjutra ima mnogo posla, pa vi djeco ne idite kući. I mi evo ostanemo i legnemo zajedno, a Avdjuška začne govoriti, a što će biti, reče, djeco, nu, ako kućni duh dodje?.... I Avdej nije dospio, da izgovori, kad al' na jedanput netko stao nad našim glavama hoditi; no mi smo ležali dolje, a on hodio gore kod kola. Čujemo mi: ide on, daske se pod njim gotovo sagibaju; evo ga, prošao je nad našim glavama; voda na jedanput kao da po kolu šumi, šumi; čagrće, čagrće kolo, stane se okretati; a ustava je u badnja* spuštena. Mi se začudimo, — tko ju je mogao dići, te je voda mogla poteći; ali kolo se okretalo, okretalo pa i stalo. Taj podje opet gore k vratima, pa se stao po stubama spuštati i tako se on spušta, rekao bi, ne žuri se; stepenice pod njime pače zveče.... Nu, dodje on i na naša vrata, počeka, počeka, — vrata se na jedanput sva gotovo širom razklope. Mi se prepanemo, pogledamo — a nigdje ništa.... Na jednom se, gle, u jedne kace kutlača** mače, digla se u vis, zaronila se u kacu, pošla, pošla tako u zrak, kao da bi je tko izpirao, pa dodje i opet na mjesto. Potom je u druge kace kuka sašla sa čavla, pa opet se vratila na čavao; zatim kao da je neko došao k vratima, pa na jedanput kao zakašljao, pa stao kao hrakati — kao kakva ovca, da istim glasom.... Mi se svi skupimo u gomilu, i zadjemo jedan pod drugoga.... Ala smo se naužili straha za to vrieme!

— Gledaj ti! — progovori Pavel. — Pa zašto se razkašljao?

— Ne znam; možda od vlage.

---

* Badanj, velika šuplja klada, što kroz nju teče voda. — ** Kutača, posuda, što se njom grabi voda ili što drugo.

Svi umuknu.

— A jesu li se, — upita Fedja, — krompiri skuhali? Pavluša ih opipao.

— Niesu, jošte su sirovi .... Viš, vicnula se, — doda on okrenuvši lice prema rieci: — mora da je bila štuka.... A gle ondje kresnula zvjezdica.

— Ne, braćo, pripoviedat ću vam, — progovori Košća tankim glasom: — čujdete, što je onomad ćaća preda mnom pripoviedao.

— Nu, slušamo, — reče kao zaštićujući ih Fedja.

— Ta vi poznajete Gavrilu, seoskoga tesara?

— Dakako, da poznajemo.

— A znate li, zašto je on sveudilj tako neveseo, zašto sveudilj šuti, znate li? Evo zašto je tako neveseo: jednom on podje, reče ćaća, podje, braćo moja, u šumu po orahe. Eto, pošao u šumu po orahe pa i zabludio; zašao, Bog ga znao, kuda je zašao. Ide on, te ide, braćo moja — ne! puta naći ne može, a već je noć na polju. I sjedne on eto pod drvo; hajde, reče, dočekat ću jutro, — sjeo i zadriemao. Eto zadriemao i začuje na jednom, gdje ga neko zove. Gleda — ali nigdje nikoga. Zadriema on opet, — opet ga zovu. Gleda on i gleda opet: a pred njim sjedi na grančici rusalka*, ljulja se i k sebi ga zove, a sama se smije, da umre od smieha .... A mjesec sjao sjajno, tako sjajno, kao bieli dan, — sve se, braćo moja, vidjelo naokolo. I gle zove ona njega, i sjedi na grančici tako sva vanredno svietla i biela kao kakva crvenperka ili glavoč, — a gle i karas je tako bjelasast, srebrn .... Gavrilo tesar gotovo je obamro, braćo moja, a ona samo hohoće, pa ga sve tako k sebi rukom zove. Gavrilo malo te nije ustao, poslušao rusalku, braćo moja, ali mu je valjda Gospod u pamet stavio, te se prekrstio .... Pa kako mu je težko bilo metnuti na se krst,

* Rusalka, šumska vila.

braćo moja; ruka, reče, naprosto kao od kamena ne kreće se.... A, gle ti čudo!.... Kako, on, braćo moja, krst na se, rusalka prestane se i smijati, pak na jedanput zaplače.... Plače ona, braćo moja, kosom oči utire, a kosa je u nje kao tvoja konoplja. Gavrila je eto gleda i gleda, pa je stane pitati: „zašto ti šumska nevaljalice plačeš?“ A rusalka mu progovori: „ne bilo ti se krstiti,“ reče, „čovječe, pa bi živio sa mnom u veselju do konca vieka svoga; a ja plačem, ubijam se zato, što si se prekrstio, ali se ne ću samo ja ubijati, ubijaj se i ti do konca vieka svoga.“ Tu je, braćo moja, nestane, a Gavrilu bilo je odmah jasno, kako mu valja iz šume izići.... Od toga samo vremena ide on sveudilj neveseo.

— Nuto! — progovori Fedja poslije neduga mučanja: — a kako može taka šumska nečist izkvariti hrišćansku dušu, — ali je on nije poslušao?

— Ali gle, nema tu druge! reče Košća — I Gavrilo je kazivao, da je, veli, u nje glasak tako tanahan, žaloban, kao u žabe.

— Tvoj je ćaćko to sam pripoviedao? — nastavi Fedja.

— Sam. Ja sam ležao na nadpećju, i sve sam čuo.

— Pravo čudo! Pa čemu je neveseo?.... A sigurno joj se on dopao, kad ga je zvala.

— Da, dopao se! — prihvati Iljuša. — Dakako! hotjela ga škakljajući ubiti, evo što je ona hotjela. To je njihov posao, tih rusalka.

— Ta i ovdje evo mora biti rusalkâ, — opazi Fedja.

— Ne, — reče Košća: — ovdje je čisto mjesto, slobodno. Jedino: — rieka je blizu.

Svi ušute. Na jedanput se negdje u daljini začuje otegnut, zvečeći, gotovo stenjući zvuk, jedan od onih nerazumljivih noćnih zvukova, koji niču kadšto napolju sred duboke tišine, podižu se, stoje u zraku i pomalo se napokon raznose, rekao

bi zamirući. Prisluškuješ, — i kao da nema nigdje ništa, a zveči. Činilo se, kao da je neko dugačko, dugačko kriknuo pod obzorom samim, a drugi neki da mu se kao odazvao u šumi tankim, oštrim hohotom, i slab, pišteći zvizd proletio po rieci. Dječaci se pogledaju, trgnu se....

— S nama je krstna moć! — šanuo Ilja.

— Ej, vi, kukavice! — vikne Pavel: — čega ste se preplašili? Pogledajtede, krompiri su skuhani. (Svi se primaknu kotliću i začnu jesti dimeći se krompir; jedini se Vanja ne mače.) Što ti je? — reče Pavel.

No on ne izidje izpod svoje rogozine. Kotlić se skoro vas izpraznio.

— A jeste li vi, djeco, čuli, — začne Ljuša: — što se onomad dogodilo u nas u Varnavicama?

— Na nasipu? — upita Fedja.

— Da, da, na nasipu, na provaljenu. To je mjesto eto nečisto, tako nečisto i osobito gluho. Naokolo sami prodori, jaruge, a u jarugama se nalaze same zmije.

— Nude, kaži, što se dogodilo?....

— Evo, što se dogodilo. Ti Fedja može biti ne znaš, da je tamo u nas utopljenik ukopan; a utopio se u davne davnine, kad je ribnjak jošte dubok bio; no grob se njegov jošte vidi, pa i taj je jedva kao — humka.... Skorih dana eto zovne upravitelj psara Jermila i reče: hajde, Jermile, na poštu. Jermil jaše u nas uviek na poštu; svi su njegovi psi poginuli; ima nešto zašto se oni u njega ne drže, zaista se niesu nikad držali, pa opet je on dobar psar u svakom pogledu na glasu.

Jermil daklem odjaše na poštu, zabavi se u gradu, no i vraća se natrag već pijan. A noć bila svietla: mjesec sja.... I gle Jermil jaše preko nasipa; tuda ga put njegov vodio. Jašući tako psar Jermil vidi, gdje na grobu utopljenikovu šeta ovnić biel, kudrav, liep. I pomisli Jermil: uzet

ću ga amo, — zašto da tako propadne, pa sjahavši uzme ga na ruke.... No ovnić se i — ne miče. Eto ide Jermil konju, a konj se stane propinjati, dašće i maše glavom; ipak ga on ušišika, sjedne na nj s ovnićem i opet odjaše dalje držeći pred sobom ovnića. Gleda on njega, a ovnić njemu neprestano gleda upravo u oči. Bude mu nekako čudno, Jermilu psaru: jer se ja, reče, ne opominjem, da bi ovnovi tako komu u oči gledali; no, ništa za to; stane on njega po vuni gladiti govoreći: be, be! A ovan najedanput izkesivši zube njemu odvrati takodjer: be, be!

Jedva je pripovjedač mogao izgovoriti ovu posljednju rieč, kad se najednom oba psa u jedan mah dignu i grčevito lajući otisnu od vatre i u mraku izčeznu. Svi se dječaci uplaše. Vanja skoči izpod svoje rogozine. Pavluša poleti s vikom odmah za psima. Lavež se njihov brzo udaljivao.... Čulo se nemirno trkanje uplašenoga konjskoga stada. Pavluša gromko vikao: „Šarko! Crnko“.... Poslije nekoliko časaka zamukne lavež; a glas je Pavlov dolazio iz daleka.... Prodje jošte nemnogo vremena; dječaci se osupnuti pogledavali kao izgledavajući, što će to biti.... Na jedanput se začuje topot konjski u skoku; baš se zaustavio kod vatre same i uhvativši se za grivu skoči brzo s njega Pavluša. I oba psa skoče u krug svjetla i odmah sjednu izplazivši crvene jezike.

— Što je tamo bilo? — Što je? — upitaju dječaci. — Ništa, — odgovori Pavel mahnuvši rukom na konja: — tako, psi su nešto njušili. Ja sam mislio, da je vuk, — doda on ravnodušnim glasom dišući brzo iz sve grudi.

Meni se dopane Pavluša preko volje. U taj je mah bio osobito liep. Neliepo njegovo lice, oživljelo brzim jahanjem, gorjelo je odvažnim junačtvom i tvrdom odlučnošću. Bez prutića u ruci, noću, nimalo se ne kolebajući, poteče on sam na vuka..... „Kaki je to izvrstan dječak!“ pomislim ja gledajući ga.

— Pa je li tko vidio vuke? — upita kukavica Košća.

— Uviek ih ovdje dosta ima, — odgovori Pavel: — ali oni su samo zimi nemirni.

On opet čučne pred vatrom. Sjedavši na zemlju spusti ruku na kosmat zatiljak jednomu psu, i dugo nije obradovana životinja obraćala glave pogledavajući sa zahvalnim ponosom sa strane na Pavlušu.

Vanja se i opet zabije pod rogozinu.

— A kake si nam ti, Iljuša, strahote pripoviedao, — progovori Fedja, komu se kao sinu bogata seljaka pristajalo, da bude kolovodja (a sam je malo govorio, kao da se boji, da bi se umanjilo dostojanstvo njegovo). — Pa i sam djavao natjerao je lude pse, da zalaju.... A ja sam sigurno čuo, da je ovo vaše mjesto nečisto.

— Varnavice?.... I te kako! jošte kako nečisto! Tamo su ne jedanput, kažu, vidjeli staroga gospodara, — pokojnoga gospodara. Ide, kažu, u kaftanu dugih skuta i sve uzdiše tražeći nešto na zemlji. Jednom ga djeda Trofimić sreo. — Što izvoliš, veli, gospodaru, Ivane Ivaniću tražiti na zemlji?

— On ga pitao? — prekine ga začudjeni Fedja.

— Da, pitao ga.

— Nu, potome je Trofimić junački sin.... Nu, a što mu je na to taj?

— Razkovnik-travu*, reče, tražim. I govori tako muklo, muklo: — razkovnik-travu. — Pa šta će tebi, gospodaru, Ivane Ivaniću, razkovnik-trava? — Davi me, reče, grob me davi, Trofimiću: van bi mi se htjelo, van....

— Viš ga, kaki je! — opazi Fedja: — malo je, sigurno, živio.

---

* Raskovnik-trava (rus. разрывь-трава). Narod ruski, a i naš misli, da ima takva trava, od koje se svaka brana i svaki drugi zaklop otvori sam od sebe.

— Kakovo čudo! progovori Košća: — ja sam mislio, da se pokojnici mogu vidjeti samo roditeljske subote.*

— Pokojnici se mogu u svako doba vidjeti, — s uvjerenjem prihvati Iljuša, koji je, koliko sam ja mogao opaziti, bolje od drugih znao sve seoske praznovjerice.... No a roditeljske subote možeš ti i živoga vidjeti, na kome je, to jest one godine red mrieti. Samo treba noću sjesti u crkveno predvorje i neprestano na cestu gledati. I oni će mimo tebe po cesti proći, kojima je one godine mrieti. Eto, u nas je prošle godine baba Uljjana išla u predvorje.

— Nu, pa je li ona kogagod vidjela? s radoznalošću upita Košća.

— Dakako. Ponajprije sjedila ona dugo, dugo, nikoga nije ni vidjela, ni čula.... samo se sve nekako pričinjalo, da psetance laje, laje negdje.... Na jedanput vidi, gdje ide po cestici dječak samo u košuljici. Ona ga bolje pogleda — a to ide Ivaška Fedosjejev....

— Onaj, što je proljetos umro? — prekine ga Fedja.

— On, glavom. Ide, a glavice ne podiže.... Ali ga Uljjana upozna.... No, potom gleda: ide baba. Zagledava se ona, zagledava, — ah, ti, Gospode! — sama glavom ide ona po putu, sama Uljjana.

— Ta valjda ne sama? — upita Fedja.

— Hvala Bogu, sama.

— Nu, pa što, ta ona nije jošte umrla?!

— Ali jošte nije godina prošla. A ti je pogledaj: za što se duša u njoj drži.

Svi opet zamuknu. Pavel baci pregršt suhoga granja na vatru. Brzo ono pocrni na nenadno uzplamtjelu plamenu, zapršti, zadimi se i stane se savijati, podižući spaljene vršike. Odsiev svjetla udario bujno igrajući na sve strane, osobito

* Roditeljska subota ili Dimitrijeva, pod konac oktobra, kad se mrtvi pominju.

u vis. Na jedanput naleti od nekuda, tko bi ga znao odkuda, bielo golubče upravo na taj odsiev, kružilo plašljivo na jednom mjestu, sasvim obliveno gorućim sjajem pa izčezlo udarivši krilima.

— Bit će, odbilo se od kuće, — opazi Pavel. — Sad će letjeti, dok ne udari o što, a gdje udari, ondje će i noćiti do zore.

— A što veliš, Pavlušo, — progovori Košća: — nije li to duša pravednikova pogledala na nebo, što?

Pavel baci drugu pregršt granja na vatru. — Može biti, — progovori napokon.

— A reci, molim, te, Pavlušo, — začne Fedja: — je li se i u vas u Šalamovu vidjelo „predvidjenje nebesko*?“

— Kako nije bilo sunca vidjeti? Dakako.

— Valjda ste se i vi uplašili.

— Ali ne mi sami. Vlastelin naš, ako nam i jest pripoviedao unapried, da će naime biti „predvidjenje,“ a kako je potamnjelo, kažu, da se sam tako prestrašio, da se srušio. A u dvorskoj kući, pograbila, čuj, baba kuharica, tek što je potamnjelo, žarač, pa porazbijala sve lonce u peći govoreći: „tko će sada jesti, nastupio je konac svieta.“ I tako poteče kupusova juha. A u nas na selu čuli se, brate, glasovi, da će, kažu, bieli vuci po zemlji trčati, ljude izjedati, grabežljiva ptica da će doletjeti, pa i sam Triška,** da će se vidjeti.

— Kaki to Triška?

— Pa ti to ne znaš? — vatreno prihvati Iljuša. — Nu, odkudekare si ti, brate, da Triške ne poznaješ? U vašem su selu ljudi zapećkari, gle pravi zapećkari! Triška — to će biti tako divan čovjek, koji će doći; a doći će tako divan čovjek, da ga ne ćeš moći zgrabiti, i ništa mu se ne će moći učiniti; tako će to biti divan čovek. Prohtije li se na primjer selja-

* Tako mužici nazivaju pomrčanje sunca. — ** Pod „Triškom“ mislilo se bez sumnje na priču o Antihristu.

cima, da ga uhvate, da izidju na njega s batinama, da ga metnu u lance, to će im on obsjeniti oči, uzet će im oči, da se medju sobom jedan drugoga poubijaju. Ako ga na primjer bace u zatvor, — zamolit će vodice u kutlači, da se napije; doniet ću mu kutlaču, a on će zaroniti u nju, pa ga onda zovi, koliko ti drago. Stave li ga u lance, a on će pljesnuti u dlane — a lanci će s njega odmah pasti. Nu, taj će Triška ići i po selima i po gradovima; i taj će Triška, lukav čovjek, zavoditi narod hrišćanski .... nu, a ništa mu se učiniti ne će moći .... Tako će to biti divan, lukav čovjek.

— Nu da, — nastavi Pavel svojim polaganim glasom: — takav. Gle, toga su u nas čekali. Starci su govorili, da će odmah, kako se samo začne „predvidjenje nebesko“, i Triška doći. I predvidjenje se evo začelo. Sav narod izvrvi na ulicu, na polje, čekajući što će to biti. A naše je mjesto, vi znate, vidno i prosto. Vide oni — na jedanput od sela zgora ide nekaki čovjek, tako čudnovat, glave tako čudne .... svi kriknu: „Ej, Triška ide! ej, Triška ide!“ a svi se oni, kud je koji znao, razbjegnu! Naš se načelnik zavukao u jarak; načelnikovica uštapila se pod vratima, viče iza glasa, a svoga je kućnoga psa tako zastrašila, da se otrgao s lanca, pa preko plota u šumu; a Kuzjkin otac, Dorofjeić, skočio u ovas šćućurio se pa stao kao prepelica pućkati „možda se, veli, djavlu, dušogubcu, sažali na tu pticu“. Tako se sve preplašilo! .... A taj čovjek, što je išao, bio naš bačvar, Vavila; kupivši nov žban, nadjeo sebi prazan žban na glavu.

Svi se dječaci nasmiju i opet zašute za časak, kako se to često dogadja medj ljudma, koji se pod vedrim nebom razgovaraju. Ja pogledam unaokolo: svetčana i carska je bila noć; vlažnu svježost kasne večeri zamienila je ponoćna suha toplota, i jošte joj je bilo dugo ležati kao mekoj zavjesi na usnulim poljima; jošte je daleko bilo vrieme do prvoga cvrkuta, do prvih kapljica zore. Mjeseca nija bilo na nebu;

u to je doba kasno izlazio. Bezbrojne, zlatne zviezde, činilo se, da su sve tiho tekle, sjajući kao za obkladu, u pravcu mliečnoga puta i zaista gledajući ih osjećao si kao smućen silovit, neprestan bieg zemlje....

Čudnovat, oštar, boležljiv krik začuje se na jedanput dva puta redom nad riekom i iza nekoliko časaka ponovi se nešto dalje....

Košća se strese.... „Što je to?“

— To viče čaplja, — odvrati mirno Pavel.

— Čaplja, — ponovi Košća.... A što je to, Pavušo, jučer uveče čuo sam ja, — nastavi on zašutjevši malo: — ti može biti znaš....

— Što si čuo?

— Eto gle, što sam čuo. Idem ja iz Kamene Grede u Šaškino; i idem ja izprva sve našim liešćem, a potom prosjekom idem — znaš tamo, gdje izlazi na žavojicu, — ta, tamo je bučilo*; znaš, ono je jošte sve rogozom zaraslo; prodjem ja evo mimo to bučilo, braćo moja, i na jedanput kao da je netko zastenjao iz toga bučila, ali tako žalostivo, žalostivo: u—u.... u—u.... u—u! Strah me silan obuzme, braćo moja; već je bilo dockan, a glas tako boležljiv. Tako eto, da se čini, da bi i sam zaplakao.... Što bi to moglo biti? Što?

— U tom su bučilu prošle godine lupeži utopili Akima šumara, — opazi Pavluša: — pa tako može biti duša njegova tuži.

— A, gle, i bit će tako, braćo moja, — odvrati Košća razrogačivši svoje i bez toga ogromne oči.... Ja niesam ni znao, da su Akima u tome bučilu utopili; ja bi se bio i više jošte prepao.

— A kažu, da ima tako majušnih žaba — nastavi Pavel, — koje tako žalostno viču.

---

* Bučilo — duboka jama s proljetnom vodom, što je ostala poslije povodnje, a ne presiše ni ljetom.

*

— Žabe? nu, nije ne, to niesu bile žabe .... kake vas napale .... (Čaplja je opet nad vodom kriknula.) — Da bi je! — preko volje reče Košća; — viče kao šumski duh.

— Šumski duh ne viče, on je niem, — prihvati Iljuša; — on udara samo dlanom o dlan i pucketa ....

— A ti si ga vidio, šumskoga duha, što li? — podsmievajući se prekine ga Fedja.

— Ne, vidio ga niesam, i sačuvao me Bog, da ga vidim; no drugi su ga vidjeli. Eto skorih dana zaveo je u nas mužićka: vodio ga, vodio po šumi i sve oko jedne poljane .... Jedva se u praskozorje dokopao kuće.

— Nu, pa je li ga vidio?

— Jest, vidio ga. Veli on, da tako velik, velik, mrk, zamotan čovjek stoji kao za drvetom, slabo ćeš razabrati, kao da se od mjeseca krije i gleda, gleda očurinama, žmirka njima, žmirka....

— Aj, ti! — klikne Fedja, trgnuvši se malo i stegavši ramenima: — fi! ....

— A čemu se ta pogan u svietu okotila? — opazi Pavel — zaista!

— Ne grdi: pazi, čuti će te, — opazi Iljuša.

Nastane opet mučanje.

— Vididerte, vididerte, dječico, — začuje se najednom dječji glas Vanjin: — vididerte božje zvjezdice, — roje se kao pčele.

Pomolivši svježe svoje lišce izpod rogozine, uprvši se na šačicu digne lagano u vis velike svoje tihe oči. Svih se dječaka oči dignu k nebu i ne spustiše ih tako skoro.

— A, Vanja, — progovori prijazno Fedja: — je li tvoja sestra Anjutka zdrava?

— Jest zdrava, — odgovori Vanja nešto rskajući*.

— Reci joj, zašto ona k nama ne dolazi? ....

— Ne znam.

---

* Koji ne može slovo „r“ čisto izgovoriti.

— Ti joj reci, da bi dolazila.

— Reći ću.

— Ti joj reci, da ću joj dati jabuku.

— A hoćeš li meni dati?

— I tebi ću dati.

Vanja uzdahne.

— Nu, nemoj, meni je ne treba. Daj je već radije njoj: ta ona je u nas tako dobra.

I Vanja stavi opet glavu na zemlju. Pavel ustane i uzme u ruku prazan kotlić.

— Kuda ćeš? — upita ga Fedja.

— K rieci, da vodice zagrabim: zaželjelo mi se vodice piti.

Psi se dignu i podju za njime.

— Pazi, da ne padneš u rieku! — vikne za njim Iljuša.

— Zašto da padne? — reče Fedja; — čuvat će se.

— Da, čuvat će se. Dogadja se koješta: on će se gle sagnuti, stat će grabiti vodu, a vodeni će ga duh zgrabiti za ruku i povući ga k sebi. Potom će govoriti: pao je, vele, mali u vodu .... A kako je pao? .... Eno ga gle, zašao je u trsku, nastavi on, prisluškujući.

Trska je zaista razmičući se, štono vele „zašuštala“.

— A je li istina, upita Košća, da je luda Akulina od toga vremena šenula, što je boravila u vodi?

— Da od toga vremena .... Kakva li je sada! No a kažu, da je prije ljepotica bila. Vodeni je duh občinio. Jamačno nije očekivao, da će je skoro izvući. Eto on ju je tamo u sebe na dnu občinio.

(Ja sâm sretao sam ne jedanput tu Akulinu. Pokrita dronjcima, strašno mršava, crna kao ugljen lica, mutna pogleda i uviek izkešenih zuba, tàbala ona ciele satove na jednom mjestu, gdje bilo na cesti, saževši čvrsto koštane ruke k grudima pa se lagano prevraćala s noge na nogu, kao divlje

zviere u kavezu. Ona ne razumije ništa, govorili vi njoj, što vam drago, i riedko se samo grčevito grohotom smije.)

— A kažu, nastavi Košća, — da se Akulina zato i bacila u rieku, što ju je ljubovnik prevario.

— Samo za to.

— A sjećaš li se Vasje? žalostno doda Košća.

— Kakva Vasje? — zapita Fedja.

— Ta onoga, što se utopio, — odgovori Košća, — u toj gle istoj rieci. Pa kaki je to već bio dječak! i-ih, kaki je bio dječak! Kako je mati njegova, Feklista, ljubila toga Vasju! I kao da je slutila ona, ta Feklista, da će od vode poginuti. Bivalo, da se Vasja pošao s nama, s djecom ljeti kupati u rječicu, a ona se sva stala tresti. Druge žene prolaze mimo svojim koritima šepeljeći, pa nikome ništa, a Feklista postavit će korito na zemlju i stat će vikati: „vrati se, sunce moje, vratider! oh, vrati se, sokole!“ — I Bog ga znao, kako se utopio. Igrao se na briegu, i mati mu je tu bila, kupila sieno; na jedanput čuje kao da tko pušta mjehure po vodi, — pogleda, a to samo jošte Vasina kapica po vodi pliva. Od toga daklem vremena nije ni Feklista pri pameti; — dolazi i liega na tom mjestu, gdje se utopio; liega, braćo moja, pa i začinje pjesmicu, — sjetite se, Vasja je uviek taku pjesmu pjevao, — gle, ona je pjeva, a sama plače, plače, gorko se Bogu žali . . . .

— A eno ide Pavluša, — reče Fedja.

Pavel dodje k vatri s punim kotlićem u ruci.

— Djeco, — začne on zamukavši; — to nije čist posao.

— A što? — zapita brzo Košća.

— Ja sam Vasin glas čuo.

Svi se gotovo stresu.

— Što si, što si ti? promuca Košća.

— Bora mi. Tek se ja stao nadkučivati nad vodu, čujem najedanput, zove me tako Vasinim glaskom i kao izpod vode:

„Pavluša, ah Pavluša, dodji ovamo.“ Ja odem, sasvim tim zagrabim vode.

— Ah ti, Gospode! ah ti, Gospode! — progovore dječaci krsteći se.

— Pa to te vodeni duh zvao, Pavel, — doda Fedja . . . .

— A mi smo taman o njem, o Vasi, govorili.

— Ah, to je zlo zlamenje, — s prekidanjem izreče Iljuša.

— Nu, ništa, man' se! reče Pavel otržito i opet sjedne; usudu svome nitko ne uteče.

Dječaci zamukli. Očevidno je bilo, da su rieči Pavlove silno na njih djelovale. Oni se stanu skupljati pred vatrom, kao da se spremaju spavati.

— Što je to? — upita na jedanput Košća digavši glavu. Pavel prisluškivao.

— To lete šljučice, pište.

— Kuda one lete?

— A onamo, gdje, kažu, zime nema.

— A zar ima takva zemlja?

— Ima.

— Daleko, daleko, za toplim morima.

Košća uzdahne zaklopivši oči.

Već je više od tri sata proteklo od onoga vremena, što sam se ja prisusjedio dječacima. Mjesec napokon izidje; ja ga niesam odmah spazio, tako je bio malen i uzan. Ta je bezmjesečna noć, činilo se, bila sasvim tim veličanstvena kao i prije . . . . No već su k tamnomu kraju zemlje naginjale mnoge zviezde, stojeći jošte nedavno visoko na nebu; sve je naokolo podpunoma utišalo, kako obično biva tiho samo k jutru: sve je spavalo krepkim, tvrdim, praskozornim snom. U zraku nije više tako silno mirisalo, — u njem se snova kao razlievala vlaga . . . . Ljetne noći niesu duge! . . . . Razgovor se dječaka ugasio zajedno s vatrama . . . . I psi su

pače driemali; konji su, koliko sam mogao razabrati kod slabo razlivene svjetlosti zviezda, takodjer ležali spustivši glave .... Slaba me nesvjestica spopala, pa prešla u driem. Svježa struja prodje preko moga lica. Ja razklopim oči: — jutro se već začelo. Jošte se zora nigdje nije zarumenila, ali se već zabielilo na iztoku. Sve je bivalo naokolo vidno, ako i mutno vidno. Bliedosivo nebo postajalo svietlo, hladno, modro; zviezde su sad slabim svjetlom treptale, sad izčezavale; zemlja se ovlažila, lišće se zarosilo, gdjegdje se stali oglašivati živi zvuci, glasovi, a lagahan, ran vjetrić već se pošao vući i vijati nad zemljom. Tielo mu se moje odazvalo lakom, veselom jezom. Ja se brzo dignem i podjem k dječacima. Svi su oni spavali kao zaklani naokolo tinjajuće lomače; jedini se Pavel pripodigne do polovine te me pazljivo gledao.

Mignuvši mu glavom podjem kući duž zadimljene rieke. Jošte niesam prevalio dvie vrste, kad se već razlili oko mene po širokoj mokroj livadi, i spried po zazelenjelim humcima, od šume do šume, i straga po dugoj prašnoj cesti, po razsjanom, obagrenom grmlju, i po rieci, što se stidljivo plavila izpod sve rjedje magle — razlili se, rekoh, izprva rumeni, potom crveni, zlatni potoci mladoga, gorućega vidjela .... Sve se maklo, probudilo, zapjevalo, zašumjelo, progovorilo. Svuda zarudjele krupne kapi rose sjajnim draguljima; meni u susret dopirali čisti i jasni, rekao bih jutarnjim hladom umiveni zvuci zvona i na jednom proleti mimo mene odmoreno stado, gonjeno od poznatih dječaka ....

Na žalost moram dodati, da je u toj godini Pavla nestalo. On se nije utopio, on se ubio padnuvši s konja. Šteta ga, bilo to izvrstno momče.

IX.

Kasjan s Krasive Meči.

Vraćao sam se s lova u droncavim kolima te sam, davljen zagušljivom omarom ljetnoga oblačnoga dana (poznato je, da u take dane žega kadšto biva još nesnosnija nego u vedre, osobito kad nema vjetra) driemao i ljuljao se predavajući se sasvim s mrzovoljastom ustrpljivošću finoj, bieloj prašini, da me izjede — prašini, što se neprestano dizala sa trošna druma izpod razsahlih drndavih točkova, — kad na jedanput probudi pažnju moju neobičan nemir i vrpoljenje kočijaša moga, koji je do toga časa jošte jače od mene driemao. On pritegne vodjice, premještao se na svom sjedalu i stao vikati na konje neprestano pogledavajući nekuda na stranu. Ja se ogledam. Mi smo se vozili po širokoj uzoranoj ravnini; u nju se spuštali neobično položitim, valovitim obroncima nevisoki, takodjer uzorani humci; oko ti obuhvaćalo svega neko pet vrsta neobradjena prostora: u daljini — prekidali su veliki brezovi gajevi svojim okruglastozubčatim vršcima gotovo jedini pravu crtu obzora. Uzke se stazice protegle po poljima, propadale u jaruge, vile se po prigorju, a na jednoj od njih, koja je morala na neko pet stotina koraka od nas napried sjeći naš put, opazim ja nekaku povorku. Na nju je moj kočijaš poglédao.

To je bio pogreb. Sprieda, u kolima, u koja je bio upregnut jedan konj, vozio se korakom svećenik; crkvenjak sjedio do njega i upravljao konjem, za kolima nosila su četiri mužika odkrite glave lies, pokrit bielim platnom; dvie su

žene išle za liesom. Tanak, žalostan glasić jedne od njih dopre na jedanput do moga uha; slušam ja, ona nariče. Tužno se razliegao sred pusta polja taj prelievajući se, jednolični, očajnotužni napjev. Kočijaš potjera konje želeći preteći tu povorku. Sresti se na putu s mrtvacem, zlo je zlamenje. I doista mu uspije, te on projuri po cesti prije nego ga je mrtvac stići mogao; no mi ne provalismo jošte ni sto koraka, kad na jednom kola naša o nešto silno udare, nakrenu se, malo se ne prevališe. Kočijaš zaustavi uzplahirene konje, mahne rukom i pljune.

— Što je to tamo? zapitam ja.

Kočijaš moj sidje šuteći i ne žureći se.

— No, što je?

— Slomila se os.... pregorjela je, — košljivo odgovori i popravi na jedanput s takom zlovoljom stražnje remenje logovu, da se sasvim gotovo nagao na stranu, ipak se odapro, breknuo, stresao se i začeo se posve mirno česati zubom niže koljena prednje noge.

Ja sidjem i postojim malo vremena na cesti tužno se predavajući čuvstvu neprijazne neodlučnosti. Desni se točak malo ne posvema podvalio pod kola, te se činilo, da s niemim očajanjem podiže u vis glavčinu svoju.

— Što ćemo sad? — upitam ja napokon.

— Eno, tko je kriv! — reče moj kočijaš pokazujući knutom na povorku, kojoj već uspjelo, da zakrene na cestu te se nama približavala: — već sam ja svagda opažao, — nastavi on, — to je zlo zlamenje sigurno — sresti mrtvaca.... Da.

I opet on stao uznemirivati logova, koji videći zlovolju njegovu i surovost, odluči ostati nepomičan mašući samo riedko i skromno repom. Ja podjem nešto natrag i napried i opet stanem pred točkom.

Medjutim nas stigne mrtvac. Tiho zakrenuvši s ceste na travu otegne se mimo kola naša žalostni sprovod. Ja s koči-

jašem skinemo kape, pozdravimo se sa svećenikom, pogledamo se izmjenice s nosiocima. Oni su s trudom stupali; prsi se njihove visoko podizale. Jedna od dvie žene, što su išle za liesom, bila vrlo stara i blieda; nepomične crte njene, od žalosti veoma nagrdjene čuvale su izražaj stroge, svetčane zbilje. Išla je šuteći, kadšto samo podigla mršavu ruku k upalim usnama. U druge žene, mlada stvora, od neko dvadeset i pet godina bile oči crvene i vlažne i sve lice podbulo od plača; bivši uporedo s nama prestane naricati i zakrije se rukavom .... No gle, mrtvac prodje mimo nas, izidje opet na cestu i opet se čulo žalostno njeno pjevanje, što dušu čovjeku ciepa. Sprovedavši očima bez rieči odmjereno ljuljajući se lies okrene se moj kočijaš k meni.

— To zakopavaju Martina tesara, — progovori on, — onoga s Rjabe.

— A po čemu ti to znaš?

— Po ženama sam upoznao. Stara je mati njegova, a mlada — žena.

— Je l' bio bolestan, što li?

— Da .... vrućica .... Prekjuče poslao upravitelj po doktora, ali doktora nije zatekao kod kuće .... A tesar bio dobar; kadšto se opio, ali bio dobar tesar. Viš kako za njim žena žali .... Nu, da, ta zna se: u žena se suze ne kupuju. Ženske suze jedna su voda .... Da.

I on se sagne, provuče se izpod uzde logovu, pa se uhvati objema rukama za oblučac.

— Ali, opazim ja: — šta ćemo sada?

Kočijaš se moj najprije upre koljenom o greben rukuničaru*, tresne dva puta oblučcem, popravi sedleni jastučić, potom se opet provuče izpod uzde logovu, pa dodje gurnuvši ga mimogred u gubicu k točku — dodje, pa ne smetnuvši oka s njega polagano izvadi kaftanu izpod skuta burmuticu,

* Rukunice, ruda kao vile u jednopreržnih kola, a rukuničar, konj.

polagano izvuče za remence zaklopac, lagano turne u burmuticu debela svoja dva prsta (pa i ta dva jedva smjesti u nju), promelja, promelja burmut, nakrivi prije nos, šmrkne na mahove prateći svaku prstovet poduljim stenjanjem, pa se boležljivo trepteći i žmireći suznim očima zaroni u duboke misli.

— Nu, što? — progovorim ja napokon.

Kočijaš moj oprezno metne burmuticu u džep, nakrivi šešir svoj bez pomoći ruku na oči jednim okretom glave i zavuče se zamišljeno na oblučac.

— A kud' ćeš? upitam ga ja ne bez čudjenja.

— Izvolite sjesti, mirno odgovori on i pograbi vodjice.

— Pa kako ćemo se voziti?

— Već ćemo se, gospodaru, voziti.

— Ali os . . . .

— Izvolite sjesti.

— Ali os se slomila . . . .

— Slomila se, slomila; nu, ali do novoselaca ćemo doći . . . . korakom, to jest. Tamo su gle za gajem na desno novoseoci: zovu se Judini.

— A ti misliš, da ćemo stići?

Kočijaš moj nije me držao dostojna odgovora.

— Ja ću radije pješke, — rečem ja.

— Kako vam volja, gospodaru . . . .

I mahne on knutom. Konji se krenu.

Mi stignemo zaista do novoselaca, ako se i desni prednji točak jedva držao i neobično se čudnovato okretao. Na brežuljku jednom malo te nije sletio; no kočijaš moj viknuo srditim glasom i mi se srećno spustimo.

Judini novoseoci sastojali od šest nizanih i majušnih kućica, koje se već nakrilile na stranu, ako ih i jesu vjerojatno podigli nedavno: dvorišta niesu u svih bila zagradjena plotom. Vozeći se u novoseoce niesmo sreli ni žive duše;

pače ni kokošiju nije bilo vidjeti na ulici, ni pasa; samo jedan, kusa repa, skoči naglo spazivši nas iz sasvim razsahla korita, kuda mora da ga nagnala žedja i odmah se bez lajanja skokom baci pred vrata. Ja udjem u prvu kolibu, otvorim vrata u predkućju, zovnem domaćina, — nitko mi ne odgovori. Viknem jošte jedanput; gladno se mijaukanje mačke začuje za drugim vratima. Ja je gurnem nogom; mršava mačka šmigne mimo mene svjetlucnuvši u tami zelenim očima. Ja promolim glavu u sobu, pogledam: tamno, dimno i pusto. Odem u dvorište, i tamo nije nikoga bilo .... U pregradku zablejalo tele; hroma, siva guska odšepeljila malo na stranu. Prodjem u drugu kolibu, i — u drugoj kolibi nema žive duše. Ja u dvorište ....

Po sred sredine jasno obasjana dvorišta, u samoj, što se veli, pripeci, ležao licem k zemlji i pokrivši glavu kamilovcem, kako se mene pričinjalo, dječak. Nekoliko koraka od njega, pokraj rdjavih kolica, stajalo pod slamnatom sušom mršavo kljuse u otrcanoj ormi. Sunčano je svjetlo padajući zrakama kroz uzke pukotine ostarjela krova izšaralo nevelikim svietlim pjegama njegovu kosmatu crvenomrku dlaku. Tu, u visoku čvorkovnjaku, čavrljali čvorci pogledajući s mirnom radoznalošću dolje sa zračne svoje kućice. Ja pristupim spavajućemu, pa ga stanem buditi.

Podigavši glavu spazi mene i odmah se skoči na noge .... „Što, što vam treba? što je?“ promrmlja iza sna.

Ja mu ne odgovorim odmah, tako se s vanjštine njegove upropastih. Pomislite sebi patuljka od pedeset po prilici godina majušna, mrka i namrštena lica, oštra nosića, mrkih, jedva vidljivih očiju i kovrčaste, guste, crne kose, koja je na široko pokrivala majušnu njegovu glavicu kao klobučić gljivu. Cielo mu tielo neobično slabačko mršavo, i zaista ne može se riečima izkazati, kako je pogled njegov bio neobičan i čudnovat.

— Što vam treba? — upita on mene opeta.

Ja mu razjasnim, o čemu se radi, on me slušao ne smećući s mene svojih pomalo žmirkajućih očiju.

— Ne bismo li dakle mogli dobiti novu os? — rečem ja napokon; — ja bih je drage volje platio.

— A tko ste vi? lovci, što li? — upita on omjerivši me okom od pete do glave.

— Lovci.

— Ptičice nebeske, bojim se, strieljate? .... zvieri šumske? .... Pa nije li vam grieh božje ptičice ubijati, proljevati nedužnu krv?

Čudnovati staračac govorio vrlo otegnuto. I zvuku glasa njegova začudim se. U njemu ne samo što se nije čulo ništa slabo, — on je bio divno sladak, mlad i malo ne ženski nježan.

— Osi u mene nije, — doda on iza mala mučanja; ova evo ne pristaje vam (on pokaže na svoja kolica), — vaša su kola, jamačno, velika.

— A bi li se našla u selu?

— Kakvo je tu selo! .... Ovdje je ni u koga nema .... Pa i doma nema nikoga; svi su na poslu. Hajte s Bogom, — progovori na jedanput i legne opet na zemlju.

Takva zaključka ja nikako niesam očekivao.

— Čujder, starče, — progovorim ja taknuvši se ramena njegova; — učini mi ljubav, pomozi.

— Idite s Bogom! Ja sam umoran, bio sam s kolima u gradu, — reče on meni i prevuče sebi kamilovac na glavu.

— Ali učini ljubav, — nastavim ja; — ja .... ja ću platiti.

— Ne treba mi tvoje plaće.

— Ali te molim, starče ....

Podigavši se na pô sjedne, pa prekrsti tanke svoje nožice.

— Ja bih vas, neka bude, odveo na sječinu. Tu su trgovci šumu od nas kupili. — Bog im sudio! — sieku šumu

i podigli pisarnu, sudio im Bog. Tamo u njih mogao bi os naručiti, ili gotovu kupiti.

— Ta prekrasno! — radostno kliknem ja. — Prekrasno!.... Hajdemo!

— Hrastovu os, dobru, — nastavi on ne dižući se s mjesta.

— A je l' daleko do te sječine?

— Tri vrsti.

— Nu što! mi se možemo na tvojim kolicima odvesti.

— Ta ne možemo....

— Nu, hajdemo, rečem ja; — hajdemo, starče! Kočijaš nas čeka na ulici.

Starac se nerado digne i izidje sa mnom na ulicu. Moj se kočijaš nalazio u razdraženu stanju duše; on je najprije odlučio napojiti konje, no vode bilo u bunaru vanredno malo, i ukus joj nije bio dobar, a to je, kako vele kočijaši, prva stvar.... Sasvim tim se spazivši starca nasmjehne, migne glavom i klikne:

— A, Kasjaniću! zdravo!

— Zdravo, Jerofeju, pravedniče! — odgovori Kasjan žalostnim glasom.

Ja sam odmah saobćio kočijašu priedlog njegov; Jerofej pristane i udje s kolima u dvorište. Dok je on s promišljenom brižljivošću razprezao konje, stajao starac naslonjen na vrata ledjima te je neveselo pogledao sad na njega, sad na mene. On kao da nije bio odlučan; njega nije, koliko sam ja mogao opaziti, osobito obradovao naš nenadani pohod.

— Pa zar su i tebe preselili? — upita ga u jedanput Jerofej skidajući oblučac.

— I mene.

— Ah! — progovori kočijaš moj kroz zube. — Znaš li, Martin, onaj tesar.... ta ti Rjabovskoga Martina poznaješ?

— Poznajem.

— Nu, on je umro. Mi smo ovaj čas sreli lies.

Kasjan se strese.

— Umro? — progovori i pokunji se.

— Da, umro. Zašto ga niesi izliečio, a? Ta govore, da ti liečiš, ti si ljekarica.

Moj se kočijaš očevidno šalio, podrugivao se starcem.

— A ovo su tvoja kola, zar ne? — doda on pokazujući na njih ramenom.

— Moja.

— Nuto kola .... kola! — ponovi on pa zgrabivši ih za rudu, mal je ne izvrne ozdo gore .... Kola! .... A na čemu ćete se voziti na sječinu? .... U tu rukunicu ne ćeš upreći našega konja; naši su konji veliki, — a što je to?

— A ja ne znam, odgovori Kasjan, — na čemu ćete se voziti; ako ne evo na toj živinici, — doda on s uzdahom.

— Na ovoj tu? prihvati Jerofej i pristupajući Kasjanovu kljusetu prezirno ga gurne trećim prstom desne ruke u šiju. — Otê*, doda on s ukorom, — usnula strvino!

Ja zamolim Jerofeja, da ga što skorije upregne. Meni se samomu prohtjelo, da se povezem s Kasjanom na sječinu; tamo ima često malih tetrebova. Kad su već kola bila sasvim gotova, i ja se kojekako zajedno sa psom svojim već namjestio na izvrglu njihovu dnu od luba, a i Kasjan smotavši se u klubče i s predjašnjim žalostnim izrazom u licu sjedio na prednjoj gredici, — pristupi k meni Jerofej i šapne mi tajanstvenim licem:

— I dobro ste uradili, gospodaru, što ste s njim pošli. Ta on je znate tako, ta znate ludskast, a nadimak mu: Buha. Ne znam, kako ste ga mogli razumjeti ....

Već sam htio opaziti Jerofeju, da mi se dosada Kasjan činio sasvim razsudan čovjek, no kočijaš moj odmah nastavi istim glasom:

---

* Otê, glas, da se konj makne na stranu.

— Samo vi gledajte, onoga, hoće li vas onamo dovezti. A os izvolite sami izabrati; nešto čvršću os izvolite uzeti .... Čuješ, Buho, — doda on glasno; — može li se u vas dobiti hljeba?

— Potraži; možda se nadje, — odgovori Kasjan, trgne vodjicama i mi krenemo.

Konjic je njegov na pravo moje čudo trčao ne baš osobito slabo. Za svega puta održavao Kasjan podjedno mučanje i na moja pitanja odgovarao izprekidano i nerado. Za malo se dovezemo do sječine i stignemo do pisarne, visoke kolibe, koja je bila za sebe nad malenom jaružicom ogradjenom na brzu ruku nasipom, i u ribnjak pretvorenom. U toj ja pisarni nadjem dva mlada trgovačka pomoćnika bielih kao snieg zuba, prijaznih očiju, sladka i živa govora i sladko zamamljiva smieška, pogodim se s njima za os i opravim se na sječinu. Ja sam mislio, Kasjan ostat će kod konja, pa će me čekati, no on dodje na jedanput k meni.

— A što, ideš ptičice strieljati? — progovori on: — a?

— Da, ako ih nadjem.

— Ja ću s tobom .... Je l' slobodno?

— Slobodno, slobodno.

I mi podjemo. Izkrčena je mjesta moglo biti svega od prilike vrsta. Priznajem, da sam više gledao na Kasjana nego na psa svoga. Niesu ga badava prozvali Buha. Crna njegova, ničim pokrita glavica (kosa njegova mogla je medjutim zamieniti svaku kapu) neprestano je promicala kroz grmlje. On je neobično brzo išao i gotovo sve poskakivao hodeći, neprestano se sagibao, brao nekake trave, u njedra ih metao, nešto sebi brundao pod nos i sve pogledao na mene i na psa moga, ali tako izpitljivim i čudnim pogledom. U nizkom grmlju, na „polojima“* i na sječini često se drže majušne, sive ptičice, koje se neprestano premještaju s drveta na drvo

* Mjesto kod vode, koje voda plavi.

i fićukaju iznenada roneći u lietu. Kasjan ih podražavao, nadkliktivao se s njima; prepeličica poleti mu s cvrkutom izpod nogu, — on odmah zacvrkne za njom; ševa se stala spuštati nad njim trepereći krilima i zvonko pjevajući — Kasjan prihvati pjesmu njenu. Sa mnom nije sve još razgovarao....

Vrieme bilo prekrâsno, jošte krasnije nego prije; no omara nije jošte popuštala. Po vedrom se nebu jedva jedvice nadvili visoki riedki oblaci, nažuto-bieli kao proljetni zadocnio snieg, plosnati i duguljasti kao spuštena jadra. Izrezucani okrajci njihovi, pahuljasti i laki kao pamuk, pomalo se očevidno izmjenjivali svaki čas; razplinuli se oblaci, i sjene niesu od sebe bacali. Dugo sam s Kasjanom lutao po sječini. Mladi izdanci, koji se niesu jošte preko lakta podigli, obkoljavali tankim svojim gladkim stabljikama pocrnjele, nizke panjeve; okrugle gubaste izrasli sivih obruba, same te izrasli, iz kojih vare trud, liepile se za te panjeve; jagoda pustila po njima ružičaste svoje vrieže; tamo se tiesno smjestile gljive u hrpama. Noge se neprestano zapletale i zapinjale u visokoj travi, žasićenoj žarkim suncem; svud je treptjelo u očima od oštroga, kovnoga svjetlucanja mladoga rumenkastoga lišća na drvcetima; svud se šarenili golubinji grozdovi ždralove grahorice, zlatne čaške kaljužnice, napola ljubičasti, napola žuti cvietci ljulja; gdješto, duž zapuštenih puteljaka, na kojima se usjekli tragovi točkova prugama crvene, meke travice, uzdizali se kupovi drva, potamnjelih od vjetra i od kiše, složeni u hvatove; slaba sjena padala od njih u kosim četverokutima, — druge sjene nije bilo nigdje. Lako se povjetarce sad probudilo, sad utišalo; na jedanput mi dune upravo u lice, pa kao da bi se po njem razigralo, — sve veselo zašušti, namiguje, i zabiba se unaokolo, dražestno zaigraju gibke vršike paprati, — i obraduješ mu se.... kad al' eto i opet utoli i sve opet utiša. Samo cvrčci složno cvrče, kao ozlojedjeni,

— i taj neprestani, tužni i suhoparni glas te umara, pa raste s postojanom žegom podnevnom; ona kao da ga rodila, kao da ga izazvala iz usijane zemlje.

Ne naišavši ni na jedno leglo, dodjemo napokon do nove sječine. Onuda se nedavno posječene jasike žalostno pružile po zemlji zadušivši svojim tielom i travu i meko grmlje; na gdjekojima bilo jošte zeleno lišće, ali već mrtvo, uvelo se spuštalo s nepomičnih grančica; na drugima već je usahlo i zgrčilo se. Od svježega zlatasto-biela iverja, što ga na gomile ležalo oko jasnosočnih panjeva, lavorilo osobitim, vanredno prijatnim, gorkim mirisom. U daljini, bliže šumi, muklo udarale sjekire, a kad i kad spuštalo se svetčano i tiho, rekao bi klanjajući se i šireći ruke kitasto drvo....

Dugo niesam našao nikake zvieri; napokon poleti iz široka hrastova grma, naskroz zarasla pelinom, hariš. Ja opalim; on se premetne u zraku i padne. Čuvši hitac zakrije brzo Kasjan oči i ne makne se, dok niesam nabio puške i digao hariša. Kad sam ja dalje otišao, pristupi on k mjestu, gdje je pala ubijena ptica, sagne se k travi, na koju je briznulo nekoliko kapi krvi, strese glavom, bojazljivo pogleda na mene.... Malo po tom čujem gdje je šapnuo: „Grieh.... Aj, to je grieh!“

Žega nas napokon prinudi te udjemo u šumu. Ja se bacim pod visok grm lješnikov, nad kojim je mlad, vitak javor širio lake svoje grančice. Kasjan sjeo malo na debeli kraj posječene breze. Ja sam ga gledao. Lišće se slabo micalo u visini, a žitko-zelenkaste sjene njegove klizale se natrag i napried po slabačkom tielu njegovu, kojekako zagrnutom u taman haljinac, — po majušnom licu njegovu. Glave nije dizao. Dosadivši mi šutanje njegovo legnem na ledja i stanem uživati u mirnoj igri zamršena lišća na dalekom svietlom nebu. Divno prijatno je zanimanje ležati na ledjima u šumi pa u vis gledati! Čini vam se, da gledate u bezdanje more,

što se široko pod vama pruža, da se drveta ne dižu od zemlje, nego se, rekao bi korienje golemih biljka spušta, pada upravo u te stakleno-jasne valove; lišće na drvetima prelieva se sad smaragdima sad se sgušćava u pozlaćenu, gotovo crnu zelen. Negdje daleko, na vršku tanke grančice stoji nepomično osamljen listić na golubinjem komadiću providnoga neba, a uporedo se s njim titra drugi, napominjući dizanjem svojim igru ribljih pera, kao da je to dizanje samovoljno, a da se ne uzrokuje vjetrom. Kao občinjeni podvodni otoci tiho dolaze i tiho odlaze ploveći bieli okrugli oblaci, — i gle na jedanput sve to more, taj sjajni zrak, te grančice i lišće suncem obliveno — sve zastenje, zatrepće brzim sjajem, i nastaje svježe, trepećuće lepetanje, nalik na bezkrajno lagano pljuskanje mora. Vi se ne dižete — vi gledate: i ne može se izkazati riečima, kako ti je radostno i tiho i sladko na srcu. Vi gledate: — ta duboka, čista modrina radja na vašim ustima smiešak, nevin, kao on sam što je; kao što oblaci po nebu i kao da s njima zajedno u laganu nizu prolaze po duši srećne uspomene i sve vam se čini, da pogled vaš odmiče dalje i dalje i vas same vuče za sobom u tu mirnu, sjajnu bezdanu a ne možeš se odkinuti od te visine, od te dubine...

— Gospodaru, a gospodaru! — progovori na jedanput Kasjan svojim zvučnim glasom.

Ja se u čudu pridignem; do toga vremena odgovarao mi jedva na pitanja moja, a sad je na jednom sam progovorio.

— Što ti je? — upitam ja.

— Nu, zašto si ptičicu ubio? — začne on, gledajući mi upravo u lice.

— Kako zašto?.... Hariš — to je divljač; može se jesti.

— Ti je ne ubi zato, gospodaru; hoćeš li je jesti?! Ti si je sebi za zabavu ubio.

— Ali, gle, ti i sam jamačno jedeš na primjer guske ili piliće?

— Ta je ptica Bogom odredjena čovjeku, a hariš je — ptica slobodna, šumska. I ne ona sama; ima ih mnogo, od svake ruke šumskih stvorova, i poljskih i riečnih stvorova i barovitih i livadnih i u visinama i u nizinama — i grieh je ubiti je, i pusti je, neka živi na zemlji do sudjenja svoga .... A čovjeku je odredjena druga hrana; druga hrana i drugo piće: hljeb — božja blagodat, pa nebeske vode, i pitomi stvor od drevnih otaca.

Ja sam čudeći se pogledao na Kasjana. Rieči mu tekle slobodno; on ih nije iskao, govorio je s tihim oduševljenjem i s krotkim dostojanstvom, kadšto zaklapajući oči.

— Po tvome je daklem grieh i ribu ubijati? upitam ja.

— U ribe je krv hladna, — reče on s uvjerenjem: — riba je stvor niem. Ona se niti boji, niti veseli; riba je stvor bez rieči. Riba ne čuvstvuje, u nje nije ni krv živa .... Krv, — nastavi on pomučavši — krv je sveta stvar! Krv ne vidi sunašca božjega, krv se od svjetla krije .... velik je grieh iznieti krv na vidjelo, velik grieh i strahota .... Ah, velik!

On se uzdahnuvši pokunji. Ja pogledam, priznajem, s velikim udivljenjem na čudnoga starca. Govor njegov nije zvučao kao govor mužičji; tako ne govori prosti sviet i ljeporječice tako ne govore. To je govor promišljeno svetčan i čudnovat .... Ja niesam slično čuo.

— Reci mi, molim te, Kasjane, — začnem ja ne smećući očiju s njegova nešto porumenjela lica: — čime se ti baviš?

On ne odgovori odmah na moje pitanje. Njegov je pogled za čas nemirno zaigrao.

— Živim, kako Gospod zapovieda, — progovori napokon; — a čime bi se, to jest, bavio — toga nema, ne bavim se ničime. Ja sam izmala vrlo nerazborit; radim, dok mogu, — slab sam ja radnik .... Gdje bi ja!? Zdravlja nije, a ruke nespretne. Nu, u proljeće hvatam slavuje.

— Slavuje hvataš? .... A kako ti ono reče, da ne valja u nikaki šumski, ni poljski, ni drugi stvor dirati?

— Ubijati ga ne valja, da; smrt će i onako svoje ponieti. Eno ti, ako hoćeš, Martina Tesara; živio Martin tesar, i živio ne dugo, pa umro; žena njegova sada žali muža, i malene dječice .... Smrt ne izlukavi ni čovjek, ni stvor. Smrt ne bježi, ali joj uteći ne ćeš; ali joj ne valja pomagati .... A ja slavuja ne ubijam, — sačuvaj Bože! Ja ih za muku ne hvatam, niti za propast života njihova, već za zadovoljstvo čovječje, za utjehu i za veselje.

— Ideš li ih u Kursk hvatati?

— Idem i u Kursk, pa i dalje idem, kako se sluči. U močvarama noćim, pa i u zašumlju, u polju noćim sam, u česti; onamo šljučice zvižde, onamo kveče zecovi, onamo patci gaču .... Večerom opažam, jutrom prisluškujem, zorom razapinjem mrežu po grmovima .... Gdjekoji slavić tako žalostno pjeva, sladko .... žalostno pače.

— I prodaješ ih?

— Dajem ih dobrim ljudma.

— Pa što još radiš?

— Kako, što radim?

— Čim se baviš?

Starac zašuti.

— Ničim niesam zapravo zauzet .... Radnik sam slab. Knjigu sasvim tim razumijem.

— Jesi l' pismen?

— Razumijem knjigu. Gospod i dobri ljudi su mi pomogli.

— Što, jesi l' ti čovjek obitelji?

— Niesam, ne; ja sam bez obitelji.

— Zašto tako? .... Jesu l' pomrli, što li?

— Niesu, evo ovako: sreća me u životu nije zapala. Ali sve je to pod Bogom, svi mi pod Bogom hodimo; a

pravedan treba da je čovjek, — eto što! Bogu ugodan, to jest.

— I rodjaka u tebe nije?

— Jest, ... ali .... tako ....

Starac se smeo.

— Kaži mi, molim te, — začnem ja, — ja kao da sam načuo, moj te kočijaš pitao, zašto ti, veli, niesi izliečio Martina? Možda ti umieš liečiti!?

— Tvoj je kočijaš pravedan čovjek, — zamišljeno mi odgovori Kasjan; — pa opet nije bez grieha. Ljekaricom me zovu .... Kakva sam ja ljekarica! .... pa tko može liečiti? Sve je to od Boga. Ali ima .... ima trava, cvieća ima: pomaže sigurno. Eno na primjer, ako hoćeš, dvozub dobra je trava za čovjeka; eno i bokvica*; o njima nije zazorno govoriti: čiste travice — božje. Nu, ali druge niesu take; pomažu i one, ali je grieh; i govoriti o njima je grieh. Jošte s molitvom možebit .... Nu, jamačno, ima i takih rieči .... A tko vjeruje — spast će se, — doda on spustivši glas.

— Ti niesi Martinu ništa davao? — upitam ja.

— Kasno sam saznao, — odgovori starac. — Ali što! — kako je komu kod poroda sudjeno. Tesaru Martinu nije bilo života, nije mu bilo života na zemlji; to je već tako. Komu čovjeku već nije živjeti na zemlji, toga i sunašce ne grije kao drugoga i hljebac tomu nije od koristi, — kao da ga nešto zove odavle .... Da, smiri Gospod dušu njegovu!

— Je l' davno tomu, što su vas preselili k nama? — upitam ja iza mala mučanja.

Kasjan se strese.

— Nije, nedavno, četiri od prilike godine. Za starogą gospodara sve smo živjeli na predjašnjim svojim mjestima, a evo tutorska nas oblast preselila. Stari je naš gospodin

* Trputac.

bio krotka duša, pokornik, — carstvo mu nebesko! Nu, tutorska je oblast jamačno pravedno presudila; očevidno trebalo je, da tako bude.

— A gdje ste prije živjeli?

— Mi smo s Krasive Meči.

— Je l' to daleko odavle?

— Neko sto vrsta.

— A što, je l' tamo bolje bilo?

— Bolje.... bolje. Onamo su mjesta prostranija, vodom bogata, gniezdo naše; a ovdje tiesna i bezvodna.... Ovdje smo osirotjeli. Onamo u nas, na Krasivoj onoj Meči, popneš se na brežuljak, popneš se — i Gospode, Bože moj, što je to? a?.... Ima tamo i rieka, i livada i šuma; a eno ondje crkva, a tamo opet livade. Daleko se, daleko vidi. Eno kako se daleko vidi.... gledaš, i gledaš, kažu seljaci; ali za mene svagdje će roditi dovoljno hljebca.

— A što, starče, reci po istini, bi l' ti možda htio pohoditi zavičaj svoj?

— Da, pogledao bih ga. Ali u ostalom svagdje je dobro. Čovjek sam bez obitelji, ne mogu nigdje mjesta zgrijati. Pa i zašto da sjediš mnogo, što li, kod kuće? A gle, kako podješ, kako podješ, — prihvati on, podigavši glas — odmah ti odlane u istinu. I sunašce na tebe sja, i Bog te bolje vidi, i pjeva se skladnije. Tu vidiš, — raste nekaka trava; nu, spaziš je — i ubereš. Ovdje na primjer teče izvorvoda; izvor, sveta voda; nu, napiješ se — spazivši i nju. Ptice nebeske pjevaju.... Onda nastaju za Kurskom stepe, takva stepska mjesta, eto divote, eto zadovoljstva čovjeku, eto pučine, eto božje blagodati! I idu one, ljudi pripoviedaju, do samih toplih mora, gdje živi ptica Gamajun sladkoglasa, i s drvétâ list ni zimi ne spada, ni jeseni, a zlatne jabuke rastu na srebrnim grančicama, i svaki čovjek živi u zadovoljstvu i u pravednosti.... I ja bih onamo pošao.... Ta jesam li

malo bio po svietu!? I u Romjon sam išao, i u slavni grad Simbirsk, i u samu zlatoglavu Moskvu; išao sam na hraniteljicu Oku, i na golubicu Cnu i na majčicu Volgu; i mnogo sam ljudi vidio, dobrih hrišćana i u poštenim se gradovima bavio .... Nu gle, ja bi onamo pošao .... gle .... i već i .... I niesam ja sam grješan .... mnogo drugih hrišćana ide u likovoj obući, po svietu luta, pravicu ište .... da! Pa onda, što imaš kod kuće, a? Pravednosti u čovjeka nije, — eto ti ono što ....

Posljednje te rieči izgovori Kasjan vrlo brzo, gotovo vrlo nerazumljivo; potom reče jošte nešto, što ja ni razabrati niesam mogao, a na njegovu se licu pojavi tako čudan izraz, da sam se nerado sjetio naziva „ludskast". On se pokunji, nakašlje se i nekako opet udje u se.

— Kakvo li sunašce! progovori na pô glasa: — kaka blagodat, Gospode! kakva žega u šumi!

On stegne ramenima, zašuti, pogleda raztreseno i zapjeva tihano. Niesam mogao uloviti svih rieči otegnute njegove pjesmice; razabrao sam ovo:

A zovutъ menja Kasjanomъ*,
A po prozvišču Bloha ....

— Ej! pomislim ja, — taj slaže pjesmu .... Na jednom se trgne i ušuti postojano pogledajući u čěstu šumsku. Ja se obazrem i vidim majušnu seljačku djevojčicu od neko osam godina, u modru sarafančiku, s kockastom maramom na na glavi i s pletenom krbuljom** na oprljenoj, goloj ruci. Ona nije jamačno nikako očekivala, da će nas sresti; ona je, kako se kaže, nabasala na nas i nepomično stajala u zelenoj čěsti lješnikovoj, na tiesnoj livadici gledajući plaho na mene crnim svojim očima. Tek što sam dospio, da je pogledam, odmah one zamače za drvo.

*** A zovu me Kasjanom, a prezimenom Buha .... — ** Kao kotarica od sirove kore. Krbulje ponajviše grade djeca za jagode.**

— Anuško! Anuško! dodji amo, ne boj se, — vikne starac prijazno.

— Bojim se, — začuje se tanak glasak.

— Ne boj se, ne boj se, dodji k meni.

Anuška ostavi ćutke svoj zaklon, tiho obadje naokolo, — dječje nožice njene jedva su šuštale po gustoj travi, — i izidje iz česte pokraj samoga starca. Nije to bila djevojčica od osam godina, kako mi se izprva pričinilo po neveliku rastu njenu, — nego od trinaest ili četrnaest. Čitavo tielo njeno bilo malo i mršavo, ali vrlo skladno i okretno, a lišce njeno bilo napadno slično licu samoga Kasjana, ako i nije Kasjan bio krasnik. Jedne oštre crte, jedan čudnovat pogled, lukav a povjerljiv, zamišljen a pronicav, i jedne kretnje.... Kasjan je hitno pogleda očima; ona je bokom stajala prema njemu.

— Što, jesi l' gljive brala? — upita on.

— Da, gljive, — odgovori ona s plašljivim smieškom.

— Jesi l' mnogo nabrala?

— Mnogo. (Pogledavši brzo na njega i opet se nasmjehnula.)

— A imaš li i bielih?

— Imam i bielih.

— Pokažider, pokaži.... (Spustivši krbulju s ruke pridigne do polovine širok list lopuha, kojim su gljive bile pokrite.) — Ej! reče Kasjan nadnesavši se nad krbulju; — pa kako krasne! Aj da Anuško!

— Je l' to tvoja kćerka, Kasjane, što li? upitam ja. (Lice se Anušci slabo zažari.)

— Nije, već rodica, progovori Kasjan s pritvornom nebrigom. — Nu, Anuško, idi, — doda on odmah; — idi s Bogom. Ali pazi....

— Ali zašto da ide pješke? — prekinem ga ja.

— Mi bi je povezli....

Anuška se zažari kao makov cviet, uhvatila se objema rukama za konopac krbulje i pogleda nemirno na starca.

— Ne, doći će, — reče istim ravnodušno ljenivim glasom. — Što joj?.... Doći će i tako.... Idi.

Anuška udje brzo u šumu. Kasjan pogleda za njom mahom, po tom se pokunji i nasmjehne. U tom dugom smiešku, u malo rieči, što ih je Anušci izrekao, u samom zvuku glasa njegova, kad je s njom govorio, bila neprotumačiva strastna ljubav i nježnost. On opet pogleda na stranu, kud je ona pošla, opet se nasmjehne i tarući sebi lice strese nekoliko puta glavom.

— Zašto si je tako brzo odaslao; upitam ga ja; — ja bih bio kupio od nje gljive....

— A vi će te ih kupiti, sve jedno kod kuće, kad zaželite, odgovori on meni, upotrebljavajući prviput riječ: „vi“.

— A ona ti je prekrasna.

— Nije.... kako.... tako.... — odgovori on kao nehotice i od toga časa pade u predjašnje šutanje.

Videći ja, da je sav moj trud, da ga opet učinim razgovorljivim, ostao uzaludan, odem sa sječine. Uza to je i žega popustila; no zla sreća ili kako u nas kažu nedaća me moja pratila i dalje i ja se vratim s jednim harišem i s novom osju u novoseoce. Dolazeći već k dvorištu, okrene se na jednom Kasjan k meni.

— Gospodaru, a gospodaru, — progovori on; — znaj ja sam pred tobom krivac; ta ja sam ti svu divljač odbio.

— Kako to?

— No ja znam kako. Eto gle, i tvoj je pas izvježban i dobar, pa opet nije ništa mogao. Ako se pomisli, ljudi kao i drugi ljudi, a? Eto i zvier, pa što su od nje uradili?

Zaludu sam ja Kasjana stao uvjeravati, da se divljač ne može „občiniti“, pa mu zato niesam ništa odgovorio. Pri tom mi odmah zakrenemo na vrata.

U kolibi nije Anuške bilo; ali je već došla kući i ostavila krbulju s gljivama. Jerofej je udesio novu os podvrgavši je najprije strogoj i nepravednoj ocjeni, a za malo se odvezem, ostavivši Kasjanu nešto novaca, što ih on izprva nije htio uzeti, no po tom razmislivši, i podržavši ih na dlanu metne ih u njedra. Za to vrieme nije gotovo ni rieči progovorio; stajao je kao i prije, naslonio se k vratima, nije odgovarao na psovke moga kočijaša i sasvim se hladno oprostio sa mnom.

Tek što se ja vratim, opazim, da se duša Jerofeja moga s nova zamračila.... I zaista, u selu nije našao ništa, što bilo za jelo, pojilo za konje bilo nevaljalo. Mi se izvezemo. Nezadovoljno, što mu se pače na zatiljku vidjelo, sjedio on na oblučcu i strašno želio, da se sa mnom porazgovori, no očekujući prvo moje pitanje stezao se na lako poluglasno vrčanje i na poučne, kadšto jedke govore upravljene konjma. — Selo! — mrmljao on, — a to da je selo!? Zatražim pa bilo i kvasa*, a kvasu ni traga.... Aj ti, Gospode! A voda — zaista, pi! (I pljune glasno.) Nema tu ni krastavaca, ni kvasa — ma ničega. Nu ti, doda gromko obrćući se k desnomu logovu: poznajem ja tebe, mazo jedna! Ti se rado maziš, zar ne.... (Pa ga udari knutom.) Sasvim se konj polukavio, a kako je život prije bio skladan.... Nude, nude se samo ogledaj!....

— Kaži mi, molim te, Jerofeju, — progovorim ja: — kaki je čovjek taj Kasjan?

Jerofej mi nije odmah odgovorio; on je bio uobće čovjek razsudljiv i nebrz; no ja sam se odmah mogao dosjetiti, da ga moje pitanje obradovalo i umirilo.

— Je l' ta Buha? — progovori napokon trgnuvši vodjicama; — čudan čovjek, ludskast kako i jest; drugoga takoga čudaka ne ćeš tako skoro naći. Ta na primjer, ta on

* Rusko piće gradi se od ražena brašna ili od hljeba sa sladom, kao u nas buza.

je na vlas kao ovaj naš mrkov: i on se otima iz ruku.... od posla, hoću da kažem. Nu, dakako, kakov je on radnik, — čega se u njem duša drži, — nu, pa sa svim tim... Ta on je izmala takav. Izprva je sa stričevima sa svojima polazio na vožnju; bila u njega tri; nu, a potom mu dosadilo — pa ostavio. Stane on doma živjeti, ali on ni kod kuće nije mjesta zgrijao, tako je nepostojan, — baš prava buha. Namjerio se, hvala Bogu, na dobra gospodara — nije ga silio. I tako se on od toga vremena potuca neprestano kano ničija ovca. I tako je čudnovat, Bog ga znao: sad šuti kano drvo, sad najednom progovori, — a što progovori, Bog bi ga znao. Zar je to način? To nije način. Neskladan čovjek, kako ga Bog dao. Pjeva ipak liepo. Tako dostojanstveno — nema fajde.

— A zar on zbilja lieči?

— Kako vas liečenje spopalo!.... Nu, pa gdje bi on! Baš je i čovjek! Mene je sa svim tim izliečio od škrofula.... Gdje bi on!? glupak, kako jest — doda on pošutjevši.

— Ti ga davno poznaješ?

— Davno. Mi smo im po Sičovci susjedi na Krasivoj na Meči.

— A što mu je ona Anuška, na koju se namjerismo u šumi, je l' mu rodica?

Jerofej me pogleda preko ramena te se nasmieši punim ustima.

— He!.... da, rodjakinja. Ona je sirota; nema matere pa se i ne zna, tko joj je mati bila. Nu, mora da mu je rodjakinja, veoma nalikuje na nj.... Nu živi u njega. Oštroumna djevojka, bez prigovora. A on gle, vi ne ćete evo vjerovati, a on gle, molim vas, kani Anušku svoju učiti knjigu. Ej, ej, to će on i uraditi; on već i jest tako neobičan čovjek. Tako nepostojan pače težko dokučljiv.... E-e-e! na jednom prekine moj kočijaš samoga sebe i zaustavi konje, sagne se

na stranu i začne njuškati zrak. — Ne zaudara li na paljevinu? Tako i jest! Eto tih novih osi.... A zašto sam ih mazao.... Vodice treba dobiti; eto baš kad treba i ribnjaka.

I Jerofej sidje polagano s oblučca, odveže vjedricu, i podje k ribnjaku i vrativši se slušao sa zadovoljstvom, kako je vranj točka pištao nenadano vodom zahvaćen.... Šest puta od prilike valjalo mu na neko deset vrsta polievati zapaljenu os i već se sasvim smrklo, kad se mi kući vratismo.

X.

Dvorski.

Petnaest od prilike vrsta od moga imanja živi jedan moj znanac, mlad vlastelin, gardski oficir u miru, Arkadije Pavlić Pjenočkin. Divljači bilo na njegovu imanju mnogo, kuća gradjena po osnovi francuzkoga arhitekta, ljudi odjeveni po englezku, objede daje izvrstne, dočekuje goste ljubazno, pa opet ideš nerado k njemu. On je čovjek razsudljiv i odlučan, odgoj mu bio po običaju izvrstan, služio, u višem se družtvu izgladio, a sad se bavi gospodarstvom s velikim uspjehom. Arkadije Pavlić je, govoreći njegovim vlastitim riečima, strog ali pravedan, brine se za dobrobit podanika svojih i kazni ih — za njihovo dobro. S njima valja postupati kao s djecom, veli on u takom šlučaju: — „Surovost, mon cher; il faut prendre cela en considération.*“ A sam se čuva u slučaju tako zvane žalostne potrebe oštrih i napržitih kretnja, i nerado podiže glas, no više gura odmah rukom mirno dodajući: „ja sam te gle molio, moj dragoviću,“ ili: „što je to s tobom, prijatelju moj, opameti se“; pri tom samo nešto zube stiskuje i usta nakrivi. Rasta je nevelika, sazdan kicoški, sam po sebi zaista neružno, ruke i nokte drži u velikoj čistoći; s rumenih usana i obraza miriše gotovo zdravljem. Smije se glasno i bezbrižno, ljubko žmiri svietlim, mrkim očima. Odieva se odlično i s ukusom; naručuje francuzke knjige, risarije i novine; no čitanju nije velik prijatelj: „Vječnoga žida“

* Moj dragi, to valja u račun uzeti.

jedva je svladao. Karte igra majstorski. Uobće se Arkadije Pavlić broji medju najobrazovanije plemiće i najpoželjenije ženike naše gubernije; gospodje se obezumile od njega a osobito hvale manire njegove. On se ponaša divno krasno, oprezan kao mačka, a što je živ nije bio upleten ni u kaku historiju, premda ima i slučaja, kad hoće da se i za nj zna, pa i rado smete i zabuni plašljiva čovjeka. Rdjavo mu se družtvo odlučno gadi — boji se, da se ne osramoti; za to se u veseo čas priznaje poštovačem Epikurovim, ako se i u obće o filozofiji izjavljuje ružno nazivajući je maglenom hranom germanskih glava, a kadšto naprosto ludorijama. I muziku je ljubio; za kartanja pjeva kroz zube, ali sa čuvstvom; sjeća se i Lucije i Sonambule, ali sve nešto visoko začinje. Zimi polazi u Petrograd. Kuća je njegova u neobičnu redu; pače i kočijaši se pokorili njegovu uplivu te ne brišu samo homute i ne čiste haljine svaki dan, nego pače umivaju sami sebi lice. Dvorski ljudi Arkadija Pavlića gledaju, istina, nekako izpod oka, — no u nas u Rusiji težko ćeš razlučiti mrkogledje od pospanca. Arkadije Pavlić govori glasom mekim i prijatnim na mahove i rekao bi propuštajući za zadovoljstvom svaku rieč kroz prekrasne svoje mirišljive brkove; i upotrebljava mnogo francuzkih rečenica kao n. pr.: „Mais c'est impayable!“ „Mai comment donc*!“ i druge. Sasvim tim ga ja barem ne odviše rado pohadjam, pa da nema tetrebóvâ i jarèbîcâ, ja bi se jamačno s njim posve razprijateljio. Čudnovat nekakav nemir svladava vas u njegovoj kući; i komfor vas ne veseli i svaki put uveče, kad se pred vama pojavi liepo počešljan sobar u golubinjoj livreji s grbovim pucetima i začne pužući svlačiti s vas čizme, osjećate, da bi ste se neizkazano obradovali, da se mjesto bliedoga njegova i suhoparnoga lica na jedamput pred vama stvore vanredno široke jagodne kosti i nevjerojatno tup nos mlada krepka

* Ali to je božanstveno. Ma što vi mislite.

momka, koga je gospodar istom od pluga uzeo, no kome već uspjelo, te je na deset mjesta razparao po švu kaftan od nankinga nedavno mu dani i rado biste se podvrgli pogibli, pa da se zajedno s čizmom lišite vlastite svoje noge u samome zglavku....

Pored sve protivštine moje k Arkadiju Pavliću morao sam jedanput provesti u njega noć. Drugoga dana rano ujutru zapovjedim, da zapregnu kočiju, ali me on nije htio pustiti bez doručka na englezki način i povede me k sebi u kabinet. S čajem zajedno podali nam i kotlete, jaja na umak, maslaca, meda, sira i drugo. Dva sobara u čistim bielim rukavicama zadovoljavala brzo i šuteći našim najmanjim željama. Sjedili smo na perzijskom divanu. Na Arkadiju Pavliću bile široke svilene hlače, crn baršunast kaputić, liep fes s modrom kitom i kitajske žute papuče bez zapetnica. Pio čaj, smijao se, posmatrao nokte svoje, pušio, podmetavao poda se jastuke pod bok te se uobće osjećao vanredno dobre volje. Doručkovavši obilno i s očevidnim zadovoljstvom, uspe sebi čašicu crnoga vina, primakne je k ustima i na jednom se namršti.

— Zašt' nije vino ugrijano? — upita on dosta oštrim glasom jednoga sobara.

Sobar se smete, stane kao ukopan i probliedi.

— Ta ne pitam li ja tebe, moj dragoviću? — mirno nastavi Arkadije Pavlić ne smećući oka s njega.

Nesrećni se sobar skunji na mjestu, zasuče malo ubrusac, pa ne reče ni rieči. Arkadije Pavlić pokunji glavu i pogleda na nj izpod oka zamišljeno.

— Pardon, mon cher*, — progovori s prijaznim smieškom prijateljski se dotakavši rukom koljena moga, pa se s nova zaustavi na sobaru. — Nu, nosi se, — doda poslije maloga mučanja podigavši obrve i pozvoni.

* Oprostite, dragi gospodine!

Udje čovjek debeo, crnomanjast, crnokos, nizka čela i sa posve vodenim očima.

— O Fjodoru .... treba odrediti, — progovori Arkadije Pavlić u pô glasa i s podpunom samovlastnošću.

— Čujem, gospodaru, — odgovori debeli i izidje.

— Voilà, mon cher, les désagréments de la campagne,* veselo opazi Arkadije Pavlić — Ali kuda vam je sila? ostanite, sjednite još malo.

— Ne mogu, — odgovorim ja; — već mi je vrieme....

— Sve u lov! Oh, ti lovci! Ali kud ćete sada?

— Četrdeset vrsta odavle, u Rjabovo.

— U Rjabovo? Aj, Bože moj, u tom ću se slučaju povesti s vama. Rjabovo je svega oko pet vrsta od moje Šipilovke udaljeno, a ja već davno niesam bio u Šipilovci; sveudilj niesam mogao ugrabiti vremena. I evo se zgodno desilo; vi ćete danas u Rjabovu loviti, a uveče ćete k meni. Ce sera charmant.** Zajedno ćemo večerati, — povest ćemo sa sobom kuhača, — vi ćete u mene prenoćiti. Prekrasno! prekrasno! — doda on ne čekajući na odgovor moj. C' est arrangé*** .... Ej, tko je tamo? Kočije nam dajte upreći, ali žurno. Vas nije bilo u Šipilovci? Ja se pribojavam predložiti vam, da provedete noć u kući mojega kneza; znam ja, da vi nieste izbirač, pa biste u Rjabovu na sjeniku noćili.... Hajdemo! hajdemo!

I Arkadije Pavlić zapjeva nekaku francuzku romancu.

— Gle vi možda i ne znate, nastavi on, ljuljajući se na obje noge: — moji su mužici onamo činženjaci. Konstitucija, — što ćete raditi? Ali mi ipak daću plaćaju u redu. Ja bi ih, priznajem, davno učinio kmete, ali malo je zemlje! pa se i tako divim, kako mogu oni kraj s krajem sastaviti. Medjutim, c' est leur affaire.**** Dvorski je moj onamo momak,

---

* Evo vam, prijatelju, neugodnosti ladanjskih. — ** To će biti prekrasno. — *** To je u redu. — **** To je njihova stvar.

une forte tête,* gospodarstven čovjek! Vidjet ćete.... Kako se to zaista liepo desilo!

Nije bilo druge. Mjesto u devet u jutru, mi se odvezemo u dva. Lovci će razumjeti moju netrpljivost. Arkadije Pavlić rado se, kako je govorio, pripadom mazio, pa je uzimao sa sobom tako obilje rublja, zalihe odiela, mirišljivih stvari, jastuka i različnih nesesera, koja bi blagodat gdjekojemu čuvarnomu i samovlastnomu Niemcu segla za čitavu godinu.

Na svakom je spustu naniz brdo Arkadije Pavlić držao kratak, ali silan govor kočijašu, iz čega sam mogao zaključiti, da je moj znanac prava kukavica. Medjutim se to putovanje svršilo sasvim srećno; samo se na jednom nedavno popravljenu mostiću kola prevalila s kuhačem i prignječila mu zadnjim točkom želudac.

Arkadije Pavlić vidjevši, gdje je domaće gojenče Carème pao, uplaši se ne za šalu i odmah zapovjedi, da pitaju, jesu li mu ruke čitave? A dobivši potvrdjujući odgovor odmah se umiri. Sasvim tim vozili smo se dosta dugo; ja sam sjedio u jednoj kočiji s Arkadijem Pavlićem, a pod konac puta osjetim dosadu smrtnu, to više, što je za nekoliko časaka moj znanac posve izvjetrio i već začeo liberalisati. Napokon se dovezemo, samo ne u Rjabovo, već upravo u Šipilovku; ne znam kako se to dogodilo. Toga dana niesam i onako već mogao u lov, i zato se junački pokorim svome udesu.

Kuhač već nekoliko časaka ranije od nas prispio, pa je očevidno već uspio odrediti, što treba i oglasio nas, komu je trebalo, po tome što nas je na samom dohodu u okolinu sreo starješina (sin dvorskoga), krepak, ridj mužik, rastom nešto preko hvata, na konju, a bez kape, u novu razpòjas-haljincu. — „A gdje je Sofron?“ upita ga Arkadije Pavlić. Starješina skoči najprije brzo s konja, pokloni se gospodaru do pojasa pa reče: „Zdravo, gospodaru Arkadije Pavliću“, potom digne

* **Mudra glava.**

glavu, otrese se i javi, da je Sofron otišao u Perov, no da su već poslali po nj. — „Nu, podji za nama,“ reče Arkadije Pavlić. Starješina odvede iz pristojnosti konja na stranu, izvali se na nj i pusti se u malom kasu za kočijom s kapom u ruci. Mi se provezemo po selu. Nekoliko nam mužika dodje u susret s praznim kolima; dolazili su s guvna i pjevali pjesme poskakujući čitavim tielom i bacajući se nogama po zraku; no spazivši kočiju našu i starješinu na jedanput ušute, skinu zimske svoje kape (a bilo ljetom), te se pridignu kao da očekuju zapoviedi. Arkadije Pavlić milostivo im se pokloni. Nemirno se komešanje vidno širilo po selu. Žene u kockastim suknjama nabacivale se iverjem na nepromišljene ili odviše laskave pse; hrom starac s bradom, što se začinjala pod samim očima, trgnuo na pô napojena konja od bunara, udario ga, tko bi znao za što, u bok, a potom se nakloni. Mališi su bježali u kolibe, u dugim košuljicama vičući legli potrbuške na visoki prag, spuštali glave, a noge dizali u vis te se tako hitro prevlačili za vrata, u tamnu vežu, iz koje se niesu više pokazivali. Pače i kokoši se žurile uskorenim trkom u podvraće; samo junačina pievac crnih grudi, sličnih atlasnu prsluku, i crvena repa savita do obera samoga, zastajao se na drumu i već je sasvim odlučio da zapjeva, ali se najednom smete i pobjegne. Koliba knezova bila na strani od drugih, posred gustih zelenih konopalja. Mi stanemo pred vratima. Gospodin Pjenočkin ustane, zbaci slikarski sa sebe kabanicu i izidje iz kočije ogledajući se prijazno naokolo. Žena dvorskoga podje nam u susret ponizno se klanjajući i pristupi gospodarovoj ručici. Arkadije Pavlić dopusti, da se nacjeluje do mile volje i stupi na predkućnicu. U veži, u tamnu kutu stajala starješinica i ona se naklonila, ali nije smjela pristupiti k ruci. U tako zvanoj hladnoj sobi — iz veže na desno — već se motale druge dvie žene; one su nosile napolje kojekake ništave stvari, prazne žbane, okorele

kožuhe, mastne lonce, kolievku s hrpom dronjaka i s pjegavim djetetom, pa izmetale kupaćim metlicama smeće. Arkadije Pavlić pošalje ih van te se namjesti na klupi pod ikonama. Kočijaši začeli unositi sanduke, ormare i druge udobnosti, svak se starao, da priduši lupu težkih svojih čizama.

Medjutim je Arkadije Pavlić razpitivao starješinu o žetvi, sjetvi i o drugim gospodarskim stvarima. Starješina je odgovarao na zadovoljstvo, ali nekako suhoparno i nespretno, kao da ozeblim prstima kaftan zakopčava. Stojeći na vratima neprestano je pazio i ogledavao se, te se s puta micao brzomu sobaru. Iza moćnih njegovih pleća desi mi se prilika te vidim, kako žena dvorskoga u veži ćutke bije nekaku drugu ženu. Najednom zadrndaju kola i stanu pred predkućnicom: udje knez.

Taj, po riečima Arkadija Pavlića, carski čovjek bio je rasta nevelika, plećat, sied a jak, crvena nosa, malih golubinjih očiju i brade nalik na lepezu. Ovom ću zgodom opaziti, da nije bilo, odkako ima Rusije, čovjeka, koji bi bio postao imućan i bogat bez široke i velike brade; gdjekoji je sav svoj viek nosio tanku bradicu kao klin, — najednom vidiš obložio se unaokolo, rekao bi viencem, — odkuda ta kosa! Dvorski se valjda u Perovu pripio, i lice je njegovo dobrano podbulo, pa je i rakijom zaudarao.

— Aj, otče naš, dobrotvore naš, progovori on pjevucajući i tako umiljatim licem, evo sad će mu, mislio bi udariti suze: — s mukom ste nas izvoljeli pohoditi!.... Ručicu, gospodaru, ručicu, doda on već unapried duljeći usta.

Arkadije Pavlić zadovolji želji njegovoj — Nu, brate Sofrone, kako tvoji poslovi? — upita prijaznim glasom.

— Ah, otče naš, — kliknu Sofron: — kako da budu slabi poslovi naši! Ta vi ste otac naš, vi dobrotvor, seoce naše izvoljeli ste obasjati dolazkom svojim usrećiti ga do konca vieka. Hvala Bogu, Arkadije Pavliću, hvala Bogu! Sve je srećno milošću vašom.

Tu Sofron zašuti, pogleda na gospodara i kao iznova zanesen navalom čustva (k tome je i pijanost dopriniela svoje), zamoli po drugiput ruku i zapjeva još više nego prije.

— Ah, otče naš, dobrotvore naš.... i.... što da rečem jošte! Borami, gotovo sam od radosti lud.... Borami, gledam pa ne vjerujem.... Ah, vi ste, otče naš!....

Arkadije Pavlić pogleda na mene, nasmjehne se i upita: „N' est-ce pas que c'est touchant?"*

— Ali, gospodaru Arkadije Pavliću, — nastavi neumorni dvorski: — a kako vi to? Vi me sasvim ožalošćavate, gospodaru; nieste me izvoljeli obaviestiti o dolazku svojem. A gdje ćete vi tu noćcu provesti? Ta vidite, tu je nečistoća, smet....

— Ništa, Sofrone, ništa, — sa smieškom odgovori Arkadije Pavlić: — ovdje je dobro.

— Da, otče naš, — ali za koga je dobro? za čovjeka našega soja, za mužika je dobro; ali gle vi.... ah, otče moj, dobrotvore, ah, moj otče!.... Oprostite meni, ludi, s uma sam sašao, borami, sasma sam pobenavio.

Medjutim donesu večeru; — Arkadije Pavlić stane jesti. Sina svojega otjera starac, jer da, tobože, neugodno vonja.

— Nu, što, jesi l' se razmedjio starče? — upita ga Pjenočkin, koji je javno želio nasljedovati mužički govor i namigivao na me.

— Razmedjili smo se, gospodaru: sve s tvojom milošću, Prekjučer smo podpisali izpravu. Hlinovski se iz početka protivili.... protivili, otče, zaista. Zahtievali.... zahtievali... Bog ih znao, što su zahtievali; ta to je, gospodaru, lud sviet, glup narod. Ali se mi, gospodaru, s milošću tvojom izjavili zahvalnima i zadovoljili smo Mikolaja Mikolaića posrednika; sve smo po tvojoj zapoviedi radili, kako si ti izvolio zapo-

* Zar ne, da je to dirljivo.

vjediti, tako smo i mi uradili, i sa znanjem Jegora Dmitrića sve smo radili.

— Jegor me izviestio, — važno opazi Arkadije Pavlić.

— Dakako, gospodaru, Jegor Dmitrić, dakako.

— Nu, i sada ste daklem zadovoljni?

Sofron je samo na to čekao. — Ah, otče naš, dobrotvore naš! I opet on zapjeva.... Ali smilujte se na me.... ta mi se za vas, otče naš, danju i noću molimo Gospodu Bogu.... Zemlje zaista u nas malo....

Pjenočkin ga prekine. — Nu, dobro, dobro, Sofrone, znam, ti si mi usrdan sluga.... A kaka je mlatnja?

Sofron uzdahne.

— Nu, otče naš, mlatnja nije baš osobita. Ali što, gospodaru Arkadije Pavliću, dopustite, da vam izviestim, kako se dogodilo. (Tu se približi mašući rukama gospodinu Pjenočkinu, sagne se i prižmiri jednim okom.) Mrtvo se tielo na našoj zemlji javilo.

— Kako to?

— I sam se ne mogu domisliti, gospodaru, otče naš: nema sumnje, neprijatelj je upleten, Ali se na sreću pokraj tudje medje našlo; ali opet nije fajde tajiti, na našoj zemlji. Ja odmah s njime na tudji klin i naredim, da ga odvuku, dok se moglo i postavim stražu i svojima zapovjedim veleći: šutite! A redarstvenomu činovniku za svaki slučaj prijavim: evo kakve su te uredbe, rečem; pa ga počastim čajem, pa zahvalnost.... Pa što mislite, gospodaru? I gle ostalo tudjima na vratu; a ti znaš, za mrtvo se tielo dvjesta rubalja plaća kao groš.

Gosp. se Pjenočkin nasmije dobrano lukavosti svoga dvorskoga i nekoliko mi puta reče pokazujući na njega glavom: „Quel gaillard, a?*“

Medjutim se na polju sasvim smrklo, Arkadije Pavlić dade stol razpremiti i donieti siena. Sobar nam prostre ponjave,

---

* Gledaj ti ugursuza.

razmjesti jastuke; mi legnemo. Sofron dobivši zapoviedi za drugi dan ode k sebi. Arkadije Pavlić prije no će zaspati progovori jošte malo o izvrstnim svojstvima ruskoga mužika i tu opazi, da, odkad Sofron upravlja, šipilovski seljaci nemaju ni groša zaostatka.... Stražar lupnuo u dasku; diete, kojemu jošte nije uspjelo, da ga pronikne čuvstvo dužnoga poštovanja, zapišti negdje u kući.... Mi usnemo.

Sjutradan u jutru ustanemo dosta rano. Ja sam već odlučio, da idem u Rjabovo, no Arkadije Pavlić hotio mi pokazati svoje imanje, te me zamoli, da ostanem. Ja i sam niesam bio protivan, da se u istinu uvjerim o izvrstnim svojstvima upravitelja — Sofrona. Dvorski se javi. Na njemu bio modar haljinac opasan crvenim pojasom. Govorio je mnogo manje od juče, gledao oštro i postojano u oči gospodaru, odgovarao skladno i razborito. Podjemo zajedno s njim na gumno. Sin Sofronov, starješina od tri aršina, čovjek po svim znacima posve glup, pošao je takodjer za nama, a jošte nam se pridruži i okružni pisar Fedosjeić, izsluženi soldat s ogromnim brkovima i osobito čudnovatim izrazom lica; on se jamačno, ima tome već jako davno, nečemu neobično začudio, i od toga vremena nije više k sebi došao. Mi razgledamo gumno, hambar, sušionice, staje, vjetrenjaču, stoku, livade, konopljanike, sve je bilo zaista u izvrstnom redu: jedino mi se žalostna lica mužika učine nešto sumnjiva. Sofron se brinuo osim za koristno jošte i za prijatno: sve je jarke zasadio vrbom, medju krstinama na gumnu proveo puteljke i posuo pieskom, na vjetrenjaču postavio vjetrenicu u obliku medvjeda s razvaljenim ždrielom i s crvenim jezikom, na stočarnicu criepom pokrivenu priliepio neku vrstu grčkoga zábata, a pod zabatom bio nadpis u bielo: „Sagradjena uselu Šipilofci utisuća osam Sto četrdesetoj godini. Ova Stočarnica.“ — Arkadije se Pavlić gotovo topio od milinja, pustio se u razlaganje francuzkim jezikom o koristi činženoga stanja,

uza to je ipak opazio, da je robija za vlasteline koristnija, — ali čega sve nema tude! . . . . Začne davati savjete dvorskomu, kako se krompir sadi, kako se gotovi krma za stoku i drugo. Sofron je slušao gospodarov govor pazljivo, kadšto je prigovorio, ali već nije veličao Arkadija Pavlića ni otcem, ni dobrotvorom, pa je sve gonio onamo, da imaju malo zemlje, i da ništa ne bi smetalo, da se prikupi. „Nu pa kupite,“ reče Arkadije Pavlić — „na moje ime, ja niesam protivan.“ — Na te rieči ne odgovori Sofron ništa, samo je bradu gladio. — „Medjutim sad ne bi ništa smetalo, da odjašemo u šumu,« opazi g. Pjenočkin. Odmah nam dovedu jahaće konje, mi odjašemo u šumu ili kako se u nas kaže u „branjevinu“. U toj „branjevini“ nadjemo guštaru i strašnu pustoš, za to pohvali Arkadije Pavlić Sofrona i potrepta ga po ramenu. Gospodin se Pjenočkin držao u šumarstvu ruskih nazora, i tu mi izpripovjedi vrlo zabavan, po njegovim riečima, slučaj, kako je jedan šaljivdžija vlastelin opametio svoga šumara izčupavši mu do polovinu brade, da mu dokaže, da od krčenja šuma ne raste gušće . . . . U ostalom, u drugim prilikama niesu se ni Sofron, ni Arkadije Pavlić — oba tudjili novotarijama. Na povratku u selo povede nas dvorski, da pogledamo vjetrenjaču, nedavno od njega iz Moskve naručenu. Vjetrenjača je zaista dobro radila, a da je Sofron znao, kaka je neugodnost i njega i gospodara čekala na toj posljednjoj šetnji, bio bi jamačno s nama ostao kod kuće.

Evo što se dogodilo. Izlazeći mi iz hambara ugledamo ovaj prizor. Nekoliko koraka od vrata, pokraj blatne kaljuže, u kojoj su bezbrižno pljeskale tri patke, stajala dva mužika: jedan — starac od neko šesdeset godina, drugi — dječak od neko dvadeset godina, oba u zakrpanim košuljama od domaćega tkanja, bosi i konopcima podpasani. Pisar Fedosjeić usrdno se trudio oko njih i bio bi ih jamačno nagovorio, da se udalje, da smo se zadržali u ambaru, ali vidjevši nas

stane kao svieća upravo i na mjestu se ukipi. I starješina stane tude razvaljenih usta i neodlučnih šaka. Arkadije se Pavlić namršti, ugrize u usta i pristupi moliteljima. Oba se ćutke njemu poklone do zemlje.

— Što bi vi rado? za što vi molite? — upita on oštrim glasom i nešto malo kroz nos. (Mužici pogledaju jedan drugoga, ne progovore ni riečce, samo zažmure kao od sunca i stanu nešto brže disati.)

— Nudete, što je daklem? — nastavi Arkadije Pavlić i u taj se čas obrati k Sofronu; — iz kake je porodice?

— Iz Toboljejevlje porodice, — polagano odgovori dvorski.

— Nu, pa što bi vi? — i opet progovori g. Pjenočkin: — nemate li jezika, što li? Govori ti, što bi ti rad? — nastavi on mignuvši glavom starcu. — Ta ne boj se, budalo!

Starac izpružio tamnomrku svoju, narozanu šiju, na krivo razvalio pomodrila usta, pa progovori promuklim glasom: „Ne daj nas, gospodaru!“ te udari iznova čelom o zemlju. I mladi se mužik pokloni. Arkadije Pavlić pogleda s dostojanstvom na zatiljke njihove, digne glavu, pa se nešto razkorači.

— Nude, što je? Na koga se ti žališ?

— Smiluj se, gospodaru! Daj da odahnemo .... Izmučeni smo sasvim. (Starac je s mukom govorio.)

— Tko te izmučio?

— Ta Sofron Jakovlić, gospodaru.

Arkadije Pavlić ušuti.

— Kako ti je ime?

— Antip, gospodaru.

— A tko je to?

— A sinak moj gospodaru.

I opet ušuti Arkadije Pavlić i makne brkom.

— Nu, pa čime te daklem izmučio? progovori on gledajući na starca preko brka.

— Gospodaru, upropastio me do kraja. Dva mi je sina, gospodaru, preko reda u soldate dao, a sad uzima i trećega. Jučer, gospodaru, odveo mi posljednju kravicu sa dvorišta i domaćicu moju izbio — gle njegova milost. (I pokaže na starješinu.)

— Hm! — reče Arkadije Pavlić.

— Ne daj, da me do kraja upropasti, hranitelju.

Gospodin se Pjenočkin namrgodi. — Što to znači? upita on dvorskoga u pô glasa i nezadovoljna pogleda.

— Pjan čovjek, vaše gospodstvo, — odgovori dvorski, upotrebljavajući prviput rieči „vaše gospodstvo“: — nêrâdin. Iz zaostatka ne izlazi evo već petu godinu, vaše gospodstvo.

— Sofron Jakovlić platio je za me zaostatak, gospodaru, nastavi starac: — evo prošla peta godinica, što ga platio, i kako ga platio — odmah me zarobio, gospodaru, pa gle i . . . .

— A zašto si ti dospio u zaostatak? — surovo zapita g. Pjenočkin. (Starac spusti glavu.) — Valjda si volio pijančovati, po krčmama se klatiti? (Starac gotovo razklopi usta.) — Poznajem ja vas, — naprasito nastavi Arkadije Pavlić: — vaš je posao piti i na peći ležati, a dobri mužik neka se za vas jamči.

— I prostak je, umetne dvorski u gospodski govor.

— Nu, ta to se već samo sobom razumije. Uviek to tako biva; to sam ja ne jedanput već opazio. Cielu godinu živi razpušteno i prost je, a sad, sad puže na koljenima.

— Gospodaru, Arkadije Pavliću, s očajanjem progovori starac: — smiluj se, ne daj me, — kakav sam ja prostak? Kunem ti se kao pred živim Bogom, dalje se ne može. Ja niesam u volji Sofronu Jakovliću, zašto mu niesam u volji — neka mu Gospod sudi! Upropašćuje me do kraja, gospodaru . . . . Posljednjega evo sina . . . . i toga . . . . (Na žutim namežuranim očima starca zablistala suzica.) — Smiluj se, gospodaru, ne daj me . . . .

— Pa i ne samo nas, — začinjao mladi mužik . . . . Arkadije Pavlić na jednom plane:

— A tko tebe pita, a? Kad se ne pitaš, a ti šuti . . . . Što je to? Šuti, velim ti, šuti! . . . . Ah, Bože moj, to je gotova buna. Nemoj, čoče, ja ti ne svjetujem, da se buniš. (Arkadije Pavlić stupi korak napried, pa se jamačno sjetivši se moje nazočnosti odvrati i ruke metne u džep) . . . . Je vous demande bien pardon, mon cher*, reče s prinudjenim smieškom, spustivši znamenito glas. — C'est le mauvais côté de la médaille** . . . . Nu, dobro, dobro, — nastavi on ne gledajući mužika: — ja ću zapovjediti . . . . dobro, ajte. (Mužici se niesu digli.) — Nu, ta rekao sam vam . . . . dobro. Ajte, ja ću, velim vam, zapovjediti.

Arkadije Pavlić okrene ledja. — „Vjekovito nezadovoljstvo," — progovori kroz zube i podje s velikim koracima kući. Sofron se odmah opravi za njim. Pisar izvalio oči, kao da je namislio daleko skočiti. Starješina digne patke iz kaljuže. Molitelji postajali jošte malo na mjestu, pogledali jedan drugoga, pa se ne ogledajući odvukli kući.

Dva od prilike sata potom već sam ja bio u Rjabovu i odlučim se zajedno s Anpadistom, s poznatim mojim mužikom, u lov. Do samoga moga polazka puhao Pjenočkin na Sofrona. Ja zametnem s Anpadistom razgovor o Šipolovskim seljacima, o g. Pjenočkinu, upitam ga, poznaje li on ondješnjega dvorskoga.

— Sofrona Jakovlića? . . . . onoga!

— Pa kakav je on čovjek?

— Pseto, a ne čovjek: takvo pseto ne ćeš naći do samoga Kurska.

— Kako to?

— Ta Šipilovka se gle samo zove, kako bi rekao, Pjenkinovo; ali joj on nije gospodar: Sofron je gospodar.

---

* Oprostite, liepo Vas molim, moj prijatelju. — ** To je ružna strana kolajne.

— Ta valjda nije?

— Kao sa svojim dobrom gospodari. Seljaci su mu unaokolo dužni; rade za nj kao nadničari: jednoga šalje na kiriju, drugoga nekuda .... zatire ih sasvim.

— Zemlje, čini se, ima u njih ne mnogo?

— Ne mnogo? Od samih hlinovskih uzeo je osamdeset desetina, a od naših sto dvadeset; evo vam ciele podruge stotine desetina. Ali se on ne promeće samo zemljom: i konjma se promeće i stokom i katramom i uljem i konopljom i koječim .... Pametan je, vrlo pametan, pa i bogat, zviere! Ali gle kako opak — bije. Zvier — ne čovjek; već je rečeno: kuja, pseto, kako ga je Bog dao, pseto.

— Pa zašto se oni ne žale za nj?

— Baš si pogodio! Baš to treba gospodaru! zaostataka nema, pa šta ga briga? Pa neka podje jedan, — nastavi on poslije velikoga mučanja — neka se žali. Pokazat će on njemu .... neka samo podje .... Ne, ne, pokazat će on njemu, kao što onomu ....

I napomenem mu Antipa i izpripovjedim mu, što sam vidio.

— Nu, progovori Anpadist: — izjest će ga sada; izjest će čovjeka sasvim. Starješina će ga ubiti. Pomisli samo, biedna li siromaha! A zašto trpi .... U skupštini se s njim posvadjao, s dvorskim onim, već nije mogao trpjeti .... Veliko djelo! I on ga evo počeo, toga Antipu, kljuvati. Sad će ga izjesti. Evo takav je to pas, kuja, Bože mi prosti griehe moje, zna on, na koga se namjeri. U starce, koji su bogatiji, a imaju veću porodicu, ne dira, ćelavi djavo, a tu se eto razmeće! I tako je gle Antipove sinove bez reda metnuo u soldate, lopov nemilosrdni, pseto, prosti mi Bože griehe moje!

Mi odemo u lov.

XI.

Pisarna.

Bilo u jesen. Već sam nekoliko sati lutao s puškom po poljima, te se ne bih jamačno prije večera vratio na konak na velikoj kurskoj cesti, gdje me čekala moja trojka, kad me ne bi neobično sitna i hladna kiša, koja me s rana jutra ne gore od stare djevojke neprestano i nemilosrdno progonila, prinudila bila napokon, da potražim bilo gdje mu drago u blizini ako i privremeni zaklon. Dok sam jošte razmišljao, na koju bi stranu pošao, dodje mi na jednom pred oči nizka sjenica pokraj polja graškom zasijana. Pristupim sjenici, pogledam pod slamni krov i spazim tako lomna starca, da sam se odmah sjetio jarca na umoru, što ga Robinzon našao u jednoj pećini otoka svoga. Starac sjedio na petama, žmirkao potamnjelim svojim malenim očima te je brzo ali oprezno kao zec (u siromaha nije bilo ni jednoga zuba) žvatao suho i tvrdo zrno graška, premještajući ga neprestano s jedne strane u drugu. On se tako zadubao u svoj posao, da nije ni opazio dolazak moj.

— Djede! ej djede! — progovorim ja.

Prestavši žvatati digne u vis obrve i s mukom otvori oči.

— Šta je? — izmuca promuklim glasom.

— Gdje je tu bližnje selo? upitah ja.

Starac i opet nastavi žvatati. Nije me razumio. Ja ponovim pitanje svoje glasnije nego prije.

— Selo.... a što ti treba?

— Ta od kiše da se zaklonim.

— Šta?

— Od kiše da se zaklonim.

— Da! (On počeše opaljenu šiju svoju.) Nuto, ti, onoga, idi, — progovori on najedanput mašući neuredno rukama: — gle kako prodješ mimo šumicu — gle kako prodješ — bit će onamo i cesta; ti je ostavi, cestu naime, pa se drži sve na desno, sve se drži, sve drži.... Nuto, i tamo će biti Ananjevo. A i u Sitovku moći ćeš doći....

Ja sam s trudom razumio starca. Brci mu smetali, a i jezik se slabo pokoravao.

— A odkuda si ti? upitam ga ja.

— Šta?

— Odkuda si?

— Iz Ananjeva.

— A šta tu radiš?

— Šta?

— Što ti tu radiš?

— A sjedim kao stražar.

— A što ti čuvaš!

— A grašak.

Niesam mogao, da se ne nasmijem.

— Ali, oprosti, — koliko ti godina?

— A Bog ga znao.

— Čini se, da ti slabo vidiš?

— Šta?

— Slabo vidiš, čini se.

— Slabo. Biva tako da ništa ne čujem.

— Pa kako ti možeš, molim te, stražar biti?

— To znadu stariji moji.

„Stariji!“ pomislim ja i pogledam ne bez samilosti na biednoga starca. On se opipa, izvadi iza pazuha komadić stara hljeba i stane sisati kao diete uvlačeći u sebe s naporom i bez toga upale obraze.

Podjem pravcem šumice, skrenem na desno, sve se držim, sve držim, kako mi je starac savjetovao i dodjem napokon u veliko selo s kamenom crkvom po novom ukusu, t. j. s kolonama i s prostranom gospodarskom kućom, takodjer s kolonama. Već iz daleka spazim kroz gustu kišnu mrežu seljačku kuću s daščanim krovom i s dva dimnjaka, kud i upravim korake svoje nadajući se naći u njega samovar, čaja, šećera i ne posve kisela kajmaka. U pratnji svoga psa, koji je od zime cokotao, dodjem u predkućnicu, u vežu, otvorim vrata, no spazim mjesto običnoga kućnoga namještaja nekokoliko stolova zapremljenih papirom, dva crvena ormara, poprskane tintarnice, od kositra pješćanice jednu pud* težke, dugačka pera i drugo. Na stolu jednom sjedio momak od neko dvadeset godina, podbula i boležljiva lica, sićušnih očica, mastna čela i bezkrajne kose, na sljepočicama savijene. Odjeven kako valja u siv kaftan od nankinga, koji se svietlio na ovratniku i na želudcu.

— Što želite? upita me, trgnuvši glavom u vis kao konj, koji se nije nadao, da će ga za žvale zgrabiti.

— Stanuje li ovdje upravitelj .... ili ....

— Ovdje je gospoštinska pisarna — prekine me. — Ja sjedim evo ovdje kao dežurni** ... Zar vi nieste vidjeli cimer? Za to je cimer pribit.

— A gdje bi se ovdje prosušio, ima li u kogagod u selu samovar.

— Kako da nema samovarâ, s dostojanstvom odgovori momče u sivom kaftanu: ajte k otcu Timofeju, ako to ne, u družinsku kuću, volja vam k Nazaru Tarasiću ili k Agrafeni ptičarici.

— S kim ti to govoriš, budalo jedna? ne daš spavati, budalo! — čuje se glas iz susjedne sobe.

— Evo, gospodin jedan došao, da pita gdje bi se prosušio.

* Pud ima 16·4 kilograma. — ** Za dnevnu službu.

— Kaki je tamo gospodin?

— A ne znam. S psom i s puškom.

U susjednoj sobi zaškripi krevet. Vrata se otvore, i izide čovjek od neko pedeset godina, debeo, nizka rasta, bičje šije, izbuljenih očiju, neobično okruglih obraza, a sve mu lice sjalo.

— Što izvolite? — upita on mene.

— Da se osušim.

— Ovdje nije tome mjesto.

— Niesam znao, da je ovdje pisarna; medjutim, ja sam gotov platiti....

— To se, možebiti, može i ovdje, — odgovori debeljko: — evo, ne biste li ovamo. (Povede me u drugu sobu, ali ne u onu, iz koje je izišao.) Hoće li vam ovdje biti dobro?

— Bit će dobro.... Ne bi li se moglo dobiti čaja sa skorupom?

— Izvolite, odmah. Izvolite se dotle svući i odahnite, a čaj će za čas biti gotov.

— A čije je ovo imanje?

— Gospodje Losnjakove, Jelene Nikolajevne.

On izide. Ja se ogledam: duž pregradka, što je dielio moju sobu od pisarne, stajao ogroman kožan divan; dvie stolice, takodjer kožane s vrlo visokim naslonima, štrčale s obje strane jedinoga prozora, što ide na ulicu. Na zidovima, zaliepljenim zelenim tapetama s ružičastim uzorcima, visjele tri velike slike, izpisane uljenim bojama. Na jednoj bio naslikan prepeličar s modrim ogrljákom i s nadpisom: „Eto moje naslade"; psu do nogu tekla rieka, a na protivnom briegu rieke sjedio pod jelom zec, prekomjerne veličine naćulivši uši. Na drugoj su slici jela dva starca lubenicu: iza lubenice vidio se u udaljenosti grčki triem s nadpisom: „Hram zadovoljstva". Na trećoj je slici bila prikazana polugola žena

ležeći en raccourci* crvenih koljena, i veoma debelih peta. Pas moj ni malo ne čekajući zadje s nadprirodnom silom pod divan, te je očevidno našao tamo mnogo prašine, jer se strašno razkihao. Ja podjem k prozoru. Preko ulice od gospodskoga doma do pisarne u kosu pravcu bile položene daske: vrlo mudra uredba zato, što je naokolo bilo strahovito blato, hvala crnozemnoj našoj podlozi i dugotrajnoj kiši. Okolo gospodskoga dvora, koji je naličjem bio okrenut k ulici, dogadjalo se, što se obično dogadja okolo gospodskih dvorova: djevojke promicale natrag i napried u pobieljenim katunskim haljinama; dvorski ljudi gacali po blatu, postajali i zamišljeno česali ledja svoja; privezan konj desetnikov lieno mahao repom i razklopivši gubicu glodao ogradu; kokoši pijùkale; sušičave purice neprestano kaùkale. Na predkućnici mrke i truhle zgrade, jamačno kupaonice, sjedio krepak momak s gitarom, te je zapjevao poznatu romansu dosta spretno:

„E— ja fa pasatynju udaljajusь
Ata prekarasanyhъ sedješenjeha mjestъ,“** itd.

Debeljko udje k meni u sobu.

— Evo vam nose čaj, — reče mi s prijaznim smieškom.

Momak u sivom kaftanu, dežurni pisarne, postavi na star l'hombre-ni*** stol samovar, čajnik, čašu s razbitom zdjelicom, lončić skorupa i niz peretaca kao kremen tvrdih. Debeljko izide.

— Je l' to, upitam ja dežurnoga, upravitelj?

— Nipošto, vaše gospodstvo! Bio je glavni kasir, vaše gospodstvo, a sad ga podigli na glavnoga knjigovodju.

— Pa zar u vas nema upravitelja?

---

* Skraćeno prikazana slika. — ** Momak taj hoće da kićeno govori, pa izkrivljuje pjesmu, koja ovako glasi: (E— ja vo pustynju udaljajusь Otъ prekrasnyhъ zdješnyhъ mjestъ), a znači: E—ja ću se u pustinju udaljiti od prekrasnih ovdješnjih mjesta. — *** Stol za igru s kartama, koja se zove l'hombre.

— Nikakva nema, vaše gospodstvo. Ima dvorski, Mihajla Vikulov, a upravitelja nema.

— Daklem ima ravnatelj?

— Dakako, da ima: Niemac, Lindamandol, Karlo Karlić: — samo što on ne odredjuje.

— Da tko odredjuje u vas?

— Sama gospodarica.

— Gledaj ti!.... A sjedi li mnogo naroda u vas u pisarni?

Momak se zamisli.

— Šest ljudi sjedi.

— Koji su to? — upitam ja.

— A gle tko: — najprije je Vasilije Nikolajević, glavni kasir; potom Petar pisarnički sluga, Petrov brat Ivan podvornik, drugi Ivan podvornik; Koskenkin Narkizov, takodjer podvornik, pak ja evo, — ali tko će sve nabrojiti.

— U vaše gospodarice ima jamačno mnogo kmeta?

— Ne, nema, baš mnogo....

— Koliko ipak?

— Bit će, možda, do podruge stotine ljudi.

Obojica zašutjesmo.

— Nu a što, pišeš li ti liepo? — začnem ja opet.

Momak se nasmjehne iz punih usta, kimnuvši glavom unide u pisarnu i donese izpisan listić.

— Evo moje pismo, progovori on ne prestajući se smiešiti. Ja pogledam; na četvrtini siva arka bila napisana i krupnim rukopisom ova:

Zapovied.

Od glavne gospoštinske kuće ananjevske pisarne dvorskomu Mihajlu Vikulovu, br. 209.

„Nalaže ti se, da odmah primivši ovo razpitaš: tko je prošle noći, u pijanu stanju i s nepristojnim pjesmama pro-

šao po englezkom vrtu i guvernantku madam Euženi Francuzkinjicu razbudio i uznemirio? i što su stražari vidjeli i tko je u vrtu stražio i takav nered dopustio? Nalaže ti se, da sve napried zapovjedjeno potanko izpitaš i odmah pisarni izviestiš. Glavni knjigovodja Nikolaj Hvostov."

Zapoviedi bio priložen velik pečat s grbom i s nadpisom: „Pečat glavne gospoštinske ananjevske pisarne," a dolje bilo pripisano: „Da se točno izvrši. Jelena Losnjakova."

— Je l' to gospodarica sama pripisala, što? — upitam ja.

— Dakako, vaše gospodstvo, sama: njihova milost to uviek sami čine. Inače ne bi zapovied mogla djelovati.

— Nu, a što, vi ćete poslati dvorskomu tu zapovied?

— Ne ću, gospodaru. Sam će doći i pročitat će. To jest, pročitat će mu; ta on nije pismen čovjek. (Dežurni i i opet zašuti.) A što gospodaru, — doda podsmievajući se: — a je li liepo napisano, vaše gospodstvo?

— Liepo.

— Priznati valja, ja to niesam sastavio. U tome je Koskenkin majstor.

— Kako? .... Zar se u vas zapoviedi najprije sastavljaju?

— I te kako! Na čisto se ne piše odmah.

— A koliko imaš plaće? — upitam ja.

— Trideset pet rubalja i pet rubalja za čizme.

— I ti si zadovoljan?

— Sigurno, zadovoljan. — U našu pisarnu ne može svatko doći. Meni je to, priznati valja, sam Bog odredio; moj je čika služio kao kućni nastojnik.

— I dobro ti je?

— Dobro, vaše gospodstvo. Da vam pravo rečem, nastavi on s uzdahom: — u trgovaca čovjeku je naše bagre na primjer bolje. U trgovaca čovjeku je naše bagre vrlo dobro.

K nama je evo sinoć došao trgovac iz Venjeva, — tako mi pripoviedao radnik njegov .... Dobro, ne može se ništa kazati, dobro.

— Nu što, zar trgovci veću plaću odredjuju?

— Sačuvaj Bože! Da on će te za šiju, ako zaišteš od njega plaću. Ne, u trgovca se živi na vjeru, i u strahu. On te hrani i poji, i odieva i sve. Ugodiš li mu, — još će ti više dati .... I živi trgovac prosto, po ruski, po naški: podješ li s njim na put, — ako on pije čaj, i ti ćeš piti čaj, što on jede, to ćeš i ti jesti. Trgovac .... sačuvaj Bože: trgovac nije ono što vlastelin. Trgovac nije obiestan; nu razsrdi li se — izbit će te, pa nikomu ništa. Ne grize te, ne peca te .... A s vlastelinom je muka! Ništa mu po volji nije: i to nije dobro i tim mu niesi ugodio. Podaš li mu čašu s vodom ili jelo — „— ah, voda smrdi! ah, jelo smrdi!“ Izneseš je na polje, postojiš za vratima, pa je i opet doneseš — „nu eto, sad je dobra, nu eto, sad ne smrdi.“ A tek vlastelinka, velim vam, a vlastelinka tek! .... ili pače gospodična! ....

— Fedjuška! — začuje se glas debeljka u pisarni. Dezurni udje hitro. Ja popijem čašu čaja, legnem na divan i zaspim. Dva od prilike sam sata spavao.

Probudivši se već sam htio da se dignem, ali me lienost srvala; zatvorim oči, ali niesam više zaspao. Za predgradkom u pisarni razgovarali su tihano. Ja stanem preko volje prisluškivati.

— Tako je, tako gospodaru Nikolaju Jeremiću, — govorio jedan glas: — tako je gospodaru. Ovo se u račun ne može ni uzeti, ne može gospodaru, sigurno .... Hm! (Govoreći kašljucne.)

— Već mi vjerujte, Gavrila Antoniću, — odgovori glas debeljkov: — zar ja da već ne znam ovdješnjega reda, prosudite sami.

— Pa ima tko i znati, Nikolaju Jeremiću: vi ste ovdje, može se reći, prvo lice, gospodaru. Nu, pa kako ćemo, gospodaru? — nastavi nepoznat mi glas: — Što ćemo odlučiti, Nikolaju Jeremiću? — Dopustite, rad bih znao.

— Da kako ćemo odlučiti, Gavrila Antoniću? Od vas to, da tako rečem, zavisi: vi, čini se, nemate prave volje.

— Molim vas, Nikolaju Jeremiću, što velite? Naš je posao trgovački; naš je posao kupovati. Mi na tom stojimo, Nikolaju Jeremiću, — može se reći.

— Osam rubalja, — progovori iza malo vremena debeljko.

Čuo se uzdah.

— Nikolaju Jeremiću, vi izvolievate vrlo mnogo tražiti.

— Drugčije se, Gavrila Antoniću, ne može raditi; kao pred gospodom Bogom velim vam, ne može se. Nastane šutnja.

Ja se tihano pridignem i pogledam kroz pukotinu u pregradak. Debeljko je sjedio ledjima k meni okrenut. Njemu licem naproti sjedio trgovac, od neko četrdeset godina, mršav i blied, kao postnim uljem namazan. On je neprestano kopao po bradi svojoj i vrlo brzo žmirkao očima a usnama trzao.

— Ove je godine, može se reći, divna ljetina, — progovori on opet: — ja sam se vozeći radovao. Od samoga je Voroneža divno uspjela, prva vrsta može se reći.

— Zaista ljetina nije loša, — odgovori glavni knjigovodja: jesen će poniet', kako će proljeće htjet'.

— Upravo tako, Nikolaju Jeremiću: sve je do božje volje; pravu ste istinu izvoljeli kazati .... Vaš gost kao da se probudio, gospodaru.

Debeljko se okrene .... te je prisluškivao ....

— Nije, spava. No u ostalom se može, onoga ....

On podje k vratima.

— Nije, spava, — ponovi i vrati se na svoje mjesto.

— Nu, pa kako ćemo, Nikolaju Jeremiću? — začne opet trgovac: — posao treba da svršimo .... Tako i valja,

Nikolaju Jeremiću, tako i treba, — nastavi on žmirkajući neprestano: dvie sìvkaste i jedna bjeličasta bankica* vašoj milosti, a onamo (on namigne glavom na gospoštinski dvor) šest i pol rublja. Je l' gotovo, što li?

— Četiri sivkaste, — odgovori knjigovodja.

— Nu tri!

— Četiri sivkaste bez bjeličaste.

— Tri, Nikolaju Jeremiću.

— Tri i po, a ma ni pare manje.

— Tri, Nikolaju Jeremiću.

— Ta ne šalite se, Gavrila Antoniću.

— Kaki je to tvrdoglavac, — zamrmlja trgovac. I tako ću ja radije sam to s vlastelinkom obaviti.

— Kako vam volja, — odgovori debeljko: — davno ste već mogli tako. A čemu se zaista uznemirujete? . . . . I mnogo je bolje!

— Nu, dosta, dosta, Nikolaju Jeremiću. I već se u taj čas razsrdio! Ta ja sam to samo onako rekao.

— Ne, zaista . . . .

— Dosta, kažu . . . . Kažu, našalio se. Nu, uzmi svoje tri i pô, što ćeš sa sobom uraditi.

— Trebalo bi, da uzmem četiri, ali ja sam se lùda, zatrčao, — promrlja debeljko.

— Onamo daklem, u dvor, šest i pô gospodaru, Nikolaju Jeremiću, — šest i po za žito?

— Šest i pô već je rečeno.

— Nu, ruku amo, Nikolaju Jeremiću (trgovac udari svojim izpruženim prstima po dlanu knjigovodjinu). A sad s Bogom! (Trgovac se digne.) Sad ću ja, moj dragi Nikolaju Jeremiću, k njezinu gospodstvu k vlastelinci, te ću tražiti, da

---

* Kao da mi kažemo: dvie modrikaste i jedna zelenkasta bankica (dvie desetače i jedna petača).

me prijave, pa ću joj kazati: Nikolaj Jeremić naime i ja pogodili smo se za šest i pô, vaše gospodstvo.

— Tako recite, Gavrila Antoniću.

— A sad izvolite uzeti.

Trgovac preda knjigovodji nemali svežanj banaka u ruke, nakloni se, mahne glavom, uzme šešir svoj s dva prsta, sažme ramenima, zaljulja tielo svoje i izidje škripajući pristojno čizmicama. Nikolaj Jeremić pristupi k zidu i stane, koliko sam ja mogao opaziti, razgledati banke, dobivene od trgovca. Na vrata se pomoli ridja glava s gustim zalizcima.

— Nu, što? — upita glava: — je li sve kako valja?

— Sve, kako valja.

— Koliko?

Debeljko mahne srdito rukom i pokaže na moju sobu.

— A, dobro! odgovori glava te se sakrije.

Debeljko pristupi k stolu, sjedne, otvori knjigu, uzme računalo i začne oduzimati i pridavati koščice radeći ne kažiputom, nego trećim prstom desne ruke: ta to je pristojnije.

Udje dežurni.

— Šta bi rado?

— Sidor je došao iz Golopleka.

— A! dobro, pozovi ga. Čekaj, čekaj.... Idi najprije pa vidi, da li onamo tudji gospodar sveudilj spava, ili se razbudio.

Dežurni udje oprezno k meni u sobu. Ja položim glavu na lovačku torbu, koja mi je bila mjesto jastuka i zaklopim oči.

— Spava, — prošapće dežurni vrativši se u pisarnu.

Debeljko promrmlja kroz zube.

— Nude, zovni Sidora, progovori napokon.

Ja se s nova pridignem. Udje mužik golema rasta, od neko trideset godina, zdrav, crvenih obraza, ruse kose i nevelike kuštrave brade. Pomoli se ikoni, pokloni se glavnomu knjigovodji, uzme šešir svoj u obje ruke te se izpravi.

— Zdravo, Sidore, progovori debeljko drndajući računalom.

— Zdravo, Nikolaju Jeremiću.

— Nude, kakav je put?

— Dobar, Nikolaju Jeremiću. Nešto blatno. (Mužik je govorio polagano i neglasno.)

— Je l' žena zdrava?

— Zašto da ne bude?

Mužik uzdahne i izpruži nogu. Nikolaj Jeremić metne pero za uho i usekne se.

— Što je, zašto si došao? — nastavi on pitati mećući kockastu maramu u džep.

— Da čuj, Nikolaju Jeremiću, od nas traže tesare.

— Nu, pa što, zar ih u vas nema, što li?

— Kako ih u nas ne bi bilo, Nikolaju Jeremiću: kuća u šumi — to se zna. Ali je sad radno vrieme, Nikolaju Jeremiću.

— Radno vrieme! Ta to i jest, što vi volite raditi drugima, a gospodarici svojoj ne ćete da radite.... To je sve jedno!

— Istina je, da je raditi sve jedno, Nikolaju Jeremiću.... ali je....

— Nu?

— Plaća je znatno.... onoga....

— Malo je toga što ne tražiš! Gledaj ti, kako se razmazili. Nosi se!

— A i to valja reći, Nikolaju Jeremiću, posla će biti svega za nedjelju dana, a zadržat će nas mjesec dana. Sad ne će dostati gradje, a sad će nas u bašču poslati, da čistimo puteljke.

— Malo li je, što ne tražiš! Sama je gospodarica izvoljela naložiti, i tako sad meni i tebi nije o tome suditi.

Sidor ušuti te se začne premještati s noge na nogu.

Nikolaj Jeremić nagne glavu na stranu i zadrnda živo koščicama.

— Naši su.... mužici.... Nikolaju Jeremiću.... — progovori napokon Sidor, zapinjući kod svake rieči: — odredili vašoj milosti.... evo ovdje.... bit će.... (On zaroni ručetinom svojom u njedra haljincu i načne izvlačiti odande smotan ručnik s crvenim uzorcima.)

— Je si l' ti, jesi l' ti, budalo s uma sišao, što li? — hitro ga prekine debeljko. — Hajde, hajd' mojoj kući, — nastavi on gotovo vukući začudjenoga mužika: — onamo pitaj za ženu.... ona će ti dati čaja, ja ću odmah doći, hajd'. Ali se ne boj, velim ti, hajd'.

Sidor izidje napolje.

— Kakva li.... medvjeda! — promrmlja za njim glavni knjigovodja, strese glavom i opet se primi računala.

Na jednom se čuje vika: „Kuprja! Kuprja! Kuprje se ne ćeš otresti!“ na ulici i na predkućnici, a malo za tim udje u pisaru čovjek nizana rasta, na oko sušičav, neobično duga nosa, velikih nepomičnih očiju i posve ponosita držanja. Bio odjeven u star, otrcan kaput modrikaste boje, što je zovu „adelaid“ ili kako se u nas kaže „odelloid“, s ovratnikom od pliša i silnim pucetima. Na ledjima nosio je svežanj drva. Oko njega skupilo se neko pet dvorskih ljudi i svi su vikali: „Kuprja! Kuprje se ne ćeš otresti! Kuprju su učinili grijačem, da grijačem!“ No čovjek u kaputu s plišovim ovratnikom nije ni najmanje mario za viku drugova svojih i nikoliko se nije u licu promienio. S odmjerenim koracima dodje do peći, skine teret svoj, podigne se, iz zadnjega džepa izvadi burmuticu, izvali oči i stane sebi nabijati u nos trvenu ždraljiku pomiešanu s pepelom. Kad je bučno družtvo ulazilo, namršti gotovo debeljko obrve i digne se smjesta; no vidjevši o čemu se radi, nasmije se i samo zabrani, da ne viču: u susjednoj, veli, sobi spava lovac.

— Kaki lovac? — upitaju čovjeka dva u jedan glas.

— Vlastelin.

— A!

— Neka viču, — progovori razširivši ruke s plišovim ovratnikom: — što je meni do toga! samo da me ostave s mirom. Grijačem su me učinili....

— Grijačem! grijačem! — veselo prihvati družtvo.

— Vlastelinka zapovjedila, — nastavi on sažimajući ramenima: — a vi, počekajte.... vas će jošte učiniti svinjarima. A što sam se izučio za krojača, i za dobra krojača, kod prvih majstora u Moskvi i za generale šivao.... to nitko ne će oduzeti. A što se vi junačite?.... što? vi izjelice, dangube, ništa više. Da mene odpuste, — ja nebih od gladi umro, nebih propao; daj mi pašuš, ja ću ti donieti liep odkup i zadovoljit ću gospoštiji. A vi? Propast ćete, propast kao muhe i to je evo sve!

— Eto si slagao, — prekine ga momak boginjav i bielih obrva, s crvenom maramom i razderanih lakata; — ti si i s pašušem išao po svietu, ali gospoštija nije od tebe ni kopjejke odkupnine vidjela, a za se niesi ni groša zaradio: s mukom si noge kući dovukao, i od toga vremena sveudilj si u jednom kaputu.

— A što ćeš uraditi, Konstantine Narkiziću! — odgovori Kuprijan: — čovjek se zaljubio — i propao, i poginuo čovjek. Najprije ti poživi na moju, Kostantine Narkiziću, a onda me tek osudi.

— Pa u koga se zaljubio! u pravu nakazu!

— Nemoj, toga ne govori, Konstantine Narkiziću.

— A koga ćeš ti uvjeriti? Ta ja sam je vidio; prošle sam je godine u Moskvi svojim očima vidio.

— Prošle je godine u istinu nešto ološala, — opazi Kuprijan.

— Nemojte, gospodo, — progovori prezirnim i nemarnim glasom čovjek visoka rasta, mršav, lica prištevima posipana, liepo počešljan i namazan, valjda sobar: — neka nam evo

Kuprijan Afanasjić pjesmicu svoju pjeva. Nuder, začnite Kuprijane Afanasjiću!

— Da, da! prihvati drugi. — Živio, Aleksandra! lukavo je pogodio Kuprju u žilicu; nema prigovora.... Pjevaj, Kuprja!.... To ti je momak, taj naš Aleksandra! (Dvorski ljudi običavaju radi veće nježnosti, govoreći o mužkarcu, upotrebljavati ženski nastavak.) — Pjevaj!

— Ovdje nije tome mjesto — odlučno odgovori Kuprijan — ovdje je gospoštinska pisarna.

— Pa što je tebe briga za to? valjda i sam kaniš u pisarničke podvornike!? — odgovori s prostačkim smiehom Konstantin. — Bit će, da je tako!

— Sve je to u gospoštinskoj vlasti, — opazi siromah.

— Gle, gle, kuda šiba, gledaj, kakov? u! u! a!

Svi se nasmiju grohotom, gdjekoji poskočili. Najglasnije od svih zasmije se mališ jedan od neko petnaest godina, jamačno sin aristokrata medju dvorskima; imao je prsluk s bronzovim pucetima, maramu ljubičastu i već je uspio te si natukao svojim zubima trbušac.

— Nu poslušajder, priznaj, Kuprja, — progovori zadovoljno Nikolaj Jeremić, očevidno obradovan i raznježen: — ipak je zlo medju grijačima? Jalov to mora biti posao uobće?

— A što ćemo, Nikolaju Jeremiću, — reče Kuprijan: — vi ste evo sada glavni knjigovodja naš sigurno; o tome nema sumnje, zaista nema; a i vi ste gle bili u nemilosti, i vi ste malo nešto živjeli u mužičkoj kućici.

— Čuješ ti, ti sasvim tim ne zaboravljaj s kim govoriš, — razpaljeno ga prekine debeljko: s tobom se, budalo, šale; tebi, budalo, valjalo bi osjećati i zahvalnu biti, što se s tobom, s budalom, zanimaju.

— Došlo do rieči, Nikolaju Jeremiću, oprostite....

— Da, da do rieči.

Vrata se otvore i unutra dotrči kozačić.

— Nikolaju Jeremiću, gospodarica vas zove k sebi.

— Tko je u gospodarice? — upita on kozačića.

— Aksinja Nikitišna i trgovac iz Venjeva.

— Ovaj čas ću osvanuti. A vi, djeco, — nastavi on uvjerljivim glasom: — izidite radije odavle napolje s novoimenovanim grijačem; mogao bi Niemac naići, i odmah se potužiti.

Debeljko popravi sebi kosu na glavi, kašljucne u ruku, gotovo sasvim zakritu rukavom kaputa, zakopča se i opremi se vlastelinci razmećući široko noge u hodu. Malo iza toga razišlo se i sve družtvo za njim zajedno s Kuprjom. Samo ostane moj stari znanac, dežurni. On kao da se prihvatio, da reže pera, ali zaspi sjedeći. Nekoliko muha odmah se okoristi sretnim slučajem i padne mu na usta. Komarac mu sjeo na čelo, pravilno razkoračio nožice svoje i polagano zabadao u meko tielo njegovo sav svoj žalac. Predjašnja ridja glava sa zalizcima nanovo se pokaže iza vrata, pogledala, pogledala i ušla u pisarnu sa svojim dovoljno nelijepim trupom.

— Fedjuška! a Fedjuška! vjekovito spavaš! — progovori glava.

Dežurni otvori oči i digne se sa stolice.

— Je l' Nikolaj Jeremić otišao gospodarici?

— Gospodarici otišao, Vasilije Nikolajiću.

— A! a! pomislim ja: evo ga — to je glavni kasir.

Glavni kasir načne hoditi po sobi. On se u ostalom više krao, nego hodio i uobće bio nalik na mačku. Na ledjima klempao mu star, crn frak veoma uzanih skuta; jednu je ruku držao na prsima, a drugom se neprestano hvatao za svoj visoki i tiesni ovratnik od konjske strune i s naprezanjem okretao glavom. Čizme je nosio od jarčje kože bez škripa i stupao je veoma meko.

— Danas je Jaguškin vlastelin pitao za vas, — doda dežurni.

— Hm, pitao? A što je rekao?

— Rekao je, da će se, veli, večeras k Ćućurevu odvesti i vas će čekati. Treba, veli, da se s Vasilijem Nikolajićem o jednom poslu porazgovorim, ali o kakvu poslu — to nije rekao: Vasilije Nikolajić, reče, već zna.

— Hm! — reče glavni kasir i pristupi k prozoru.

— Je li Nikolaj Jeremić u pisarni? — čuo se u veži gromki glas i čovjek visoka rasta, učevidno razjaren, lica nepravilna, no izrazita i slobodna, dosta čisto odjeven, korači preko praga.

— Zar ga nema ovdje? — upita pogledavši brzo unaokolo.

— Nikolaj je Jeremić u gospodarice, — odgovori kasir. — Što želite, recite mi, Pavle Andrejiću: meni možete reći.... Što hoćete?

— Što ja hoću? Vi biste htjeli znati, što ja hoću? (Kasir kimnuo boležljivo glavom.) — Pameti hoću da naučim nevaljaloga trbonju, opadača podmukloga.... Dat ću ja njemu opadati!

Pavle se baci na stolicu.

— Što vi to, što vi, Pavle Andrejiću, rekoste? Umirite se.... Zar vas nije stid? Ne zaboravite o kome vi govorite, Pavle Andrejiću! — promuca kasir.

— O kome? Šta je meni stalo, što su ga učinili glavnim knjigovodjom! Evo, priznati valja, imali su i koga podići! Eto baš su, može se reći, učinili vuka ovčarom!

— Dosta, dosta, Pavle Andrejiću, dosta! ostavite to.... čemu take trice kopati?

— Nu, kuma lija pošla lisičiti!.... Ali ja ću je dočekati, — srdito reče Pavle i udari rukom po stolu. — A, evo ga, gdje dolazi, — doda pogledavši na prozor: — mi o vuku, a vuk na vrata.... Dobro došli! (On se digne.)

Nikolaj Jeremić stupi u pisarnu. Lice mu sjalo od zadovoljstva, ali opazivši Pavla malo se smuti.

— Zdravo, Nikolaju Jeremiću, — reče važno Pavle, polagano primičući se njemu u susret: — zdravo!

Glavni knjigovodja ne odgovori ništa. Na vratima se pokaže trgovčevo lice.

— Zašto mi ne izvolite odgovoriti? — nastavi Pavle — medjutim ne treba.... ne, doda on: — ne valja tako; vikom i psovanjem niko se ne predobija. Ne, radije mi iz dobra recite, Nikolaju Jeremiću, zašto vi mene progonite? Zašto vi mene hoćete uništiti? Nuder, govorite, govorite.

— Ovdje nije tomu mjesto, da vam raztumačim, — reče ne bez uzrujanosti glavni knjigovodja: — pa i vrieme nije tome. Samo se jednome, priznajem, čudim: odakle vi uzimate, da vas ja želim upropastiti, ili da vas progonim? Vi nieste u mojoj pisarni.

— Jošte bi i to, — odgovori Pavle: — to bi jošte trebalo. Zašto se vi pretvarate, Nikolaju Jeremiću?... Ta vi me razumijete.

— Ne, ne razumijem.

— Šta, ne razumijete?

— Ne razumijem, Boga mi.

— I jošte se bogmate! Ali kad je već do toga došlo, kažite mi, ne bojite li se vi Boga! Nu, zašto vi ne date siromašnoj djevojci živjeti? Što bi vi rado od nje?

— O kome vi govorite, Pavle Andrejiću? — upita debeljko s prisiljenim čudjenjem.

— Gle, gle, ne zna tobož? ja govorim o Tačjani. Bojte se Boga, — zašto se osvećujete? Stid vas bilo: vi ste čovjek oženjen, djece ima u vas moje veličine, a ja ne ću drugo.... nego ženiti se hoću: ja radim u poštenju.

— Pa što sam ja tu skrivio, Pavle Andrejiću? Gospodarica ne dopušta, da se ženite, njezina gospodska volja! A šta ja tu mogu?

— Šta vi možete? vi se valjda nieste s tom starom vješticom, ključaricom potajno sporazumjeli? Valjda ne opadate, a? Recite, ne gomilate li na bezzaštitnu djevojku svakojaku neistinu? Zar je možda niesu po vašoj milosti učinili od pralje sudoperkom!? Ne biju li je, i ne odievaju li je u nebieljeno platno po vašoj milosti?.... Stid vas bilo, stid vas bilo, stari vi čovječe! Ta kap će vas, pazite se, ubiti.... valjat će Bogu na istinu otići.

— Rugajte se, Pavle Andrejiću, rugajte se.... Hoćete l' se dugo rugati?

Pavle plane.

— Što? zar si smislio, da mi se groziš? reče on srdito, — Ti misliš, da te se bojim? Ne, brate, niesi se namjerio na pravoga! Čega da se bojim?.... Ja ću svagdje hljeba naći. A ti gle, — te je posve drugo! Ti možeš samo ovdje živjeti, pa opadati i krasti....

— Gle ti njega, kako se ponio, — prekine ga knjigovodja, koga je takodjer stala ostavljati strpljivost: — felčer, prosti felčer, tašt vidar; a čuj ga samo, — pi, kako je to znamenit čovjek.

— Da, felčer, a da nije ovoga felčera, vaša bi milost na groblju truhnula.... I namamio me djavo, da ga izliečim, — doda on kroz zube.

— Ti si me izliečio?.... Niesi, ne; ti si me htio otrovati; ti si me alojem otrovao, — prihvati knjigovodja.

— Što, kad nije kod tebe ništa drugo nego aloj djelovati mogao.

— Aloj je zdravstvenom upravom zabranjen, — nastavi Nikolaj: — ja ću te jošte tužiti.... Ti si me htio ubiti — evo to je! Ali Gospod nije dao.

— Dosta, dosta, gospodo, — začne kasir....

— Mani me se! — vikne knjigovodja. — On me htio otrovati! Razumiješ li ti to?

— To mi je osobito trebalo.... Slušaj Nikolaju Jeremjeev, — progovori s očajanjem Pavle: — posljednji te put molim.... ti si me prinudio — podnieti se ne može. Ostavi nas s mirom, razumiješ li? inače ne će, Boga mi, nekomu od nas dobro biti, to ti ja velim.

Debeljko se razpalio.

— Ja se tebe ne bojim, — vikne on: čuješ li, ti žutokljunče! Ja sam i s otcem tvojim izašao na kraj, ja sam i njemu rogove pobio, — tebi za ugled, gledaj!

— Ne pominji mi otca, Nikolaju Jeremjeev, ne pominji!

— A ja tebi velim, ne zaboravi se.... Pa bio ti po tvojem mišljenju i kako potrebit gospodarici, ako joj uztreba od nas dvojice birati, — ne ćeš se održati, sokole moj! Buniti se nikomu ne dopušta, pazi dobro! (Pavle je drhtao od ljutine.) A djevojci Taćjani, kako zaslužuje.... Počekaj, još će joj se i drugo dogoditi.

Pavle poleti napried s podignutim rukama, a knjigovodja se stropošta na pod kao klada.

— U verige s njim, u verige zastenje Nikolaj Jeremjeev....

Ne ću da opišem konac tome prizoru; i tako se bojim, niesam li povriedio čuvstvo čitatelju.

Istoga se dana vratim kući. Poslie jedne nedjelje saznam, da je gospodja Losnjakova zadržala u službi i Pavla i Nikolaja, a djevojku je Taćjanu protjerala: očevidno je nije trebala.

XII.

Vukodlak.

Vozio sam se s lova uvečer sam na lakim kolicima. Do kuće bilo mi jošte oko osam vrsta; dobra moja kobila, valjan kasač, živo je trčala po prašnu drumu, kadšto samo dašćući i strižući ušima; sustali pas, gotovo privezan, nije ni za korak zaostajao od zadnjih točkova. Oluja se nadvila. Spried se dizao ogroman ljubičast oblak iza šume; nada mnom i meni na susret letjeli duguljasti, sivi oblaci; vrbe nemirno trepetale i lepetale. Zagušljiva se zapara promieni najedanput u vlažnu hladnoću; sjene su brzo gustjele. Ja udarim vodjicama po konju, spustim se u jarugu, priedjem preko suha potoka, sva u šiblje zarasla, uzpnem se uz brdo i udjem u šumu. Put se vijugao preda mnom medju gustim lještacima, mrakom već zalivenima; ja sam se s trudom napried micao. Kolica su odskakivala od tvrdoga korienja stoljetnih hrastova i lipa presiecajući duboke uzdužne kolòvoze — tragove kolnih točkova; moj se konj stao spoticati. Silan vjetar nenadno zagudio u visinama, drveta zaujala, krupne kapi kiše oštro udarile, zapljeskale po lišću, sievnula munja i pljusak se izlio. Kiša udarila kao iz kabla. Vozio sam se korakom i za malo budem prinudjen stati: konj je moj ugrezao, a ja niesam ni prsta pred sobom vidio. Kojekako se zaklonim kod široka grma. Sagnuvši se i zakrivši lice čekao sam strpljivo kraj zlu vremenu, kad mi se najedanput kod sievanja munje na drumu prikaže visoka prikaza. Stanem ja pazljivo gledati na onu stranu, — ta je prikaza rekao bi iz zemlje nikla pokraj mojih kolica.

— Tko je božji? — upita zvučan glas.

— A tko si ti?

— Ja sam ovdješnji lugar.

Ja kažem svoje ime.

— A, poznajem vas! vi idete kući?

— Da, kući. Ali gle, kaka to oluja . . . .

— Da, oluja, — odgovori glas.

Biela munja osvietlila lugara od glave do pete; potresajući, kratak triesak groma odmah se za njom začuje. Kišica udarila udvojenom silom.

— Ne će skoro proći, — nastavi lugar.

— Što da uradim!?

— Ja ću vas, ništa zato, u svoju kuću sprovesti, — progovori on kratko.

— Učini mi ljubav.

— Izvolite sjesti.

On pristupi konjskoj glavi, pograbi konja za uzdu i povuče ga s mjesta. Mi krenemo. Ja sam se držao za kolni jastuk, kola se ljuljala, „kao na moru čamac," i zovnem psa. Siromašna moja kobila težko je šljapala nogama po blatu, posrtala i spoticala se: lugar se navodio pred rudom na desno i na lievo, kao prikaza. Dosta smo se dugo vozili; napokon stane moj prevodnik. — „Evo nas kod kuće, gospodaru!" — reče on s mirnim glasom. — Vratašca zaškripe, nekoliko štenaca zalaje složno. Ja podignem glavu i spazim pri svjetlu munje neveliku kućicu posred prostrana dvora, ogradjena živicom. Iz jednoga prozorčića svietlila se žalostna svjetlost. Lugar dovedavši konja pred kuću lupne u vrata. — „Odmah, odmah!" razliegao se tanak glasić, i čuo se topot bosih nogu, zasovnica zaškripi, i pokaže se djevojčica od neko dvanaest godina na pragu, u košuljici potpasanoj trakom, sa svjetiljkom u ruci.

— Posvietli gospodaru, — reče joj on: — a ja ću kolica vaša pod sušu staviti.

Djevojka je pogledala na mene i pošla u sobu. Ja podjoh za njom.

Kućica lugarova imala je jednu sobu, zadimljenu, nizku i pustu, bez ložnice i bez pregradaka. Poderan kožuh visio o zidu. Na klupi ležala puška jednocievka, u kutu se mèla hrpa dronjaka; dva velika lonca stajala kraj peći. Luč je gorjela na stolu žalostno bukteći i gaseći se. Usred sriede sobe visjela kolievka privezana na kraj dugačke motke. Djevojčica ugasi svjetiljku, sjedne na maleno podnožje i začne desnom rukom ljuljati kolievku, lievom popravljati luč. Ja se ogledam unaokolo, — srce mi se raztuži: nije veselo ući noću u seljačku kuću. Djetešce u kolievci disalo teško i brzo.

— Jesi l' ti sama ovdje? — upitam ja djevojčicu.

— Sama, — reče ona jedva razumljivo.

— Ti si lugarova kći?

— Lugarova, da, — prošapće ona.

Vrata zaškripe, a lugar korakne sagnuvši glavu preko praga. Digne s poda svjetiljku, pristupi k stolu i zapali stien.

— Vi valjda nieste navikli na luč? reče i strese kudravom glavom.

Ja ga pogledam. Riedko mi se dogodilo, da vidim takva momka. Bio on visoka rasta, plećat i divno sazdan. Izpod mokre prtene košulje pomaljale se izpupčeno snažne njegove mišice. Crna kudrava brada prikrivala je do polovine ozbiljno i mužko njegovo lice; izpod sraslih, širokih obrva gledale slobodno nevelike mrke oči. Uprvši se lako rukama o bokove stane preda mnom.

Ja mu zahvalim i upitam ga za ime.

— Ime mi je Tomo, — odgovori on: — a nadimak mi je Vukodlak (Birjuk*).

---

* Birjukom (Vukodlakom) zovu u orlovskoj guberniji čovjeka samotna, mrka.

— A, ti si Vukodlak?

Ja ga pogledam s udvojenom radoznalošću. Ja sam često čuo od Jermolaja svoga i od drugih pripoviedati o lugaru Vukodlaku, koga se svi okolni mužici boje kao žive vatre. Po njihovim riečima nije jošte u svietu bilo takva majstora u svome poslu: „Ni svežnja ogranaka ne da odnieti; bilo u koje mu drago doba dana, pa i u samu ponoć, bane kao snieg na glavu, a ti ne pomišljaj, da mu se suprotneš, — jer je, kažu, jak i okretan kao djavao.... I ničim ga podmititi ne možeš: ni rakijom, ni novcima; ni na kakvu méku ne ide. Ne jedanput već namislili su dobri ljudi, da ga smaknu, ali da — ne da se to.“

Evo kake su glasove širili susjedni mužici o Vukodlaku.

— Ti si daklem Vukodlak, — ponovim ja: — ja sam, brate, o tebi već čuo. Kažu, da ti nikomu ne prastaš.

— Dužnost svoju činim, odgovori on mrzovoljasto: — badava se gospodski hljeb ne smije jesti.

Izvukavši iza pojasa sjekiru sjedne na pod i začne tesati luč.

— Šta nema u tebe domaćice? — upitam ga ja.

— Nema odgovori on i mahne silno sjekirom.

— Valja da je umrla?

— Nije.... ali da.... umrla je, doda i odvrne se.

Ja zašutim; on podigne oči i pogleda me.

— Pobjegla je s gradjaninom putnikom, reče i nasmije se glasno. Djevojčica se pokunjila; djetešce se probudilo i zavikalo; djevojčica pristupila kolievci. — Na, daj mu to, progovori Vukodlak turivši joj u ruke zaprljan rožčić. — Eto i njega je ostavila, nastavi poluglasno pokazajući na djetešce. Pošavši k vratima stane i okrene se.

— Vi, gospodaru, ne ćete valjda — začne on — našega hljeba jesti, a u mene osim hljeba....

— Niesam gladan.

— Nu, kako vam volja. Ja bi vam postavio samovar, ali nemam čaja.... Idem, da vidim, kako vaš konj....

Izišavši lupne vratima. Ja se i drugi put ogledam. Soba mi se pokaže jošte žalostnija nego prije. Grizak vonj ohladnjela dima neprijatno mi stezao disanje. Djevojčica nije se makla s mjesta i nije podizala očiju; kad i kad gurnula je kolievku, plašljivo navlačila na rame spalu košulju; gole noge njezine visjele ne mičući se.

— Kako ti ime? — upitam ja.

— Ulita, — progovori ona, objesivši jošte niže žalostno svoje lišce.

Lugar udje i sjedne na klupu.

Oluja prolazi, — opazi on nakon maloga mučanja: — ako zapoviedate, izpratit ću vas iz šume.

Ja se dignem. Vukodlak uzme pušku i ogleda prašnik.

— Zašto to? — upitam ja.

— A, u šumi nema šale.... U Kobiljoj se glavi drvo sieče, — doda on kao odgovor na moj pitajući pogled.

— Zar se odavle čuje?

— Sa dvorišta se čuje.

Mi izidjemo zajedno. Kišica je prestala. U daljini još se kupile težke gomile oblaka, kad i kad sjevnula duguljasta munja; no nad našim se glavama već vidjalo gdjegdje tamnomodro nebo, zvjezdice treptjele kroz židke, brzo letuće oblake. Orisi drveća, pokropljena kišom i uzljuljana vjetrom, počeli izlaziti iz mraka. Mi stanemo prisluškivati. Lugar skine kapu i spusti glavu. — „Ev.... evo," — progovori na jednom i izpruži ruku: — „viš kakvu je noćcu izabrao." — Ja ništa niesam čuo osim šuma lišća. Vukodlak izvede konja izpod suše. „I tako ću ga može biti," — doda glasno: — „prozjati." — „I ja ću s tobom.... hoćeš li?" — „Dobro," — odgovori on i tosne konja natrag. „Za čas ćemo ga uhvatiti, a onda ću vas izpratiti. Hajdemo."

Mi podjemo: Vukodlak sprieda, ja za njim. Bog ga znao kako je on poznavao put, no on je samo kad i kad postajao i to zato, da bi čuo udaranje sjekire. — „Viš“ — mrmljao je kroz zube: — „čujete li? čujete?“ — „A gdje?“ — Vukodlak sažme ramenima. Mi se spustimo u jarugu, vjetar utolio za časak — odmjereni udarci jasno su dopirali do mojega uha. Vukodlak pogleda na me i strese glavom. Mi podjemo dalje po mokroj paprati i po koprivi. Mukao i neprekinut odjek se razliegao....

— Povalio je.... promrmlja Vukodlak.

Nebo se medjutim i nadalje provedravalo; u šumi bilo samo nešto vidno. Mi se napokon izkopamo iz jaruge. — „Čekajte ovdje,“ prišapne mi lugar, sagne se i digavši pušku u vis izčezne medju grmljem. Ja stanem s napetošću prisluškivati. Kroz postojani šum vjetra činilo mi se, da čujem nedaleko slabe zvuke: sjekira je oprezno udarala po granju, točkovi škripali, konj dahtao.... — „Kuda 'š? Stoj!“ zagrmio najedanput željezni glas Vukodlakov. — Drugi je glas viknuo žalostno, zečji.... Začela se borba — „L-lažeš, l-lažeš,“ — ponovi zaduhavši se Vukodlak: — „ne 'š uteći“.... Ja poletim na pravac šûma i dodjem spotičući se kod svakoga koraka na mjesto bitke. Pored posječenoga drveta na zemlji motao se lugar; držao je pod sobom kradljivca, te mu vezao pasom ruke naopako na ledjima. Ja pristupim. Vukodlak se digne i postavi ga na noge. Vidim ja mužika mokra, u krpama, s dugom čupavom bradom. Slabo konjče na pô pokrito ugljatom rogožinom stajalo ondje zajedno s kolima. Lugar nije ni rieč govorio; i mužik je šutio i samo glavom tresao.

— Pusti ga, — šapnem ja Vukodlaku u uho: — ja ću platiti drvo.

Vukodlak zgrabi šuteći konja za grivu lievom rukom; desnom je držao tata za pojas. — „Nu, miči se, gavrane!“ progovori on oporo. — „Uzmite onu sjekiricu tamo,“ — promrmlja mužik. „Zašto da propadne?“ — reče lugar i digne sje-

kiru. Mi se krenemo. Ja sam išao otraga .... Kišica je i opet začela prokapljivati i zamalo udari pljuskom. S trudom se dokopamo kuće. Vukodlak ostavi zaplienjeno konjče usred dvorišta, mužika uvede u sobu, popusti uzao pojasu i posadi ga u kut. Djevojčica, koja je bila već zaspala pokraj peći, poskoči i stane sa šutljivim strahom gledati na nas. Ja sjednem na klupu.

— Gle, kako se spustila, — opazi lugar: treba čekati dok prestane. Ne biste li malo legli?

— Hvala.

— Ja bih ga poradi vaše milosti u komoricu zatvorio, — nastavi pokazujući na mužika: — ali, viš, zasovnica....

— Ostavi ga ovdje, ne diraj ga, — prekinem Vukodlaka.

Mužik pogleda na me izpod oka. Ja sam se u sebi zavjerio, da ću toga siromaha po što po to osloboditi. On je nepomično sjedio na klupi. Kod svjetla svjetiljke mogao sam proučiti izpito njegovo, narozano lice, duge žute obrve, nemirne oči, mršave ude .... Djevojčica legla na pod do samih njegovih nogu i opet je zaspala. Vukodlak sjedio za stolom poduprvši glavu o ruke. Cvrčak cvrčao u kutu .... kišica udarala po krovu i klizala se po prozorima; mi smo svi šutjeli.

— Tomo Kuzmiću, — progovori najedanput mužik glasom muklim i razbitim: — ej, Tomo Kuzmiću!

— Što bi ti?

— Pusti me.

Vukodlak ne odgovori.

— Pusti .... tä od glada .... pusti me.

— Znam ja vas, — mrzovoljasto reče lugar: — cielo je vaše selo takvo — tat do tata.

— Propao čovjek! .... Krasti ne smije nitko.

— Pusti me, — ponovi mužik: — upravitelj znaš .... ja sam propao čovjek, evo tako .... pusti me!

— Pusti me, Tomo Kuzmiću .... ne upropašćuj me. Vaš će me i sam znaš izjesti, evo tako!

Vukodlak se odvrati. Mužik se tresao kao da ga groznica lomi. Potresao glavom i nejednako disao.

— Pusti me — ponovi on s nujnim očajanjem: — pusti, tako ti Boga, pusti! platit ću, evo tako, Boga mi. Ja sam Boga mi, od glada.... djeca pište, i sam znaš. Težko se, evo tako, živi.

— A ti sa svim tim ne idi krasti.

— Konjče, — nastavi mužik: — konjče ovo, barem njega.... jedino blago moje.... pusti mi!

— Velim ti, ne mogu, i ja sam kmet; od mene se traži. I vas ne valja maziti

— Pusti me! Nevolja, Tomo Kuzmiću, nevolja, tako je onoga.... pusti!

— Znam ja vas!

— Ta pusti.

— Ej, čemu s tobom govoriti; sjedi s mirom, inače, ti znaš? Ne vidiš li, što li gospodina?

Siromah se pokunji.... Vukodlak zievne i položi glavu na stol. Kišica svedilj još nije prestala. Ja sam čekao, što će biti.

Mužik se nenadano izpravi. Oči njegove uzplamtjele i u licu se sav zažari. „Nu na, jedi, na, udavio se na, — začne on igrajući očima i spustivši uglove usnica; na, dušegubče prokleti, pij hrišćansku krv, pij“ ...

Lugar se odvrati.

— Tebi govorim, tebi, azijata, krvopijo, tebi!

— Je si li pijan, što li, što si namislio rugati se? — progovori lugar čudeći se. — Jesi l' s uma izišao, što li?

— Pijan!... ne za tvoje novce, dušegubče prokleti, zviere, zviere, zviere!

— Aj, ti.... ja ću te!...

— A šta me briga? Sve jedno — mi je propasti; kud ću ja bez konja? Ubij me — jedan konac, bilo od gladi, bilo

tako — sve jedno. Propalo sve: žena, djeca, — sve da skapa... A tebe ćemo se, počekaj, dočepati!

Vukodlak se pridigao.

— Udri, udri, — prihvati mužik divljim glasom: — udri, na, na, udri.... (Djevojčica brzo skoči na noge s poda i izbeči na nj oči.) Udri! udri!

— Šuti! — zagrmi lugar i korači dva puta.

— Dosta, dosta, Tomo, viknem ja: — ostavi ga.... Bog s njime.

— Ja šutjeti ne ću, nastavi nesretnik. — Sve jedno — kako ću skapati. Dušegubče ti, zviere, za tebe propasti nema... Ali pričekaj, ne 'š se dugo hvalisati! stegnut će i tebe u grlu, samo pričekaj!

Vukodlak ga pograbi za rame.... Ja pritečem u pomoć mužiku....

— Ne dirajte, gospodaru! — vikne na me lugar.

Ja se njegove grožnje ne bih bio bojao i već sam gotovo pružio ruku, no na veliko moje čudo skine on jednim okretom pojas s mužikovih lakata, zgrabi ga za ogrlicu, navuče mu kapu na oči i raztvorivši vrata istura ga napolje.

— Nosi se do vraga s konjem svojim! vikne on za njim! ali se čuvaj drugi put....

Vrativši se u sobu stane u kutu kopati.

— Nu, Vukodlače, — progovorim ja napokon: čudom si me začudio: ti si, vidim, izvrstan momak.

— E, dosta gospodaru, prekine me zlovoljno: — samo ne izvolite pripoviedati. Ja ću vas radije izpratiti, doda on: — vi jamačno ne ćete kišice izčekati....

U dvorištu zadrndali točkovi mužičkih kola.

— Viš krenuo se! — promrmlja: — ali ja ću mu!....

Za po sata oprosti se on sa mnom na kraju šume.

XIII.

Dva vlastelina.

Imao sam već čast, da vam predstavim, ljubazni čitatelji, nekoliko gospode susjeda mojih; a sad mi dopustite, da vas u zgodan čas (za pisce naše vrste sve je u zgodan čas) upoznam jošte s dva vlastelina, kod kojih sam ja često lovio, s ljudma sasvim poštovanim, dobrohotnim i koji su uživali sveobći ugled nekoliko okružja.

Najprije ću vam opisati generalmajora u miru Vjačeslava Illarionovića Hvalinskoga. Pomislite sebi čovjeka visoka i nekoć skladna, a sada nešto malo podbula, ali ne sasvim tamna, pače i ne ostarjela, čovjeka zrela vieka, štono kažu, najljepše dobi. Istina, pravilne njegove i sada jošte prijatne crte lica njegova malo se izmienile, obrazi se objesili, česte se bore u luku ponamjestile oko očiju, gdjekojega zuba već nije, kako je rekao Saadi po uvjeravanju Puškina; rusa kosa, barem ona, što je čitava ostala, prelila se u ljubičastu, hvala smjesi, što ju je kupio na romenskom konjskom sajmu u žida, koji se gradio Armencem; no Vjačeslav Illarionović stupa krepko, smije se zvonko, zveči ostrugama, zasukuje brkove, napokon se naziva starim kavaleristom, medju tim, kako se zna, pravi se starci sami nikad ne zovu starcima. Nosi obično kaput do gore zakopčan, visoku kravatu s naskrobljenim ogrlicama i hlače sive s pjegama vojničkoga kroja; šešir meće baš na čelo ostavljajući sav zatiljak nepokrit. Vrlo je dobar čovjek no dosta čudnovatih pojmova i navada. Na primjer: on ne može nikako obćiti s plemićima nebogatim i koji niesu

jednoga čina s njime, kao s ljudma sebi ravnim. Razgovarajući se s njima gledao je na njih sa strane upirući se obrazom čvrsto o tvrdu i bielu ogrlicu ili ih stane na jedanput obasjavati jasnim i nepomičnim pogledom, zašuti i makne čitavom kožom pod kosom na glavi; pače i rieči izgovara drugčije i ne kaže na primjer: „blagodarim, Pavle Vasiljiću," ili „izvolite ovamo, Mihajlo Ivaniću," nego: „boldarim, Pale Asiljiću," ili „izvo-olite ovamo, Mihal Vaniću." A s ljudma iz nižih slojeva družtvenih obći jošte čudnovatije: uobće ne gleda na njih i prije nego im očituje želje svoje ili dade zapovied, ponavlja nekoliko puta redom sa zabrinutim i sanljivim pogledom: „kako ti je ime? .... kako ti je ime?" naglašujući neobično oštro prvu rieč „kako", a ostale izgovarajući veoma brzo, što čini, da je sav govor njegov dosta nalik na kriku mužjaka prepeličjega. On je radljiv i strašan lakomac, a loš gospodar: za upravitelja uzeo je sebi izslužena stražmeštra, Malorusa, neobično glupa čovjeka. U ostalom u nas nije nitko jošte u gospodarskom poslu nadvisio jednoga velikoga petrogradskoga činovnika, koji je, vidjevši iz izvještaja upravitelja svoga, da su žitnice na imanju njegovu često izvržene požarima, rad čega mnogo žito propada, — izdao vrlo strogu zapovied: da se unapried dotle ne smije snoplje u žitnicu spremiti, dok se vatra posvema ne ugasi. Isti taj dostojanstvenik već je namislio, da sva polja svoja zasije makom, posljedica očevidno sasvim prosta računa: mak je naime draži od raži, daklem je koristnije sijati mak. Svojim je kmeticama zapovjedio nositi poćelice zvane „kokòšnike" po obrazcu poslanu iz Petrograda; i zaista nose žene na njegovim imanjima do dan danas „kokòšnike" .... ali povrh „kičke*" ....

No vratimo se k Vjačeslavu Illarionoviću. Vjačeslav je Illarionović strahovit prijatelj krasnoga spola i kako samo

* Te su žene zadržale svoj nakit glave, koji se zove „kička" a ima rogove, kao što ih nose naše seljakinje s okićke strane.

ugleda u okružnom svom gradu na bulvaru ljepušnu osobu, odmah pristaje za njom, ali odmah i ohrone, — evo to je znamenita okolnost. U karte je rado igrao, ali samo s ljudma nižega reda; oni mu govore: „Vaša Preuzvišenosti,“ a on ih psuje i grdi, koliko mu duši godi. A kad mu se desi, da igra s gubernatorom ili s kakimgod licem od čina, — nastaje u njem divna promjena: on se i smieši i glavom kima i u oči im gleda — pa je sladak kao med .... Pače gubi, a ne tuži se. Vjačeslav Illarionović čita malo, a čitajući miče neprestano brkovima i obrvama kao da valja val odozgo gore uz lice. Osobito je znamenito ovo valovito dizanje na licu Vjačeslava Illarionića, kad mu se desi (razumije se u gostima), da proleti stupce „Journal des Débats.“ Kod plemićkih izbora ima on dosta znamenitu ulogu, ali od skuposti odbija častno zvanje vodje. — „Gospodo, — kaže on obično plemićima, kad k njemu pristupaju, i govori glasom punim pokroviteljstva i samozataje: — mnogo sam vam zahvalan za čast; no ja sam se riešio, da posvetim dokolicu svoju samoći.“ — I izrekavši te rieči obvede glavu nekoliko puta na desno i na lievo, a potom s dostojanstvom položi podbradak i obraze na kravatu.

Za mladjih je godina bio adjutant u nekoga znamenita lica, koje nije inače ni nazivao nego po imenu i po otcu; kažu, kao da bi uzimao na se ne samo adjutantske dužnosti, da bi na pr., obukavši se u puno paradno odielo, pače zakopčavši i kopče, pario svoga gospodara u kupatilu — ali tko će svakomu glasu vjerovati. U ostalom i sam general Hvalinski nije rado govorio o svom službenom životu, što je uobće dosta čudno; ni u ratu, kažu, nije bio. General Hvalinski živi u nevelikoj kućici sam; ženitbene sreće nije u svom vieku okusio i zato se i danas jošte broji u ženike, pače i u probitačne ženike. Zato ključarica njegova, ženska od neko trideset i pet godina, crnooka, crnih obrva, puna,

svježa i s brčićima, ide po radnim danima u naskrobljenu odielu, a po nedjeljama navlači i rukave od muselina. Divan je Vjačeslav Illarionović na velikim gostbama, što ih daju vlastelini u čast gubernatoru i drugim mogućnicima: tu je njemu, može se reći, kao raku u vodi. Obično sjedi u takom slučaju, ako već ne na desnu ruku gubernatoru, a to sigurno ne u daleku razmaku od njega; u početku objeda držeći se više čuvstva vlastitoga dostojanstva i naslonivši se nazad, pa ne okrećući glave, sa strane spušta pogled dolje na okrugle zatiljke i na uzpravne ogrlice gostiju; zato se pod kraj stola razveseljava, začinje se smiešiti na sve strane (u početku objeda nasmjehnuo se na pravac gubernatoru), a kadšto pače predlaže napitnicu u čast prekrasnomu spolu, uresu naše planete, po njegovim riečima. I u svim svetčanim i javnim prilikama, izpitima, u skupštinima i u izložbama nije general Hvalinski rdjav; i k blagoslovu svećenikovu pristupa majstorski. Na razpuću, na prievozima i na drugim tomu sličnim mjestima ne buče i ne viču ljudi Vjačeslava Illarionića; naprotiv gurajući se kroz narod i zovući kola govore prijatnim grlovitim baritonom: „dopustite, dopustite, dajte generalu Hvalinskomu da prodje,“ ili „kola generala Hvalinskoga!“ .... Kočija je Hvalinskoga bila istina dosta stara oblika; livreja na lakejima dosta trošna (da je ona bila siva s crvenim porubom, čini se, nije potrebno pominjati); i konji su dosta poživjeli i služili u svojem vieku, no kićenja nije Vjačeslav Illarionić tražio, pače nije držao, da je to prema časti njegovoj, da zasljepljuje sviet. Osobit dar govora Hvalinski nema ili možebit nema prilike, da pokaže svoje ljeporječje, i to zato, što ne trpi ne samo prepirke, nego uobće prigovaranja, i kloni se brižljivo svakoga dugoga razgovora, osobito s mladim ljudma. To je doista i sigurnije; nevolja je sa sadašnjim naraštajem; u čas izadje iz poslušnosti i ne mari za poštovanje. Pred višim licima Hvalinski većinom šuti, dok s licima nižima, koja

očevidno prezire, ali s kojima se poznaje, govori govore izprekidane i oštre, neprestano upotrebljavajući ovake rečenice „kake vi to ludorije sasvim tim govorite,“ ili „ja se napokon vidim prinudjen, milostivi gospodaru, da vam stavim pred oči,“ ili „napokon ste vi ipak dužni znati s kim posla imate,“ i drugo.

Osobito ga se boje poštari, stalni prisjednici i nadzornici postaja. U kući svojoj ne dočekuje nikoga i živi, kako se čuje, kao skupac. Sasvim tim je on prekrasan vlastelin. „Starim službenikom, čovjekom nesebičnim, s načelima, vieux grognard*“, nazivaju ga susjedi. Jedini gubernski prokuror dopušta sebi, da se nasmjehne, kad pred njime pominju izvrstne i solidne sposobnosti generala Hvalinskoga, — a što zavist ne može!? . . . .

Medjutim priedjimo sada k drugomu vlastelinu.

Mardarije Apollonić Stegunov nije ni u čem bio nalik na Hvalinskoga; on je jedva gdje služio i nikad se nije držao za krasnika. Mardarije Apollonić je ponizak staračac, ugojen, ćelav, s dvostrukim podbradkom, s mekim rukama i s priličnim trbušcem On je velik gostoljubac i šaljivac; živi, štono se veli, sebi na zadovoljstvo; zimi i ljeti ide u prutastoj spavaćoj haljini, vatom postavljenoj. U jednom se samo podudarao s generalom Hvalinskim: i on je bio neženja. U njega je pet stotina duša. Mardarije Apollonić bavi se svojim imanjem dosta površno; kupio je, da ne ostane za napredkom, deset od prilike godina tomu nazad, kod Butenopa u Moskvi makinu za mlaćenje, zatvorio je u sušu, pa sada je sve u redu. Samo za liepa ljetnoga dana dade zapreći laka svoja kolica, te se izveze u polje, da razgleda žita i da ubere različka. Mardarije Apollonić žive sasvim po starome običaju. I kuća mu je na starinsku gradjena: s prieda zaudara, kako treba, na kvas, na lojane svieće i na kožu; a onamo na desno je buffet

* Stari junačina.

s lulama i s ručnicima; u jedaćoj su obiteljske slike, muhe, velik lonac ždralinjakâ i zlozvučni fortepiano; u gostinskoj su tri divana, tri stola, dva ogledala i promukao sat, s pocrnjelim emaljem i s bronzovim, izrezucanim kazaljkama: u kabinetu stol s papirom, zaštitni zid sivkaste boje, zaliepljen sličicama, izrezanim iz različnih djela prošloga stoljeća, ormari s vonjajućim knjigama, s paucima i s crnim prahom, naduvenim naslonjačem, talijanski prozor, i dobro zabita vrata u vrt.... Riečju, sve kako je običaj. U Mardarija Apollonića ima sila ljudi, a svi su odjeveni na starinsku: u duge modre kaftane s visokim ovratnicima, hlače tamne boje i po nešto kratke, žućkaste prsluke. Gostima govore „baćuška*". Gospodarstvom njegovim upravlja dvorski izmedju mužika, s bradom preko svega kožuha; a kućom — starica, podvezana mrkom maramom, narozana i tvrda. U konjušnici Mardarija Apollonića ima trideset konja različne veličine; vozi se u kočijama kod kuće gradjenima, više od pet centi težkim. Goste dočekuje osobito rado i časti ih gospodski, to jest: hvala ludoj vlastitosti ruske kuhinje lišava ih gotovo do samoga večera svake mogućnosti, da se čim god bave osim preferansom. A sam se nikad ničim ne bavi, pače je prestao i „sanovnik" čitati. No take vlastele ima u nas u Rusiji jošte dosta mnogo; pita se, s koga sam ja razloga o njem progovorio i zašto?.... Mjesto odgovora dopustite, da vam evo izpripovjedim jedan moj pohod u Mardarija Apollonića.

Ja se dovezem k njemu ljeti u sedam sati uveče. U njega je taman minula večernja, a svećenik, mlad čovjek, očevidno posve plašljiv i koji je nedavno izišao iz seminarije, sjedio je u gostinskoj do vrata na samom kraju stolice. Mardarije Apollonić dočeka me po običaju vanredno ljubazno; iskreno se radovao svakomu gostu, pa je i bio uobće čovjek predobar. Svećenik se digne i uzme svoj šešir.

---

* Rieč od mila, kao hrvatski: „tajko".

— Počekaj, počekaj, baćuška, progovori Mardarije Apollonić ne puštajući mi ruke: — ne idi .... Ja sam naložio, da ti donesu rakije.

— Ja ne pijem, vaše gospodstvo, promrmlja zabunjeno svećenik i porumeni se do ušiju.

— Kake su te ludorije! odgovori Mardarije Apollonić: — Miška! Juška! rakije baćušci!

Juška, visok i mršav starac od osamdeset po prilici godina udje s čašicom rakije na tamno crvenu podnosu, izšaranu pjegama tjelesne boje.

Svećenik se stane ustručavati.

— Pij, otče, ne budi ohol, to nije liepo, opazi vlastelin s ukorom.

Siromašni se mladi čovjek pokori.

— A sad, otče, možeš otići.

Svećenik se stao naklanjati.

— Nu, dobro, dobro, idi .... Prekrasan čovjek, nastavi Mardarije Apollonić, gledajući za njim: — vrlo sam zadovoljan njime; jedno samo — mlad je jošte. No a vi, kako ste, moj baćuška? — Što vi, kako vi? Hajdemode na balkon — viš, kako je divna večer.

Izadjemo na balkon, sjednemo i stanemo se razgovarati. Mardarije Apollonić pogleda dolje i na jednom se silno razsrdi.

— Čije su to kokoši? čije su to kokoši? zavikne on: — čije to kokoši po vrtu idu? .... Juška! Juška! hajde, vidi, čije to kokoši po vrtu idu? .... Čije su to kokoši? Koliko sam ja puta zabranio, koliko puta govorio!

Juška odleti.

— Kakav je to nered! ponovi Mardarije Apollonić: — to je strahota!

Nesretne kokoši, i sad se opominjem, kako su dvie šare i jedna biela kaporka vrlo mirno nastavljale put svoj pod jabukama, kad i kad izdavajući čuvstva svoja dugotrajnim

pijukanjem, kad se al' najedanput Juška, bez kape, s batinom u ruci i s tri druga punoljetna dvorska čovjeka zagnali složno medju njih. Nastala zabava. Kokoši vikale, udarale krilima, skakale, zaglušno kokotale; dvorski ljudi bježali, spoticali se, padali; vlastelin je s balkona vikao kao mahnit: drži je, drži! drži, drž! drži, drži, drž!.... Čije su to kokoši. čije su to kokoši? — Napokon je jednomu dvorskomu čovjeku pošlo za rukom te je uhvatio kaporastu kokicu pritisnuvši je prsima k zemlji, i u taj isti čas preskoči preko vrtnoga plota s ulice djevojčica od neko jedanaest godina, sva čupava i s prutom u ruci.

— A, eto čije su kokoši! uzklikne svetčano vlastelin: — kočijaša Jermila su kokoši! poslao je svoju Natalku da ih iztjera napolje.... A zašto nije Paraše poslao, — doda vlastelin poluglasno, te se na osobit način smiešio. — Ej, Juška! pusti kokoši: uhvati mi Natalku.

No prije što je mogao uzpuhavši se Juška stići uplašeno djevojče, — stvori se od nekuda ključarica, pa je zgrabi i udari nekoliko puta siroticu po ledjima....

— Tako valja, tako valja, — prihvati vlastelin: — te, te, te, te! te, te, te!.... A kokoši joj uzmi, Avdoćja, — doda on gromkim glasom i obrati se k meni vesela lica; — kakva to hajka bila, što? — Ja sam se pače uznojio, gledajte.

I Mardarije se Apollonić grohotom nasmijao.

Mi smo ostali na balkonu. Večer je zaista neobično liepa.

Podali nam čaj.

— Kažidete mi, začnem ja: — Mardarije Apolloniću, jesu l' ono vaše kuće onamo preseljene na cesti za jarugom?

— Moje.... Zašto?

— A zašto ste vi to, Mardarije Apolloniću? Ta to je griešno. Preseljene kolibice su mužicima škodljive, tiesne; unaokolo ne vidiš drveta; nema pače ribnjaka; bunar jedan,

a i taj nije ni za što. Nieste li mogli naći drugo mjesto?.... A, kažu, da ste im pače oduzeli stare konopljake*?

— A što ćeš učiniti s razmedjivanjem? odgovori mi Mardarije Apollonić. Meni je toga razmedjivanja evo već dotle. (On pokaže na svoj zatiljak.) I ja ne vidim nikakve koristi od toga razmedjivanja. A zašto sam im uzeo konopljake i zašto im niesam dao izkopati ribnjake, što li, — to ja, moj dragoviću, već sam znam. Ja sam prost čovjek, — i radim po starome. Po mojem je gospodin gospodin, a mužik je mužik. Evo zašto.

Na takav jasan i ubjedljiv razlog nije bilo, razumije se, što odgovoriti.

— A uza to su, — nastavi on: — i mužici nevaljali, omraženi. Osobito dvie obitelji onamo; već pokojni moj otac, daj mu Bože carstvo nebesko, nije ih volio, veoma malo ih volio. A ja sam, kazat ću vam, opazio: ako je otac tat, to je i sin tat; pa rekli vi, što vam drago.... O krv je, krv — velika stvar.

Medjutim se zrak sasvim utišao. Samo kad i kad pirio vjetar strujom i posljednji je put zamirući oko kuće donosio do uha našega zvuk odmjerenih i čestih udaraca, koji se razliegali pravcem od konjušnice. Mardarije Apollonić istom što je primio usnama napunjenu šalicu i već gotovo razvalio nozdre, bez čega, kako se zna, ni jedan pravi Rus ne srče čaj, — na jedanput stane, prisluškuje, kimne glavom, srkne i stavljajući šalicu na stol, proizvede s osobito dobrohotnim smieškom i kao da nehotice ponavlja udarce: „Čjuki-čjuki-čjuk! Čjuki-čjuk! Čjuki-čjuk!“

— Šta je to? — upitam ja čudeći se.

— A onamo, na moju zapovied, biju ugursuza.... Vasju, koji poslužuje u buffetu: izvolite poznavati?

— Kakva Vasju?

---

* **Njive zasijane konopljama.**

— Ta onaj, što nas onomad za objedom posluživao. S onim velikim zalizcima.

I najljuća zlovolja ne bi odoljela jasnomu i krotkomu pogledu Mardarija Apollonića.

— Što vam je, mladi čovječe, što? — progovori on kimajući glavom. Je sam li ja zločinac, što li, što ste se tako oprli? Koji miluje, taj kazni: vi i sami znate.

Za četvrt sata oprostim se s Mardarijem Apollonićem. Vozeći se selom spazim podvornika Vasju. Idući ulicom rskao je orahe. Ja zapovjedim, kočijašu da stane i zovnem ga.

— Tebe su, brate, danas kaznili? — upitam ga.

— A kako vi to znate, odgovori Vasja.

— Tvoj mi je gospodar kazao.

— Sam gospodar!

— Zašto te dao kazniti.

— Jer sam zaslužio baćuška, zaslužio. U nas se za trice ne kazni; to u nas ne rodi — ne, ne. Naš gospodar nije takav; naš je gospodar.... ne ćeš mu para naći u svoj guberniji.

— Ajdemo! — rečem kočijašu. „Evo naše stare Rusije!“ mislio sam vraćajući se.

XII.

Lebedjanj.

Jedan od glavnih užitaka lova, ljubazni moji čitatelji, jest u tome, što vas neprestano tjera, da prelazite s mjesta na mjesto, što je za čovjeka dokolna sasvim ugodno. Istina, kadšto nije (osobito u kišovito vrieme) odviše ugodno skitati se po seoskim stranputicama, uzduž i poprieko, zaustavljati svakoga mužika, koji ti u susret dolazi, pitanjem: „ej, prijatelju! kako ćemo doći u Mordovku?“ a u Mordovci, izpitivati tupoumnu ženu (radnici su svi u polju): je l' daleko do konaka na velikom drumu, i kako se može onamo, — a provezavši se oko deset vrsta, osvanuti mjesto u konaku, u vlastelinskom, silno zapuštenom seocu Hudobubnovu, na veliko čudo cielomu čoporu svinja, ugrezlih do ušiju u tamnomrki kal usred sriede ulice i koje niesu ni malo očekivale, da će ih tko uznemirivati. Tako isto nije ugodno prelaziti preko mostića, koji se pod nogama tvojim uginju, spuštati se u jaruge, prelaziti preko blatnih potoka; neugodno se voziti čitav dan po zelenkastu moru velikih drumova ili, čega te Bog sačuvao, ugreznuti na nekoliko sati pred šarenim vrstokazom s brojevima*: 22 na jednoj strani, a 23 na drugoj; nije ugodno hraniti se čitave nedelje jajima, mliekom i hvaljenim raženim hljebom .... No sve ove neugodnosti i nedaće nadomještaju se druge vrsti korišću i zadovoljstvom. Medjutim počnimo samim pričanjem.

---

* Ovim se brojevima pokazuje daljina mjesta.

Po svemu onomu, što sam napried kazao, nemam zašto pripoviedati čitatelju, kakim sam ja načinom, ima tome neko pet godina, dospio u Lebedjanj u samu sajamsku vrevu. Lovac naše vrste može jednoga prekrasnoga jutra otići sa svoga manje ili više otčinskoga imanja s namjerom, da se drugi dan uveče vrati, a malo po malo ne prestajući pucati po šljukama može doseći do blagoslovenih bregova Pečore; pri tome je svaki lovac strastan poštivač puške i psa — i najplemenitije životinje u svietu : konja. I tako ja prispijem u Lebedjanj, zadržim se u gostionici, preobučem se i opremim se na sajam. (Konobar, visok, mršav momak od neko dvadeset godina, već je uhvatio priliku, da mi svojim sladkim nosnim tenorom priobći, da se njihova svietlost, knez N., remonter* ***e pukovnije u njihovoj gostionici nastanio, da je mnogo i druge gospode došlo, da uveče cigani pjevaju i pana Tvardovskoga da u kazalištu daju, da su konji, veli, u cieni, — u ostalom, da su krasni dovedeni konji.)

Po sajmištu poredjala se kola u bezkrajnim redovima, a za kolima konji svih mogućih vrsta: kasači, ergelaši, bićjuki** tegleći, kirijaški i prosti seljački. Jedni tovni i gladki, po dlaci birani, pokriti raznobojnim pokrovcima, na kratko privezani za visoke šaraglje, bojazljivo prevaljivali očima na odviše im poznate knute gospodara njihovih konjara; vlastelinski konji, što su ih poslali stepni plemići iz daljine od sto do dvjesta vrsta pod okom kakvagod slabušna kočijaša i dviju ili triju tvrdoglavih konjušara, mahali dugim svojim šijama, topotali nogama, grizli od dosade lievču; vjatkanski se kulaši sabijali čvrsto jedan do drugoga; u veličanstvenoj nepomičnosti stajali kao lavovi plećati kasači s gibkim repovima i s kosmatim nogama, zelenci, vranci, mrkovi. Poznavači zaustavljali se s poštovanjem pred njima. Ulicama od kola načinjenim,

---

* Remonteur, častnik koji kupuje konje za podmladak konjaničtva. — ** Tako se zovu krepki konji za teglenje.

vrvjeli ljudi svakoga zvanja, rasta i lica: konjari u modrim kaftanima i visokim kapama lukavo su izgledali i izčekivali kupce; cigani izvaljenih očiju, čupavi motali se ostrag i spried kao pomamni, ogledali konjma zube, dizali im noge i repove, vikali, svadjali se, bili posrednici, ždrebali, ili se kupili oko kakva god remontera u soldačkoj kapi i u kababanici s dabrovinom. Krepak kozak strčao na mršavu paripu s jelenjim vratom i prodavao ga „sa svim," t. j. sa sedlom i s uzdicom. Mužici se u poderanim pod pazuhom kožusima protiskivali odvažno kroz gomilu, navalili po desetak njih u kola, u koja je bio upregnut konj, koga je valjalo „prokušati," ili se gdjegod na strani s pomoću prevrtljiva ciganina pogadjali do umora, po sto puta udarali jedan drugome u ruku, ostajući svaki na svojoj cieni, dok je medjutim predmet razpre njihove, jadno kljuse pokrito zgužvanom rogozinom, jedva očima žmirkalo, kao da se o njemu i ne radi.... Pa i u istinu, nije li mu sve jedno, tko će ga biti!? Vlastelini široka čela, pofarbanih brkova i dostojanstvena izraza u licu u konfederatkama* i kamiljim dugim kaputima, na jedan rukav nadjevenim, milostivo su započinjali razgovor s trbušastim trgovcima u pustenim šeširima i zelenim rukavicama. I oficiri različnih pukovnija gurali se tuda; neobično dugačak kirasir, njemačkoga plemena, pitao hladnokrvno hromoga konjara: „koliko bi rad dobiti za toga ridjega konja?" Plavokos husarčić od neko devetnaest godina izbirao povodnika mršavome kasaču. Kirijaš u nizku šeširu s paunovim perom, u tamnomrku haljincu i s kožnim rukavicama, što ih je zadio u uzak zelenkast pojas, tražio je rukuničara*. Kočijaši spletavali svojim konjma repove, kvasili im grive i davali gospodi presmjerne savjete. Svršivši posao žurili se, kako je koji mogao, u gostionicu ili u krčmu.... I sve se to pregonilo, vikalo,

* Konfederatka, poljačka kapa. — ** Konj, koji vuče u rukunicama.

vrvjelo, svadjalo se i mirilo, grdilo se i smijalo u blatu do koljena. Ja sam htio kupiti trojku pogodnih konja za svoja kolica; moji su stali malaksavati. Dva sam našao, ali trećega niesam mogao naći. Poslije objeda, koji ne kanim opisivati (već je Eneja izkusio, kako je neprijatno pominjati prošlu nevolju), odem ja u tako zvanu kavanu, gdje se svaki večer sastajali remonteri, konjari i drugi došljaci. U biljardnoj sobi, potopljenoj olovnim valovima duhanskoga dima, našlo se jedno dvadesetak ljudi. Bilo tu razpojasih mladih vlastelina u „vengerkama*“ i sivim hlačama, s dugom zavojitom kosom po sljepočicama i navoštenih brčića, koji su prijazno i smjelo pogledavali naokolo; drugi plemići u kozačkom odielu, neobično kratka vrata i podbulih očiju, rkali su mučno na istom mjestu. Trgovci su sjedili na strani, štono se veli „u zasjedi“; oficiri razgovarali se medju sobom slobodno. Na biljaru je igrao knez N., mlad čovjek od dvadeset i dvie godine po prilici s veselim i nešto prezirnim licem, u razpučanom kaputu, i crvenoj svilenoj košulji i u širokim, baršunastim hlačama; igrao je s poručnikom u miru s Viktorom Hlopakovom.

Poručnik u miru Viktor Hlopakov, majušan i mršav čovjek od neko trideset godina, crne kose, mrkih očiju i tupa uzvrnuta nosa, polazio je marljivo plemićke izbore i sajmove. On poskakuje idući, hitro se razmeće okruglim rukama, kapu nosi nahero i zavraća rukave vojničkoga svoga kaputa, postavljena tamnomodrim kalikoom. Gospodin se Hlopakov umije umiliti kod bogatih petrogradskih objestnika, puši, pije i igra u karte s njima, govori im „ti“. Zašto ga oni vole, dosta je težko pojmiti. Uman nije, pače ni šaljiv: pa nije ni stvoren za šalu. Istina, oni obće s njime nemarno prijateljski kao s dobrim, pustim dječkom; druguju s njim dvie do tri nedjelje, a potom se najedanput s njime ni ne pozdravljaju, pa i on

* U madjarskom odielo.

sam ih više ne pozdravlja. Osobitost je poručnika Hlopakova u tome, što upotrebljava za godine, kadšto za dvie, postojano jednu i istu rieč u zgodan ili nezgodan čas, rieč nikoliko šaljivu, ali koja je, Bog ga znao zašto, sve nasmijala. Osam od prilike godina tome nazad govorio je za svakim korakom: „moje vam poštovanje, najpokornije zahvaljujem," a tadašnji su njegovi zaštitnici svaki put pucali od smieha i prinudjavali ga, da ponovi „moje poštovanje"; potom je stao upotrebjavati dosta zamršenu rečenicu: „ne, već vi to onoga, keskesje*, — to je izišlo, izlazi," pa opet s istim sjajnim uspjehom; od neko dvie godine izmislio je novu poslovicu: „ne žesti se, čovječe božji, zašiven u ovčju kožu" itd. Pa što ćete! ove, kako vidite, nimalo dosjetljive riečce hrane ga, poje i odievaju ga. (Imanje je svoje već odavno profućkao i živi samo na račun prijatelja.) Pamtite, da u njega odlučno nikakih drugih ljubaznosti nema; on izpuši istina na dan sto lula Zukova**, a igrajući na biljaru diže desnu nogu više glave i mjereći miče biesno keom po ruci, — nu, ali gle nije svaki prijatelj takim vještinama. On i dobro pije .... ali se težko u tome odlikovati u Rusiji .... Riečju, uspjeh njegov — podpuna je za mene zagonetka .... Jedno valja ipak izuzeti: oprezan je, nije stokućanin***, ružne rieči ne će ni o kome reći ....

„Nu, pomislim u sebi gledajući Hlopakova: — kaku ima sada poslovicu?"

Knez je igrao s bielom.

— Trideset i ništa, vikne sušičav marker tamna lica i olovne boje izpod očiju.

Knez natjera s treskom žutu u krajnju rupu.

— Ej! grakne odobravajući sa svim životom ugojen trgovac sjedeći za klimavim stolićem na jednoj nožici, grakne

* Keskesje, francuzko: qu'est-ce que c'est (što je to?) — ** Vrsta duhana. — *** Stokućanin, čovjek, koji opada druge, brbljavac.

i prepane se. Ali to na sreću njegovu nitko nije spazio. Uzdahnuvši pogladi bradu.

— Trideset i šest i veoma malo! vikne marker kroz nos.

— A! jesi l' vidio, brate? upita knez Hlopakova.

— Dakako! ta poznato je, rrrrakaliooon*, upravo tako rrrrakaliooon!

Knez prasne od smieha.

— Kako, kako? ponovi!

— Rrrrakalion! ponovi sa zadovoljstvom poručnik u miru.

„Evo to je ona rieč!“ pomislim ja.

Knez natjera crvenu u rupu.

— Ej! ne valja tako, kneže, ne tako, promuca najedaput plav oficirčić s pocrvenjelim očicama, majušnim nosićem i s mladjahnim pospanim licem. — Tako se ne igra .... trebalo je .... ne valja tako!

— Da kako? upita ga knez preko ramena.

— Trebalo je .... onoga .... triplé-om.

— Zar zbilja? promrmlja knez kroz zube.

— A, kneže, hoćemo li večeras k ciganima? prihvati hitro zabunjeni mladi čovjek. — Šćoška će pjevati .... Iljuška ....

Knez mu ne odgovori.

— Rrrrakaliooon, braco, progovori Hlopakov, zažmirivši lievim okom.

I knez se razgrohotao.

— Trideset devet i ništa, oglasio marker.

— Ništa? .... gledajte, kako ću evo ovu žutu .... Hlopakov micao keom po ruci, mjerio i promašio.

— Ej, rrakalioon, krikne on dosadno.

Knez se opet nasmije.

---

* Rakalija složena je rieč od hebrejske „raka“ (= budala) i od francuzke rieči „canaille,“ ruski „kanalja“ pseto, bestija.

— Kako, kako, kako?

No Hlopakov ne htjede ponoviti rieči svoje: ta treba se nešto i nakicošiti.

— Vi ste izvoljeli učiniti mašku*, opazi marker. — Dopustite, da vam kredom namažem .... Četrdeset i veoma malo!

— Da, gospodo, progovori knez, obraćajući se cielomu družtvu i ne gledajući u ostalom ni na koga osobito: — vi znate, da će večeras u kazalištu izazvati Veržembicku.

— Dakako, dakako, pouzdano, viknulo nekoliko gospode kao za obkladu, kojoj je čudnovato godilo, da mogu odgovoriti kneževu govoru: — Veržembicku ....

— Veržembicka izvrstna je glumica, mnogo bolja od Sopnjakove, pijukne iz kuta dosta ružan čovjek s brčićima i s naočalima. Nesretnik! potajno je silno uzdisao za Sopnjakovom, a knez ga nije pače ni pogledom udostojio.

— Konobaru, ej, lulu! vikne u ovratnik nekakav gospodin visoka rasta, pravilna lica i dostojansvena držanja, — po svim znacima kartaš varalica.

Konobar pohiti za lulom i vrativši se javi njegovoj svjetlosti, da, veli, poštovoža Baklaga za njegovo gospodstvo pita.

— A! nu, reci mu, da počeka i ponudi ga rakijom.

— Čujem, vaša milosti!

Baklaga se, kako mi potom rekoše, zvao mlad, liep i vanredno razmažen poštovoža; knez ga volio, poklanjao mu konje, nadgonio se s njime, i provodio s njime ciele noći .... Toga istoga kneza, bivšega šaljivdžiju i razsipnika, ne bi vi sada prepoznali .... Kako je mirišljiv, stegnut i gizdav! Kako zaokupljen službom, — a glavno, kako razsudljiv!

U to me začme duhanski dim grizti za oči. Čuvši posljednji put uzklik Hlopakovljev i hohot knežev, odem ja

* Kad se u igri ne pogodi.

u svoju sobu, gdje mi je moj čovjek na dlakavu uzku i zgnječenu divanu prostr'o postelju.

Drugi dan podjem ja, da po dvorovima razgledam konje i započnem s poznatim konjarem Sitnikovom. Kroz vratašca udjem ja u dvorište, pieskom posuto. Pred širom otvorenim vratima konjušnice stajao je sam gospodar, čovjek ne baš mlad, visok i ugojen, u zečjem kožušcu, s visokom zavrnutom ogrlicom. Čim me vidi, odmah se makne, pa meni u susret držeći objema rukama kapu nad glavom i progovori pjevajući:

— A, moj naklon. Vi biste valjda rado razgledali konjiće?

— Jest, došao sam vidjeti konje.

— A kakve poimence, smijem li pitati?

— Pokažite, kake imate.

— Drage volje.

Mi udjemo u konjušnicu. Nekoliko se bielih ovčarskih pasa diglo sa siena i dotrčalo do nas vijajući repovima; dugobrad, star jarac ode zlovoljno na stranu; tri nam se konjušnika u čvrstim ali mastnim kožusima mučeći poklonili. Na desno i na lievo stajalo u vješto uzvišenim stojilima oko trideset konja, izčesanih i očišćenih, da je divota. Po gredama prelietali i gukali golubovi.

— Zašto vama, to jest, treba konj; za vožnju ili za ergelu? — upita me Sitnikov.

— I za vožnju i za ergelu.

— Razumijemo, vaše gospodstvo, razumijemo, razumijemo, progovori otežući konjar. — Peća, pokaži gospodinu Granostaja.

Izidemo u dvorište.

— Ne zapoviedate li klupicu iz sobe? .... Treba li vam? .... Kako vam volja.

Zatopotala kopita po daskama, pucne knut, a Peća, momak od neko četrdeset godina, boginjav i mrk, skoči iz

konjušnice zajedno sa sivim, dosta uglednim ždriebcem, te ga pusti, da se propne, poteče do dva puta s njime okolo dvorišta i vješto ga postavi na odredjeno mjesto. Granostaj se protegne, sa zvizgom brekne, mahne repom, digne gubicu te nas pogleda poprieko.

„Učena ptica!“ pomislim ja.

— Popusti uzdu, popusti, — progovori Sitnikov i oko mu zapne na meni.

— Što veli vaše gospodstvo? — upita napokon.

— Konj nije loš, — prednje mu noge niesu baš posve pouzdane.

— Noge su izvrstne! — s uvjerenošću reče Sitnikov: — a hrbat je .... izvolite vidjeti .... čitava peć, mogao bi se i naspavati na njoj.

— Babice* su duge.

— Kako duge — za Boga! Protrčide ga, Peća, protrči, ali kasom, kasom, kasom .... ne daj mu skakati.

Peća i opet poleti po dvorištu s Granostajem. Mi svi zašutjesmo.

— Nude ga postavi na mjesto, — reče Sitnikov: — pa nam dovedi Sokola.

Sokol, crn kao žužak, ždriebac holandske pasmine, nizka hrbta a mršav, nije bio mnogo bolji od Granostaja. On je pripadao u broj konja, za koje kažu prijatelji konja, da „sieku, režu i grabe“, t. j. u hodu izvrću i bacaju prednje noge na desno i na lievo, a slabo odmiču napried. Sredoviečni trgovci vole take konje: trk te njihov sjeća na brz hod okretna konobara; dobri su pojedince za vožnju poslije objeda. Koracajući gizdavo i nakrivivši šiju revno vuku zdepasta kolica, natovarena kočijašem (koji se tako najeo, da je zaniemio), potištenim trgovcem, koji je trpio od žgaravice, i drobnom ženom u golubastoj svilnoj kabanici i u ljubičastoj maramici

* **Babica, nadkopitna kost.**

na glavi. Ja sam i Sokola odbio. Sitnikov mi pokazao jošte nekoliko konja. Jedan mi se napokon dopane, zelenko, vojejkovske pasmine. Niesam se mogao uzdržati, te ga sa zadovoljstvom potreptam po grivi. Sitnikov se odmah pričini ravnodušan.

— A kasa li dobro? — upitam ja. (O kasaču ne kaže se: trči.)

— Kasa, — odgovori mirno konjar.

— Može li se ogledati? . . . .

— A zašto ne, može, vaše gospodstvo. Ej, Kuzjo, upregni u kolica Dogonjaja!

Kuzja, jahač, majstor u svome poslu, proveze se tri puta mimo nas po ulici. Dobro trči konj, ne zalazi s puta, zadnjim tielom ne poskakuje u vis, nogu diže slobodno, a rep „drži“ kasač odgojen.

— A što tražite za nj?

Sitnikov ga nečuveno zacieni. Mi se stanemo pogadjati na cesti samoj, kad na jedanput iza ugla doleti kao grom majstorski izabrana poštanska trojka i na jednom se zaustavi pred vratima Sitnikove kuće. Na lovačkim, kicoškim kolicima sjedio knez N.; do njega strčao Hlopakov. Baklaga je upravljao konjma . . . . pa kako upravljao! kroz naušnicu bi prošao, razbojnik! Mrki logovi, majušni, živi, crnooki, crnonogi, gore gotovo i već dižu noge; zvizni samo — i nestat će ih! Tamnomrk rudnjak stoji čvrsto podigavši vrat kao labud, prsi napried, noge kao striele, mahne samo kad i kad glavom, i ponosito žmirka . . . . Izvrstno! I na sam Uzkrs mogao bi se na njima izvesti u šetnju.

— Vaša svjetlosti! dobro došli! vikne Sitnikov.

— Knez skoči s kola. Hlopakov sidje polagano s druge strane.

— Zdravo, brate . . . . Imaš li konja?

— Kako ne bih imao za vašu svjetlost! Molim, udjite . . . . Peća, Pauna izvedi! i Pohvalnoga da priprave. A s vama

ćemo, moj dragoviću, — nastavi on obraćajući se k meni — u drugo vrieme svršiti posao .... Fomka, klupu njegovoj svjetlosti.

Iz osobite konjušnice, koje ja niesam prije opazio, izvedu Pauna. Moćan, tamnomrk konj odmah se sa svim nogama propne u zrak. Sitnikov pače odvrati glavu i zažmiri.

— U, rrakalion! — oglasi se Hlopakov. — Žjemsa*.

Knez se nasmije.

Pauna zaustave ne bez truda; on je konjušara po dvorištu vukao; napokon ga pritisnuli k zidu. On je dahtao, stresao se i podavijao noge, a Sitnikov još ga više držkao zamahujući na nj knutom.

— Kuda vjetriš? gle ti njega, ja ću te! uh! — reče konjar s ljubaznom prietnjom, nasladjujući se nehotice sam svojim konjem.

— Pošto? — upita knez.

— Za vašu svjetlost pet tisuća.

— Tri.

— Ne mogu, vaša svjetlosti, smilujte se ....

— Tri ti se veli, rrakalion, — prihvati Hlopakov.

Ja niesam dočekao konac pogadjanja i odem. Na krajnjem uglu ulice spazim na vratima sivkaste kućice prilieplјen velik list papira. Na vrhu bio narisan perom konj s repom u obliku cievi i s bezkrajnim vratom, a pod konjskim kopitima bile su ove rieči napisane starinskim slovima:

„Ovdje se prodaju konji različne dlake, dovedeni na sajam lebedjanjski od poznate stepske ergele Anastaseja Ivanića Černobaja, tambovskoga vlastelina. Ovi su konji izvrstne pasmine; vozki do savršenosti i krotke ćudi. Gospoda kupci neka izvole pitati za samoga Anastaseja Ivanića; a ne bude li Anastaseja Ivanića, neka pitaju za

* J' aime ça, — to mi se dopada, to je divno.

kočijaša Nazara Kubiškina. Gospodo kupci, počastite staračca svojim pohodom!“

Ja stanem. Daj, pomislim, da vidim konje glasovitoga stepnoga ergelaša g. Černobaja.

Već sam htio da udjem na vratašca, ali ih, protiv običaja nadjem zatvorena. Pokucam.

— Tko je?.... Kupac? — zapišti ženski glas.

— Kupac.

— Odmah, gospodaru, odmah.

Vratašca se otvore. Vidim ja ženu od neko pedeset godina, gologlavu, u čizmama i u otvorenu kožuhu.

— Izvolite, dobro moje, unići, a ja idem odmah da javim Anastaseju Ivaniću.... Nazare, ej, Nazare!

— Što je? — promuca iz konjušnice glas sedamdesetgodišnjega starca.

— Pripravi konje; evo kupca.

Starica odjuri u kuću.

— Kupac, kupac, — mrmljao joj Nazar za odgovor. — Ja im niesam jošte svima repove oprao.

„Oj Arkadijo!“ pomislim ja.

— Zdravstvuj, gospodaru, dobro nam došao, — lagano jeknuo za mojim ledjima pun i prijatan glas. Ja se ogledam, preda mnom je stajao u sivoj dugoskutoj kabanici starac srednjega rasta, siede kose, ljubazna smieška i prekrasnih plavih očiju.

— Trebaš li konjâ! Izvoli, gospodaru, izvoli.... Ne bi li prije k meni na čašicu čaja. Ja se odreknem i zahvalim.

— No, kako ti drago. Ti mi, gospodaru, oprosti, ta ja se držim staroga običaja. (Gospodin Černobaj govorio je ne brzo i sjeverenim narječjem.) — U mene je, znaš, sve prosto... Nazare, ej Nazare, — doda on otegnuto i ne podižući glasa.

Nazar, namršten staračac, jastrebinja nosića i bradice na klin, pokaže se na pragu konjušnice.

— Kakvih ti, gospodaru, konja treba? — nastavi g. Černobaj.

— Ne odviše skupih, vozkih, za kola.

— Izvoli.... i takih ima, izvoli.... Nazare, Nazare, pokaži gospodinu sivskastoga konja, znaš, što stoji s kraja, pa mrkova s lisom, ali ne toga — već drugoga mrkova Krasotkina, znaš?

Nazar se vrati u konjušnicu.

— Zaulari ga, pa ga izvedi, — vikne za njim g. Černobaj. — U mene, gospodaru, — nastavi on, gledajući mi jasno i umiljato u lice: nije tako kako u konjara, — da bi im pusto bilo! U njih se onamo upotrebljavaju različni djumbiri, sol, rakijske komine*, Bog s njima sasvim!... A u mene je, izvoli vidjeti, sve na dlanu, bez lukavštine.

Izvedu konje. Niesu mi se dopali.

— Nu, postavi ih s Bogom na mjesto, — reče Anastasej Ivanić. — Pokaži nam druge.

Pokažu druge. Napokon izaberem jednoga jevtinijega. Stanemo se pogadjati. G. se Černobaj nije žestio, govorio je tako razsudljivo, s takim dostojanstvom, da niesam mogao ne „poštovati staračca“: dam mu kaparu.

— Nu, sad mi, — reče Anastasej Ivanić — dopusti, da ti po starome običaju predam konjica iz skuta u skut.... Bit ćeš mi zahvalan za nj.... gle, kako je svjež! kao orah.... netaknut, čist.... stepnjak! U svaka kola pristaje.

Prekrstivši se metne skut kabanice svoje sebi na ruku, uzme ular i preda mi konja.

— Bio sad tvoj s Bogom.... A čajca sveudilj ne ćeš?

— Ne ću, pokorno vam zahvaljujem: vrieme mi je kući.

— Kako ti drago.... A hoće li moj kočijaš sad za tobom povesti konjica.

— Da, sada, ako dopustite.

---

* Od rakijskih komina i od soli brzo se konji utove.

— Izvoli, golube moj, izvoli .... Vasilije, ej Vasilije, idi s gospodarom; povedi mu konjica i uzmi novce. Nu, s Bogom, gospodaru, s Bogom.

— S Bogom, Anastasej Ivaniću.

Doveli mi konja kući. Sjutradan pokaže se sipljiv i hrom. Ja ga već nakanim upreći, ali konj se moj stane propinjati, a opališ li ga knutom — upriet će se, ritat će se, pa i leći će. Ja odem odmah k gosp. Cernobaju. Pitam:

— Je l' kod kuće?

— Jest, kod kuće.

— A što ste vi to uradili, rečem ja; — ta vi ste mi sipljiva konja prodali.

— Sipljiva? .... Sačuvaj Bože!

— A uza to je i hrom, pa i ćudljiv.

— Hrom? Ne znam, jamačno ga tvoj kočijaš kakogod izkvario .... a ja ti se kao pred Bogom ....

— Vi ga po pravu, Anastaseju Ivaniću, morate natrag uzeti.

— Ne, gospodaru, ne srdi se: kako je izišao iz dvorišta, — svršeno je. Bilo ga prije ogledati

Ja sam razumio o čemu se radi, pokorim se svojoj sudbini, nasmijem se i odem. Na sreću niesam odviše skupo platio tu nauku.

Poslije dva dana od prilike odvezem se, a poslije nedjelju dana navrnem se i opet u Lebedjanj na povratku. U kavani nadjem gotovo ista lica i opet zastanem kneza N. za biljardom. Ali u sudbini gospodina Hlopakova već se dogodila obična promjena. Plavi oficirčić zamienio ga u milosti kneževoj. Siromašni umirovljeni poručnik kušao još jedanput u mojoj nazočnosti, da poteče s dosjetkom svojom, — ne bi li se možda kao i prije dopao, — no knez se ne samo nije nasmijao, već se namrgodio i sažeo ramenima. Gospodin se Hlopakov pokunji, pokupi se i zavuče se u kut, pa stane šuteći puniti lulicu svoju ....

XV.

Taćjana Borisovna i njezin sinovac.

Dajte mi ruku, ljubazni čitatelju, pa se povezite zajedno sa mnom. Vrieme je prekrasno; pitomo se plavi svibanjsko nebo; gladko, mlado lišće vrba kao oprano; široka, ravna cesta, sva pokrita tankom travom crvenkaste stabljike, što je tako rado ovce brste; na desno i na lievo lelija se po dugim obroncima položitih brežuljaka tiho zelena raž; u tankim pjegama kližu se po njoj sjene nevelikih oblačaka. U daljini tamne šume, svjetljucaju se ribnjaci, žute se sela; ševe se stotinama dižu u vis, pjevaju, padaju strmoglavke, pa pruživši vratiće štrče na grudicama; vrane žitarice ustavljaju se na cesti, gledaju vas, sagibaju se k zemlji, puste vas, da se prevezete i poskočivši do dva puta, odlietaju težko na stranu. Na brdu za jarugom mužik ore; pjegavo ždriebe, kusa repa i čupave grive, trči nepouzdanim nožicama sliedom za majkom; čuje se tanko njegovo rzanje. Mi se vozimo u brezov gaj; krepak, svjež miris steže nam prijatno disanje. Eto obora. Kočijaš silazi, konji dašću, logovi se obziru, rudnjak maše repom i naslanja glavu na òblučac* .... Vrata se otvaraju škripeći. Kočijaš sjedne.... Miči se! pred nama je selo. Minuvši mimo pet dvorova skrenemo na desno, spustimo se niz jarugu i vozimo na nasip. Za nevelikim ribnjakom iza okruglih vrhova jabukâ i jorgovanâ vidi se daščan krov, negda crven, s dva dimnjaka; kočijaš se drži duž plota na

* Oblučac, drvo savijeno kao prut više konjske glave.

lievo i ulazi uz ževkajući i promukao lavež prestarih triju ovčarskih pasa kroz širom otvorena vrata, vješto se okreće po širokom dvorištu mimo konjušnicu i štalu, srdačno se klanja starici ključarici, koja taman što je koraknula na stranu preko visoka praga kroz otvorena vrata spremnice, i zaustavi se napokon pred kriocem tamne kućice sa svietlim prozorima .... Evo nas u Taćjane Borisovne. Pa i ona sama, gle, otvara okance i kima nam glavom .... Zdravo, majčice.

Taćjana Borisovna žena je od neko pedeset godina, velikih sivih izbuljenih očiju, nešto tupa nosa, rumena lica, s dva podbradka. Lice njeno odiše dobrodošlicom i ljubavlju. Jednoć bila Taćjana udata, ali je skoro obudovjela. Taćjana Borisovna znamenita je žena. Ona živi ne izlazeći na svojem majušnom imanju, sa susjedima malo druguje, dočekuje i rado ima samo mlade ljude. Ona se rodila od posvema siromašne vlastele i nije imala nikakva odgoja, t. j. ne govori francuzki; pače ni u Moskvi je nije nikada bilo, — a pored svih tih nedostataka tako je prosta i dobra, tako slobodno ćuti i misli, tako je slabo zaražena običnim slabećama vlastelinke malena dobarca, da joj se u istinu diviti moraš .... I zaista, žena ta živi cielu godinu na selu, u samoći — pa opet ne pravi spletke, ne pišti, ne dršće od ljubopitstva .... čudo! Obično ide u sivu svilenu odielu i u bieloj kapici s visećim ljubičastim vrvcama; rado dobro jede, ali ne obilno; ukuhavanje, sušenje i soljenje voća pušta ključarici. A čime se ona bavi cieli dan? pitate .... Čita li? — Ne, ne čita; pa da pravo kažemo, knjige se za nju ne štampaju .... Kad u nje gosta nema, sjedi moja Taćjana Borisovna pod prozorom i plete čarape — zimi; ljeti ide u vrt, sadi cvieće i zaljeva ga, s mačićima se igra po čitave sate, hrani golubove .... Gospodarstvom malo se bavi. No, dodje li joj gost, kakav mu drago mlad susjed, koga voli — Taćjana Borisovna sva oživi; sjeda ga, napaja ga čajem, sluša pri-

poviesti njegove, smije se, kadšto ga po licu potrepta, ali sama malo govori; u biedi i u žalosti tješi, dobar savjet daje. Koliko joj ljudi povjerilo svoje domaće i tajne srca svoga, koliko ih je plakalo na njenim rukama! Bivalo te je sjela prema gostu, poduprla se lagano na lakat i gleda mu s takim učešćem u oči, tako se prijazno smieši, da gostu nehotice misao u glavu sine: „kaka si ti izvrstna žena, Taćjano Borisovna! Daj da ti kažem, što mi je na srcu.“ U njenim nevelikim, prijatnim sobicama čovjeku je ugodno i toplo; u njezinoj je kući uviek prekrasno vrieme, ako se tako može reći. Taćjana je Borisovna divna žena, pa joj se opet nitko ne divi: njezin zdrav sud, postojanost i sloboda, vruće učešće u tudjoj nevolji i u radosti, riečju sve se njezine vrline gotovo s njome rodile, pa je niesu stajale nikaka truda ni muke . . . . Inače je sebi ni pomisliti ne možeš; daklem joj nemaš za što ni zahvaliti. Osobito rado gleda igre i obiest mladeži; prekrsti ruke izpod grudi, podigne glavu, zažmuri očima pa sjedi i smieši se, a na jedanput uzdahne i reče: ah, vi djeco moja, djeco! . . . . Tako biva, da bi čovjek htio k njoj pristupiti, pa je za ruku uzeti i reći: čujte, Taćjana Borisovna, vi ne znate ciene svoje, ta vi ste kod sve svoje prostote i neučenosti, — neobično biće! Samo ime njezino zvuči nečim poznatim, prijaznim, rado se izgovara, probudjuje prijateljski smiešak. Koliko mi se puta n. pr. slučilo, da sam pitao mužika, koga sam sreo, kako ću, brate, doći, recimo u Gračevku? — „A vi, gospodaru, idite najprije na Vjazovoje, a odanle k Taćjani Borisovnoj, a od Taćjane Borisovne pokazat će vam svak.“ A kod imena Taćjane Borisovne mahne mužik glavom nekako osobito. Slugâ drži ona ne mnogo po imanju. Kućom, perionicom, spremnicom i kuhinjom upravlja u nje ključarica Agafja, bivša njezina dadilja, najbolji, plačljiv i bezzuban stvor; dvie zdrave djevojke, krepkih modrikastih obraza, nalik na jednu vrstu jabuka,

bile su pod njezinom vlasti. Službu sobara, dvorskoga i služara obavljao je sedamdesetgodišnji sluga Polikarp, neobičan čudak, čovjek načitan, izslužen guslač i poštovatelj Viottijev, ličan neprijatelj Napoleonu ili, kako on veli, Bonapartiški, i strastven prijatelj slavuja. On ih uviek drži pet do šest u svojoj sobi; u rano proljeće sjedi po čitave dane kod krletaka čekajući prvo „biljisanje," a dočekavši ga pokrije lice rukama i zastenje: „oh, žao mi je, žao!" — i zarida s groznim suzama. Polikarpu dan je u pomoć unuk njegov, Vasja, dječak od neko dvanaest godina, kudrav i sokolova oka; Polikarp ga ljubi bez pameti i vrči na njega s jutra do večera. On se bavi i odgojem njegovim. — „Vasja," veli on, „reci: Bonapartiška je razbojnik." — A što'š mi dati, djedo? — „Što ću ti dati?.... ništa ti ne ću dati.... Ta, tko si ti? Jesi l' Rus?" — Ja sam, djedo, amčanin; ja sam se rodio u Amčensku*. — „Oj ti, glupa glavo! a gdje je taj Amčensk?" — Kako da ja to znam? — „U Rusiji je Amčensk, glupače!" — Pa što je, ako je u Rusiji? — „Kako što? Toga je Bonapartišku njegova svjetlost, pokojni knez Mihajlo Illarionović Goleniščev-Kutuzov Smolenski, izvolio s božjom pomoću iztjerati iz ruskih krajeva. Tom je prilikom i pjesma postala:

Bonapartu ne do pljaski,**
Ŕasterjalъ svoji podvjazki....

Razumiješ li, domovinu je tvoju oslobodio." — Pa što to mene briga? — „Aj, ti glupo diete! Ta da nije svietli knez Mihajlo Illarionović iztjerao Bonapartiške, znaj, sad bi te kakigod musje štapićem po tikvici kuckao. Došao bi tako k tebi i rekao bi: „koman vu porte vu***? — pa tuc, tuc." — A ja bi njega šakom u mješinu. — „A on bi tebi:

* Narod zove grad Mcensk: Amčensk, a stanovnike Amčani. Djeca amčanska prevejana su; za to se ne želi badava u Rusa onomu, komu niesi prijatelj: „Amčanin u kuću." — ** Bonapartu nije do plesa, izgubio je svoje podveze. — *** Comment vous portez-vous? — kako ste?

bonžur, bonžur, vene isi*, — pa tebe za čupe, za čupe.“ — A ja bi njega po nogama, po nogama, po tim čvornatim. — „Jest zbilja, noge su u njih čvornate .... Nu, a kako bi on stao ruke tebi vezati?“ — A ja se ne bi dao; Miheja, kočijaša, zvao bi u pomoć. — „Pa zar ti, Vasja, držiš, da Francuz ne bi Miheja poda se spravio?“ — Kako bi ga spravio!? Ta Mihej je momak zdrav! — „Nu, pa što bi s njime?“ — Po ledjima bi ga, da po ledjima. — „A on bi pardon viknuo: pardon, pardon, sevuplej**!“ — A mi bi njemu: nema tu sevupleja, ti nitkove Francuzu!... — „Tako valja, junački sine, Vasja!... Nude daklem viči: razbojnik Bonapartiška!“ — A ti mi daj šećera! — „Gle ti lopova!“...

S vlastelinkama se Taćjana Borisovna malo družila; one nerado k njoj dolaze, i ona ih ne umije zabaviti, uz šum govora njihova zaspi, prene se, sili se, da otvori oči i iznova zaspi. Taćjana Borisovna nema uobće rado žena. U jednoga njezina prijatelja, dobra i mirna mlada čovjeka, bila sestra, stara djevojka od neko trideset osam i pol godine, vrlo dobar stvor, ali zasukan, ukočen i zanosan. Brat joj je često pripoviedao o susjedi svojoj. Jednoga prekrasnoga jutra zapovjedi stara moja djevojka ne kazujući nikome ni žalne rieči, da joj sedlaju konja i spremi se k Taćjani Borisovnoj. U dugačkom svome odielu, sa šeširom na glavi, sa zelenom koprenom i s razpuštenim viticama udje ona u predsoblje i minuvši mimo upropašćenoga Vasju, koji ju je držao za vilu, pohiti u gostinsku. Taćjana se Borisovna uplaši, i već se htjela dići, kad li joj noge klonuše. — „Taćjano Borisovna,“ — progovori gošća molećim glasom, — „oprostite mojoj smjelosti; ja sam sestra vašega prijatelja Alekseja Nikolajevića K...., pa sam toliko čula od njega o vama, da sam se riešila, da se upoznam s vama.“ — „Velika čast,“ promrmlja začudjena domaćica.

* Bon jour, bon jour, venez ici; dobro jutro, dobro jutro, dodjite ovamo! — ** Pardon, pardon, s' il vous plaît; oproštenje, molim.

Gošća skine šešir, strese viticama, sjedne do Taćjane Borisovne i uzme je za ruku .... — „Evo je daklem,“ — začne ona sanjarskim tronutim glasom, — „ovo je taj dobri, čisti, plemeniti, sveti stvor! Evo te proste i ujedno s tim čuvstvene žene! Kako ćemo jedna drugu ljubiti! Napokon ću odahnuti .... Baš taku sam je sebi pomišljala,“ — nastavi ona šapćući i upirući oči u oči Taćjane Borisovne. — „Zar ne, vi se ne srdite na mene, dobra moja, plemenita moja?“ — „Molim, osobito mi je drago .... Ne izvolite li čaja?“ Gošća se milostivo nasmieši. — „Wie wahr, wie unreflectiert,“ — prošapće ona kao za sebe. — „Dopustite, da vas zagrlim, mila moja!“

Stara je djevojka odsjedila u Taćjane Borisovne tri sata ne ućutjevši ni časak. Ona se starala, da protumači novoj svojoj znanici značenje svoje. Odmah poslije odlazka nenadane gošće ode siromašna vlastelinka u kupelj, napila se lipova čaja i legla u krevet. No drugi se dan vrati stara djevojka, prosjedavši četiri sata udalji se s obećanjem, da će svaki dan pohoditi Taćjanu Borisovnu. Ona je, izvolite vidjeti, napokon namislila, da razvije, da do kraja odgaji tako, kako je ona govorila, bogatu prirodu, i bila bi je jamačno napokon podpunoma smotala, kad se ne bi bila, prvo, za dvie od prilike nedjelje „podpuno“ razočarala na račun prijateljice brata svoga; a drugo, da se nije zaljubila u mlada djaka prolaznika, s kojim se odmah pustila u živo i vatreno dopisivanje. U tim svojim poslanicama blagoslivljala ga po običaju za svet i prekrasan život, priniela „sebe samu“ za žrtvu, zahtievala samo ime sestre, dala se na opisivanje prirode, pominjala Goetha, Schillera, Bettinu* i njemačku filozofiju, — te je napokon dovela siromašnoga mladića do mračna očajanja. No mladost nadvlada: jednoga prekrasnoga jutra probudi se s tako ljutom mržnjom na svoju „sestru i najbolju prijate-

* Bettina, književničko ime gospodje von Arnim Anna Elisabeth. Prijateljica Goetheova, koga je obožavala.

ljicu," da je u ljutini malne izbio sobara svoga i dugo se vremena gotovo grizao i kod najmanjega miga na uzvišenu i nesebičnu ljubav.... Od toga doba još se više nego prije stala Taćjana Borisovna kloniti doticaja sa susjedama svojim.

Ali jao! ništa nije stalno na zemlji. Sve što sam vam pripoviedao o životu i o biću dobre moje vlastelinke — pripada prošlosti; tišina, što je gospodovala u kući njenoj, narušena je za vieke. U nje živi sada, evo već više od godine, sinovac umjetnik iz Petrograda. Evo kako se to slučilo.

Osam od prilike tomu godina nazad živio u Taćjane, Borisovne dječak od neko dvanaest godina, sirotna sirota, sin njezinoga brata, Andrjuše. U Andrjuše bile svietle, vlažne oči, majušna usta, pravilan nos i prekrasno visoko čelo. Govorio je tihim i sladkim glasom, držao se čisto i pristojno, bio prijazan i uslužan gostima, ljubio tetku u ručicu sa sirotinjskom osjetljivošću. Bivalo, da se nieste jošte pokazali, — i gle, već vam nosi naslonjač. Obiesti u njega nije bilo nikakve: obično se nije makao; sjedio je u kutu s knjižicom, i tako skromno i mirno, da se nije pače ni na naslon stolcu naslonio. Udje li gost, moj se Andrjuša diže, pristojno se nasmjehne i zacrveni; otidje li gost, — on i opet sjedne, izvadi iz džepa četkicu s ogledalcem i kosicu sebi pričešlja. U najranije godine osjetio je naklonost k risanju. Kad mu je došao do ruku komadić papira, odmah je tražio od Agafje ključarice škarice, brižljivo krojio iz papirića pravilan četverokutnik, zarubio ga naokolo, pa se laćao posla: nariše oko s ogromnom zjenicom, ili grčki nos, ili kuću s dimnjakom i s dimom zavojitim, psa „en face*", nalik na podnožku, drvo s dva goluba, pa podpiše: „risao Andrej Bjelovzorov, toga i toga dana, te i te godine, selo Male Briki." S osobitom se ljubavlju trudio jedno dvie nedjelje prije godovna Taćjane Borisovne; dodje prvi s čestitkom i donese svitak povezan ružičastom vrvcom.

* S punim licem, ne sa strane.

Taćjana je Borisovna poljubila sinovca u čelo i razriešila uzao. Svitak se razmota, i prikaže se ljubopitnu oku gledateljevu okrugao, spretno tušovan hram s kolonama i sa žrtvenikom po sriedi; na žrtveniku plamsalo srce i ležao vienac, a na vrhu vijala se zastavica s čitljivim slovima: „Tetici i dobročiniteljici Taćjani Borisovnoj Bogdanovoj s poštovanjem i ljubavlju sinovac u znak duboke odanosti.“ Taćjana ga Borisovna iznova poljubi i daruje mu rub u srebru. Velike ljubavi opet nije za nj osjećala; puzavost Andrjušina ni malo joj se nije dopadala. Medjutim je Andrjuša porastao; Taćjanu je Borisovnu stala za budućnost njegovu briga uznemirivati. Neočekivan slučaj izvede je iz te neprilike....

I to dodje jedno osam godina tomu nazad k njoj neki gospodin Benevolenski, Petar Mihajlić, koležki savjetnik* i vitez. Gospodin je Benevolenski nekoć služio u bližnjem okružnom gradu i marljivo polazio Taćjanu Borisovnu; po tom otide u Petrograd, stupi u ministarstvo, postigne dosta znatno mjesto. Na jednom od čestih putovanja svojih u državnim poslovima sjeti se stare znanke svoje i skrene k njoj u nakani, da odahne jedno dva dana od službenih briga „u krilu seoske tišine.“ Taćjana ga Borisovna dočekala s običnom svojom prostodušnošću, a g. Benevolenski.... No prije nego što nastavim pripoviedanje, dopustite ljubezni čitatelju, da vas upoznam s tim novim licem.

G. je Benevolenski bio čovjek podebeo, srednjega rasta, na oko mek, kratkih nožica i nešto podbulih ručica; nosio je širok i vanredno čist frak, visoku i široku kravatu, kao snieg bielo rublje, zlatan lančić na svilenu prsluku, prsten s kamenom na kažiprstu i plavu vlasulju; govorio je uvjerljivo i krotko, stupao bez šuma, prijatno se smiešio, prijatno očima gledao oko sebe, prijatno uvlačio podbradak u kravatu; uobće bio prijazan čovjek. I srcem ga Gospod nadielio van-

* Ministarski savjetnik.

redno dobrim: plakao je, zanosio se lako; osim toga gori o je nesebičnom strasti za umjetnost, i zaista nesebičnom već po tomu, jer gosp. Benevolenski nije naime, da istinu rečem, u umjetnosti a ma baš ništa zamislio. Pače je pravo čudo, odkuda je, silom kakih tajanstvenih i nerazumljivih zakona, ušla u njega ta strast? Čini se, da je bio čovjek odlučan, pače od tuceta.... u ostalom ima takih ljudi prilično mnogo u nas u Rusiji.

Ljubav k umjetnosti i k umjetnicima pridaje tim ljudma neprotumačljivu bljutavost; družiti se s njima, s njima razgovarati — mučno je; pravi panjevi, omazani medom. Oni na pr. ne zovu nikada Raphaela — Raphaelom, Corregia — Cerregiom: „božanstveni Sanzio, nedostiživi Allegris", govore oni, i govore sjevernim govorom na „o*." Svaki domaći, samoljubni talenat srednje ruke, nadriumjetnika, veličaju oni kao genija ili pravilnije „henija" kako oni vele. Plavo nebo talijansko, južni limun, mirišljive pare Brente neprestano su im na jeziku. „Ej, Vanja, Vanja**," ili „ej, Saša, Saša***," govore oni jedan drugomu sa čuvstvom, „na jug bi nam trebalo, na jug.... ta mi smo s vama Grci dušom, stari Grci!" U izložbama ih možete promatrati pred gdjekojim odjelima gdjekojih ruskih slikara. (Spomenuti valja, da su ta sva gospoda većinom strašni rodoljubi.) Sad ustupaju dva od prilike koraka i stresu glavom, sad se s nova približavaju slici; očice im se pokriju uljenom vlagom.... „Ti, si moj Bože," reku oni napokon glasom od uzrujanosti razbitim: „gledaj ti tu dušu, kakva je to duša.! kakvo srce, srce! kakom je dušom zadahnuo! ciela duša!.... Pa kako je to zamišljeno! Majstorski zamišljeno!" A kakve su slike u njihovim gostinskim sobama! Kakvi umjetnici dolaze k njima uveče, piju kod njih čaj i slušaju njihove razgovore! Kakve

---

* Sjeverni govor ruskoga govora ne izgovara „o" kao „a". — ** Vanja ime od mila od Ivan, kao naše Ivica. — *** Saša rieč od mila od Aleksandar.

im perspektivne poglede svojih soba podavaju sa četkom na desnom nacrtu, s gomilom smèća na ulaštenom podu, sa žutim samovarom na stolu do prozora i sa samim domaćinom u spavaćoj odjeći i s kapicom, sa žarkim sjajem svjetla na licu! Kakvi ih dugokosi pitomci muza s grozničavopreziratelinim smieškom pohode! Kakve se bliedozelene gospodjice dreče u njih za glasovirom! Jer je u nas u Rusiji već tako navada: kad se jednoj umjetnosti čovjek predati ne možeš — svima predaj se. I zato nije nimalo čudo, što ta gospoda „prijatelji" izkazuju takodjer silnu zaštitu ruskoj knjizi, osobito dramatičkoj.... „Džakobi Sannazari*" pisani su za njih: tisuću puta prikazana borba nepriznana talenta s ljudma, s cielim svietom potresa ih do dna duše....

A drugi dan po dolazku g. Benevolenskoga zapovjedi Taćjana Borisovna za čajem sinovcu, da pokaže gostu svoje risarije. — „A on riše u vas?" — izreče g. Benevolenski ne bez začudjenja i s učešćem se obrati k Andrjuši. — „Pa te kako riše," — reče Taćjana Borisovna. — „Takav je prijatelj tome! i, gle, sam, bez učitelja." — „Ah, pokažite," — prihvati g. Benevolenski. Andrjuša iznese pred gosta teku, pocrveni i nasmjehne se. Gospodin je Benevolenski začne listati s licem poznavača. — „Dobro, vrlo dobro." I on pogladi Andrjušu po glavici. Andrjuša brzo ga poljubi u ruku. — „Gledaj ti, kakav talenat! — Čestitam vam, Taćjano Borisovna, čestitam." — „Ali ovdje, Petre Mihajloviću, ne mogu naći učitelja. Iz grada je — skup; u susjeda, u Artamonovih ima slikar i, kažu, izvrstan, ali mu gospodarica ne da, da strane ljude poučava. Kaže, da sebi ukus kvari." — „Hm," — izlane se g. Benevolenski, zamisli se i pogleda izpod čela na Andrjušu. — „Nu o tom ćemo se porazgovoriti," — doda on na jednom i protre sebi ruke. Toga

* Sannazaro Jacopo, znamenit talijanski i lat. pjesnik, rodio se 1458. u Napulju, umro 1530.

istoga dana zamoli on u Taćjane Borisovne dopuštenje, da se s njom porazgovori nasamo. Oni se zaključaju. Za po sata zovu Andrjušu. Andrjuša udje. Gospodin je Benevolenski stajao kod prozora sa slabom crveni u licu i sjajućim očima. Taćjana Borisovna sjedeći u kutu utirala suze. — „Nu, Andrjušo,“ — progovori napokon: — „zahvali Petru Mihajliću, on će te uzeti sebi na brigu, odvest će te u Petrograd.“ Andrjuša gotovo protrne na mjestu. — „Recite mi iskreno,“ — začne g. Benevolenski glasom punim dostojanstva i blagosti: — „želite li vi postati umjetnik, mladi čovječe, osjećate li vi sveto zvanje za umjetnost?“ — „Ja želim postati umjetnik, Petre Mihajliću,“ — dršćući potvrdi Andrjuša. — „U takom slučaju osobito mi je drago. Bit će vam zaista težko,“ — nastavi g. Benevolenski, — „razstati se s vašom poštovanom tetkom; vi treba da osjećate za nju osobito živu zahvalnost.“ — „Ja obožavam tetku svoju,“ — prekine ga Andrjuša i zažmiri očima. — „Da, da, to je sasvim razumljivo i na čast vam je; no zato vi sebi pomislite, kakvu će s vremenom imati radost.... vaši uspjesi“.... — „Zagrli me, Andrjuša“ — promrmlja dobra vlastelinka. Andrjuša baci joj se oko vrata. — „Nu, a sada zahvali svojemu dobročinitelju“.... Andrjuša obuhvati tielo g. Benevolenskoga, digne se na prste i već je gotovo dosegao ruku njegovu, koju je dobročinitelj, istina, uztezao, ali se nije žurio odviše, da je uztegne.... Diete treba obradovati, zadovoljiti, a i sebe malo maziti. Dva od prilike dana potom odveze se g. Benevolenski i povede uza se novoga svoga pitomca.

Za odsuća prvih triju godina pisao je Andrjuša dosta često, kadšto je pismima prilagao risarije. I g. je Benevolenski, ako i riedko, dodavao nekoliko rieči sa svoje strane, većinom pohvalnih. Potom su pisma bila rjedja, i rjedja, napokon su sasvim prestala. Cielu je godinu sinovac zaniemio; Taćjana se Borisovna već začela uznemirivati, kad na jedanput dobije pisam ce ovoga sadržaja:

„Ljubazna tetice!“

„Četvrtoga dana nestalo je Petra Mihajlovića, moga zaštitnika. Žestok udarac kapi otme mi ovu posljednju podporu. Istina je, već mi je sada minula dvadeseta godina; u sedam godina učinio sam znatan napredak; ja se veoma uzdam u svoj talenat i mogu s pomoću njegovom živjeti; ja ne ću klonuti duhom, ali mi sasvim tim pošljite, ako možete, s prvom prilikom 250 rubalja u bankama. Ljubim vam ručice i ostajem itd.“

Taćjana Borisovna pošalje sinovcu 250 rubalja. Poslije dva mjeseca zatraži jošte; ona skupi posljednje i pošalje mu jošte. Ne prodje šest nedjelja po drugoj pošiljci, on zaište treći put, tobože za boje za sliku, što je u njega naručila knjeginja Terterešeneva. Taćjana Borisovna mu odbije. U takvu slučaju, napiše on njoj, nakanio sam doći k vama u selo radi oporave zdravlja svoga. I zaista se mjeseca svibnja iste godine vrati Andrjuša u Male Brike.

Taćjana ga Borisovna nije u prvi mah poznala. Po pismu njegovu očekivala ona čovjeka boležljiva, mršava, a vidjela mala, plećata, debela, lica široka i crvena, kudrave obilne kose. Tanki i bljedjani Andrjuša pretvorio se u jaka Andreja Ivanova Bjelovzorova. Nije se samo vanjština njegova izmienila. Sitnu stidljivost, opreznost i čistoću predjašnjih godina zamienila je nemarna drzost, neurednost nesnosna; u hodu navodio se na desno i na lievo, bacao se u naslonjač, izvaljio se na stol, razvaljivao se, zievao sa svim grlom; sa strinom, sa slugama bio drzovit. Ja sam, veli, umjetnik, slobodan čovjek! Znajte, tko sam ja! Dogadjalo se, da čitave dane nije uzimao kista u ruke; a kad ga spopalo tako zvano nadahnuće — stane se lomiti kao mamuran težko, nespretno, bučno; lica mu se razplamtila prostačkom crveni, oči pomutile; pustio se u pripoviedanje o svojem talentu, o svojim uspjesima, o tome, kako se razvija, i ide u napredak....

U istinu se pokazalo, da sposobnosti njegove jedva jedvice dostaju za kukavne portretiće. Bio je podpun nevježa, čitao nije ništa, pa čemu da i čita umjetnik? Priroda, sloboda, poezija, — evo to je njegov život. Znaj ti samo stresti kudrama, pa pjevati kao slavuj, pa pušeći srkati u se duhan! Liepa je ruska smjelost, ali ne pristaje licu mnogima; a nedaroviti Poležajevi* druge ruke nesnosni su. Naš se Andrej Ivanić ugniezdio u tetice; darovni mu hljeb očevidno bio sladak. Gostima je silno dosadjivao. Sjeo bi kadšto za glasovir (u Taćjane Borisovne bio i glasovir) i stane jednim prstom tražiti po njemu „Trojku udalùju**"; grabi akorde, lupa po tipkama; po čitave sate muči slušatelje zavijanjem Varlamovih romansa: „U — jedinjònnaja sosnà***" ili „Njetъ, doktorъ, njetъ, njè prihodì****", a njemu samomu zaplivale oči u masti, a obrazi se svietle kao bubanj .... Onda na jedanput gruhne: „Ujmìtesь, volnenija strasti*****". Taćjana se Borisovna gotovo uplaši.

— Čudnovata stvar, — opazi ona na jedanput, — kakve sad sve pjesme grade; kako su očajne; u moje su vrieme drugčije pjevali; bilo ih i tužnih, a sve se prijatno slušalo.... na primjer:

Prijdi, prijdi ko mnje na lugъ,******
Gdje ždu tebja naprasno;
Prijdi, prijdi ko mnje na lugъ,
Gdje sljozy lьju vsečasno ....
Uvy, prijdjošь ko mnje na lugъ,
No budetъ pozdno, milyj drugъ!

---

* Aleks. Poležajev, znamenit pjesnik, živio je od 1810.—1838. Bio je razkalašna pijanica, pa je pjevao ugrizljive pjesme. Radi jedne take pjesme „Saška" metnuo ga car Nikola u vojnike, te je u vojničkoj bolnici mlad umro. — ** Trojku smionu. — *** Samotan bor. — **** Nemoj, doktore, nemoj dolaziti. — ***** Utolite, valovi strasti. — ****** Dodji, dodji k meni na livadu, gdje te čekam uzalud; dodji, dodji k meni na livadu, gdje suze lijem svaki sat .... Jao, doći ćeš k meni na livadu, al će docno biti, mili prijatelju!

Taćjana se Borisovna lukavo nasmjehne.

— „Ja stra-adam, ja stra-adam,“ zavije u susjednoj sobi sinovac.

— Dosta je, Andrjušo!

— „Duša gine na razsta-anku,“ nastavi neumorni pjevač.

Taćjana Borisovna strese glavom.

— Oh, do biesa s tima umjetnicima! . . . .

Od toga je vremena prošla godina. Bjelovzorov živi sveudilj u tetke i sve se sprema u Petrograd. On je na selu još više udebljao uzduž i poprieko. Tetka ga — tko bi to mogao i pomisliti — u srcu nosi, a okolne se djevojke u nj zaljubljuju . . . .

Mnogo je predjašnjih znanaca prestalo dolaziti k Taćjani Borisovnoj.

XVI.

Smrt.

Imam susjeda mlada gospodara i mlada lovca. Jedno prekrasno srpanjsko jutro odjašem k njemu s priedlogom, da se opravimo zajedno u lov na tretriebe. On pristane. „Samo podjimo“ — reče — „preko moga imanjca k Zuši*; pogledat ću uza to Čapligino; vi poznajete moj hrastik? sieku ga.“ — „Hajdemo.“ On dade sedlati konja, nadjene na se zelen kaputić s bronzovim dugmetima nalik na veparske glave, lovačku torbu izvezenu usukanom vunom, srebrnu plosku, zametne na rame novu novcatu francuzku pušku, te se vrtio pred ogledalom ne bez zadovoljstva i viknuo svoga psa Esperansa, što mu ga darovala bratućeda, stara djevojka izvrstna srca, ali bez kose. Mi krenemo. Moj susjed povede uza se desetnika Arhipa, debela i ponizka mužika, četverougljasta lica i predpotopno razvitih jabučnih kosti, pa nedavno najmljenoga upravitelja iz „ostsejskih“ gubernija, mladića od neko devetnaest godina, mršava, plava, kratkovida, upalih ramena i dugačka vrata, gosp. Gotliba Fon-der-Koka. Moj je susjed sam nedavno preuzeo gospodarstvo na imanju. Dobio ga nasljedstvom od tetke, državne savjetnice Kardon-Katajeve, od neobično debele ženetine, koja je pače ležeći u krevetu neprekidno i žalovito stenjala. Mi se dovezemo u „sitnògoricu.“ — „Ovdje me počekajte, na poljani,“ — progovori Ardalion Mihajlić (moj susjed), obra-

* Rieka u orelskoj guberniji blizu grada Mzenska.

tivši se k svojim suputnicima. Niemac se pokloni, sjaše s konja, izvadi iz džepa knjižicu, čini se roman Johane Schopenhauerove i sjedne pod grmić. Arhip ostane na suncu i ne makne se smjesta čitav sat. Obišli smo sve grmlje, ali niesmo našli ni živa stvora. Ardalion Mihajlić izjavi, da je nakan poći u šumu. Ja sâm slabo sam se nešto pouzdavao toga dana u sreću lovsku, i odmah se za njim odšuljam. Vratimo se na poljanu. Niemac zabilježivši stranicu digne se, metne knjigu u džep i posjedne, ne bez truda, svoju kusastu, izmetnu kobilu, koja je od najmanjega doticaja stala vrištati i ritatise. Arhip se prepane, pritegne odmah obje vodjice, podbije nogama i makne napokon s mjesta omamljeno svoje i skučeno kljuse. Mi odjašemo.

Šuma Ardaliona Mihajlića bila mi od djetinstva poznata. Zajedno s mojim francuzkim guvernerom Mr. Désiré Fleury-om, s vrlo dobrim čovjekom (koji mi je medjutim malo ne za sve viekove pokvario zdravlje sileći me, da uveče pijem liek Lerou-ov), često sam zalazio u Čapligino. Sva ta šuma imala je neko dvie do tri stotine ogromnih hrastova i jasena. Krasna njihova, silna debla crnila se veličanstveno na zlatastoprovidnoj zeleni lješnika i jarebike; podižući se u vis divno se prikazivali u jasnoj modrini i onuda već razapinjali kao šator široke svoje i čvornate grane. Jastrebovi, kobci, sokolovi mišolovi sa zvizdom se vijali pod nepomičnim vršcima, šaroperi djetli krepko su udarali po debeloj kori; zvučan piev kosov najedanput se razliegao u gustom lišću odmah za prelievajućim se krikom žuje. Dolje, u grmlju, žuborile i pjevale grmuše i čižci; zebice su hitro trčale po stazicama; zec bielac krao se duž šumskoga okrajka oprezno „hramljući“; crvenoridja vjeverica obiestno skakala s drveta na drvo i najednom sjela digavši rep više glave. U travi oko visokih mravinjaka cvale, pod slabom sjenom izrezuckana krasna lišća paprati, ljubice i gjurgjice, rasle gljive rujnice, brezovke, mliečnice, hrastove gljive, crvene muhare; po zakosima, medju širokim

grmljem crvenila se jagoda.... A kakva je sjena bila u šumi! Usred podnevne zapare — prava noć: tišina, miris, svježost.... Veselo sam provodio vrieme u Čapliginu, pa zato sam, priznajem, ne bez žalostnoga čuvstva jahao sada u meni odviše poznatu šumu. Škodljiva, bezsnježna zima četrdesete godine nije štedila starih mojih prijatelja — hrastova i jasena; osahli, ogoljeli, gdješto pokriti sušičavom zeleni, dizali se nad mladim gajićem, koji ih je „izmienio ne zamienivši ih.“* Gdjekoji, jošte obrasli dalje lišćem, podizali u vis kao prieteći se i očajavajući bezživotne, oblomljene grane; u drugih opet virile iz lišća, dovoljno jošte gusta, ako i ne obilna, ne tako puna kao prije, debele, suhe, mrtve grane; s gdjekojega već kora spala; drugo se već sasvim povalilo i gnjilo kao trupovi na zemlji. Tko bi mogao bio naslutiti — da se sjene u Čapliginu, nigdje sjene ne će moći naći! Što sam ja mislio gledajući umiruća drveta: jamačno vam stidno i bolno?.... Sjetim se Koljcova:

Gdje-žъ djevalasja**
Rječь vysokaja,
Sila gordaja,
Dobiestь carskaja?
Gdje-žъ teperь tvoja
Močь zelenaja?...

— Kako to, Ardalione Mihajliću, — začnem ja, — zašto nieste ova drveta druge godine posjekli? Ta sad vam ne će dati deseti dio prema predjašnjoj vriednosti.

---

* Godine 1840. nije pored žestoke zime do samoga decembra palo sniega; svi su zimski usjevi pozebli i mnogo je prekrasnih hrastovih šuma uništila ta nemilosrdna zima. Zamieniti ih je težko; proizvodna sila zemlje očevidno slabi; po „branjevini“ (oko koje je litija sa svetim slikama obvedena) na pustim mjestima, rastu, mjesto predjašnjih plemenitih drveta, samoniklo breze i jasike; a inače ne umiju u nas šume gajiti. — ** Kud se dio govor visoki, Sila gizdava, Srce carsko? Gdje je sada tvoja Moć zelena?

On sažme samo ramenima.

— Izvolite popitati teticu; — kupci dolazili, novce donosili, navaljivali.

— Mein Gott! Mein Gott! — pri svakom koraku kliknuo Fon-der-Kock. — Kolike li šalosti! kolike šalošti!

— Kakva Vas šalost snašla? — sa smieškom opazi moj susjed.

— To ist*, kako je šalostno, hotjela** ja kasati.

Osobito mu se sažali gledajući, gdje leže na zemlji hrastovi, — i zaista bi ih gdjekoji mlinar skupo platio. Pored svega toga sačuvao je desetnik Arhip nepomućen svoj mir i nimalo nije žalio; naprotiv preskakivao je pače preko njih ne bez zadovoljstva i bičem udarao po njima.

Mi smo se prǫtiskivali na mjesto sječine, kad se na jednom za šúmom pala drveta začuje krik i žamor, a za nekoliko časova bane pred nas iz guštare mlad mužik, blied i razčupan.

— Što je? kuda bježiš? — upita ga Ardalion Mihajlić.

On odmah stane.

— Ah, gospodaru, Ardalione Mihajliću, nesreća!

— Što se dogodilo?

— Maksima, gospodaru, ubilo drvo.

— Pa kako to? .... Poduzetnika Maksima?

— Poduzetnika, gospodaru. Stanemo mi jasen sjeći, a on stoji, pa gleda .... Stoji, stoji i podje za vodom k bunaru: prohtjelo mu se, znaš, piti. Kad na jednom jasen prasne, pa upravo na njega. Mi mu vičemo: bježi, bjež', bjež' .... Bilo mu na stranu zamaći, a on uzme na pravac pa bjež' .... valjda se prepao. Taj ga jasen gornjim granjem zahvatio, pa ga pokrio. A zašto se tako naglo oborio, — Bog bi ga znao .... Valjda mu srž bila gnjila.

— Nu, i ubilo Maksima?

---

* Niemac ne znajući dobro ruski mjesto „to jest.“ — ** Poznato je, da Niemac naučivši hrvatski, rado mieša rod rieči.

— Ubilo, gospodaru.

— Do smrti?

— Nije, gospodaru, jošt' je živ, — ali što, prebilo mu noge i ruke. Ja sam evo potekao po Seliverstića, po liečnika.

Ardalion Mihajlić naloži desetniku, da se požuri u selo po Seliverstića, a sam odjaše u oštru kasu napried na sječinu .... Ja za njim.

Nadjemo siromašnoga Maksima na zemlji. Do deset ljudi mužika stajalo oko njega. Sidjemo s kónjâ. On nije gotovo ni stenjao, kadšto razklopi i otvori oči, gledao oko sebe kao diveći se i grizkao pomodrila usta .... Podbradak mu se tresao, kosa se priliepila za čelo, prsi se dizale nejednako: umirao je. Laka sjena mlade lipe lagano puzala po licu njegovu.

Mi se sagnemo k njemu On prepozna Ardaliona Mihajliću.

— Gospodaru — progovori jedva razumljivo: popa .... zapovjedite .... poslati .... Gospod .... me kaznio .... noge, ruke, sve je prebito .... danas .... je nedjelja .... a ja .... a ja .... gle .... niesam djece razpustio. On zašuti. Disanje mu se stezalo.

— A novce moje .... ženi .... ženi dajte .... po odbitku .... eno Onisim zna .... komu ja .... što dugujem.

— Poslali smo po liečnika, Maksime, — progovori moj susjed: — može biti ne ćeš jošte umrieti.

On otvori gotovo oči i podigne silom obrve i vjedje.

— Ne, umriet ću. Evo .... evo pristupa, evo je, evo .... oprostite mi, djeco, ako sam vas u čemu ....

— Bog će ti prostiti, Maksime Andreiću, — muklo progovore mužici u jedan glas i skinu kape; — ti nam oprosti.

Na jednom strese očajano glavom, težko nadme grudi i opet ih spusti

— Ali sasvim tim ne može on tude umrieti, — poviče Ardalion Mihajlić: — djeco, dederte iz kola napolje rogožinu, odnesimo ga u bolnicu.

Dva čovjeka polete kolima.

— Ja sam u Jefima .... Sičovskoga .... — promuca umirući — konja juče kupio .... kaparu dao .... daklem je konj moj .... ženi ga .... i njezin je ....

Stanu ga metati u rogožinu .... on sav zatrepeće, kao nastrieljena ptica te se protegne ....

— Umro je, — promrmljaju mužici.

Mi sjednemo šuteći na konje i odjašemo.

Smrt siromašnoga Maksima prinudi me te se zamislim. Čudno umire ruski mužik! Stanje njegovo pred smrt niti se može nazvati ravnodušje, ni tupost; on umire kao da svršuje obred: hladno i prosto.

Nekoliko godina tome nazad ogorio u drugoga moga susjeda na selu mužik u sušionici. (Bio bi ostao u sušionici, ali ga gradjanin došljak poluživa izvukao: uronivši se u kadu s vodom zaleti se i razvali vrata pod gorućom sušom.) Ja udjem k njemu u kolibu. U kolibi tamno, zadušljivo, dimljivo. Pitam, gdje je bolestnik? — „Eno ga ondje, gospodaru, na ložnici," — odgovori mi pjevucajući pokunjena baba. Pristupim — leži mužik, kožuhom se pokrio, diše težko. — „Nu, kako ti je?" Bolestnik se zaljulja na peći*, hoće da se pridigne, a sav je u ranama, na samrti. — „Leži, leži, leži .... Nu, što, kako je?" — „Zaista, slabo," — reče. — „Boli li te?" Šuti. — „Treba li ti štogod?" Šuti. — „Ne bi li ti poslao čaja, što li?" — „Ne treba." — Odem od njega i sjednem na klupu. Sjedim četvrt sata, sjedim pô sata, — grobna tišina u kolibi. U kutu za stolom pod ikonama sakriva se djevojčica od neko pet godina i jede hljeb. Mati joj se kad i kad prieti. U veži hode, lupaju, razgovaraju; bratova žena reže kupus. — „A, Aksinja!" — progovori napokon bolestnik. — „Što bi?" — „Kvasa podaj." Aksinja mu podala kvasa. I opet nasta šutnja.

* Mjesto nad peću, gdje se leži.

Pitam šapćući, jesu li ga pričestili? — „Da pričestili.“ — Daklem je sve u redu; čeka samo na smrt. Niesam mogao podnieti, pa izidjem.

Jednom se ja opet, sjećam se, navratim u bolnicu sela Krasnogorja, znancu svome felčeru Kapitonu, strastnu lovcu.

Ta je bolnica prije bilo krilo gospodarskoga dvorca, osnovala je vlastelinka, to jest, dala pribiti nad vrata modru dasku s nadpisom u bielim slovima: „Krasnogorska bolnica,“ i sama preda Kapitonu krasan album za upisivanje imena bolestnika. Na prvom je listu toga albuma napisao jedan od čankoliza i udvorica dobrotvorne vlastelinke ove stihove:

„Dans ces beaux lieux, où règne l' allègresse,
Ce temple fut ouvert par la Beauté;
De vos seigneurs admirez la tendresse,
Bons habitants de Krasnogorìè!*“

a drugi je gospodin dalje pripisao:

„Et moi aussi j' aime la nature!**“
„Jean Kobyliatnikoff.“

Felčer kupio za svoje novce šest kreveta i stao prekrstivši se liečiti narod božji. Pored njega bila kod bolnice dva čovjeka, rezbar Pavao, koji je naginjao na ludovanje i suhoruka žena Melikitrisa, koja je obavljala službu kuharice. Oboje njih gotovilo ljekarije, sušilo i zaljevalo trave; i krotili su od vrućice bolujuće. Ludi rezbar bio prividno neveseo i tvrd na riečima; noću pjevao pjesmu „o prekrasnoj Veneri“, i pristupao svakomu prolazniku s molbom, da mu dopusti, da se ženi nekakvom djevojkom Malanjom, davno već umrlom. Suhoruka ga baba bila i prinudjala pure pasti. Sjedim ja eto jednom u felčera Kopitona. Začeli mi razgovarati o posljednjem

* U tom liepom kraju, gdje radost vlada, osnovala je ovaj hram Ljepotica; divite se dobri ljudi krasnogorski ljubavi vaše gospoštije. — ** I ja volim prirodu.

našem lovu, kad se najedanput u dvor uvezu kola, u koja je bio upregnut neobično debeo siv konj, kaki su obično samo u mlinara. U kolima sjedio čvrst mužik u novu haljincu, raznobojne brade. — „A, Vasilije Dmitriću,“ — vikne s prozora Kapiton, — „dobro mi došao .... Lybovšinski mlinar“ — šapne mi. Mužik sidje stenjući s kola, udje u felčerovu sobu, očima potraži ikone i prekrsti se. — „Nu, što je, Vasilije Dmitriću, što je novo? .... Vi valja da nieste zdravi; lice vaše nije zdravo.“ — „Da, Kapitone Timofejiću, nešto mi nije dobro.“ — „Sto vam je?“ — „Evo gle što, Kapitone Timofejiću. Nije tome davno, što sam kupio u gradu žvrnjeva; nu kad ih dovezem kući i kako ih stanem s kola stovarivati, morao sam se valjda napreći, što li, u mojoj je utrobi tako jeknulo, kao da se što odkinulo .... pa od toga vremena gle niesam pravo zdrav. Danas mi je pače veoma zlo.“ — „Hm,“ — progovori Kapiton i šmrkne burmuta; „bit će, da je kila. Je li davno, što se to dogodilo?“ — „Da deseti je danak minuo.“ — „Deseti?“ (Felčer povuče u se kroz zube zraka i mahne glavom.) — „Daj, da te ogledam.“ — „Nu, Vasilije Dmitriću,“ — progovori napokon: „od srca mi te žao, ali ta tvoja stvar nije dobra; ti niesi bolestan od šale; ostanite ovdje u mene; ja ću sa svoje strane svu brigu upotrebiti, a u ostalom ne jamčim se ni za što.“ — „Zar je tako zlo?“ promrmlja začudjeni mlinar. — „Jest, Vasilije Dmitriću, zlo; da ste vi za dva danka ranije došli do mene, — ne bi je bilo, kao da si je odpuhnuo; ali sad je u vas upala, eto to je; ali sad gle belaja, načinit će se vučac.“ — „Ta ne može biti, Kapitone Timofejiću!“ — „Ta velim vam.“ — „Pa kako to?“ (Felčer sažme ramenima.) — „Pa s take trice da ja umrem?“ — „Ja to ne velim .... nego samo ostanite ovdje.“ Mužik mislio, mislio, pogledao na pod, po tom na nas pogledao, počesao se u zatiljku pa rukom za kapu. — „Kud ćete, Vasilije Dmitriću?“ — „Kuda ću? zna se

kuda, — kući, kad je tako zlo. Treba red učiniti, kad je tako.“ — „Ali vi ćete zlo uraditi, Vasilije Dmitriću, oprostite; ja se i onako čudim, kako ste se vi dovezli? Ostanite.“ — „Ne, brate, Kapitone Timofejiću, kad mi je već umrieti, neka se doma umre; a dok ja ovdje umirem, — Bog zna što se u mene kod kuće dogadja.“ — „Još se ne zna, Vasilije Dmitriću, kako će se stvar razviti .... Zaista, pogibeljno, vrlo je pogibeljno, nema sumnje .... za to i treba, da ostanete.“ (Mužik strese glavom.) — „Ne ću, Kapitone Timofejiću, ne ću ostati .... ali liečak mi možda propišite.“ — „Liek sâm ne će pomoći.“ — „Ne ću, velim, ostati.“ — „Nu, kako ti volja .... samo nemoj preko mjere potom prigovarati!“

Felčer iztrgne stranicu iz albumá i propisavši mu liek posavjetuje ga, što mu treba raditi. Mužik uzme papirić, dade Kapitonu pô rublja, izadje iz sobe i sjedne u kola. — „Ostajte zdravo, Kapitone Timofejiću, ne spominjite me u zlu, ali ne zaboravite sirotčadi, ako bi“ .... — „Ej, ostani, Vasilije!“ Mužik tresne samo glavom, vodjicom udari po konju i izveze se iz dvorišta. Ja izidjem na cestu i pogledam za njim. Cesta bila blatna i gredovita; mlinar se vozio oprezno ne žureći se, vješto upravljao konjem i pozdravljao, s kojim se sretao .... Četvrtoga je dana umro.

Uobće čudno umiru ruski ljudi. Mnogi mi pokojnici dolaze sada na pamet. Sjećam se tebe, stari moj prijatelju, nedouče djače Avenire Sorokoumove,* prekrasni, najplemenitiji čovječe! Vidim iznova sušičavo tvoje zelenkasto lice, židku tvoju rusu kosicu, krotki tvoj smiešak, zanosni tvoj pogled, duge tvoje ude; čujem slabi tvoj, ljubazni glas. Živio si u velikoruskoga vlastelina Gura Krupjanikova, učio si djecu njegovu Fofu i Zjozju ruskoj gramatici, geografiji i istoriji, strpljivo si podnosio težku šalu samoga Gura, pro-

* Sorokoumov = Svrakoumov, čovjek svračje pameti, znaličan kao svraka.

stačku ljubezljivost dvorskoga, dosadnu obiest nevaljalih mališa. Izpunjao si ne bez gorka smieška, već i bez mrmljanja ćudljive zahtjeve gospodje, koja se mučila dosadom. Zato je bilo i vrieme, kad si odahnuo, kad si uveče uživao, poslije večere, kad si, svršivši napokon sve dužnosti svoje i zanimanja, sjeo do prozora, zamišljeno pripaljivao lulu, ili željno listao po zgužvanu i ulieplјenu broju mastnoga žurnala, što ga iz grada donio mjerač, isto taki bezkućni nevoljnik kao i ti što si! Kako su ti se onda dopadali stihovi od svake ruke i pripoviedke svakojake, kako lako su ti suze navirale na oči tvoje, s kakvim si se zadovoljstvom smijao, s kakvom iskrenom ljubavlju k ljudma, kakvim je plemenitim saučešćem za sve dobro i prekrasno bila proniknuta tvoja mladenačka čista duša! Da rečemo istinu: ti se niesi odlikovao suvišnim oštroumljem; priroda te nije nadarila ni pameću, ni marljivošću; u sveučilištu pripadao si medju najslabije djake; za predavanja si spavao, na izpitima — šutio svečano; no čije su oči sjale radošću, koga je stezalo u grlu od radosti, od sreće prijateljeve? — Avenira.... Tko je sliepo vjerovao u visoko zvanje prijatelja svojih, tko ih je s ponosom uzvišivao, branio ih žestinom? Tko nije poznavao ni zavisti, ni samoljublja, tko je nekoristoljubivo žrtvovao sebe, tko se rado podčinjao ljudma nevriednim podplata njegovih?.... Sve ti, sve ti, dobri naš Avenire! Sjećam se, sa skrušenim si se srcem razstajao s drugovima odlazeći na „kondiciju“; zle su te slutnje mučile.... I zbilja, na selu ti je zlo bilo; na selu niesi imao koga pobožno slušati, niesi imao komu se diviti, koga ljubiti.... I stepnjaci i obrazovana vlastela obćili su s tobom kao s učiteljem: jedni — prostački, drugi — nemarno. Uza to ih niesi pridobijao za se oblikom; pribojavao se, crvenio se, znojio i mucao si.... Pače ni zdravlje tvoje nije seoski zrak popravio. Topio si se kao svieća, moj sirotane! Istina, soba je tvoja bila prema

vrtu; sremza, jabuke, lipe sipale ti na stol, na tintarnicu, na knjige lake svoje cvietke; o zidu visio golubast svilen jastučić za sat, darovan na razstanku od dobre, čuvstvene Njemice, guvernante, plavokosih pramova i modrih očica. Kad i kad navratio se k tebi star prijatelj iz Moskve, pa te zanosio tudjim ili pače svojim stihovima; no samoća, no nesnosno robstvo učiteljskoga zvanja, nemogućnost da ga se oslobodiš, no jeseni i zime bez kraja i konca, no nepopustna bolest.... Jadni, moj Avenire!

Ja sam posjetio Sorokoumova malo pred smrt njegovu. Već nije gotovo mogao hoditi. Vlastelin Gur Krupjanikov nije ga gonio iz kuće, ali mu je plaću prestao davati i najmio drugoga učitelja Zjozi.... Fofu su dali u kadetski kor. Avenir sjedio pokraj prozora u staru volterskom naslonjaču. Vrieme bilo divno. Jasno jesensko nebo veselo se plavilo nad tamnomrkim redom ogoljelih lipa; gdješto se micalo i trepetalo na njima posljednje jarko zlatno lišće. Zemlja od zime prožeta znojila se i topila na suncu; kose njegove, rumene zrake obasjavale bliedu travu vrhom; u vrtu zvečali jasno i razgovietno glasovi radnika. Na Aveniru bila stara buharska spavaća haljina; zelena vratna marama bacala mrtvačku sjenu na strašno omršalo njegovo lice. On se osobito obradovao, pružio mi ruku, progovorio i zakašljao. Ja mu dam te se umiri, sjednem do njega.... Na koljenima u Avenira ležala svezka pjesama Koljcovljevih, brižljivo prepisanih; smiešeći se udari po njoj rukom. „Evo pjesnika," promuca silom zaustavljajući kašalj i već je gotovo stao deklamovati jedva razumljivim glasom:

„Alj u sokola
Krylja svjazany?
Alj puti jemu
Vsje zakazany?"

* Il' u sokola krila svezana, il' su mu svi puti zabranjeni?

Ja ga zaustavim: liečnik mu zabranio razgovarati. Znao sam, čim ću mu ugoditi. Sorokoumov nije nikada, štono se kaže, „p r a t i o“ nauku, ali je bio ljubopitan, da sazna, do čega su, veli, došli sada veliki umovi. Bivalo te je druga zgrabio gdjegod u kutu, pa ga stao izpitivati. Slušao, divio se, vjerovao je do slovca, a potom za njim isto tako ponavljao. Osobito ga njemačka filozofija silno zanimala. Ja mu stanem govoriti o Hegelu (dogadjaje davno minulih dana, kako vidite). Avenir je kimao glavom potvrdjujući, podizao obrve, smiešio se, šaptao: „razumijem, razumijem!.... a! liepo, liepo!“.... Djetinja radoznalost umirućega, bezkućnoga i ostavljenoga nevoljnika. priznajem, do suza me ganula. Dodati mi valja, da se Avenir protivno svim sušičavima nikoliko nije varao na račun bolesti svoje.... a što? — nije stenjao, nije se žalostio, pače nijedanput nije nagoviestio svoje stanje....

Skupivši sile progovori o Moskvi, o drugovima, o Puškinu, o kazalištu, o ruskoj knjizi; spomene gostbice naše, žestoke prepirke našega „kola“*, i izgovori sa sažaljenjem imena dvojice trojice umrlih prijatelja....

— Sjećaš li se Daše? — nastavi napokon: — gle ti zlatne duše! to ti je bilo srce! pa kako me ljubila!.... Kako joj je sada! — Bit će usahla, uvela, sirotica?

Niesam smio razočarati bolestnika, — pa i u istinu zašto da zna, da je Daša njegova sada upoprieko deblja, da živi s trgovcima — s braćom Kondačkovima, da se maže i liči bielo i crveno, pišti i svadja se.

Sasvim tim, pomislim ja, gledajući na iznemoglo lice njegovo, ne bi li se mogao izvući odavle? Može biti se može jošte izliečiti.... No Avenir ne dade, da predlog svoj dokončam.

— Ne, brate, hvala ti, — progovori on: — ta sve jedno, umro gdje umro. Ta ja zime doživjeti ne ću....

* Književno kolo.

Zašto da uzalud napastujem ljude? Ovoj sam kući navikao. Istina, ovdješnja su gospoda....

— Zla, što li? — prihvatim ja.

— Ne bih rekao zla; nekako drvena. A inače, se ja ne mogu na njih potužiti. Ima susjeda: u vlastelina Kasatkina ima kći, obrazovana, ljubka, plemenita djevojka.... ne ohola....

Sorokoumov opet zakašlje.

— Sve to nebi bilo ništa, — nastavi on, odahnuvši — samo da mi dadu izpušiti lulicu.... Ali tako još ne ću umrieti, izpušit ću lulicu! — doda lukavo namignuvši okom. — Hvala Bogu, dosta sam živio; — s dobrim sam se ljudma upoznao....

— Kad bi ti rodjacima pisao, — prekinem ga ja.

— Što da pišem? Pomoći — mi oni ne mogu; umrem li — saznat će. A čemu da o tome razgovaramo.... Pripoviedaj mi radije, što si za granicom vidio?

Začnem ja pripoviedati. On se gotovo upio u me. K večeru se odvezem, a za deset od prilike dana dobijem ovo pismo od g. Krupjanikova:

„Ovim mi je čast, da Vas obaviestim, milostivi moj gospodaru, da je prijatelj Vaš, u kući mojoj živući djak, Avenir Sorokoumov, četvrtoga dana u dva sata po podne umro i danas na račun moj u župnoj crkvi sahranjen. Zamolio me, da Vam pošaljem priložene ovdje knjige i svezke. Novaca se u njega našlo 22 i ½ rublja, što će se zajedno s drugim njegovim stvarma dostaviti po pravu rodjacima. Vaš je prijatelj umro pri podpunoj sviesti i može se reći tako ravnodušno ne pokazajući nikakvih znakova žalosti, pače ni onda, kad se ciela moja porodica s njim praštala. Žena moja, Kleopatra Aleksandrovna, Vas pozdravlja. Smrt prijatelja Vašega nije mogla ne djelovati na živce njezine; što se pak mene tiče, ja sam, hvala Bogu, zdrav i imam čast ostat

Vaš najpokorniji sluga G. Krupjanikov.“

Mnogo mi jošte drugih primjera dolazi na pamet, — ali tko bi sve izpripoviedio. Stegnut ću se na jedno.

Starica vlastelinka umirala u nazočnosti mojoj. Svećenik joj stao čitati samrtnu molitvu, kad najedanput spazi, da bolestnica u istinu umire i poda joj žurno krst. Vlastelinka se s nezadovoljstvom odvrati. „Kuda se žuriš, otče," — progovori ona tromim jezikom: „dospjet ćeš" .... Ona se dotakne krsta, turi ruku pod jastuk i izdahne posljednji uzdah. Pod jastukom bio rubalj; ona šćaše da plati svećeniku za svoju vlastitu samrtnu molitvu ....

— Da, čudno umiru ruski ljudi!

XVII

Pjevači.

Neveliko seoce Kolotovka, što je nekoć pripadala vlastelinci prozvanoj poradi opake i oštre ćudi u okolini „Češagijom“ (pravo joj ime ostalo nepoznato), a sada imanjce nekakvoga petrogradskoga Niemca, leži na obronku gola huma, ozgo do dolje razciepljena strašnom jarugom, koja se razsjela kao bezdana, vijuga se, razrovana i izlokana, posred same ceste, te razdvaja gore od rieke, — preko rieke može se barem sagraditi most, — oba diela siromašnoga seoca. Nekoliko mršavih bielih vrba bojazljivo se spušta po pjeskovitim njezinim bokovima; na dnu samom, suhom i žutom kao mjed, leže ogromne ploče glinastoga kamena. Neveseo pogled valja priznati, — a ipak je svim okolnim stanovnicima dobro poznat put u Kolotovku: onamo se oni rado svraćaju i često.

Na samom vršku jaruge, nekoliko koraka od one tačke, gdje se ona začinje uzkom pukotinom, stoji velika četverokutna kolibica, stoji samotna, odieljena od ostalih. Pokrivena je slamom, s dimnjakom; jedan prozor kao oštro oko okrenut je k jaruzi, te se u zimne večeri iznutra razsvietljen daleko vidi u mutnoj zimskoj magli, pa gdjekojemu mužiku prolazniku svjetlòmrca kao prehodnica zviezda. Nad vratima kolibice pribita je modra daščica: ta je kolibica — krčma, prozvana „Skrovište.“ U toj se krčmi ne prodaje rakija, sva je prilika izpod odredjene ciene, ali se polazi znatno marljivije nego li svi okolni zavodi iste vrste. Povod je tome krčmar Nikolaj Ivanić.

Nikolaj Ivanić — negda tanak, kudrav i rumen momak, a sad neobično debeo, već osiedjela ljudina jedra lica, lukavo-dobroćudnih očica, i mastna čela, prevučena borama kao nitima, — živi već više od dvadeset godina u Kolotovci. Nikolaj je Ivanić čovjek okretan i oštouman, kao veći dio krčmara. U njega nema ni osobite ljubaznosti, ni govorljivosti, on ima dar, da privlači k sebi i zadržava goste, kojima je nekako ugodno sjediti pred njegovim pregradkom, pod mirnim i prijatnim, ako i oštrim okom flegmatičnoga domaćina. U njega ima mnogo zdrave pameti; njemu su dobro poznate i vlastelinske prilike, i seljačke i gradjanske; u težkim slučajevima mogao bi podati neglup savjet, no kao oprezan čovjek i egoista voli se držati po strani, pa samo dalekim, kao bez svake namjere izrečenim migovima navoditi goste svoje — i to ljubljene svoje goste — na put istine. On zna potanko sve, što je znatno i zanimljivo za ruskoga čovjeka: glede konja i stoke, u šumi, u opekama, u posudju, u suknenoj i kožnoj robi, u pjesmi i u plesu. Kad u njega gostiju nema, sjedi obično kao vreća na zemlji pred vratima svoje kolibe podavivši poda se tanke svoje nožice te se premeće prijaznim riečima sa svakim prolaznikom.

Mnogo je vidio u svome vieku, preživio ne jedan desetak malih plemića, koji se svraćali k njemu na „očišćenu“ rakiju, zna sve, što se zbiva na sto vrsta naokolo, a nikad ništa ne izblebeće, pače ni licem ne pokazuje, da mu je i to poznato, čega ne naslućuje najpronicaviji redarstvenik. Samo zašuti, pa se podsmieva, i čašice pomiče. Susjedi ga poštuju; štatski general Ščerepetenko, prvi po činu vlastelin u okružju, svaki ga put ponizujući se pozdravlja, kad se proveze mimo njegovu kućicu. Nikolaj Ivanić čovjek je od upliva; on je prinudio poznata konjokradicu, da vrati konja, što ga je odveo sa dvorišta u jednoga njegova znanca; on je orazumio mužike susjednoga sela, koji niesu htjeli primiti novoga upravitelja itd.

U ostalom ne valja misliti, da on to radi iz ljubavi k pravednosti, iz usrdja k bližnjemu — nipošto! on se naprosto stara, da unapried zaprieči sve, što može kakogod narušiti mir njegov. Nikolaj je Ivanić oženjen, i djece u njega ima. Žena njegova, okretna, šiljata nosa, i bistrooka gradjanka, nešto je u posljednje vrieme takodjer otežala tielom kao i muž njezin. On se u svemu u nju pouzdava, i novci su pod njezinim ključem. Pijanice vikači nje se boje; ona ih ne voli; koristi od njih malo, a buke mnogo; mučaljivi, neveseli prije su joj po ćudi. Djeca Nikolaja Ivanića jošte su malena; prva su sva poumirala, no preostala vrgla se u roditelje: veselje je gledati u umna lišca te zdrave djece.

Bio nesnosno vruć srpanjski dan, kad se ja polagano mećući nogu pred nogu zajedno sa psom svojim penjah uz kolotovsku jarugu na pravac krčmice „Skrovište“. Sunce se razžarilo na nebu kao da se pomamilo; žeglo i peklo neprestano; zrak bio sav zasićen zagušljivom prašinom. Sjajem pokrite vrane i gavrani razzinuvši kljunove tužno su gledali na prolaznike kao moleći ih samilosti; samo se vrabci niesu žalostili, te su naježivši perca jošte žešće čirikali nego prije i čupali se po plotovima, složno se dizali s prašne ceste, kao sivi težki oblaci nadveli se nad zelenim konopljanicima. Žedja me mučila. Vode nije bilo blizu. U Kolotovci, kao i u mnogo drugih stepnih mjesta piju mužici nemajući izvora i studenaca nekaku židku kaljužu iz ribnjaka .... Ali tko će gnusno to piće nazvati vodom? Htjedoh zamoliti čašu piva ili kvasa u Nikolaja Ivanića.

Da budemo iskreni, Kolotovka ni u koje doba godine ne pokazuje prijatno lice; no osobito žalostno čuvstvo radja u tebi, kad srpanjsko sjajno sunce svojim nemilosrdnim zrakama potapa i crnomrke, polurazvaljene krovove kuća i tu duboku jarugu, spureni zaprašeni pašnjak, po kome se sjetno

skiću mršavi, dugonogi pilići i siv jasikov sjek* s rupama mjesto prozora, ostatak predjašnjega gospodskoga dvora, zarastao naokolo koprivom, stepskom travom i pelinom, i ribnjak pokriven guščjim pahuljicama, crn, gotovo usijan, s rubom od napola osušena blata, i s nakrivo nabijenim nasipom, pokraj koga se ovce, na sitno utapkanoj pepeljastoj zemlji, jedva dišući i kihajući od pripeke, žalostno sabijaju jedna do druge te s pokunjenom strpljivošću spuštaju glave, što se niže može kao izčekujući, kad će napokon proći ta nesnosna vrućina. Sustalim koracima približavao sam se ja k stanu Nikolaja Ivanića budeći, kako već biva, u djece čudjenje, što se izvrglo u ukočeno bezsmisleno blejanje, a u pasa u zlovolju, izražavajući se lajanjem tako promuklim i zlobnim, da se činilo, da im se sva utroba odkinula, pa su i sami potom kašljali te se zadihali, — kad se na jedanput pokaže na pragu krčmice ljudina visoka rasta, bez kape, u frizovoj** kabanici, nizko podpasanoj modrim pojasom. Po obličju činio se dvorski; gusta, sieda kosa u neredu stršila nad mršavim i narozanim njegovim licem. Nekoga je zvao mašući hitno rukama, koje se očevidno mnogo dalje razmahivale, nego sam što je želio. Moglo se opaziti, da mu je već uspjelo izpiti čašicu.

— Idi, ta idi! — promuca podižući s trudom obrve: — idi, Morgaču,*** idi! kakav si ti čovjek, braco, pužeš, upravo reći. To nije, braco, liepo. Ovdje te čekaju, a ti evo pužeš.... Idi.

— Nu, idem, idem, — jekne krešteći se glas, a iza kolibe na desno pokaže se čovjek ponizak, debeo i hrom. Na njemu bila dosta čista, suknena čujka,**** nadjevena na jedan rukav; visoka, šiljasta kapa, baš na obrve namaknuta, podavala okruglu njegovu, podbulu licu izraz lukav i podsmješljiv.

---

* Kuća od sjeka, t. j. od dugačkih i debelih brvana, koja su na krajevima usječena jedno u drugo. — ** Vrst vunene tkanine. — *** Znači: Žmiro, onaj koji žmiri. — **** Dug, širok kaput.

Majušne njegove, žute očice neprestano su igrale, s tankih usana nije dolazio suzdržan prisiljen smiešak, a nos oštar i dug bezobrazno se dizao napried kao krmilo. — Idem, moj dragoviću, nastavi on hramljući na pravac krčme: zašto me zoveš? .... Tko me čeka?

— Zašto te zovem? reče s priekorom čovjek u frizovoj kabanici. Čudna li mi čovjeka, brate Morgaču! U krčmu te zovu, a ti jošte pitaš: zašto? A čekaju te sve sami dobri ljudi: Turčin-Jaška, pa Divlji-Gospodar i Neimar sa Žizdre. Taj se Jaška s Neimarom okladio: osmak piva odredili — tko koga nadvlada, nadpjeva, to jest .... razumiješ li?

— Jaška će pjevati? živahno progovori čovjek, prozvani Morgačem. — A ti ne lažeš, Obalduju?

— Ne lažem, — dostojanstveno odgovori Obalduj: — a ti kevćeš. Daklem će pjevati, kad se okladio, božji ti vole, lopove nekaki, Morgaču.

— Nu, hajdemo, beno, — odgovori Morgač.

— Nude me barem poljubi, dušo moja, — promuca Obalduj razširivši ruke širom.

— Gledaj ti raznježenoga Ezopa, prezirno odgovori Morgač gurajući ga laktom od sebe i oba udju sagnuvši se kroz nizka vrata.

Razgovor ovaj, što sam ga slušao, silno uzbudi ljubopitnost moju. Ne jedanput dopro je glas do ušiju mojih o Jašci Turčinu, kao o najboljem pjevaču u okolini, pa mi se na jednom nadala zgoda, da ga čujem u natjecanju s drugim majstorom. Udvostručivši korake udjem u krčmu.

Mnogi od mojih čitatelja niesu jamačno imali prilike zagledati u seoske krčme; ali kuda sve ne zalazi moj bratac, lovac! Uredba je njihova vanredno prosta. Obično imadu tamnu vežu i bielu sobu, razdvojenu predgradkom, za koji nema nijedan od gostiju pravo zalaziti. U tome je pregradku, nad širokim hrastovim stolom probijen velik, podugovat

otvor. Na tom stolu ili stalku prodaje se rakija. Zapečaćene boce različne veličine stoje redom na policama otvoru upravo naproti. U prednjem dielu sobe, odredjenu gostima, nalaze se klupe, dvie, tri prazne bačvice, kutnji stol. Seoske su krčme ponajviše dosta tamne a gotovo nikad ne ćeš vidjeti na grednim stienama njihovim žarko izpisanih slika od lika, bez kojih ima riedko koja koliba.

Kad sam ja ušao u krčmicu „Skrovište“, već se bilo u njoj skupilo dosta mnogobrojno družtvo.

Za pregradkom je kao obično stajao gotovo u svu širinu otvora Nikolaj Ivanić, u pisanoj pamučnoj košulji, te je s lienim smieškom na naduvenim obrazima ulievao punom svojom i bielom rukom dvie čaše rakije unišlim prijateljima, Morgaču i Obalduju; a za njime u kutu, do prozora, vidjela se oštrooka njegova žena. Nasred sobe stajao Jaška Turčin, mršav i vitak čovjek od neko dvadeset i tri godine, odjeven u nankingski kaftan modra cvieta, dugih skutova. Bio nalik na odvažna tvorničkoga momka, a činilo se, da se ne može pohvaliti osobitim zdravljem. Upali njegovi obrazi, velike, nemirne sive oči, izpravan nos s tankim, gibkim nosnicama, bielo strmenito čelo s uzvrnutim svietlo-plavim viticama, krupne ali krasne izrazite usne — sve lice njegove odavalo čovjeka razdražljiva i strastna. Bio u velikoj uzrujanosti: žmirkao očima, nejednako disao, ruke mu drhtale kao u groznici, — pa i jest bio u groznici, ta nemirna, nenadna groznica, koja je tako dobro poznata svim ljudma, koji govore ili pjevaju pred družtvom. Do njega stajala ljudina od neko četrdeset godina, širokih pleća, širokih jabučnih kosti, nizka čela, uzkih tatarskih očiju, kratka i plosna nosa, četverouglasta podbradka, crne, sjajne kose, kao četine oštre. Izraz mrka njegova lica s olovnim odrazom, osobito bliedih njegovih usana, mogao bi se gotovo nazvati divlji, da nije tako mirno zamišljen. On se gotovo nije micao, te je samo lieno pogle-

davao naokolo kao vol izpod jarma. Odjeven je bio u iznošen kaput s mjedenim, gladkim dugmetima; star, crn, svilen rubac zamatao ogromnu šiju njegovu. Zvali ga Divljim-Gospodarom. Njemu baš naprotiv, na klupi pod ikonama, sjedio protivnik Jaškin — neimar iz Žizdre: bila to nevisoka rasta, čvrsta ljudina od neko trideset godina, boginjav i kudrav, tupa izvrnuta nosa, živih, mrkih očica i židke bradice. Živo je pogledavao naokolo, metnuvši ruke poda se brbljao bezbrižno i kuckao nogama obuvenim u kicoške čizme obtočene vrvcom. Na njemu bio nov, fin haljinac od siva sukna s baršunastim ovratnikom, od koga se živo lučio kraj crvene košulje čvrsto svezane oko grla. U kutu naproti, na desno od vrata, sjedio za stolom nekaki mužičak u uzku, iznošenu košuljcu, s ogromnom rupom na ledjima. Sunčano svjetlo strujalo židkom žućkastom strujom kroz zaprašena okna dviju nevelikih prozorčića, te se činilo, da ne može savladati obične tame sobe: sve su stvari bile osvietljene slabo, kao pjegama. Zato je u njoj bilo hladovno i čuvstvo zagušljivosti i zapare svali mi se kao breme s ledja, kako sam stupio preko praga.

Moj dolazak — ja sam to opazio — smuti s početka nešto goste Nikolaja Ivanića; no kad oni vide, da me pozdravio kao poznata čovjeka, umire se, pa i niesu više obraćali na me pozornosti svoje. Ja zatražim piva i sjednem u kutić do mužička u poderanu košuljcu.

— No, što je? — vikne najednom Obalduj, izpivši na dušak čašu rakije i prateći klicanje svoje onim čudnovatim razmahivanjem ruku, bez kojega on očevidno nijedne rieči izgovarao nije. — Što jošte čekamo? Začnimo daklem, začnimo.

— A? Jaša? . . . .

— Začnimo, začnimo, — odgovarajući prihvati Nikolaj Ivanić.

— Začnimo, slobodno, — hladnokrvno i sa samouvjerenim smieškom progovori neimar: — ja sam gotov.

— I ja sam gotov, — progovori s uzrujanošću Jakov.

— Nu, začnite, djeco; začnite, — zakreštao Morgač.

No ne gledajući na jednodušno izjavljenu želju, nitko nije začinjao; neimar se pače nije ni pridigao s klupe, — svi kao da su nešto čekali.

— Začni! — mrko i oštro progovori Divlji Gospodar.

Jakov se strese. Neimar ustane, odpaše pojas i nakašlje se.

— A tko da začne? — upita on s nešto promenjenim glasom Divljega-Gospodara, koji je sveudilj stajao nepomično usred sobe, razkoračivši široko debele noge i turivši gotovo do lakata jake ruke hlačama u džepove.

— Ti, ti, neimaru, — promuca Obalduj; ti brate.

Divlji ga Gospodar pogleda izpok oka. Obalduj slabo pisne, smete se, pogleda nekuda u tavanice, sažme ramenima pa umukne.

— Da ždriebamo, — izreče odrešito Divlji Gospodar: — a osmak na stol.

Nikolaj Ivanić prihvatio osmak i postavio ga na stol.

Divlji Gospodar pogledao na Jakova i progovori: „nu!“

Jakov se zarije u džepove svoje, izvadi groš i zubom ga zabilježi. Neimar izvadi izpod kaftanova skuta novu kožnu kesu, ne žureći se razveže uzicu i izsuvši silu sitniša na ruku izabere nov novcat groš. Obalduj podmetne otrcanu svoju kapu s prelomljenim i odkinutim štitom; Jakov baci u nju svoj groš, neimar — svoj.

— Tebi je vući, — progovori Divlji Gospodar obrativši se k Morgaču.

Morgač se zadovoljno nasmije, uzme kapu u obje ruke i stane njom mahati.

Za čas zavlada mrtva tišina: groši nešto zvečali udarajući jedan o drugi. Ja pogledam pazljivo naokolo: na svim se licima vidjelo napeto očekivanje; sam je Divlji Gospodar žmirkao; susjed moj, mužičak u poderanom košuljcu i taj

pače radoznao izpružio šiju. Morgač spusti ruku u kapu i izvadi neimarov groš: svi uzdahnu. Jakov se zacrveni, a neimar prodje rukom preko kose.

— Ta niesam li ti rekao, tebi da je začeti, — vikne Obalduj: — ta rekao sam ja.

— Nu, nu, ne „klikći“*! — s priezirom opazi Divlji Gospodar. — Začni, — nastavi on namigavši glavom na neimara.

— A kakvu pjesmu da pjevam? — upita neimar uzrujavajući se.

— Kakvu hoćeš, — odgovori Morgač. — Koja ti na um padne, tu i pjevaj.

— Da, kakvu hoćeš, — doda Nikolaj Ivanić, prekršćajući mirno ruke na grudima. — U tome ti zapoviedi nema. Pjevaj, koju hoćeš; samo liepo da si pjevao; a mi ćemo potom po savjesti odlučiti.

— Dakako, po savjesti, razumije se, — prihvati Obalduj i lazne kraj prazne čaše.

— Dajte, braćo, da se malo izkašljem, — progovori neimar prebirući prstima oko ovratnika kaftanova.

— Nude, nude, ne zateži se — začni! — odluči Divlji Gospodar i skunji se.

Neimar nije dugo razmišljao, strese glavom i stupi napried. Jakov se zapilji očima u njega . . . .

No prije nego što pristupim k opisu samoga natjecanja, držim, da ne će biti suvišno, da kažem nekoliko rieči o svakom licu, koje djeluje u pripoviesti mojoj. Život nekolicine od njih već mi je bio poznat, kad sam se sreo s njima u krčmi „Skrovišta“; o drugima pokupio sam poslije viesti.

Počnimo s Obaldujem. Pravo je ime bilo tomu čovjeku Jevgraf Ivanov; no nitko ga u svoj okolini nije drugčije zvao nego Obaldujem, pa i on sam se nazivao tim nadimkom: tako

* Jastrebovi klikću, kad se od čega uplaše.

mu je liepo pristajao. Pa i zaista je, da ne može bolje, pristajalo neznatnomu njegovu i vjekovito nemirnom licu. Bilo to pijano, neoženjeno dvorsko čeljade, koga se vlastita gospoda već davno odrekla i koji je nemajući nikake službe, ne dobivajući ni groša plaće ipak nalazio sredstva, da na tudji račun svaki dan veselo živi. Imao je silu znanaca, koji su ga pojili rakijom i čajem ne znajući ni sami zašto, jer ne samo što nije bio u družtvu zabavan, nego je pače naprotiv dosadjivao svima svojom bezsmislenom brbljavošću, nesnosnom nametljivošću, grozničavim trzanjem. Nije znao ni pjevati, ni plesati; u svom vieku nije izrekao ne samo umne, pače ni pametne rieči: sveudilj je „blebetao“ i lagao ma bilo što mu drago — pravi Obalduj*! A medjutim nije bilo nijedne pijanke na četrdeset vrsta naokolo bez toga, da se nije njegova protegljasta figura obraćala ondje medju gostima. — Tako su mu već privikli i podnosili njegovu nazočnost kao neizbježivo zlo. Istina, oni su s njim prezirno postupali, no ukrotiti neliepe njegove pohote umio je jedini Divlji Gospodar.

Morgač nije bio nikoliko nalik na Obalduja. I njemu je pristajao nadimak Morgača, ako i nije više od drugih ljudi žmirkao očima; poznata je stvar; ruski je narod majstor u nadimcima. Pored svega moga staranja, da izpitam potanje prošlost toga čovjeka, ostalo je u životu njegovu za me — a jamačno za mnoge druge — tamnih pjega, mjesta, kako kažu književnici, pokritih gustim mrakom neizvjestnosti. Saznao sam samo, da je negda bio kočijaš u stare bezdjetne vlastelinke, da je pobjegao sa povjerenom njemu trojkom konja, da ga je nestalo cielu godinu, te se uvjerivši se valjda glavom o neugodnostima i nevoljama skitničkoga života, vratio sam, no već hrom bacio se pred noge gospodje svoje, te joj za nekoliko godina, zamazavši uzornim vladanjem prestupak svoj, pomalo ušao u volju, zaslužio napokon podpuno njezino

* Trčilaža.

povjerenje, postao starješina, a po vlastelinkinoj smrti, ne zna se kako, dokazao je, da je pušten na slobodu, upisao se medju gradjane, začeo je zakupljivati od susjeda bostane*, obogatio se i živi sada pjevajući. Taj je čovjek izkusan, valja mu pamet, ni zao ni dobar, a više razsudljiv; to je previjanac, koji poznaje ljude te razumije koristovati se njima. Oprezan je i u isti mah poduzetan kao lisica; brbljav kao stara babetina i nikad se ne zariče, a svakoga drugoga nagoni, da se očituje. U ostalom on se ne gradi bena, kako to rade drugi lukavci toga roda, pa bi mu i težko bilo pretvarati se: ja niesam nikada vidio pronicavijih i umnijih očiju, od njegovih majušnih, lukavih „glèdòčićâ“**. Nikad oni ne gledaju prosto — sve pretražuju i uhode. Morgač kadšto po čitave nedjelje razmišlja o kakvugod očevidno neznatnu preduzeću, a drugi se put opet nenadno rieši za očajano smjelo djelo, čini se, da će vrat skrhati ondje .... pa gle — sve je uspjelo, sve je išlo kao po loju. Sretan je i uzda se u svoju sreću, vjeruje u zlamenja. Uobće je praznovjeran. Ne ljube ga, jer mu nije ni do toga stalo, ali ga poštuju. Sva obitelj njegova sastoji od jednoga sinčića, koga on od sve duše ljubi i koji će, odgojen od takva otca, bez sumnje daleko dotjerati. „A Morgačić vrgao se u otca“ govore već sada o njemu u po glasa starci sjedeći na kućnom sipu i naklapajući medju sobom za ljetnih večeri; i svi razumiju, što to znači i već ne domeću ni rieči.

O Jakovu Turčinu i o neimaru ne treba mnogo razpredati. Jakov, prozvan Turčin, zato što se u istinu rodio od zarobljene Turkinje, bio po duši — umjetnik u podpunom smislu te rieči, a po zvanju — crpač*** u papirnici jednoga trgovca; a što se neimara tiče, sudbina kojega, priznajem, ostala mi je nepoznata, taj mi se pričinio domišljat i okretan

* Bostan, vrt za lubenice. — ** Mjesto: očice. — *** Crpač, čovjek koji u papirnici „crpe“ skrob, od koga se papir pravi.

gradjanin. No o Divljem Gospodaru valja nešto potanje progovoriti.

Prvi utisak, što ga učinio na vas izgled čovjeka toga, bilo je čuvstvo nekake surove, trome no neodklonljive sile. Bio zdepasto sazdan, „kremenjak“, kako se u nas kaže, no i jest bio nerazorljiva zdravlja, i — čudnovato — medvjedja njegova podoba nije bila bez nekake osobite gracije, što je proizlazila može biti od podpuno spokojne uvjerenosti o svojoj moći. Težko je bilo s prvoga pogleda odlučiti, kakomu staležu pripada taj Herkul; nije naličio ni na dvorskoga čovjeka, ni na gradjanina, ni na osiromašila pisara u miru, ni na propala šljivara — na psara ni na svadljivca: bio zaista osobit čovjek. Nitko nije znao, odkuda se dotepao k nama u okružje; pogovaralo se, da je proizašao od slobodnjaka i kao da je bio prije negdje u službi, no o njemu se nije ništa pouzdano znalo; pa i od koga da saznaš, — ta od njega samoga jamačno ne: od njega nije bilo šutljivijega čovjeka i mrgodljivijega. Isto tako nije nitko mogao pouzdano kazati, od čega on živi; nikakim se obrtom nije bavio, k nikomu se nije navraćao, ni s kime se gotovo nije poznavao, a novaca bilo u njega; istina, ne krupnih, no bilo ih. Vladao se ne baš čedno, — u njemu nije uobće bilo ništa čedno — no tiho. Živio je kao da nikoga naokolo sebe ne opaža, pa i zaista nije ni od koga ništa trebao. Divlji Gospodar (tako ga prozvali; pravo njegovo ime bilo Perevljesov) imao je veliku moć u svemu okružju; njemu se pokoravali odmah i rado, ako i nije imao ne samo nikakva prava, pa bilo ma i komu, da zapovieda, nego pače ni sam nije ni najmanje tražio, da ga slušaju ljudi, s kojima se slučajno sastao. On je govorio — oni ga slušali; u koga sila, u toga i moć. Rakije nije gotovo pio, sa ženskinjem nije imao poznanstva a strastno je ljubio pjevanje. U tome je čovjeku bilo mnogo zagonetno! činilo se, da velike nekake sile tužno počivaju u njemu kao znajući,

da im valja, kad se jednom podignu, pa provale jedanput na slobodu, razvaliti i sebe i sve, čega se dotaknu; i ja se veoma varam, ako se već nije u životu toga čovjeka slučila taka provala, ako on, izkustvom poučen i spasavši se jedva iz pogibli, nije sama sebe sada bez milosrdja stezao ježevim rukavicama. Osobito mi je čudna bila u njemu smjesa nekaka prirodjena divljačtva i isto take prirodjene plemenitosti, — smjesa, kake ja ni u kome drugom niesam našao.

Neimar daklem stupi napried, sklopi do polovice oči i zapjeva najvišim falsetom. Glas je u njega bio dosta prijatan i sladak, ako i nešto promukao; igrao je i vijao tim glasom kao zvrkom, neprestano zavijao i previjao ozgo dolje i neprestano se vraćao najvišim notama, koje je zadržavao i otezavao osobito brižljivo, zašutio, a potom je najednom prihvatio predjašnji napjev s nekakom smjelom, zanosnom bravurom. Prielazi njegovi bili su kadšto dosta smioni, kadšto dosta zabavni: vještaku bi mnogo zadovoljstva uzrokovali; Niemac bi se od njih ozlovoljio. To je bio ruski tenore di grazia; ténor léger. Pjevao je veselu, plesnu pjesmu, rieči koje bile su, koliko sam mogao uhvatiti kroz bezkrajno kićenje, kroz dodavanje suglasnika i uzklika, ove:

Raspašú ja molodá-molodénjka
Zemlicy malénjko:
Ja posjéju molodá-molodénjka
Cvjétika álenjka.

On je pjevao; svi ga slušali s velikom pozornošću. Bez sumnje je osjećao, da ima posla s ljudma vještacima, pa se zato, kako se kaže, upeo iz petnih žila. Zaista, u našim su krajevima majstori u pjevanju, a selo Sergijevsko, na velikom orlovskom drumu, nije badava na glasu u svoj Rusiji sa svoga osobito prijatnoga i skladnoga pjevanja. Neimar je

---

* **Uzorat ću mlada mladjana majuško zemljice: posijat ću mlada mladjana cvietak crveni.**

dugo pjevao ne probudjujući odviše jako odobravanje u svojih slušatelja; nedostajalo mu podpore zbora; napokon kod jednoga osobito uspjela prielaza, koji je i u samoga Divljega Gospodara smiešak izmamio silom, nije se Obalduj mogao uzdržati i poviče od zadovoljstva. Svi se stresu. Obalduj s Morgačem stao u pô glasa prihvaćati, pripievati, podcikivati. „Živio!.... Upni se, lopove!.... Upni se, otegni, zmijo! Jošte otegni! Užgi jošte, kujo jedna, pseto!.... Do djavola!“ itd. Nikolaj Ivanić iza pregradka odobravajući tresao glavom na desno i na lievo. Obalduj napokon zatopće, zatrupka nogama i sažme ramenima, — a u Jakova se oči gotovo zažarile kao žeravica, te je sav drhtao kao list i razuzdano se smiešio. Jedini se Divlji Gospodar nije promienio u licu, te se kao i prije nije micao s mjesta; ali pogled se njegov, upravljen na neimara, nešto umekšao, ako i jest izraz usana ostajao preziran. Ohrabren znacima sveobćega zadovoljstva neimar se sasvim pomamio i već stao glasom tako previjati, tako pucketati i bubnjati jezikom, zaigrao grlom tako pomamno, da mu je, kad je napokon umoren, blied i vrućim znojem obliven, izpustio, uzvinuvši se svim tielom natražke, posljednji zamirući poklik, — obći, složni krik odgovorio burnim klicanjem. Obalduj mu se baci oko vrata i stane ga daviti dugim svojim košćatim rukama; na tustom licu Nikolaja Ivanića javi se crven i on kao da se podmladio; Jakov vikne kao mahnit: „momče, momče!“ — pače i susjed moj, mužik u poderanom košuljcu, nije se suzdržao i udarivši šakom po stolu, klikne: „A-ha! liepo, da ga djavao — liepo!“ i pljune odrešito na stranu.

— Nu, brate, zasladio si nam! vikne Obalduj, ne puštajući iznemogla neimara iz zagrljaja svoga, — zasladio, valja reći! Dobio si, brate, dobio! Čestitam — osmak je tvoj! Gdje je Jaška od tebe.... Kažem ti, daleko.... A ti mi vjeruj! (I on s nova privine neimara k svojim grudima.)

— Ta pusti ga; pusti, nametniče.... — zlovoljno progovori Morgač: daj da sjedne malo na klupu; viš, sustao je.... Gle ti tupana, brate, zaista, tupana! Što ga držiš kao kupaći list*?

— Nu, što, daj da sjedne, a ja ću u zdravlje njegovo piti, — reče Obalduj i podje k pregradku. — Na tvoj račun, brate, — doda on obraćajući se k neimaru.

Ovaj kimne glavom, sjedne na klupu, izvadi iz kape ručnik i stane otirati lice; a Obalduj s naglom požudom izpije čašu i učini po običaju težkih pijanica stenjući žalostno zabrinuto lice.

— Liepo pjevaš, brate, liepo, — prijazno opazi Nikolaj Ivanić. — A sad je na tebi red, Jaša: pazi, ne boj se! Da vidimo, tko će koga, da vidimo.... A liepo pjeva neimar, Boga mi, liepo.

— Vrlo liepo, — opazi Nikolaja Ivanića žena i pogleda sa smieškom na Jakova.

— Liepo—ha! ponovi poluglasno moj susjed.

— A zasukani bezjače! vikne najedanput Obalduj i pristupivši k mužičku s rupom na ledjima, pokaže prstom na nj, stane skakati te prasne u grohotan smieh. — Bezjače! bezjače! Ha, zasukanče! Čemu si došao u pohode zasukanče? vikao je kroz smieh.

Siromašni se mužik smeo i već je gotovo odlučio bio, da se digne i da što prije ode, kad se na jednom začuje mjedeni glas Divljega Gospodara:

— A kakvo je to nesnosno živinče? reče škrinuvši zubima.

— Ja niesam ništa.... promrmlja Obalduj: — ja niesam ništa.... samo sam tako....

— Nu, dobro, pa šuti! reče Divlji Gospodar. — Jakove, začni!

---

* U parnim se kupeljima Rusi šibaju brezovim metlicama, od kojih lišće odpada, pa se liepi za tielo.

Jakov se uhvati rukom za grlo.

— ,Što, brate, onoga .... što bi .... Hm .... Ne znam zaista, što bi onoga ....

— Nu, dosta, ne boj se. Sram te bilo! .... šta se vrtiš? .... Pjevaj, kako ti Bog zapovieda.

I Divlji Gospodar oborio glavu čekajući.

Jakov poćuti, pogleda naokolo i zakrije se rukom. Svi su rekao bi upiljili očima u njega, osobito neimar, na čijem se licu, kroz obično samopouzdanje i slavlje uspjeha, pojavio nehotice lak nemir. On se prislonio k zidu i opet metnuo poda se obje ruke, ali već nije kuckao nogama. A kad je napokon Jakov odkrio lice svoje — bilo bliedo kao u mrtvaca; oči mu jedva svjetlucale kroz spuštene trepavice. Uzdahnuvši duboko zapjeva .... Prvi zvuk glasa njegova bio slab i nejednak, te se činilo, da ne izlazi iz prsiju njegovih, već da dolazi od nekuda izdaleka, kao da se slučajno zaletio u sobu. Čudno je djelovao taj dršćući, zvečeći zvuk na sve nas; pogledamo jedan na drugoga, a žena Nikolaja Ivanića gotovo se uzpravi. Za ovim je prvim zvukom sliedio drugi, nešto jači i otegnut, ali sve jošte očevidno dršćući kao struna, kad nenadno zazveči pod krepkim prstom, kolebajući se posljednim, brzo zamirućim kolebanjem; za drugim — treći, a malo po tome razpaljujući i šireći se razleže se sjetna pjesma. „Ne odná vó polje doróženjka prolegála“* pjevao je a svima nama bilo ugodno i težko. Priznajem, riedko sam slušao sličan glas: bio nešto razbit, te je zvučao kao napukao; s početka je pače odzvanjao nekako boležljivo; no je u njemu bila nepatvorena duboka strast i mladost i sila i sladost i nekakva zanosno bezbrižna, žalostna tuga. Ruska, prava, vruća duša zvučala i disala u njemu, i gotovo ti se hvatala za srce, hvatala upravo za ruske njegove strune. Pjesma rasla i razliegala se. Jakova očevidno svladjivala opojenost: već se nije

* Ne vodi jedna stazica u polje.

plašio, sav se podavao sreći svojoj; glas mu više nije trepetao — drhtao je, ali od onoga unutarnjega drhtanja strasti, što se jedva opaža, i koja se kao strjelica probija u dušu slušatelju, te je neprestano jačao, čvršći bivao i širio se. Sjećam se, jednom sam uveče vidio za osjeke na plitku pješčanu briegu mora, koje je grozno i težko bučalo u daljini, velika, biela galeba: sjedio nepomično podmetnuvši svilena prsa rumenu sjaju sumraka, te je samo riedko polagano širio dugačka svoja krila prema poznatomu moru, prema nizkomu, grimiznomu suncu: ja ga se sjetim slušajući Jakova. Pjevao je zaboravivši sasvim i svoga protivnika i sve nas, no očevidno podižući se, kao srčan plivač valovima, našom šutljivom, strastnom sućuti. On je pjevao, a svaki je zvuk glasa njegova odisao nečim domaćim i nedogledno širokim, kao da se poznata step pred nama raztvarala, odmičući u bezkrajnu daljinu. U meni su, ja sam osjećao, uzavrele u srcu i navrle na oči suze; gluho, pridušeno ridanje najednom me porazi .... ja se ogledam — a to žena krčmareva plače prislonivši se prsima k prozoru. Jakov baci na nju hitar pogled, te se zalije jošte zvončije, još sladje nego prije. Nikolaj Ivanić obori glavu, Morgač se odvrati; Obalduj stajao sav razblažen razklopivši glupo usta; sivi mužičak tihano jecao u kutiću, tužno šapćući kimao glavom; a niz željezno lice Divljega Gospodara, izpod sasvim nadvitih obrva, klizala se polagano težka suza; neimar primakne stisnutu pesnicu k čelu te se ne makne .... Ne znam, kako bi se te obće muke svršile bile, da nije Jakov svršio visokim, neobično tankim zvukom — kao da mu se glas prekinuo. Nitko ne kriknu, pače se ni ne mače; svi kao da su očekivali, ne će li jošte pjevati; no on otvori oči rekao bih začudivši se našemu mučanju, prodje pitajućim okom sve unaokolo i vidi, da je pobjeda njegova ....

— Jaša — reče Divlji Gospodar položivši ruku na rame njegovo i — zamukne.

Mi smo svi stajali kao cjepovi. Neimar se lagano digne i pristupi k Jakovu. — „Ti si .... tvoja je .... ti si dobio,“ izrekavši to napokon s trudom poleti napolje iz sobe.

Naglo njegovo i odlučno dignuće kao da je narušilo občaranje: svi progovore na jedanput glasno i veselo. Obalduj skoči u vis, promuca, zamahne rukama kao mlin perima; Morgač hramljući pristupi k Jakovu i stane se s njime cjelivati; Nikolaj Ivanić se pridigne i izjavi svetčano, da pridaje od svoje strane jošte osmak piva; Divlji se Gospodar smiešio nekakim dobrohotnim smiehom, kaki ja nikako niesam očekivao sresti na licu njegovu; sivi je mužičak neprestano ponavljao u kutiću svojem otirući objema rukavima oči, obraze, nos i bradu: „a liepo, Boga mi liepo, nu, znat mi biti pasji sin, liepo!“ a žena Nikolaja Ivanića pocrvenjevši sva, brzo se digne i udalji se. Jakov se nasladjivao pobjedom svojom kao diete; sve se lice njegovo preobrazilo; osobito su oči njegove zasjale srećom. Dovukli ga k pregradku; on pozove k njemu sivoga mužička, koji se razplakao, pošalje krčmareva sinčića po neimara, koga taj ipak nije našao i začne se čast. — „Još ćeš nam pjevati, do večera ćeš nam pjevati,“ ponavljao Obalduj, dižući visoko ruke.

Ja pogledam još jedanput na Jakova i izadjem. Niesam htio ostati — bojao sam se, da ne pokvarim utiska svoga. No vrućina bila kao i prije nesnosna. Nad samom zemljom kao da je visio gust, težak sloj: na tamnomodrom nebu činilo se, da se okreću nekaki sitni, svietli ognjici kroz veoma sitan, gotovo crn prah. Sve je šutilo; bilo nešto beznadno, pridavljeno u tom dubokom mučanju iznemogle prirode. Ja dodjem do sjenika i legnem na istom pokošenu, no već gotovo usahlu travu. Dugo niesam mogao zadriemati; dugo je zvučao u ušima mojim neodoljivi glas Jakovljev .... napokon uzme ipak vrućina i umor svoje i ja zaspim mrtvim snom. Kad se probudim — već se smrklo; unaokolo razbacana trava

silno mirisala i malo nešto ovlažila; kroz riedke žioke* polupokrivena krova slabo svjetlucale bliede zvjezdice. Ja izadjem. Večernja je zažara već davno ugasla i jedva se na obzoru bielio posljednji njegov trag; no u nedavno usijanu zraku osjećala se jošte toplota kroz noćnu svježost i grudi sve jošte bile žedne hladna povjetarca. Nije bilo vjetra, nije bilo ni težkih oblaka; nebo unaokolo bilo sve čisto i providno tamno, tiho svjetlucajući bezbrojnim, no jedva vidljivim zvjezdama. Po selu treptjeli ognjici; iz nedaleke, jasno razsvijetlene krčme dopirala neskladna, nerazumljiva buka, usred koje sam, činilo mi se, upoznao glas Jakovljev. Glasan se smieh kad i kad orio odanle s praskom. Ja pristupim k okancu i naslonim se licem na staklo. Ja opazim neveselu, makar i šarenu i živu sliku: sve je bilo pijano — sve, počevši od Jakova. Razgaljenih prsiju sjedio on na klupi i pjevajući hrapavim glasom nekakvu plesnu, uličnu pjesmu, ljenivo prebirao i trzao po strunama gitare. Mokra kosa visjela čupercima nad njegovim strašno pobliedjelim licem. Usred krčme plesao Obalduj podpuno „razpasan“ i bez kaftana poskakujući pred mužikom u sivome košuljcu; a mužičak sa svoje strane s trudom topotao i kopao oslabljelim nogama te se glupo smiešio kroz kušljavu bradu, kad i kad mahnuo jednom rukom kao da bi htio reći: „bilo, što bilo!“ Ništa nije moglo biti smješnije od lica njegova; ma kako on gore uzvijao obrve svoje, otežčale vjedje niesu htjele da se dižu, već su neprestano ležale na jedva vidljivim, pobliedjelim, no osobito sladkim očicama. On se nalazio u tom milom stanju podpuno opita čovjeka, komu će svaki prolaznik pogledavši mu u lice reći: „liep čovjek, liep!“ Morgač, sav crven kao rak i razduvavši naširoko nosnice, podsmievao se ujedljivo iz kuta; jedini je Nikolaj Ivanić, kako se i pristoji pravomu krčmaru, sačuvao svoju nepromienjenu hladnokrvnost. U sobu se nabralo mnogo novih lica; no Divljega Gospodara ja u njoj niesam vidio.

* **Žioka, letva, mala gredica**

Ja se odvratim i stanem se hitrim koracima spuštati s huma, na kome leži Kolotovka. Na podnožju toga huma pukla široka ravnica; pokrita maglovitim valovima večernjega mraka, prikazivala se jošte neizmjernija i kao da se stapala s potamnjelim nebom. Ja sam silazio velikim koracima po cesti duž jaruge, kad se najedanput daleko negdje u ravnici čuo zvonak glas dječarca. — „Antrópka! Antrópka-a-a!....“ — vikao on s upornim i plačljivim očajanjem, otežući dugo, dugo posljednji slog.

On zašuti za nekoliko časaka i začne s nova vikati. Glas se njegov zvonko raznosio u nepomičnu, tiho dremajućem zraku. Barem trideset puta viknuo on ime Antropke, kad najedanput s protivnoga kraja poljane, kao sa drugoga svieta, dopre jedva razumljiv odgovor:

— Što-o-o-o?

Glas dječarčev zavikne odmah zlorado:

— Dodji ovamo, vraže, zviere-e-e!

— Za-a-a-što? — odgovori taj nakon duga vremena.

— A zato, što bi te ćaća htio izbi-i-i-ti, — brzo vikne prvi glas.

Drugi se glas nije više odazvao, a dječarac stane snova zvati Antropku. Pozivi njegovi, sve više i više riedki i slabi dolietali jošte do moga uha, kad se već sasvim smrklo i ja zakretao kraj šume, koja je okruživala seoce moje, četiri vrste daleko od Kolotovke....

„Antropka-a-a!“ sveudilj mi se činilo, da čujem u zraku, napunjenom noćnim sjenama.

XVIII.

Petar Petrović Karatajev.

Pet je od prilike tomu godina nazad, u jesen na putu iz Moskve u Tulu, valjalo mi prosjediti gotovo cieli dan u poštarskoj kući poradi nestatka konja. Ja sam se vraćao s lova, te sam s neopreznosti odpravio trojku svoju napried. Poštar, čovjek već star, mrk, kose spuštene do samoga nosa, majušnih pospanih očica, odgovarao na sve žaobe moje i prošnje izprekidanim vrčanjem, ljutito udarao vratima kao da sam proklinje službu svoju i izlazeći na predkućnicu grdio kočijaše, koji su mirno po blatu gacali s težkim dugama na rukama, ili su sjedili na klupi zievajući i češući se kad i kad te niesu osobito marili za gnjevne poklike svoga starješine. Već ja tri puta uzmem piti čaj, nekoliko puta pokušam uzalud usnuti, pročitam sve nadpise na prozorima i na zidovima: strašna me dosada mučila. S hladnim i beznadnim očajanjem gledam ja na uzdignute rukunice svoga tarantasa* kad na jednom zazvoni zvonce i nevelika kolica stanu, upregnuta trojkom izmučenih konja, pred predkućnicom. Došljak skoči s kola, pa udje s krikom: „brže konje!“ u sobu. Dok je on s običnim, s čudnim udivljavanjem slušao odgovor poštarov, da konja nema, uspijem ja sa svom nezasitnom ljubopitnošću čovjeka, koji se dosadjuje, omjeriti okom od glave do pete svoge novoga druga. Po obliku moglo mu biti izpod trideset godina. Ospice ostavile neizbrisive tragove na njegovu mršavu

* Vrsta ruskih putnih kola.

i žućkastu licu, s neprijatnim mjedenim odrazom; plavetnikasto crna, duga kosa legla straga u zavojcima po ovratniku, spried na sljepočicama kicoški se uvijala, nevelike izbuljene očice samo su — gledale; na nausnici stršilo samo nekoliko dlačica. Bio odjeven kao razpušten vlastelin, kao polaznik konjskih sajmova, u pisan, dosta mastan arhaluk*, pobliedio, svilen ovratni rubac ljubičasta cvieta, u prsluk s mjedenim pucetima i u sive hlače s ogromnim otvorenim sarama, izpod kojih se jedva pomaljali šiljci neočišćenih čizama. On je silno zaudarao na duhan i na rakiju; na crvenim njegovim i debelim prstima, gotovo zakritim rukavima arhaluka, vidjelo se srebrno i tulsko prstenje. Takih lica sretamo u Rusiji ne na desetke, već na stotine; poznanstvo s njima, istinu valja reći, ne podaje nikako veselje; no i bez predsude, s kojom sam ja gledao na došljaka, niesam mogao ne opaziti bezbrižno dobar i strastven izraz lica njegova.

— Evo i oni čekaju ovdje više od sata, — progovori poštar pokazujući na me.

— Više od sata! — Zlotvor mi se podsmievao.

— Ali, njima nije može biti takova sila, — odgovori došljak.

— To mi, vaše gospodstvo, ne možemo znati, — reče mrko poštar.

— Daklem zbilja nije nikako moguće? Konja nema nikako?

— Nikako, vaše gospodstvo. Ni jednoga konja nema.

— Nu, onda zapovjedite, da mi postave samovar. Pričekat ćemo, nije druge.

Došljak sjedne na klupu, baci ruku na stol i prodje rukom preko kose.

— A vi ste već pili čaj? — upita on mene.

— Jesam.

---

* **Kratak, ljetni kaputić.**

— A ne bi li jošte jedanput za družtvo?

Ja pristanem. Tusti se ridji samovar po četvrti put javi na stolu. Ja izvadim butiljicu ruma. Niesam se prevario držeći druga svoga za plemića šljivara. Zvali ga Petrom Petrovićem Karatajevom.

Mi se porazgovorismo. Ne prodje ni po sata od dolazka njegova, kad mi već stao s najprostodušnijom iskrenošću pripoviedati život svoj.

— Sad ja idem u Moskvu, — reče on meni izpijajući četvrtu čašu: — na selu sad već ne znam, što da radim.

— A zašto ne znate?

— Ali zaista — neznam što. Gospodarstvo je u neredu, mužike sam, priznati valja, upropastio; nadošle zle godine; nerodica, različne, znate, nepogode.... Ali medjutim, — doda on žalostno pogledavši na stranu: — kakav sam ja gospodar!?

— A zašto to?

— Ali nikakav, prekine on mene: — zar su taki gospodari! Eto, vidite li, nastavi on, nakrivivši glavu na stranu i marljivo pijući lulu: gledajući vi mene možete pomisliti, da sam ja onoga.... a ja sam eto, priznati vam moram, dobio odgoj srednji; obilja nije bilo. Vi ćete mi oprostiti, ja sam čovjek iskren, pa i napokon....

Ne izgovorivši govora svoga, mahne rukom. Ja ga stanem uvjeravati, da se vara, da mi je osobito drago, što sam se sreo s njime i t. d., a po tome opazim, da za upravu imanja, čini se, ne treba odviše velika naobraženja.

— Tako jest, — odgovori on: — ja se slažem s vama. Ali se zato ipak hoće osobito neko nagnuće. Gdjekoji radi Bog zna što, pa mu uspieva, a ja.... Dopustite, rad bih znao, vi ste sami iz Pićera* ili iz Moskve.

— Ja sam iz Petrograda.

---

* U prostonarodnom govoru zove se tako Petrograd.

On pusti kroz nos dugu struju dima.

— A ja idem u Moskvu služiti.

— A gdje ste namjerili, da se najmite?

— Ne znam, kako se desilo bude. Valja mi priznati, bojim se službe: najedanput naći ćeš se pod odgovornošću. Zivio sveudilj na selu; privikao sam znate.... ali nema druge.... nevolja! Oh, ta mi već nevolja!

— Zato ćete živjeti u priestolnici.

— U priestolnici.... nu ja ne znam, što je u priestolnici liepo. Da vidimo, može biti, da je ono i liepo.... ali ljepše od sela, čini se, već ne može ni biti.

— A zar vam nije više moguće živjeti na selu?

On uzdahne.

— Nije moguće. Nije, sad već gotovo nije moje.

— A zašto?

— Da onamo se dobar čovjek — susjed zavukao.... veksel....

Siromašni Petar Petrović prodje rukom preko lica, zamisli se i strese glavom.

— Nu, a čemu duljiti?.... Da, priznati valja, — nastavi on poslije ne duga mučanja: — nemam koga koriti, sâm sam kriv. Rado sam se razmetao!.... Rado se, do djavola, razmećem!

— Vi ste veselo živjeli na selu? — upitam ga ja.

— U mene, gospodaru, — odgovori s prekidanjem i gledajući mi upravo u oči: — bilo dvanaest ogrljaka lovskih pasa, takih pasa, kakih, reći ću vam, nema mnogo. (Posljednju je rieč izgovorio pjevušeći.) Rusaka* odmah smotaju, a tek za jelena su bili — zmije, prave ljutice. I hrtovima mogao sam se pohvaliti. A sad je sve prošlo, lagati nije zašto. I s puškom sam lovio. Bila u mene kuja Konteska; stâjka neobična, oštrim je njuhom sve hvatala. Bivalo, te sam išao k močvari i rekao:

* Ruski, suri, zec.

šarš (charche)*! kako nije začela tražiti, tako si mogao i s deset pasa proći, — ludorije, a našao ne bi bio ništa! a kako stane, — gotova je na mjestu umrieti!.... I u sobi je bila tako pristojna. Daš li joj hljeb iz lieve ruke, pa rečeš: Žid je jeo, — znaj, ne će uzeti, a daš li joj iz desne, pa rečeš: gospodična je jela, — odmah će uzeti i pojesti. Bilo u mene od nje štene, izvrstno štene, pa sam ga htio u Moskvu povesti, ali ga prijatelj izprosi od mene s puškom zajedno; govorio mi: u Moskvi ti, brate, ne će biti do toga; tamo će ti, brate, sasvim drugče biti. Ja mu dam štene pa još i pušku; sve je to tamo, znate, ostalo.

— A vi bi i u Moskvi mogli loviti.

— Ne više, pa i k čemu? Kad se niesi znao ùzdati, a ti sada trpi. Ali gle, radije dopustite, da pitam, je li život u Moskvi skup?

— Ne, nije odviše.

— Ne odviše?.... A recite mi, molim vas, živu li i cigani u Moskvi?

— Kakvi cigani?

— A zar takvi, što po sajmovima idu?

— Da, u Moskvi....

— Nu, to je liepo. Volim cigane, do biesa, volim ih....

I oči se Petru Petroviću zasjaju junački veselo. Ali najedanput se on zavrti na klupi, potom se zamisli, obori glavu i pruži prema meni praznu čašu.

— Dajdete mi vašega ruma, — progovori on.

— Ali čaja nema ništa više.

— Ništa zato, onda ćemo bez čaja.... Eh!

Karatajev položi glavu na ruke, a rukama se upre u stol. Ja sam ćutke gledao na nj, i već sam očekivao čuvstveno ono klicanje, možda pače suze one, kojima je tako obilan

* Francuzki provincijalizam mjesto: cherche = traži.

pripit čovjek, no kako on podigao glavu, porazio me, priznajem, duboko tužni izraz lica njegova.

— Što vam je?

— Ništa, gospodaru .... starih sam se vremena sjetio. Taka anekdota, gospodaru .... Ja bih vam je izpripovjedio, ali mi je težko, da vas uznemirujem ....

— Molim vas!

— Jest, — nastavi on s uzdahom: ima slučajeva .... pa ako hoćete n. pr. i sa mnom. Ja ću vam ga eto, ako hoćete izpripovjediti. U ostalom ne znam ....

— Pripoviedajte, dragi Petre Petroviću.

— Drage volje, ako i onoga .... Eto, vidite li, — začne on: — ali ja, zaista, ne znam ....

— Nu, dosta, dragi Petre Petroviću.

— Nu, pa dobro. Evo dakle, što se meni, da tako rečem, slučilo. Živio sam, gospodaru, na selu .... Na jednom mi se dopane djevojka, ah, ali kaka to bila djevojka .... ljepotica, umnica, a kako jošte dobra! Zvali je Matrjòna, gospodaru. A djevojka bila prosta, t. j., vi razumijete, kmetica, robinja, gospodaru. Ali nije bila moja djevojka, već tudja, — evo, u čem bila nevolja. Nu, ja se gle zaljubim u nju, — taka, u istinu anekdota, gospodaru, — nu i ona. I Matrjòna me stane eto moliti: odkupi me, veli, od gospoštije; a ja sam već i sâm o tome razmišljao .... A gospodarica je njena bila bogata, strahovita babetina; živjela od mene jedno petnaest vrsta. Nu, gle, jednoga, kako se kaže, prekrasnoga dana, zapovjedim ja, da mi upregnu u drožku trojku, — rûdnjak moj bio kasač, azijat neobičan, zato se i zvao Lampurdos, — odjenem se pobolje i odvezem se k Matrjòninoj vlastelinci. Ja se dovezem: kuća velika, s krilima, s vrtom .... Na savitku čekala me Matrjòna, htjela sa mnom da se porazgovori, ali me samo poljubi u ruku i ode na stranu. I ja stupim. evo, u predsoblje, i pitam: je li kod kuće? .... a osobito

velik lakej reče mi: kako zapoviedati, da vas oglasim? — Ja mu rečem: Javi, brate, velim, vlastelin Karatajev je došao, da se o poslu porazgovori. Lakej udje; čekam ja i mislim: Što će to biti? možda će je, bestija, ucieniti strašno, pored svega što je bogata. Zatražit će, možda, do pet stotina rubalja. Napokon se eto vrati lakej govoreći: izvolite. Ja udjem za njim u gostinsku. U naslonjaču sjedi majušna, žućkasta starica i žmirka očima. — „Što bi vi rado?“ — Ja sam najprije, znate li, držao potrebnim, da kažem, da bi se, velim, rado upoznati. — „Vi se varate, ja niesam ovdješnja domaćica, ja sam njena rodjakinja .... Što bi vi rado?“ — Ja mimogred opazim, da mi je nuždno porazgovoriti se s domaćicom. — „Marja Iljinična ne dočekuje danas: nije zdrava .... Što bi vi rado?“ — Nema druge, pomislim u sebi, razjasnit ću joj moje prilike. Starica me saslušala. — „Matrjòna? kakva Matrjòna?“ — Matrjona Fjodorova, Kulikova kći. — „Fjodora Kulika kći .... a kako vi nju poznajete?“ — Slučajnom prilikom. — „A znade li ona za namjeru vašu?“ — Znade. — Starica zašuti. — „Ali ja ću tu nevaljalicu! ....“ — Ja se, priznajem, začudim. — A zašto, molim vas? .... Ja sam gotov za nju donieti odkup, samo izvolite odrediti. — Stara vještica gotovo ciknula. — „Baš ste mislili, čim da me zadivite: osobito nam trebaju vaši novci! .... ali ja ću je već, da ja ću je .... Izbit ću joj ja tu ludoriju.“ — Starica se razkašljala od zlobe. — „Nije li joj dobro u nas, što li? .... A, ona djavolica, Bože mi prosti griehe moje!“ — Ja, priznajem, planem. — A zašto se vi grozite siromašnoj djevojci? čim vam je ona, to jest, skrivila? Starica se prekrsti. — „Ah, ti moj Gospode, a zar ja“ .... — Ali ta ona nije vaša! — „Nu, za to već zna Marja Iljinična; to nije, moj gospodine, vaš posao; a ja ću gle Matrjošci već pokazati, čija je ona kmetica.“ — Ja se, priznajem, malo ne zaletim u prokletu baku, ali se sjetim Matrjòne

i ruke mi spadnu. Ja se tako uplašim, da ne mogu izreći. Stanem ja staricu moliti: tražite za nju, velim ja, što hoćete. — „A što će vam ona?“ — Dopala mi se, majčice; pomislite se u položaj moj.... Dopustite, da vam poljubim ručicu. I odmah poljubim lupežicu u ruku. — „Nu,“ progundja vještica: — „ja ću reći Marji Iljinični; pa kako ona zapovjedi; a vi se navratite za jedno dva dana.“ — Ja odem kući s velikom uzrujanošću. Ja se stanem domišljati, da se niesam dobro prihvatio posla, uzalud sam pustio, da se nagnuće moje opazilo, ali sam se kasno dozvao pameti. Poslije dva od prilike dana odpravim se k vlastelinci. Dovedu me u kabinet. Sila cvieća, prekrasno pokućstvo, sama sjedi u divnu naslonjaču a glavu spustila natražke na jastučić; i predjašnja rodjakinja tude sjedi, i jošte nekakva gospodjica svietlih obrva i trepavica u zelenu odielu, krivousta, valjda družica. Starica prounjka: — „molim, sjednite.“ Ja sjednem. Sad me stane razpitivati o tome, koliko mi godina ima, pa gdje sam služio, što kanim raditi, i tako sve s visoka, važno. Ja sam odgovarao potanko. Uzevši starica sa stola maramu, hladila se, hladila mahalicom.... — „Katarina Karpovna me,“ reče, „izviestila o vašoj nakani, izviestila,“ reče; „no ja sam sebi,“ reče, „postavila za pravilo: ne dati ljudi svojih u službu. To je neprilično, pa se i ne pristoji u urednoj kući: to nije red. Ja sam već odredila,“ reče, „vi se više nemate zašto,“ reče, „uznemirivati.“ — Kaki nemir, molim vas.... A je li vam možebit Matrjòna Fjodorova od potrebe? — „Nije,“ reče, „od potrebe.“ — A pa zašto mi je ne ćete ustupiti? — „Zato, što mi nije s voljom; nije mi s voljom, pa mir i Bog. Ja sam već odredila,“ reče, „ona će se poslati u stepno selo.“ — Kao da me gromom ošinulo. Starica reče nekoliko rieči francuzki zelenoj gospodjici; ta izidje. — „Ja sam,“ reče, „žena strogih pravila, a i zdravlje je moje slabo; nemira ja podnieti ne mogu. Vi ste jošte mlad čovjek; a ja sam već stara žena, pa imam pravo, da vam

dajem savjete. Ne bi li vam bolje bilo, da se okućite, da se oženite, da potražite dobru partiju; bogate su nevjeste riedke, ali se može naći siromašna djevojka a zato dobra vladanja.“ — Gledam ja, znate, na staricu, a ništa ne razumijem, što ona melje; čujem, gdje govori o ženitbi, a u mojim ušima sve zvuči stepno selo. Da se ženim! .... liepa li vraga ....

Tu pripovjedač nenadno stane i pogleda na me.

— I vi nieste oženjen?

— Niesam.

— Nu, dakako, to se zna. Već niesam mogao podnieti: Ali molim vas, majčice, što vi tu benećete? Kaka vas ženitba spopala? ja bih naprosto hotio od vas saznati, hoćete li mi djevojku svoju Matrjonu ustupiti ili ne ćete? Starica ahnula. — „Ah, on me uzrujao! ah, naložite mu, da ode! ah!“ .... Rodjakinja priskoči k njoj i izdere se na me, a starica sve jeca: — „Čim sam ja to zaslužila? .... Daklem ja niesam više u svojoj kući gospodarica? ah, ah!“ Ja zgrabim šešir i potečem, kao da sam poludio, na polje.

— Vi ćete me možebiti, — nastavi pripovjedač, — osuditi zato, što sam se tako silno priliepio za djevojku iz nizka roda; ja se i ne namjeravam, to jest, opravdavati .... tako se već dogodilo! .... Hoćete li mi vjerovati, ni danju, ni noću niesam imao pokoja .... Muka mi! Zašto sam, pomislim, upropastio nesretnu djevojku! Koliko se god puta sjetim, da u gunjcu guske tjera, da je po gospoštinskom nalogu drže u težku poslu, da joj se starješina, mužik u nakatramljenim čizmama, podrugljivo ruga — hladni me znoj gotovo oblije. Nu, niesam podnio, saznam, u koje su je selo poslali, sjednem na konja i odjašem onamo. Drugi dan pod veče istom dojašem onamo. Oni jamačno niesu očekivali, da ću ja tolik put provaliti, te niesu na moj račun nikake zapoviedi izdali. Ja upravo k starješini, kao susjed; udjem u dvorište, gledam: Matrjona sjedi na predkućnici i poduprla se rukom. Ona mal da nije

kriknula, ali joj se ja zagrozim i pokažem na zadvorje, u polje. Udjem u kuću; sa starješinom se porazgovorim, nalažem mu koješta, navrebam časak i izidjem k Matrjoni. Ona mi se, sirotica, odmah objesi oko vrata. Pobliedjela, omršavjela moja golubica. Ja joj, znate, rečem: ne plači, ne, — a u mene samoga suze bez prestanka polieću te polieću.... Nu, napokon me ipak stid bilo, te joj rečem: — Matrjona, suzama ne ćemo našoj nevolji pomoći, već gle što: raditi treba, štono se kaže, odlučno; tebi valja sa mnom bježati; eto kako valja raditi. — Matrjona gotovo je obamrla.... — „Kako je to moguće! a ja ću propasti, a oni će me sasvim izjesti!“ — Luda ti, tko će te naći? — „Naći će me, pouzdano će me naći. Hvala vam, Petre Petroviću, — do vieka ne ću zaboraviti ljubavi vaše, no sad me već ostavite; takva je već očevidno sudbina moja. — „Eh, Matrjono, Matrjono, a ja sam te držao za djevojku značajnu.“ — I u nje zaista bilo mnogo značaja.... bila duša, zlatna duša! — Zašto da tu ostaneš!? ta sve jedno je; gore ti biti ne će. Nuder kazuj, jesi l' kušala starješininih šala, a? Matrjona gotovo plane, a usne joj zadršću. — „Ali iza mene ne će porodici mojoj biti života.“ — Nu, porodicu tvoju.... Hoće li je prognati, što li? — „Prognat će; brata će moga jamačno prognati.“ — A otca? — „Nu, otca ne će prognati; on je u nas jedini dobri krojač.“ — Nu, evo vidiš; a brat tvoj ne će zato propasti. — Hoćete li vjerovati, na silu je nagovorim; još je mislila o tome govoriti, da ćete vi, veli, zato odgovarati.... Ali to nije, rečem ja, tvoj posao.... Ja je ipak odvedem.... ako ne ovaj, a to drugi put: noću dodjem na kolima — i odvedem je.

— Odveli?

— Odveo.... Nu, ona se evo u mene naseli. Kućica moja bila nevelika, služinčadi malo. Ljudi me moji, reći ću bez okolišanja, poštovali; ne bi me ni za kakvo blago izdali. Stanem ja živjeti pjevajući. Matrjonica je odahnula, popravila

se; i ja se evo priliepim za nju .... Pa i kaka to bila djevojka! Odkuda je to uzela? i pjevati je ona umjela i plesati i na gitari igrati .... Susjedima je niesam pokazivao, lako bi je brbljajući odali! A u mene bio srdačan prijatelj, Gornostajev Pantelej — vi ga ne izvolievate poznavati? Ona ga naprosto sasvim zaniela; ljubio joj ruke kao gospodarici upravo. A reći ću vam. Gornostajev nije mi bio prilika; bio čovjek obrazovan, svega je Puškina pročitao; bivalo te je stao s Matrjonom i sa mnom razgovarati, a mi poklopimo uši. Naučio je pisati, čudak! — A kako sam je odievao, — baš bolje od gubernatorice; sašio joj šubu od malinova baršuna obrubljena krznom .... Pa kako joj je ta šubica pristajala! Šubicu tu šila je moskovska madam po novoj modi s tielom. A kako je čudna bila ta Matrjona! Biva te se zamisli, pa sjedi po satove, u zemlju gleda, obrvama ne makne; i ja takodjer sjedim, pa gledam na nju, a ne mogu je se nagledati, kao da je nikad vidio niesam .... Ona se nasmije, a u meni srce gotovo zadršće, kao da me tko poškakljao. Drugi opet put stane se smijati, šali se, igra; zagrli me tako žarko, tako krepko, da mi se glava unaokolo obrće. S jutra do večera biva, te samo razmišljam, čim da je obradujem? A vjerujete li, pa je samo zato darujem, da je vidim, kako će se ona, dušica moja, obradovati, kako će pocrvenjeti od radosti, kako će darak moj omjeriti o se, kako će u novom odielu pristupiti k meni i poljubiti me Ne zna se, kako je otac njezin Kulik nanjušio; starac došao, da nas pogleda, pa zaplače .... Tako smo mi jedno pet mjeseci proživjeli; a ja ne bih mario ovako sav viek moj proživjeti s njome, ali moja je sudbina već tako prokleta!

Petar Petrović stane.

— A što se zbilo? — upitam ga sućutno.

On mahne rukom.

— Sve je to do djavla pošlo. A ja sam je upropastio. Moja se Matrjonuška od sve duše rado vozala u saonicama

i sama kadšto upravljala; nadjene šubicu svoju, vezene rukavice toržkovske* te samo podcikuje. Vozali smo se svagda večerom, da se ne bi, znate, sreli s kime god. Jedanput se, ne znam kako, izabrao takav dan, znate, prekrasan; bilo studeno, vedro, bez vjetra.... mi se povezemo. Matrjona uzela vodjice. I ja evo gledam, kud to ona ide? Ta valjda ne u Kukujevku. Ja joj rečem, ludo, kud to ideš? Ona me pogleda preko ramena, pa se nasmjehne. Daj, reče ona, da se pošalimo. A, pomislim ja: — bilo kako bilo!.... Ta nije li liepo provesti se mimo gospodski dvor; nije li liepo, — recite sami? I mi se gle vozimo. Moj kasač gotovo pliva, logovi lete, a ma kažem vam, sasvim kao vjetar, — i već se eno vidi kukujevska crkva; kad al' gledaj, po cesti pužu gospodske stare, zelene saonice, a lakej strši na podnožku odstraga.... Vlastelinka, vlastelinka se vozi! Ja se gotovo uplašim, a Matrjona udari nekako vodjicama po konjma, pa poleti nekako upravo na saonice gospodske! Kočijaš, razumijete, vidjevši, gdje mu leti u susret — djavao nekakov — šćaše, znate, zaokrenuti, ali nešto preoštro, pa prevali u snieg gospodske saonice. Staklo se razbije — milostiva viče: aj, aj, ajme meni! aj, aj, ajme meni! družica cikće: drži ga, drži! a mi projurimo, što su nas noge nosile. Mi trkom, a ja mislim, bit će zlo, uzalud sam joj dopustio ići u Kukujevku. Što vi mislite? vlastelinka je evo prepoznala Matrjonu i mene je prepoznala starica, pa predala tužbu protiv mene: bjegunica, veli, moja djevojka, živi u plemića Karatajeva; pa je tude i zahvalnost, kako treba, oglasila. Gledam ja, vozi se k meni okružni kapetan; a taj kapetan bio moj znanac, Stjepan Sergjeić Kuzovkin, dobar čovjek, to jest u istinu čovjek ne baš dobar. Eno gdje dolazi i govori: tako i tako, Petre Petroviću, — a kako ste vi to tako?.... Odgovornost je velika, a zakoni su za taj slučaj jasni. Ja mu rečem: nu,

* Toržok, grad u tverskoj guberniji, na glasu s vezenja.

o tome ćemo se, razumije se, porazgovoriti, a ne biste li htjeli čalabrcnuti s puta? On pristane, da čalabrcne, no reče: pravosudje ište, Petre Petroviću, sudite sami. — Dakako, pravosudje, rečem ja; ono dakako.... a ja sam evo čuo, da je u vas vranac, ne biste li ga htjeli izmieniti za moga Lampurdosa?.... A djevojke Matrjone Fjodorove u mene nema. — Nu, reče on, Petre Petroviću, ta je djevojka u vas, ta mi ne živimo u Švajcarskoj.... a konjica možemo izmieniti za Lampurdosa; ja ga mogu, ništa zato, i tako uzeti. Ovoga puta ipak ga se nekako kurtališem. No stara se vlastelinka jošte gore posili od prije; deset tisuća, reče, ne ću žaliti. Vidite li, gledajući mene, odmah joj sunulo u glavu, da me ženi svojom zelenom družicom, — to sam ja poslije saznao, zato se ona tako razzlobila. Što sve te vlastelinke ne izmišljaju!.... Od dosade, dakako. — Zlo me stiglo; ni novaca niesam žalio, i Matrjonu sam krio, — uzalud! Dosadili mi, smotali me sasvim. Padnem u dugove, zdravlja se lišim.... Ležim ja jednom noću u sebe u postelji i mislim: Gospode Bože moj, zašto ja trpim? Što da uradim, kad ne mogu prestati, da je ljubim?.... Nu, ne mogu, pa mir i Bog! — Udje k meni u sobu Matrjona. Ja sam je u to vrieme sakrio u svom majuru, dvie od prilike vrste od kuće svoje. Ja se uplašim. — Što? je su l' te i tamo odkrili? — „Niesu Petre Petroviću," reče ona, „nitko me ne napastuje u Bubnovu; ali kako dugo će se to produžiti? Srce mi puca," reče, „Petre Petroviću; žao mi vas, goluba moga: do vieka ne ću zaboraviti vašega milovanja, Petre Petroviću, a sad dodjoh, da se oprostim s vama." — Je si l' ti, jesi l' poludjela? Kako oprostiti se? Kako oprostiti se? — „A tako.... idem, da se predam." — A ja ću te ludu zatvorit u ambar.... Il si me naumila upropastiti? umoriti me želiš, što li? — Šuti djevojka, pa gleda u zemlju. — Nu, pa govori, govori! — „Ne ću više, da vam uzrokujem nemir, Petre Petroviću."

— Nu, vider ti nju.... Ti si znaš luda, ti si znaš li polu.... poludjela....

I Petar Petrović gorko zarida.

— Što vi dakle mislite? — nastavi on udarivši šakom po stolu i nastojeći da namršti čelo, medjutim mu suze sveudilj jošte tekle po zažarenim njegovim obrazima: — predala se daklem djevojka — pošla pa se predala....

— Konji su gotovi, vaše gospodstvo! svetčano kliknuo poštar stupajući u sobu.

Mi se oba dignemo.

— A što bi s Matrjonom? upitam ja.

Karatajev mahne rukom.

Godinu poslije moga susreta s Karatajevom slučilo mi se, da sam došao u Moskvu. Jedanput ja nekako prije objeda zadjem u kavanu, što se nalazila na Divljačnu trgu — u pravu moskovsku kavanu. U biljardnoj sobi prosjavala kroz valove dima pocrvenjela lica, brkovi, čupe, vengerke* stara kroja i najnovije svjatoslavke. Mršavi staračci u skromnim kaputima čitali ruske novine. Služinčad hitro promicala s podnosima** stupajući lako po zelenim sagovima. Trgovci pili s mukom i trudom čaj. Na jedanput izide iz biljardne čovjek, propalica i ne sasvim čvrst na nogama. Ruke metnuo u džepove, objesio glavu i bezsmisleno gledao naokolo.

— Ba, ba, ba! Petre Petroviću.... Kako ste?

Petar Petrović malne mi se baci oko vrata i povuče me šepeljeći malo u majušnu osobitu sobu.

— Evo ovdje će vam, reče on, brižljivo me sjedajući u naslonjač: — ovdje će vam dobro biti. Konobaru piva! ne, to jest šampanjskoga! Nu, priznajem, niesam se nadao, niesam.... Divno li? dugo li? Evo nas, kako se kaže, Bog sastavio, onoga....

---

* Madjarsko odielo. — ** Daska ili tanjur, kojim se poslužuje.

— A, opominjete li se....

— Kako se ne bi opominjao, kako da se ne opominjem — prekine me brzo: — bilo, pa prošlo.... bilo pa prošlo....

— Nu, što vi tu radite, dragi moj Petre Petroviću?

— Živim, kako izvolite vidjeti. Život je ovdje dobar, narod je ovdje dobrodušan. Ovdje sam se smirio.

I uzdahnuvši podigne oči k nebu.

— Služite li?

— Ne, ne služim jošte, gospodaru, ali mislim skoro stupiti u službu. Ali šta službu?.... Ljudi — to je evo glavno. S kakvim sam se ja ljudma ovdje spoznao!....

Udje momče butiljicom šampanjca na crnu podnosu.

— Evo i to je valjan čovjek.... Nije l' istina, Vasja, ti si valjan čovjek? U tvoje zdravlje!

Momče postoji, pristojno mahne glavicom, nasmije se i izidje.

— Da, dobri su tu ljudi, — nastavi Petar Petrović: sa čustvom, s dušom.... Hoćete li, ja ću vas spoznati? Tako izvrstna djeca.... Svi će vam se obradovati. Ja ću reći.... Bobrov je umro, eto žalosti.

— Kaki Bobrov?

— Sergej Bobrov izvrstan bio čovjek; on me već prigledao, mene nevježu, stepnjaka. I Gornostajev Pantelej je umro. Svi su umrli, svi!

— Jeste l' sve vrieme u Moskvi proživjeli? Nieste li pošli na selo?

— Ne selo.... Moje su dobarce prodali.

— Prodali?

— Dražbom.... Žalim evo te ga nieste kupili!

— A čim ćete vi živjeti, Petre Petroviću?

— Od glada ne ću umrieti, Bog će dati! novaca biti ne će, prijatelja će biti. A što su novci? — prah. Zlato — prah!

On zažmiri, rukom potraži po džepu i pokaže mi na dlanu dva pjatialtina* i grivenik**.

— Što je to? Daklen, prah? (I novci polete na pod.) A vi mi radije kažite, jeste l' vi čitali Poležajeva?***

— Jesam.

— Jeste li vidjeli Močalova**** u Hamletu.

— Ne, niesam vidio.

— Nieste vidjeli, nieste vidjeli.... (I lice Karatajevljevo probliedi, oči mu nemirno zvjerale; on se odvrati; lako trzanje proleti po njegovim usnama.) — A, Močalov, Močalov! „Umrieti — usnut", progovori muklim glasom:

..... ah! i ništa više!
A ipak znati, da nam sladki san
Dokončava sve boli i sve tuge,
Što tielu su nam vječna baština
Da to se iskreno poželjet može...

— Usnuti, usnuti! — promrmlja on nekoliko puta.

— Recite, molim vas, — već ja začnem; no on nastavi sa žarom:

Jer tko bi ruglo svoga doba snašô,
I silu možnog, zlostavu ponosnog,
I težku bol prezrene ljubavi,
I nepravdu i službenu sramotu,
Što samo huljam časti podaje....
..... O čista vilo, daj
U molitvi i moje griehe okaj!

I on obori glavu na stol. Stane mucati i blebetati.

— „Tek mjesec" izgovori sa novom snagom:

Tek mjesec, dok mi cipele ne sdera,
U kojim je za l'jesom otca išla,
Kô Nioba u suzam', ona, ona;

---

* Pjatialtini, novac od 15 kopjejaka; — ** grivenik, novac od 10 kopjejaka. — *** Aleks. Poležajev (1810—1838) darovit pjesnik, al razpuštena života, koji je dokončao u vojničkoj bolnici. — **** Glasovit glumac.

O nebo, ne bil' zv'jer, što uma nema
Još duže žalila?...

On primakne čašicu šampanjca ustima, ali ne izpije vino te nastavi:

Za Hekubu! A što je ona njemu.
I što je njojzi on, da za njom plače?
A ja, koj' nisam nego nitkov glup,
Vucaram se ko sanjar kukavan
.....O da l' sam kukavica?
Tko smije mene nazvat' lopovom?
Razkolite mi glavu na dvoje,
Izčupajte mi bradu, ter je tad
U vlastito mi lice bacite!
Uštinite mi nos i recite,
Da možda lažem! Tko će to učinit.
Pretrpio bih sve!.... Jer nije druge:
Golubinje srce je u mene,
A malo žuči, jerbo bi inače
Nahranio već davno jastrebe.

Karatajev spusti čašicu i zgrabi se za glavu. Meni se činilo, da ga razumijem.

— Nu, pa što, — progovori on napokon; — tko staro spomene, izkopat će mu se oko.... Nije li istina? (I on se nasmije.) — U zdravlje vaše!

— Vi ćete ostati u Moskvi? — upitam ga ja.

— Umriet ću u Moskvi!

— Karatajeve! — čulo se u susjednoj sobi — Karatajeve, gdje si ti? dodji ovamo, dragi čo—o—če!

— Zovu me, — progovori on dižući se težko s mjesta.

— S Bogom; svratite se k meni, ako možete, ja živim u***.

No drugi dan valjalo mi s nepredvidjenih razloga otići iz Moskve, te se niesam više vidio s Petrom Petrovićem Karatajevom.

*

XIX.

Ročište.

Sjedim ja u brezovoj šumici oko polovine rujna. Od samoga jutra propadala sitna kišica izmjenjujući se po vremenu toplim sunčanim sjajem; vrieme bilo nepostojano. Sve se nebo prevlačilo tankim bielim oblacima, na jednom se mjestimice razvedravalo na časove i tada se iza razdvojenih crnih oblaka pokazivala modrina, vedra i prijatna kao prekrasno oko. Sjedim ja i gledam naokolo pa slušam. Lišće jedva šuštalo nad glavom mojom; već se po šuštanju njegovu moglo poznati, kakvo je tada bilo doba godišta. Nije to bio veseo, smijući se trepet proljeća, ne meko šušketanje, ne dugi šum ljeta, ne plašljivo i hladno lepetanje kasne jeseni, nego jedva čujan, dremljiv šapat. Slab se vjetar jedva jedvice provlačio kroz vrške. Nutrinja šumice, vlažne od kiše, neprestano se izmjenjivala prema tome, da li je sunce sjalo ili se zakrivalo oblakom; sad se sva zasjala kao da se na jednom sve nasmjehnulo u njoj; tanka su debla ne odviše čestih breza najedanput primila nježni odsjev biele svile, meko lišće na zemlji najedanput se prošaralo i planulo crvenim zlatom, a crvene stabljike visoke, kovrčaste paprati, već pofarbane jesenskom svojom bojom, sličnom boji prezrela groždja, neprestano se pomilale, bezkrajno se razpletale i presiecale pred očima; sad opet na jedanput sve naokolo pomalo sinjavilo: svietle boje za čas ugasle, breze bile sve biele, bez sjaja, biele kao istom pali snieg, koga se jošte nije dotakla hladno igrajuća zraka zimnoga sunca; — a kradimice, lukavo,

stala sipiti i šaptati po šumi vrlo sitna kiša. Lišće na brezama bilo jošte gotovo sve zeleno, ako i jest očevidno pobliedjelo; samo gdjegdje stajala po gdjekoja posve mlada, sva crvena ili sva zlatna, pa je trebalo vidjeti, kako je jarko planula u suncu, kad su je zrake njegove nenadno probile kližući se šarene kroz gustu mrežicu tankih grančica, tek opranih bistrom kišom. Nijedne ptice nije bilo čuti; sve se zaklonile i zamukle; samo kadšto odjeknuo kao ocalno zvonce podsmješljiv glasić sjeničin. Prije nego što sam se ustavio u tome brezovu gajiću, prošao sam sa psom svojim kroz visoku jasikovu šumicu. Ja, priznajem, ne volim osobito to drvo — jasiku — s njezinim bliedo ljubičastim deblom i sivo zelenim, kovnim lišćem, što ga podiže, što više može, i u zraku širi kao trepčanu lepezu; ne volim vjekovito trepetanje njezina okrugla, nečista lista, nespretno pritvrdjena za duge stabljike. Ona biva liepa samo u gdjekoje ljetne večeri, kad se, uzdižući se pojedince sred nizka grmlja, desi naproti rujnim zrakama zalazećega sunca, sja se i trepeće, oblivena od koriena do vrška jednim žutim grimizom, — ili kad za vedra vjetrovita dana sva šumno struji i trepeće na modrom nebu i svaki list njezin uhvaćen strujom zračnom kao da hoće, da se odkine, da sleti, pa da poteče u daljinu. No ja uobće ne volim toga drveta, i zato se ne zaustavih u jasikovoj šumici rad odmora, doprem do brezove šumice, ugniezdim se pod jednim drvcetom, kojemu se granje počinjalo dolje nad zemljom i po tome me moglo štititi od kiše i naparivši oči okolnim pogledom zaspim onim mirnim i krotkim snom, koji je samo lovcima poznat.

Ne mogu kazati, koliko sam vremena prospavao, no, kad sam oči otvorio, sva je nutrinja šume bila napunjena suncem i na sve se strane kroz radostno šušteće lišće pomilalo i kao iskrilo svietlomodro nebo; oblaci se sakrili razagnani zaigravšim se vjetrom; vrieme se razčistilo, a u zraku se

osjećalala ona osobita svježost, koja, napunjujući srce nekim živim čuvstvom, gotovo svagda naslućuje mirno, jasno veče poslije kišovita dana. I već ja odlučim, da se dignem i snova da pokušam sreću, kad se najedanput oči moje zaustave na nepomičnoj čovječjoj podobi. Ja se zagledam, to je bila mlada seljačka djevojčica. Ona je sjedila jedno dvadeset koraka od mene oborivši zamišljeno glavu i spustivši obje ruke na koljena; u jednoj od njih, do polovice otvorenoj, bila gusta rukovet poljskoga cvieća, te se kod svakoga daha njezina tiho klizala na kockastoj suknji. Čista, biela košulja, spučena na vratu i na rukama privijala se u kratkim, mekim naborima oko tiela njezina; krupna žuta mrdjela* spuštala se s vrata u dva reda na grudi. Sama po sebi bila ona osobito liepa. Gusta, plava kosa, pepeljava cvieta, razdvajala se u dva, brižljivo pričešljana polukruga izpod uzke, crvene povezače, koju je navukla gotovo na samo čelo, kao slonova kost bielo; ostali dio lica nešto je osmagao od one zlatne sunčane pripeke, koja se prima samo tanke kože. Oči joj niesam mogao vidjeti — nije ih podizala; ali sam joj jasno vidio tanke, visoke obrve, duge njene trepavice; bile su vlažne, a na jednom obrazu njenu blistao se na suncu usahao trag suze, ustavivši se na samim usnama, nešto pobliedjelim. Sva joj glavica bila veoma mila; pače je i njezin nešto podebeo, okrugao nos nije nagrdjivao. Meni se osobito dopadao izraz lica njena: tako je bio prost i krotak, tako tužan i tako pun djetinje neodlučnosti u svojoj tuzi. Ona je jamačno čekala nekoga; u šumi nešto slabo prsnulo, odmah ona podigla glavu te se ogledala, u providnoj se sjeni brzo zablistale preda mnom oči njezine, velike, svietle i plašljive kao u košute. Nekoliko je časaka prisluškivala ne smećući široko otvorenih očiju s mjesta, gdje se čuo slab zvuk, uzdahnula, okrene posve lagano glavu, još se niže sagnula, te stala pomalo

* Stakleni biser.

prebirati cvieće. Vjedje joj se zacrvene, gorko trgne usne i nova suza poteče izpod gustih trepavica ustavljajući se i bistro se blistala na obrazu. Ovako prodje dosta mnogo vremena; siromašna se djevojčica ne makne, — samo kadšto mahne rukama te je slušala, sve slušala .... Snova zašušti nešto u šumi, — ona se trgne. Šum nije prestajao, bivao jasniji, približavao se, napokon se čuli čvrsti, brzi koraci.

Ova se uzpravi i kao da se uplašila, pozorni njezin pogled zadršće, upali se očekivanjem. Kroz guštaru osvane brzo podoba mužkarca. Ona se zagleda, plane na jedanput, veselo se i sretna nasmieši, već je htjela da se digne, ali odmah opet sva ponikne, pobliedi, smete se — i tek onda podigne trepećući, gotovo moleći pogled na čovjeka došljaka, kad se taj zaustavi uporedo s njom.

Ja sam ljubopitno pogledao na nj iz svoje zasjede. Priznajem, da me pojava nije prijatno dirnula. To je bio, po svim znacima, razmažen kamerdirner mlada bogata vlastelina. Njegova je odjeća odavala čežnju za ukusom i kicoškim nemarom; na njemu bio kaput bronzova cvieta, bez sumnje s vlastelinskih ledja, zakopčan do gore, ružičasta kravata ljubičastih okrajaka i baršunasta, crna kapa sa zlatnom portom, nabijena do samih obrva. Okrugla ogrlica biele košulje njegove podupirala mu nemilosrdno uši i rezala obraze, a naskrobljeni rukavčići zakrivali svu ruku sve do crvenih i krivih prsta, ukrašenih zlatnim i srebrnim prstenjem s pomenkom od tirkisa*. Lice njegovo rumeno, svježe, drzko, pripadalo je u broj lica, koja, koliko sam ja mogao opaziti, gotovo uviek mužkarca ljute, a na žalost se vrlo često ženama dopadaju. On se očevidno trudio, da prida svojim prostačkim crtama izraz vriedan prezrenja i dosadan; neprestano žmirkao svojim i bez toga majušnim, svjetlosivim očicama, mrštio se,

* Tirkis, dragi kamen modre boje. U njemu je bio urezan cviet, koji Rusi zovu „nezabudka“, a Niemci „Vergissmeinnicht“.

spuštao uglove usana, prinudjeno zievao i s nemarom, ako i ne posve spretnom lakoćom, sad popravljao rukom ridjastu, vješto prigladjenu kosu na sljepočicama, sad čupao žute dlačice, što su stršale na debeloj gornjoj ustnici, — riečju razmetao se nesnosno. Stane se previjati, kako je ugledao mladu seljanku, koja ga je čekala; polagano u razkorak pristupi k njoj, postoji, sažme ramenima, turi obje ruke kaputu u džepove, te se jedva udostojivši siromašnu djevojku hitnim i ravnodušnim pogledom spusti na zemlju.

— A jesi l' ti, — začne gledajući nadalje nekuda na stranu, potresujući, nogom i zievajući, — davno ovdje?

Djevojka mu nije mogla odmah odgovoriti.

— Davno, Viktore Aleksandriću, progovori ona napokon jedva čujnim glasom.

— A! (Skine kapu, prodje veličanstveno rukom preko guste, čvrsto zakovrčene kose, što se začinjala gotovo od samih obrva i pogledavši s dostojanstvom unaokolo pokrije opet brižljivo dragocjenu svoju glavu.) A ja sam već gotovo sasvim zaboravio bio. K tome, viš i kišica! (On zievne i opet.) — Sila posla: tko će sve opaziti, a on jošte grdi. Mi ćemo sjutra na put....

— Sjutra? — progovori djevojka i upre na nj uplašeni svoj pogled.

— Sjutra.... Nu, nu, molim te, — prihvati on brzo i s dosadom opazivši, da je sva zadrhtala i lagano oborila glavu: molim te, Akulino, ne plači. Ti znaš, da ja to trpjeti ne mogu. (I on naprći svoj tupi nos.) Inače ću odmah otići.... Kake su to gluposti! — čemu jecati!?

— Nu, ne ću, ne ću, — hitro reče Akulina, gutajući silom suze. — Vi daklem sjutra putujete? nastavi ona poslije nevelika mučanja: — kad će Bog dati da se opet vidim s vama, Viktore Aleksandriću?

— Vidjet ćemo se, vidjet ćemo se. Ako ne buduće godine — to poslije. Gospodar moj, čini se, želi u Petrogradu u

službu stupiti, — nastavi on izgovarajući rieči nemarno i nešto kroz nos: — a možebiti ćemo i za granicu.

— Vi ćete me zaboraviti, Viktore Aleksandriću, — tužno progovori Akulina.

— Ne ću, a zašto? Ne ću te zaboraviti: samo ti budi pametna, ne budi luda, slušaj otca.... A ja te ne ću zaboraviti — ne — ne ću. (I on se mirno protegne i opet zievne.)

— Ne zaboravite me, Viktore Aleksandriću, — nastavi ona molećim glasom. — Već se vidi, zašto sam vas ljubila, sve se vidi radi vas.... Vi velite, otca da slušam, Viktore Aleksandriću.... A kako da slušam otca....

— Zašt' ne? (Te on rieči izgovori kano iz želudca ležeći na ledjima i podbočivši ruke pod glavu.)

— A kako bi, Viktore Aleksandroviću, — vi sami znate....

Ona ušuti. Viktor se poigra ocalnim lančićem svoga sata.

— Ti, Akulino, niesi ludo djevojče progovori on napokon: — zato ne govori ludorije. A ja ti dobro želim, razumiješ li me? Zaista ti niesi luda, niesi sasvim seljačka, da tako rečem; i mati tvoja nije takodjer bila svagda seljačka. Ali sasvim tim si bez obrazovanja, — daklem treba da slušaš, kad ti se govori.

— Ali to je strašno, Viktore Aleksandriću.

— I — i, kakve su to ludorije ljubezna moja; kakav te strah spopao!? Što je to u tebe, — doda on primakavši joj se: — cvieće?

— Cvieće, — tužno odgovori Akulina. — Nabrala sam poljske jarebike, — nastavi ona nešto življe; — to je za telad dobro. A evo gle kozji rogovi* od škrofula. Pogledajderte evo, kako je čudan cvietak; tako čudna cvietka, što

* **Bidens tripartita, Zweizahn.**

sam živa, niesam jošte vidjela. Evo pomenka*, a gle i majčine dušice.... A ovo sam gle ja za vas, — doda ona vadeći izpod žute jarebike neveliku rukovet modroga različka** svezana tankom travicom: — hoćete li?

Viktor pruži lievu ruku, uzme, nemarno pomiriše cvieće i stane ga vrtjeti prstima pogledavajući gore u zamišljenoj ozbilji. Akulina gledala na nj.... U tužnom njezinu pogledu bilo toliko nježne odanosti, smjerne pokornosti i ljubavi. Ona ga se i bojala i nije smjela plakati, i praštala se s njim i uživala u njemu posljednji put; a on je ležao izvalivši se kao sultan i podnosio s velikodušnom strpljivošću i ponizujući se njeno obožavanje. Ja sam, priznajem, s gadjenjem promatrao crveno njegovo lice, na kojem je kroz pričinjeno-prezirno ravnodušje provirivalo zadovoljeno, presićeno samoljublje.

U tome je času Akulina bila tako liepa; sva se duša njena pred njim povjerljivo, strastno razkrivala, težila k njemu, ulagivala mu se, a on.... on je spustio različke na travu, izvadio iz pobočna džepa kaputa okruglo stakalce u bronzu okovano, te ga stao utiskivati sebi u oko; ali koliko se i jest trudio, da ga zadrži u stisnutin obrvama, podignutim obrazom pače i nosom, — stakalce opet izpadalo i na ruku mu padalo.

— Što je to? — upita napokon začudjena Akulina.

— Lorgnet, — odgovori on s dostojanstvom.

— Čemu to?

— A da se bolje vidi.

— Pokažiderte.

Viktor se namrgodi, ali joj dade stakalce.

— Pazi, da ga ne razbiješ.

— Ne boj se, ne ću ga razbiti. (Ona ga bojazljivo prinese k oku.) Ja ništa ne vidim, — reče ona nevino.

---

* **Myosatris palustris, Vergismeinnicht.** — ** **Centaurea Cyanus, Kornblume.**

— A ti zažmiri okom, reče on glasom nezadovoljna učitelja. (Ona zažmiri okom, pred kojim je držala stakalce.) — Ta ne ovo, luda! Drugo! — klikne Viktor i ne davši joj, da pogrješku svoju izpravi, uzme joj lorgnet.

Akulina se zacrveni, jedva se nasmieši te se odvrati.

— Vidi se, da to nije za nas, — progovori ona.

— Jošte bi i to!

Sirotica umukne i uzdahne duboko.

— Ah, Viktore Aleksandriću, kako će nam bez vas biti! — reče ona najedanput.

Viktor otare lorgnet skutom i metne ga opet u džep.

— Da, da, — progovori on napokon: — iz početka bit će ti težko, istina. (On je milostivo potrepta po ramenu; ona iztiha uzme s ramena svoga ruku njegovu te je bojazljivo poljubi.) — Nu, da, da, da, ti si zaista dobro djevojče, — nastavi on nasmjehnuvši se zadovoljno; — ali što da radimo? Prosudi sama! ja s gospodarom ne mogu ovdje ostati; sad će skoro zima, a zimi je na selu — ti sama znaš — zaista ružno. Drugačije je to u Petrogradu! Onamo ima upravo takih čudesa, kakih ti sebi, beno, ni u snu pomisliti ne možeš. Kuće kake, ulice, družtvo, obrazovanje — upravo da se snebivaš!.... (Akulina slušala ga s požudnom pazljivošću otvorivši nešto usta kao djetešce.) Medjutim, — doda on zavaljavši se na zemlji: zašto ja tebi sve to govorim? Ta ti to ne možeš razumjeti.

— A zašto, Viktore Aleksandriću? Ja sam razumjela, sve sam razumjela.

— Gledaj ti nje!

Akulina se pokunji.

— Prije vi nieste sa mnom tako govorili, Viktore Aleksandriću, — progovori ona ne podižući očiju.

— Prije?.... prije! Viš ti!.... Prije! — opazi on zlovoljno.

Oboje zamukne.

— Sasvim tim mi je vrieme ići, — progovori Viktor i već se opro bio o lakat....

— Počekajte jošte nešto malo, reče molećim glasom Akulina.

— Što da čekam?.... Ta ja sam se s tobom već oprostio.

— Počekajte, ponovi Akulina.

Viktor legne opet i začne fićukati. Akulina nije sveudilj smètala očiju s njega. Ja sam mogao opaziti, da se ona pomalo uzrujavala; usne su njene podrhtavale, bliedi obrazi njeni slabo se zacrvenjeli....

— Viktore Aleksandriću, progovori ona napokon prekinutim glasom: — vaš je grieh.... vaš grieh, Viktore Aleksandriću: jest, Boga mi!

— Kakav grieh? upita on namrštivši obrve, pa se podigao i okrenuo k njoj glavu.

— Grieh, Viktore Aleksandriću. Da ste mi bar dobru riečcu rekli na oproštaju; da ste mi bar riečcu rekli jadnoj sirotici....

— A što da ti rečem?

— Ja ne znam; vi to bolje znate, Viktore Aleksandriću. Vi evo odlazite, pa da bi bar riečcu.... Čim sam ja to zaslužila?

— Kako si ti čudna! što ja mogu?

— Ma i riečcu....

— Nu, dere jednu istu kozu, progovori on s dosadom te ustane.

— Ne srdite se, Viktore Aleksandriću, doda ona hitno jedva zadržavajući suze.

— Ja se ne srdim, ali ti si bena.... Što hoćeš? Ta ja se tobom ženiti ne mogu! ne mogu! Nu, pa što hoćeš? što? (On iztakne lice kao da čeka odgovor te razmakne prste.)

— Ja ne ću ništa, ... ništa ne ću, odgovori ona mucajući te se jedva usudi, da izpruži k njemu dršćuće ruke: — a ma bar riečcu na oproštaju ....

I u nje poteku suze potokom.

— Nu, tako, sad je stala plakati, hladnokrvno progovori Viktor namičući ostrag kapu na oči.

— Ja ne ću ništa, nastavi ona jecajući i zakrivši objema rukama lice: — no a kako će mi sad u obitelji biti, kako će mi biti? i što će meni biti, što će od mene jadnice biti? Udat će me siroticu za nedraga .... Jadna moja glavice!

— Zapievaj,* zapievaj, u pô glasa promrmlja Viktor ponešto smeten.

— A on, kad bi samo riečcu, ma samo jednu .... Na primjer, Akulino, da reče, ja ....

Nenadno ridanje, što srce para, ne da joj svršiti govor — ona se povali licem na travu i gorko, gorko zaplače .... Sve se tielo njeno grčevito zatalasa, zatiljak joj se neprestano podizao .... Dugo zaustavljena tuga provali napokon potokom. Viktor postoji više nje, postoji, sažme ramenima, okrene se i ode velikim koracima.

Prodje nekoliko časaka .... Ona utihne, digne glavu, skoči, ogleda se i pljesne rukama; već je htjela, da poteče za njim, ali joj noge klecnu — ona padne na koljena .... Ja se niesam uzdržao i poletim k njoj; no jedva što me ugledala, kad se odnekuda dočepa silâ — digne se sa slabim krikom, te izčezne za drvetima ostavivši razbacano cvieće na zemlji.

Ja postojim, dignem rukovet različaka i izidjem iz šume u polje. Sunce bilo nizko na bliedojasnome nebu, i zrake njegove kao da su pobliedjele i ohladnjele; niesu sjale, već se razljevale jednoličnim, gotovo vodenim svjetlom. Do večera bilo ne više od pô sata, a večernja se zažara jedva, jedva

* **Zapievati = bugariti, tužiti.**

zažizala. Žestok vjetar duvao mi brzo u susret kroz žuto, usahlo strnište; naglo se uzdižući od njega prolietalo preko druma duž šumskoga okrajka, maleno, spureno lišće; strana šume okrenuta kao zid u polje, sva je trepetala i svjetlucala se slabim svjetlom vidno, no ne jarko; na crvenkastoj travi, na biljkama, na slamkama, svud se blistale i talasale bezbrojne niti jesenske paučine. Ja se ustavim .... Bilo mi težko; kroz veseli, ako i svježi smiešak venuće prirode, činilo se, da se krade tužan strah od nedaleke zime. Visoko nada mnom proletio, težko i oštro siekući krilima zrak, oprezan gavran, okrenuo glavu, pogledao na mene sa strane, digao se te s prekidanjem graktao, sakrio se za šumom; veliko se jato golubova oštro diglo s gumna, te zakruživši najednom kao stup sjelo žurno po polju — znak jeseni! Netko se provezao za golim humkom, drndajući glasno praznim kolima ....

Ja se vratim kući; no podoba siromašne Akuline dugo mi nije izlazila iz glave, a različak njezin, davno uveli, dosad se u mene čuva ....

XX.

Hamlet ščigrovskoga okružja.

Na jednoj vožnji mojoj dobijem ja poziv na objed k bogatomu vlastelinu i lovcu, k Aleksandru Mihajliću G***. Imanje se njegovo nalazilo jedno pet vrsta od velika seoca, gdje sam se ja u to vrieme stanio. Ja nadjenem frak, bez kojega ne savjetujem nikomu, da ide pače i u lov, te se opravim k Aleksandru Mihajliću. Objed bio odredjen u šest sati; ja se dovezem u pet i zastanem već veliko množtvo plemića u uniformama, u gradjanskom odielu i druge u manje odredjenoj odjeći. Domaćin me dočeka ljubazno, no odmah poteče u službeničku sobu. Očekivao je znamenita dostojanstvenika, pa je osjećao neku uzrujanost, koja nije nimalo bila u skladu s neodvisnim položajem njegovim u svietu i s bogatstvom. Aleksander Mihajlić nije nikad bio oženjen i nije volio žena; u njega se sabiralo družtvo neženja. Živio je na gospodsku, povećao i dogradio djedovski dom sjajno, naručivao svake godine iz Moskve za petnaest tisuća rubalja vina i bio uobće osobito poštovan. Aleksander Mihajlić već je odavno uzeo odpust i nije tražio nikakvih počasti .... A što ga moglo prinuditi, da izprosjači pohod u gosta dostojanstvenika, i da se uzrujava od samoga jutra u dan svetčanoga objeda? To ostaje pokrito mrakom neizvjestnosti, kako je običavao govoriti jedan moj poznati odvjetnik, kad su ga pitali: uzima li on mito od dobrohotnih darovatelja?

Razstavši se s domaćinom počnem se ja šetati po sobama. Svi mi gosti gotovo bili posve nepoznati; jedno dvadeset

je ljudi već sjedilo za kartaškim stolovima. U tom broju prijatelja preferansa bila: dva vojnička častnika, plemenita, no nešto mala iztrošena lica, nekoliko civilista u tiesnim, visokim kravatama i spalih, bojadisanih brkova, kaki su samo u ljudi odrešitih, no dobrodušnih (ovi su dobrodušni ljudi s dostojanstvom miešali karte, te su ne okrećući glave postrance bacali oči na došljake); pet ili šest okružnih činovnika okruglih trbušaca, debelih, znojnih ruka i skromno nepomičnih nožica (ta su gospoda govorila mekim glasom, blago se smiešila na sve strane, karte svoje držala do same košuljice te niesu bacajuć atut* lupali po stolu nego su naprotiv valovito spuštali karte na zeleno sukno i slažući dobivene proizvodili laku, sasvim uljudnu i pristojnu prasku). Ostali su plemići sjedili na divanima, u hrpama se gurali k vratima i do prozora, jedan, već nemlad, no po vanjštini na ženu nalik vlastelin, stajao u kutu, uzdrhtavao, crvenio se i sa zabunom vrtio na svome želudcu pečat svoga sata, ako i nije nitko obraćao pozornosti na njega; neka gospoda, u okruglim frakovima i kockastim hlačama, djelo moskovskoga krojača, vječnocehovskoga** majstora Firsa Kljuhina, razpravljali su neobično živo i brzo, slobodno okrećući debelim svojim i golim zatiljcima; mlad čovjek od neko dvadeset godina, kratkovid i plavokos, od glave do nogu odjeven u crnu odjeću, bio očevidno plašljiv, no se jedko smiešio ....

Sasvim tim stanem se ja nešto malo dosadjivati, kad mi se na jednom pridruži neki Vojnicin, nedouk mlad čovjek, koji je živio u kući Aleksandra Mihajlića u svojstvu .... težko je reći, u kakom naime svojstvu. Pucao je izvrstno, te umio pse za lov uvježbati. Ja sam ga jošte poznavao u Moskvi. On je pripadao u broj mladih ljudi, koji su obično

* À tout, karta jača od svake druge; naši kažu „hadut.“ — ** Vječnocehovski majstor, koji se uviek pisao na svom cimeru „cehovski majstor.“

na svakom izpitu „prikazivali ciepca“, to jest, niesu odgovarali ni rieči na pitanja profesorova. Tu su gospodu radi ljepote rieči nazivali i „bradačima“. (Kako izvolite vidjeti dogadjaj davno minulih dana.) Evo, kako se to dogadjalo: pozovu n. pr. Vojnicina. Vojnicin, koji je do toga vremena nepomično i upravo sjedio na svojoj klupi, od glave do pete obliven vrućim znojem, te lagano i budalasto strieljao očima unaokolo, — digne se, zakopča žurno svoju svetčanu uniformu do kraja, te se postrance šuljao do izpitnoga stola. — „Izvolite uzeti pitanje,“ prijazno mu reče profesor. Vojnicin pruži ruku i dršćući se dotakne prstima hrpe pitanja. — „Ali ne izbirajte, molim vas,“ opazi razbitim glasom nekakav stran, no razdražljiv staračac, profesor iz drugoga fakulteta zamrzivši na jednom na nesrećnoga „bradača.“ — Vojnicin se pokori svome usudu, uzme pitanje, pokaže broj i ode da sjedne k prozoru; dok predšastnik njegov odgovori na svoje pitanje. Kod prozora nije Vojnicin smetao očiju s pitanja osim samo zato, da kao i prije polagano pogleda unaokolo, a inače nije makao ma ni jednim udom. Kako je eto predšastnik njegov svršio, te mu rekli: „dobro, idite“ ili pače: „dobro, gospodine! vrlo dobro, gospodine!“ po njegovim sposobnostima. Prozovu evo Vojnicina; — Vojnicin se digne i čvrstim se korakom približava k stolu. — „Pročitajte pitanje,“ reku mu. Vojnicin prinese objema rukama pitanje do samoga svoga nosa, čita polagano i polagano spušta ruke. — „Nude, gospodine, izvolite odgovoriti,“ ljenivo reče isti profesor polažući tielo natrag i prekršćavajući ruke na prsima. Zavlada grobna tišina. — „Što je daklem?“ Vojnicin šuti. Stranoga staračca spopadne trzavica. — „Ta kažite štogod!“ Šuti Vojnicin, kao da je zamro. Ošišani zatiljak njegov ukočeno i nepomično strši naprotiv ljubopitnih pogleda svih drugova. Stranomu staračcu oči gotove da izskoče: on mrzi odlučno Vojnicina. — „To je ipak čudnovato,“ opazi drugi izpitač: — „a zašto

vi kao niem stojite? nu, ako ne znate, što li? onda recite.“ — „Dopustite, da uzmem drugo pitanje,“ izreče nesrećnik muklo. Profesori pogledaju jedan drugoga. — „Nu, izvolite, mahnuvši rukom,“ odgovori glavni izpitač. Vojnicin uzme snova pitanje, ide snova k prozoru, snova se vraća k stolu i snova šuti kao zaklan. Strani staračac mogao bi ga živa izjesti. Napokon ga otjeraju te mu napišu ništicu. Vi mislite, sad će on barem otići? da i još nešto! On se vraća na svoje mjesto, sjedi isto tako nepomično do konca izpita, a odlazeći viče: „nu, vražja li posla! to je zadaća!“ Pa ide čitav dan taj po Moskvi hvatajući se kadšto za glavu i gorko proklinjući svoju nesrećnu sudbinu. Knjige se on, razumije se, ne prima, a drugi se dan ista pripoviest ponavlja.

Taj mi se Vojnicin eto pridružio. Razgovarao sam s njim o Moskvi, o lovu.

— Ne biste li htjeli, — šapne mi na jednom: — ja ću vas upoznati s prvim ovdjašnjim dosjetljivcem?

— Molim.

Vojnicin me dovede k čovjeku majušna rasta, s visokom kukmom i brcima, u mrku fraku i šarenoj kravati. Žučljive njegove, pomične crte odisale su u istinu duhom i zlobom. Lak, jedak smiešak neprestano mu krivio usta; crne, žmureće očice drzko provirivale izpod nejednakih trepavica. Pokraj njega je stajao vlastelin, širok, blag, sladak — pravi Sahar-Medović* — i ćorav. On se unapried smijao dosjetcima majušnoga čovjeka i rekao bi topio se od zadovoljstva.

Vojnicin me predstavi dosjetljivcu, koga su zvali Petrom Petrovićem Lupihinom. Mi se spoznasmo i izmienismo prve pozdrave.

— A dopustite, da vam predstavim svoga najboljega prijatelja, — progovori na jedanput Lupihin oštrim glasom sgrabivši sladkoga vlastelina za ruku. — Ta ne opirite se,

* Sahar-Medović = Slador-Medović.

Kirila Selifaniću, — doda on: — ne će vas ujesti. Evo gospodine, nastavi on, dok se smeteni Kirila Selifanić tako nespretno klanjao, kao da mu je želudac spadao: — evo gospodine, preporučam gospodine, izvrstan plemić. Uživao je izvrstno zdravlje do pedesete godine dobi, ali na jednom namisli, da lieči sebi oči, od čega je i oćoravio. Od toga vremena lieči seljake svoje s jednakim uspjehom .... Nu, a oni mu, razumije se, s jednakom odanošću zahvaljuju ....

— Gle, kaki je, — promrmlja Kirila Selifanić — i nasmije se.

— Izgovorite, prijatelju moj, ej, izgovorite, — prihvati Lupihin. Vas bi, gle, mogli za sudca izabrati, i izabrat će vas, vidjet ćete. Nu za vas će jamačno misliti, prisjednici, mislim; ali će opet, znate, u svakom slučaju, trebati znati izreći makar i tudju misao. Mogao bi se svratiti gubernator, — pa pitati: zašto sudac muca? Nu, recimo, da kažu: kap mu pala; onda mu pustite, reći će, krv. A to bi u vašem položaju, priznajte sami, bilo neprilično.

Sladki vlastelin mal da ne puče od smieha.

— Gledaj, viš, smije se — nastavi Lupihin, zlobno gledajući na tresući se trbuh Kirile Selifanića. — A zašto da se ne smije? doda on okrećući se k meni: sit je, zdrav, djece nema, mužike nije založio — a on ih lieči — žena mu suluda. (Kirila se Selifanić malo okrene na stranu, kao da nije čuo, pa sve nastavi hohotati.) A ja se smijem, a žena je moja s mjeračem pobjegla. (On se izkesi.) A vi to nieste znali? Kako ne?! Zaista me iznebuha odbjegla i pismo mi ostavila: „Ljubazni, veli, Petre Petroviću, oprosti; strašću zanesena, udaljujem se s prijateljem srca svoga ....“ A mjerač je samo tim pridobio, što nije nokata rezao, a hlače nosio uzke. Vi se čudite? Evo, mislite, iskrena čovjeka .... I, Bože moj! mi stepnjaci odkrešemo živu istinu. Medjutim, hajdemode na stranu .... Zašt' da stojimo pored budućega sudca ....

*

On me uzme izpod ruke i mi odemo k prozoru.

— Ovdje me drže za dosjetljivca, — reče mi on za razgovora; ne vjerujte to. Ja sam naprosto ozlovoljen čovjek pa se na glas rugam, zato i jesam slobodan. A zašto da se ustručavam u istinu? Ja ne dam ni za čije mnienje ni groša i ne tražim ništa; ja sam zloban, — pa što onda? Zlu bar čovjeku ne treba pameti. A kako to osvježuje, vi ne ćete vjerovati .... Nu, evo na pr., nu, evo pogledajte našega domaćina! Nu, zašto on leti, molim vas, — neprestano na sat gleda, smieši se, znoji, ozbiljno se drži, nas gladom mori? Zar nije vidio — dostojanstvenika?! Evo, evo, i opet je poletio — zašepao pače, pogledajte.

I Lupihin se cvileći nasmije.

— Samo šteta, gospodja nema, nastavi on s dubokim uzdahom: — objed neženja, — inače bi to bio užitak za čovjeka našega kova. Pogledajte, pogledajte, — vikne on na jedanput: — ide knez Kozeljskij — eno ona visoka ljudina s bradom, u žutim rukavicama. Odmah se vidi, da je boravio za granicom .... i svagda dolazi tako kasno. Bedast je, velim vam, kao par trgovačkih konja; a ne biste li izvoljeli pogledati, kako ponizujući se govori s ljudma našega sloja, kako se velikodušno izvolieva smiešiti ljubeznostima naših gladnih majčica i kćerka! .... I sam je kadšto dosjetljiv, ako i živi ovdje kao prolaznik; — pa kako je dosjetljiv! A ma baš, kao da tupim nožem vrvcu piliš. On me ne može trpjeti .... Idem, da mu se poklonim.

I Lupihin poleti u susret knezu.

— A eno ide moj lični neprijatelj, — progovori on vrativši se na jednom k meni: vidite li onoga debeloga čovjeka s crnomanjastim licem i sa četinom na glavi, — eno onaj, što je kapu stisnuo u ruku, a uza zid se provlači i na sve se strane obazire kao vuk? Ja sam mu prodao konja za 400 rubalja, koji je stajao 1000, a taj niemi stvor ima sad

podpuno pravo, da me prezire; a medjutim nema u njega samoga dara razsude, osobito jutrom prije čaja ili odmah poslije objeda tako, da će ti, rečeš li mu: „zdravstvujte,“ odgovoriti: „što, gospodine?“ A eno ide general, — nastavi Lupihin: — civilni general izvan službe, propali general. U njega je kći iz repnoga šećera i tvornica škrofuloze.... Oprostite, niesam tako rekao.... nu, ali vi me razumijete. A! i arhitekt je ovdje! Niemac, a s brcima ipak posla svoga ne zna, — čudo!.... A u ostalom, zašto da i zna svoj posao; samo kad uzima mito, pa da kolone, stupove — to jest, više postavlja za plemiće naše, kòljenoviće*!

Lupihin se opet zagrohoće.... No na jednom se nemirno talasanje razprostrani po svoj kući. Došao dostojanstvenik. Domaćin odmah pohiti u predsoblje. Za njim navalilo nekoliko privrženih domaćih sluga i gorljivih gostiju.... Šumni se razgovor prometne u mek, prijazan žubor, podoban proljetnomu zujanju pčela u domaćem uljaniku. Jedna neumorna osa — Lupihin i divotni trut — Kozeljskij niesu ponizili glasa svoga.... I evo unidje napokon matica — unidje dostojanstvenik. Srca se ponesu njemu u susret, sjedeća se tjelesa pridignu; pače vlastelin, kupivši jevtino u Lupihina konja, pače i taj je vlastelin zatakao svoj podbradak za prsi. Dostojanstvenik zadržao svoje dostojanstvo, da se bolje ne može; uzdižući glavu natražke, kao da se klanja, reče nekoliko rieči pohvalnih, od kojih se svaka začinjala slovom: *a*, izgovorenim otegnuto i kroz nos; s negodovanjem nalik na glad, gledao je na bradu knezu Kozeljskomu te je dao propalomu civilnomu generalu s tvornicom i s kćerju kažiprst lieve ruke. Za nekoliko časaka, za koje je dostojanstvenik uspio dva puta opaziti, da mu je osobito drago, da nije zakasnio k objedu, sve se družtvo odpravi u blagovalište s kecovima** na čelu.

---

* Plemić stara koljena. — ** U šali mjesto s „odličnicima“; jer što su kecovi medju kartama, to su odličnici medju ljudma.

Treba li pripoviedati čitatelju, kako su posadili dostojanstvenika na prvo mjesto medju civilnoga generala i glavu gubernskoga plemstva, čovjeka slobodna i dostojanstvena izraza lica, koji je sasvim bio prema naskrobljenoj košuljici, široku prsluku i okrugloj burmutici s francuzkim duhanom, — kako se domaćin trudio, trkao, bez potrebe se kinjio, ponudjao goste, kako se mimogred osmievao ledjima dostojanstvenikovim i stojeći u kutu kao djače naglo strpao u se tanjurić juhe ili komadić govedine, — kako je dvorski podao ribu podrug aršina dugu s buketom u ustima, — kako su sluge u livrejama, na oko surovi, mrko pristajali za svakim plemićem sad s malagom, sad s dry-madeirom*, i kako su gotovo svi plemići, osobito stariji, kao nehotice pokoravajući se čuvstvu dužnosti, izpijali čašu za čašicom, — kako su napokon zapucale butelje šampanjca te se stale oriti zdravice, sve je to jamačno odviše poznato čitatelju. No meni se učini osobito znamenita anekdota, što je sam dostojanstvenik pripoviedao sred sveobćega radostnoga mučanja. Jedan, čini se propali general, čovjek, koji je poznavao najnoviju književnost spomene o uplivu žena uobće, a osobito na mlade ljude. „Da, da“, prihvati dostojanstvenik, „istina je, no mlade ljude treba držati u strogoj poslušnosti, inače će, molim vas, od svake suknje saći s uma.“ (Djetinski-veseo smiešak proleti preko lica svih gostiju; u jednoga vlastelina u oku pače zaigrala i zahvalnost.) „Jere su mladi ljudi bedasti.“ (Dostojanstvenik je jamačno radi važnosti kadšto mienjao naglasak slogova.) „Evo vam, ako hoćete, sina moga Ivana,“ nastavi on, „ta je luda u svemu dosegla dvadesetu godinu i on mi najedanput reče: dopustite, ćaćko, da se ženim. Ja mu rečem: ludo! služi najprije nešto malo.... Nu, očajanje suze.... no ja, znate.... onoga“.... (Rieč „onoga“ izgovorio je dostojanstvenik više trbuhom nego ustima; ušuti i

* Dry-Madeira, vino od sušaka pravljeno.

pogleda veličanstveno na susjeda svoga, generała; kod toga je mnogo više podigao obrve, nego što je trebalo očekivati. Civilni je general prijazno nagao glavu nešto na stranu i neobično brzo žmirnuo okom, okrenutim k dostojanstveniku.) „Pa što bi?“ progovori dostojanstvenik opet, „sad mi i sam piše, hvala ti, što si, veli, ćaćko, ludjaka poučio.... Tako eto treba postupati.“ — Svi su se gosti, razumije se, podpuno slagali s pripovjedačem, te su gotovo oživjeli od polučenog zadovoljstva i pouke.... Poslije objeda cielo se družtvo diglo i pošlo u gostinsku s većim, no sveudilj još s pristojnim i kao za taj slučaj dopuštenim šumom.... Sjednu za karte.

Koje kako dočekam se ja večera i poručivši kočijašu svome, da upregne kočije moje drugi dan u pet sati u jutru, odem na počinak. No meni se valjalo jošte toga samoga dana upoznati s jednim čudnim čovjekom.

Poradi množtva nadošlih gostiju nije nitko spavao pojedince. U nevelikoj, zelenkastoj a vlažnoj sobi, kamo me doveo dvorski Aleksandra Mihajlića, nalazi se već drugi gost, podpuno svučen. Spazivši me, zaroni brzo pod pokrivač, pokrije se njim do samoga nosa, provalja se nešto malo po šupljikastoj perini te utihne oštro izvirujući izpod okrugla ruba svoje pamučne spavaće kape. Ja pristupim k drugomu krevetu (u svemu su bila dva u sobi), svučem se i legnem na vlažnu plahtu. Moj se susjed prevraćao u svojoj postelji.... Ja mu poželim dobru noć.

Prodje pô sata. Pored svega moga nastojanja niesam nikako mogao usnuti; u bezkrajnoj se povorci nizale jedna za drugom nepotrebite i nejasne misli, uporno i jednolično, kao vedra u makine crpalice.

— A vi, čini se, ne spavate? — progovori moj susjed.

— Kako vidite, — odgovorim ja. — Ali i vam se ne da spavati?

— Meni se nikada ne spava.

— Kako to?

— A tako. Ja zaspim i sam ne znam zašto; ležim, ležim pa i zaspim.

— Zašto vi liegate u postelju, prije nego vam se spava?

— A što da radim, kažite?

Ja niesam odgovorio na pitanje susjeda moga.

— Čudim se, nastavi on poslije neduga mučanja: — zašto nema ovdje buha. Čini se, da ih negdje ipak ima.

— Vi kao da žalite za njima, — opazim ja.

— Ne, ne žalim, no ja u svemu ljubim dosljednost.

— Gle ti, — pomislim ja, — kakve rieči upotrebljava.

Susjed opet ušuti.

— Hoćete li se sa mnom okladiti? progovori on na jednom dosta glasno.

— O što?

Moj me susjed stane zabavljati.

— Hm.... o što? A evo, o što: ja sam uvjeren, da vi mene za budalu držite.

— Molim vas, promrmljam čudeći se.

— Za stepnjaka*, za nevježu.... priznajte....

— Nemam sreće vas poznati, rečem ja. — Po čemu ste vi mogli zaključiti....

— Po čemu! Ta po samom zvuku vašega glasa: vi mi tako nemarno odgovarate.... A ja sa svim tim niesam to, što vi mislite....

— Dopustite....

— Ne, vi dopustite. Prvo, ja govorim francuzki ne gore od vas, a njemački pače i bolje; drugo, ja sam tri godine proveo za granicom; u samom sam Berlinu proveo osam mjeseci. Ja sam Hegela izučio, milostivi gospodine, znam Götha naizust; povrh toga bio sam dugo zaljubljen u kćer germanskoga profesora, i oženio se kod kuće sušičavom gospo-

* Čovjek sa stepe.

djicom, ćelavom, no sasvim znatnom ličnošću. Daklem sam ja vaše gore list; ja niesam stepnjak, kako vi mislite.... I ja sam nagrizen refleksijom, i neposrednoga* nema na meni ništa.

Ja dignem glavu i pogledam s dvostrukom pažnjom na čudaka. Kod blieda svjetla noćne svjetiljke jedva sam mogao razpoznati njegove crte.

— Evo, vi me sad gledate, — nastavi on popravivši svoju spavaću kapu, — i pitate jamačno sami sebe: a kako ga niesam opazio danas? Ja ću vam reći, zašto vi mene nieste opazili: — zato, što ja ne podižem glasa; zato, što se ja sakrivam za druge, stojim za vratima, ni s kim se ne razgovaram; zato, što dvorski s podnosom prolazeći mimo mene već unapried podiže lakat svoj ravno s mojim prsima.... A od čega sve to dolazi? Od dva razloga: prvo, ja sam siromašan, a drugo ja sam se upitomio.... Kažite istinu, vi me daklem nieste opazili?

— Zaista niesam imao sreće....

— Nu da, nu da, — prekine me on, — ja sam to znao.

On se pridigne i prekrsti ruke; dugačka sjena njegove spavaće kape pregnula se sa zida na strop.

— A priznajdeter, doda on pogledavši na me sa strane: — ja vam se moram pričinjati velikim čudakom, štono se kaže, originalom ili može biti, molim vas, jošte čim gorim. Može biti vi mislite, da se ja gradim čudakom?

— Ja vam i opet moram ponoviti, da vas ne poznajem....

On se za časak pokunji.

— Zašto sam se ja s vama, s posve nepoznatim meni čovjekom tako neočekivano razgovorio — Gospod sam neka zna! (On uzdahne.) Ne po srodstvu naših duša! I vi, i ja,

* Prvobitno, naivno.

mi smo oba uredni ljudi, to jest egoiste; nit' je vama do mene niti meni do vas ma ni najmanje stalo; nije li tako? No nama se obojici ne da spavati .... Pa zašto da ne naklapamo? Ja sam na udarcu, a to se sa mnom riedko zbiva. Ja sam, vidite li, plašljiv i plašljiv ne po tome, što sam provincijalac, bez čina, siromah, nego po tome, što sam strašno samoljubiv čovjek. No kadšto, pod uplivom sretnih prilika, slučajnosti, kojih ja medjutim niesam u stanju ni odrediti, ni predvidjeti, plašljivost moja izčezava posvema, kao evo što sad na primjer. Sad vi mene postavite licem u lice ma i sa samim Dalaj-Lamojem,* — ja ću i u njega zatražiti duhana, da šmrknem. No možebit vam se hoće spavati?

— Naprotiv, — brzo odvratim ja, — osobito mi je drago s vama se razgovarati.

— To jest, ja vas zabavljam, hoćete vi kazati .... Tim bolje .... I tako, gospodine, dajem vam na znanje, mene ovdje zovu originalom, t. j. zovu oni, kojima slučajno medju drugim ludorijama dodje i moje ime na jezik.

..... mojej sudjboju **
..... očenj
Nikto ne ozabočenъ.

Oni me misle ujesti .... O, Bože moj! kad bi oni znali .... da ja baš od toga i ginem, što u meni odlučno nema ma baš ništa originalno, ništa osim takih nastupa, kaki je na primjer moj sadašnji razgovor s vama; no znajte, ovi nastupi ne vriede ni probijene pare. To je najjevtiniji i najniži rod originalnosti.

On se okrene k meni licem i mahne rukama.

— Milostivi gospodaru! — vikne on: — ja sam toga mnienja, da uobće samo originalima pripada život na zemlji;

* Vrhovni svećenik mongolskoga budizma. — ** Moja sudbina nije posve nikoga zabrinula.

oni jedini imaju pravo, da živu. Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre*, rekao je netko. — Vidite li, — doda on u pô glasa, — kako ja čisto izgovaram francuzki jezik. Šta je meni do toga, što je u tebe glava velika i prostrana, i što ti sve razumiješ, mnogo znaš, za viekom sliediš, — ali tvoga, osobita, vlastita ništa u tebe nije! Jedno stovarište obćih misli u svietu više, — kako to može biti zadovoljstvo komu? Ne, pa bio ti i lud, ali budi na svoj način! Imaj svoj miris, svoj vlastiti miris, evo to je! — A ne mislite, da bi zahtjevi moji na račun toga mirisa bili veliki .... Sačuvaj Bože! Takih originala ima sila; kud samo pogledaš — original; svaki je živ čovjek original, ali ja u taj broj niesam dospio!

— A medjutim, — nastavi on poslije neduga mučanja, — kaka sam ja očekivanja u mladosti svojoj uzbudjivao! kako visoko mnienje sam ja sâm gojio o svojoj osobi pred polazkom za granicu, pa i u prvo vrieme poslije povratka! Nu, za granicom narogušio sam uši, svud se sâm provlačio, kako se i pristoji čovjeku našega soja, koji sve razbira, razbira, a pod konac, gle — ma baš ništa nije razabrao!

— Original, original! — prihvati on s priekorom tresući glavom .... — Zovu me originalom .... u istinu se pokazuje, da u svietu nema manje originalna čovjeka od vašega najpokornijega sluge. Ja sam se morao roditi za nasljedovanje drugih .... Boga mi! Pa ja i živim, da tako rečem, da nasljedujem razne pisce, što sam ih izučio, u znoju lica živim; i učio sam, i zaljubio se, i napokon se oženio, kao ne od svoje volje, kao izpunjajući nekaki ne bih rekao dug, ne zadaću, — tko će to razabrati!

On skine spavaću kapu s glave te je baci na postelju.

— Hoćete li, pripoviedat ću vam život svoj, — upita me prekinutim glasom; ili bolje, nekoliko crtica iz svoga života?

---

* Moja čaša nije velika, ali ja pijem iz svoje čaše.

— Učinite mi ljubav.

— Ili ne ću, pripovjedit ću vam radije, kako sam se oženio. Ženitba je, znate, važno djelo, kamen kušac svakoga čovjeka; u njoj se kao u ogledalu odsieva .... No ovo je poredjenje odviše trošno .... Dopustite, šmrknut ću duhana.

On izvadi izpod jastuka burmuticu, otvori je i progovori opet mašući otvorenom burmuticom. — Milostivi gospodaru! udjite u moj položaj .... Prosudite sami, kakvu, nu kakvu, recite za milost božju, kakvu sam ja korist mogao izvući iz enciklopedije Hegelove? Što je zajedničko, kažite, medj tom enciklopedijom i ruskim životom? I kako hoćete, da je primienite našemu biću, ali ne samo nju, enciklopediju, već uobće njemačku filozofiju .... reći ću više — nauku?

On poskoči na postelji i zamumlja u pô glasa, zlobno stisnuvši zube:

— A, gle kako, gle kako! .... Zašto si se daklem vucario za granicu? Zašt' niesi sjedio kod kuće, pa izučavao na mjestu život oko sebe? Ti bi bio i potrebe njegove spoznao i budućnost, i glede svoga, da tako rečem zvanja došao bi bio do jasnoće .... Ali oprostite, — nastavi on promienivši opet glas, kao da se opravdava i plaši: — a gdje da nas jedan izuči to, što jošte nijedan umnik nije u knjigu upisao! Ja bih se rad bio dao poučiti u njemu, u ruskom naime životu, — ali šuti on, moj sivi sokol. Razumij me, veli, daklem; ali to nije prema mojim silama; podajte vi meni posljedak, zaključak mi prikažite .... Zaključak? — evo ti, kažu, i zaključka: poslušajde naših moskovskih — niesu li slavuji, što li? — Da to i jest nevolja, što fićukaju kao kurski slavuji, a ljudski ne govore .... Pa sam razmišljao, razmišljao. — Nauka je daklem, čini se, svagdje jedna, i istina je jedna — a ja put pod noge, pa se pustim, s Bogom, u tudju stranu, k nevjernicima .... Što ćete? — mladost, ponos me obuzeo. Nije mi se htjelo, znate, da prije vremena zaplivam u salu,

ako i kažu, da je zdravo. Ali, medjutim, komu priroda nije dala mesa, — taj ne će na tielu svome ni sala vidjeti!

— Ali, — nastavi on, razmislivši ne mnogo, — ja sam vam, čini se, obećao, da ću vam pripoviedati, kako sam se oženio. Slušajte dakle. Prvo vam javljam, da žene moje više na svietu nema; drugo .... a drugo, vidim, da mi valja mladost moju izpričati, jer inače ne ćete ništa razumjeti .... Vam se ne će spavati, zar ne?

— Ne, ne će.

— Prekrasno. Poslušajderte .... kako eto u susjednoj sobi gospodin Kantagrjuhin neplemenito rče! Rodio sam se od nebogatih roditelja — velim roditelja zato, što sam po predaji pored matere imao i otca. Ja ga se ne opominjem; pripoviedaju, da je bio čovjek ne baš osobite glave, velika nosa i pjegava lica, ridje kose i da je samo na jednu nosnicu burmut šmrkao. U majčinoj je spavaonici visjela njegova slika, u crvenoj uniformi s crnim ovratnikom do ušiju, neobično ružan. Bivalo, te su me mimo njega na šibe vodili, a majka je moja u takom slučaju svagda na nj pokazivala govoreći: on bi te jošte i gore. Možete sebi predstaviti, kako me poticalo. U mene nije bilo ni brata, ni sestre; to jest, da po istini rečem, bio nekakav bratac, koji se vukao s englezkom bolešću na zatiljku, ali on je nekako skoro umro .... A čemu se englezka bolest ušuljala u kursku guberniju, u ščigrovsko okružje? No o tome se ne radi. Za moj se odgoj zanimala majkica sa svom živom revnošću stepne vlastelinke; zanimala se za nj sa samoga divotnoga dana moga rodjenja sve do doba, kad mi je kucnula šestnaesta godina .... Pratite li vi tečaj moje pripoviesti?

— Kako ne, nastavite.

— Nu, dobro. Kako mi daklem kucnula šestnaesta godina, majkica moja ni malo ne oklievajući uzme te otjera moga francuzkoga guvernera, Niemca Filipovića od nježinskih

Grka; poveze me u Moskvu, upiše u univerzitet, pa predavši dušu svoju Svemogućemu ostavi me u rukama rodjenomu ujaku mojemu, odvjetniku Koltunu-Baburi, ptici, poznatoj ne samo ščigrovskomu okružju. Rodjeni moj ujak, odvjetnik Koltun-Babura, oplienio me, kako obično, do gola.... No o tome se i opet ne radi. U univerzitet ja stupim — treba da sam pravedan prema svojoj roditeljici — dosta dobro pripravljen; ali se već onda opažao nedostatak originalnosti. Djetinjstvo se moje nikoliko nije razlikovalo od djetinjstva drugih mladića. Ja sam isto tako ludo i mlitavo rastao kao pod perinom, isto tako rano začeo sam blebetati stihove naizust i kisnuti pod vidom sanljive naklonosti.... a na što? — ta za prekrasno.... i drugo. U univerzitetu niesam pošao drugim putem; odmah dospijem u „kolo.“ Tad su bila druga vremena.... No vi možda ne znate, što je to „kolo?“ Opominjem se, Schiller je negdje rekao:

Gefährlich ist's den Leu zu wecken,
Und schrecklich ist des Tigers Zahn,
Doch das schrecklichste der Schrecken —
Das ist der Mensch in seinem Wahn!**

On nije htio, uvjeravam vas, nije htio to da reče; on je htio reći: Da ist ein „kolo“.... in der Stadt Moskau!

— A što vi nalazite užasno u kolu? — upitam ja.

Moj susjed zgrabi svoju spavaću kapu, te je namakne sebi na nos.

— Što ja užasno nalazim? — vikne on. — A evo što: kolo — ta to je propast svakomu samostalnomu razvitku; kolo — to je bezobrazna zamjena družtva, žene, života; kolo.... o, ali stanite malo; reći ću vam, što je kolo! Kolo — to je ljeniv, mlitav život zajedno i uporedo, kojemu pridaju značenje i vid razumne stvari; kolo zamjenuje razgovor razsudjivanjem,

* Kolo, družtvo. — ** Pogibeljno je lava buditi, i strahovit je tigrov zub, al' najstrašnije od strahota — to je čovjek u svom biesu.

priuča bezplodnu blebetanju, odvlači vas od usamljena blagodatna rada, ucjepljuje vam literarni svrab, lišava vas napokon svježosti i djevičanske krepkoće duše. Kolo — to je bljutavost i dosada pod imenom bratstva i prijateljstva, spoj nesporazumaka i zahtjeva pod vidom iskrenosti i učešća; u kolu, — hvala pravu svakoga prijatelja — da u svako vrieme i svaki sat zatakne neoprane svoje prste upravo u nutrinju drugu, nema ni u koga čisto, netaknuto mjesto u duši; u kolu se klanjaju pustu ljeporječju, samoljubivu umniku, rano ostarjelu starcu, nose na rukama stihotvorca bez dara, no sa „zatajanim“ mislima; u kolu razpravljaju mladi sedamnaestgodišnji momci lukavo i mudro o ženama i o ljubavi, a pred ženama šute, ili govore s njima kao s knjigom, — pa i o čemu govore! U kolu cvate lisičavo ljeporječje; u kolu pazi prijatelj na prijatelja ne gore od policijskih činovnika .... O, kolo! ti niesi kolo, ti si občinjen krug, u kojem je propao ne jedan uredan čovjek!

— Nu vi pretjeravate, dopustite opazim — prekinem ga ja.

Moj susjed pogleda šuteći na mene.

— Može biti, Bog zna, može biti. No ta čovjeku našega soja ostalo je samo jedno zadovoljstvo — da pretjerava. Tako sam ja evo, gospodine, proživio četiri godine u Moskvi. Niesam u stanju, da vam opišem, milostivi gospodaru, kako skoro, kako mi strašno brzo prošlo to vrieme; pače težko mi je i dosadno misliti na to. Jedva ujutru ustaneš i kao po tociljavci već si se stociljao na saonicama dolje.... Pogledaš, i već si se primakao koncu; eto ti već i večeri; zaspan sluga već ti evo nateže kaput — odjeneš se i odvučeš se k prijatelju, pa daj zapuši lulicu, pij židki čaj čašama, pa razpravljaj o njemačkoj filozofiji, o ljubavi, o vječnom suncu duha i o drugim odaljenim predmetima. No i tamo sam susretao samostalnih ljudi; kod gdjekoga je, ma kako se on

kinjio, ma kako se savijao u dugu, ipak priroda uzela svoje; jedini ja nesrećnik miesio sam sebe kao mek vosak, a jadna moja priroda nije pokazivala ni najmanjega protivljenja! Meni medjutim kucnula dvadeset i prva godina. Ja stupim u posjed svoga nasljedstva, ili pravilnije, u onaj dio nasljedstva svoga, što je moj skrbnik blagoizvolio meni ostaviti, povjerim upravu čitave otčevine čovjeku slobodnjaku Vasiliju Kudrjaševu i odem za granicu, u Berlin. Za granicom probavim ja, kako sam već imao sreću javiti, tri godine. Pa što? I tamo sam, i za granicom, ostao isto neoriginalno biće. Ponajprije, a nije vriedno ni govoriti, niesam ja ni za dlaku upoznao Evrope same, evropsko biće; slušao sam njemačke profesore, i čitao njemačke knjige na samome mjestu njihova rodjenja... eto u čemu je bila sva razlika. Život sam provodio samotan kao monak kaki; snjuškao se s poručnicima izvan službe, mučenim žedjom znanja kao i ja, inače veoma težka shvaćanja i neobdareni darom govora; obćio sam s tupoumnim obiteljima iz Penze i iz drugih hljeborodnih gubernija; povlačio se po kavanama, čitao novine, uveče polazio kazalište. S domaćima slabo sam se poznavao, razgovarao s njima na silu, i nikoga od njih niesam u sebe vidio osim dvojice ili trojice nametnih mladića jevrejskoga koljena, koji su se neprestano k meni navraćali i pozajmljivali od mene novaca, — jer der Russe daje na priček. Čudna igra slučaja zanese me u kuću jednoga od mojih profesora; i to evo ovako: dodjem ja k njemu, da se zapišem u kurs, a on me najednom iznebuha pozove k sebi na večeru. U toga profesora bile dvie kćeri, od neko dvadeset i sedam godina, korjenike — Bog s njima — tako divotnih nosova, zakovrčenih vitica i očiju bliedomodrih, a ruku crvenih s bielim noktima! Jednu zvali Linhen, drugu Minhen. Stanem ja polaziti k profesoru. Kazati valja, da taj profesor baš nije bio glup, nego kao da zalupan; s katedre govorio je dosta savezno, a kod kuće je

rskao* i naočale sveudilj na čelu držao; uza to je bio vrlo učen čovjek.... Pa što bi? Najedanput učini mi se, da sam se zaljubio u Linhen, — da čitavih šest mjeseci sveudilj mi se činilo. Razgovarao sam s njom u istinu malo, ali sam zato više na nju gledao; no čitao sam joj glasno različna potresna djela, stiskao joj kradom ruke, a po večerima sanjario sam s njom uporedo, gledajući uporno na mjesec, ako to ne, naprosto gore. Uza to kuhala je ona tako izvrstnu kavu!... Čini se, — pa što ćeš jošte? Jedno me smućivalo: u same štono se kaže časove neizreciva blaženstva sve me nešto pod žličicom sisalo, a tužna, hladna jeza proletjela mi preko želudca. Napokon niesam podnio take sreće te pobjegnem. Ciele dvie godine provedem jošte iza toga za granicom; bio sam u Italiji, stajao sam u Rimu pred Preobraženiem i pred Venerom sam stojao u Florenciji; najedanput padnem u vanredan zanos kao da me bies snašao; po večerima piskarao sam stihove, začeo dnevnik; riečju i tude sam se vladao kao i svi drugi. A medjutim, glete, kako je lako biti originalan. Ja n. pr. ne razumijem ništa o slikarstvu i o kiparstvu.... To bi valjalo da glasno kažem.... nipošto, kako bi se moglo! Uzmi cicerone, pa bež' gledati freske....

On se i opet pokunji i opet skine spavaću kapu.

— Vratim se ja evo napokon u svoj zavičaj, — nastavi on sustalim glasom; — dodjem u Moskvu. U Moskvi se divna promjena sa mnom dogodi. Za granicom više sam šutio, a tu progovorim nenadno živo i u to isto vrieme mislio sam o sebi Bog zna što. Našlo se blagih ljudi, kojima sam se ja pričinjao malo ne genijem; dame su s učešćem slušale moje široke razgovore; ali se ja niesam umio uzdržati na visini slave svoje. Jednoga se prekrasnoga jutra rodi na moj račun spletka (tko ju je na sviet božji izveo, ne znam; bit će kaka stara djevojka mužkoga roda, — takih starih djevojaka

* Koji govoreći „r“ rska.

ima sila u Moskvi), rodi se i stane puštati mladice i vrieže kao jagoda. Ja se zapletem, hoću da izskočim, da razkinem priljepljive niti, — ali se ne može.... Ja odem. I tu se ja eto pokažem kukavnim čovjekom; valjalo mi liepo u miru ščekati tu napast, kako se eto očekuje konac koprivljega osipa, i ti isti blagi ljudi bili bi mi s nova razširili ruke svoje, te iste dame bile bi se smiešile mojemu govoru.... Ali gle u čemu je nevolja: niesam originalan čovjek. Savjestnost se najedanput, izvolite vidjeti, u meni razbudi; nekako me bilo stid brbljati, brbljati ne zašutjevši, brbljati — jučer na Arbatu*, danas na Trubi, sjutra na Sivčevu-Vražku a sve o jednom.... Ali kad to traže? Pogledajte prave ratoborce na tom polju; njim do toga nije ni malo; naprotiv samo to im treba; gdjekoji radi dvadeset godina jezikom i sveudilj u jednom pravcu.... Što može pouzdanje u samoga sebe i samoljublje! I u mene ga bilo, samoljublja, pa i sad nije sasvim utišalo.... Ali to i jest zlo, što niesam, i opet velim, niesam originalan čovjek, nasred sam puta stao: priroda trebala da mi je prepustila mnogo više samoljublja, ili da mi ga uobće nije dala. No u prvo mi je vrieme bilo zaista težko, uza to i put moj za granicu konačno iztrošio sredstva moja, ali ne hoteći se ženiti trgovkinjom mlada ali već uvela tiela nalik na hladetinu, udaljim se kući na selo. — Čini se — doda moj susjed pogledavši me sa strane: — da mogu šuteći proći preko prvih utisaka seoskoga života, nagovještaj na krasotu prirode, tihu dražest samoće i drugo....

— Možete, možete, — rečem ja.

— To više, — nastavi pripovjedač, — što su to sve ludorije, barem što se mene tiče. Ja sam se u selu dosadjivao kao štene u zatvoru, ako mi se i, priznajem, vozeći se na povratku prvi put u proljeću poznatom brezovom šumicom, glava vrtjela, a srce zakucalo od mutna sladka

* Dielovi grada Moskve.

očekivanja. No ta se mutna očekivanja, vi sami znate, nikada, ne izpunjaju, nego se naprotiv zbivaju druge stvari, kojih uobće ne očekuješ, kao n. pr. govedja kuga, zaostatci u plaćanju, prodaja dražbom i drugo, i drugo. — Prebijajući se kojekako od dana do dana s pomoću dvorskoga Jakova, koji je izmienio predjašnjega upravitelja, a poslije se pokazao isto takvim, ako ne i većim grabljivcem, a povrh toga trovao moje biće vonjem svojih nakatramljenih čizama, sjetim se ja jednoć susjedne jedne poznate obitelji, koja je sastojala od pukovnice u miru i od dvie kćeri, naložim, da upregnu drožku i odvezem se k susjedama. Ovaj dan valja da mi ostane za uviek u pameti; šest mjeseci potom oženim se drugom pukovničinom kćerju.

Pripovjedač obori glavu i podigne ruke k nebu.

— A medjutim, — nastavi on sa žarom, — ne bih želio, da vam uvrtim u glavu ružno mnienje o pokojnici. Sačuvaj Bože! To je biće najplemenitije, najbolje, biće ljubazno i gotovo na svaku žrtvu, ako i treba, medju nama, da priznam, da bih ja, kad ne bih imao bio nesreće, da je se lišim, jamačno težko imao priliku s vama se danas razgovarati, jer je do dana današnjega ciela greda u mojem vlastitom hambaru, o koju sam se ne jedanput odlučio objesiti!

— Gdjekoje kruške, — začne on opet poslije ne duga mučanja — treba da neko vrieme uzstoje pod zemljom, u podrumu zato, da bi, štono se kaže, došle do pravoga svoga ukusa; moja je pokojnica očevidno takodjer pripadala medju podobne plodove prirode. Sad ću joj tek podpuno pravedan biti. Sad istom na pr. ne samo da ne uzbudjuju u meni ni najmanje gorčine uspomene na pojedine večeri, što sam ih proveo s njome prije svatbe, nego me naprotiv diraju malo ne do suza. To su bili ljudi nebogati; kuća njihova, sasvim starinska, drvena, ali udobna, stajala je na brdu, medju ugušenim vrtom i zaraslim u travu dvorištem. Pod brdom tekla

rieka i jedva se vidjela kroz gusto lišće. Velika je terasa vodila iz kuće u vrt, pred terasom krasila se podugovata gredica, pokrita ružama; na svakom kraju grede rasle dvie bagrene prepletene zavojito još u mladosti pokojnim domaćinom. Ne mnogo podalje u samoj guštari zapuštena, podivljala malinika stajala sjenica umjetno bojadisana unutra, no tako već stara i trošna izvana, da ti je gledajući je bivalo težko. S terase su vodila staklena vrata u gostinsku; a u gostinskoj evo što se prikazivalo ljubopitnom pogledu posmatračevu: po uglovima peći s pećnjacima, tužni fortepiano na desno zapremljen rukopisnim notama; divan presvučen izbliedjelom golubastom tkaninom, s bjeličastim uzorcima, okrugao stol, dvie police s porculanskim i bisernim igračkama Katarinskoga doba, na zidu poznata slika plavokose djevojke s golubicom na grudima i prevraćajući očima, na stolu vaza sa svježim ružama .... Vidite, kako ja potanko opisujem. U toj gostinskoj sobi, na toj terasi sva se tragikomedija moje ljubavi razigrala. Sama susjeda bila zla žena postojano hrapave zlobe u grlu, napastno i svadljivo stvorenje; jedna od kćeri — Vjera nije se ni čim razlikovala od običnih okružnih gospodjica; druga — Sofja, — u Sofju sam se zaljubio. Obje su sestre imale jošte drugu sobu, zajedničku spavaonicu s dva nedužna drvena kreveta, sa žućkastim albumima, s rezedom (katancem), sa slikama prijatelja i prijateljica, risanih olovkom dosta slabo (medj' njima se odlikovao jedan gospodin s neobično energičnim izrazom lica i još s energičnijim podpisom, koji je u mladosti svojoj podavao vanredne nade, a svršio, kao što mi svi — ničim), s poprsjem Goetha i Schillera, s njemačkim knjigama, s usahlim viencima i s drugim stvarma, ostavljenim za uspomenu. No u tu sam ja sobu dolazio riedko i nerado; nešto mi je tamo disanje stezalo. K tomu mi se — čudnovata stvar! Sofja najviše od svega dopadala, kad sam ledjima sjedio prema

njoj ili pače, kad sam o njoj mislio ili više sanjario o njoj, osobito večerom na terasi. Tad sam ja gledao u večernju zažaru, na drveće, na zeleno meko lišće, već potamnjelo, ali koje se jošte rezko odsievalo od ružičasta neba; u gostinskoj je sjedila za fortepijanom Sofja te neprestano igrala kakugod ljubaznu, strastno sanjarsku frazu iz Beethovena; zla je starica mirno rkala sjedeći na divanu; u blagovalištu, poplavljenom potokom crvenoga svjetla, Vjera se brinula za čaj; samovar veselo strujao, kao da se nečemu raduje; s veselom se praskom lomili perečići, žličice zvonko kuckale po čašicama; kanarka treskajući nemilosrdno cieli dan, nenadno utihla i samo kadšto čirikala, kao da za nešto pita; iz providna laka oblačića padale mimogred riedke kapi .... A ja sjedim, sjedim, slušam, gledam, srce se u meni razširilo i opet mi se činilo, da sam ljubio. Pod uplivom take večeri zaprosim ja eto jednom ruku kćeri u starice, i za jedno dva mjeseca oženim se. Meni se činilo, da sam ljubio .... Pa i sad, bilo bi vrieme znati, a ja i sad, Boga mi, ne znam, jesam li ljubio Sofju. To je bilo biće dobro, umno, šutljivo, s toplim srcem; no u nje se, Bog ga znao zašto, da li od duga života na selu ili s drugih kakih uzroka, na dnu duše njene (ako je samo dno u duše) tajala rana ili bolje da kažem, kapala ranica, koje nije bilo moguće ničim izliečiti, a ni ona je nije znala kako prozvati, a i ni ja niesam mogao. Da u nje ta rana postoji, dosjetim se, razumije se, istom poslije ženitbe. Što se niesam već izmučio oko nje: — ništa nije pomoglo! U djetinjstvu bio u mene čižak, koga je već jednom mačka držala u šapama, spaslo ga, izliečilo, no se moj siromašni čižak nije oporavio; naduo se, venuo, prestao pjevati .... Svršilo se tim, da se jednom noću u otvorenu krletku ušuljao štakor i odgrizao mu kljun, a on se odmah po tom napokon riešio, da umre. Ne znam, kakva je mačka moju ženu držala u šapama svojim, tek i ona se isto tako

naduvala, i venula kao i moj nesrećni čižak. Kad i kad i njoj se samoj očevidno prohtjelo, da se osovi, da se poigra u svježem zraku, na suncu, u slobodi; pokuša — i smota se u klubče. Pa opet me ona ljubila; koliko me puta uvjeravala, da joj ništa više ne ostaje, što bi željela, — pi, do biesa! a oči su joj samoj gotovo mrkle. Već sam pomišljao, nije li što u prošlosti njenoj? Saberem viesti, ali se ništa ne pokaže. Nu, evo, sad sudite sami: originalan bi čovjek sažeo ramenima, može biti bi jedno dva puta uzdahnuo, pa bi stao živjeti po svome; a ja, neoriginalno biće stanem se razgledavati u grede. U moju se ženu tako upile sve navade stare djevojke — Beethoven, noćne šetnje, rezeda, dopisivanje s prijateljicama, albumi i drugo, da se nije mogla nijednomu drugomu načinu života priviknuti, a osobito ne životu domaćice; a smiešno je medjutim, da se udata ženska muči bezimenom tugom te po večerima pjeva:

„Ne budi ty ee na zarje*".

— Ovako smo mi, gospodine moj, srećno živjeli tri godine; četvrte je Sofja umrla u prvom porodjaju i — čudna stvar — ja sam kao već prije slutio, da ona ne će biti u stanju, da me obdari kćerju ili sinom, zemlju — novim stanovnikom. Opominjem se, kako su je sahranjivali. Bilo u proljeću. Parokijalna naša crkva je nevelika, stara, ikonostas pocrnio, zidovi goli, ciglani se pȍd mjestimice ugnuo; na svakoj pjevnici po velika, starinska ikona. Unieli lies, postavili ga posred sriede, pred carskim dverima, pokrili ga pobliedjelim pokrovcem, naokolo postavili tri svietnjaka. Služba se začela. Slabo djače, s majušnom pletenicom straga, nizko podpasan zelenim pasom, tužno gundjao pred nalojem**; svećenik takodjer star, dobrodušna, nešto sliepa lica, u ljubičastom odielu sa žutim uzvodom***

* Ne budi je u zoru. — ** Izvrnuto od grčkoga: analogeion, stalak s kojega se u crkvi čita. — *** Tkanina s utkanim uzorcima.

služio za se i za djakona. U svu šir otvorenih prozora igralo i trepetalo mlado, svježe lišće breze strmogledke; s polja mirisalo travnim mirisom; crveni plamen voštanih svieća bliedio u veselu svjetlu proljetnoga dana; vrabci čirikali neprestano po svoj crkvi, a kadšto se razliegalo pod kupolom zvonko čavrljanje uletjele lastavice. U zlatnom prahu sunčane zrake brzo se spuštale i podizale ruse glave nemnogobrojnih mužika, koji su se usrdno molili za pokojnicu: tankom, plavetnikastom strujicom sukljao dim na otvor kadionice. Ja sam gledao na mrtvo lice žene moje .... Bože moj! i smrt, sama smrt nije je oslobodila, nije izliečila rane njene; jedan boležljiv, plašljiv, niem izraz, — kao da joj ni u liesu nije ugodno .... Gorko zaigra u meni krv. Dobro je bilo biće, i dobro je za se uradila, što je umrla.

U pripovjedača zacrvenjela se lica i potamnjele oči.

— Oprostivši se napokon — progovori on opet, — težke tuge, koja me savladala poslije smrti žene moje, već sam se namislio, kako se kaže, prihvatiti posla. Stupim u službu u gubernskom gradu; no u velikim sobama državnoga ureda pobolievala me glava, pa i oči su mi slabo služile; pridošli u vrieme i drugi razlozi .... i ja ostavim službu. Već sam htio, da podjem u Moskvu, ali mi je, ponajprije, nedostajalo novaca, a drugo .... već sam vam pripoviedao, da sam se upokorio. Ta me pokornost snašla nenadno. Duhom sam se već davno upokorio, no glavi se mojoj sve jošte nije htjelo da se sagne. Ja sam skromno stanje čuvstva moga i misli mojih pripisivao uplivu seoskoga života, nesreće .... S druge sam strane već odavno opažao, da su gotovo svi moji susjedi, mladi i stari, uplašeni u početku mojom učenošću, zagraničnim putom i drugim vrlinama, ne samo uspjeli, da mi se podpuno priviknu, nego pače da su stali obćiti sa mnom prostački, ne slaveći me, ne slušajući do kraja moga razpravljanja, a govoreći sa mnom niesu više upotrebljavali rieči „vaše gospodstvo“.

Zaboravio sam vam tako isto kazati, da sam za prve godine poslije moje ženidbe od dosade pokušao, da se pustim u literaturu i da sam pače poslao člančić u žurnal, ako se ne varam, pripoviest; no poslije nekoga vremena dobijem od urednika uljudno pismo, u kojem je medju ostalim bilo rečeno, da mi se ne može poreći duh, no dar svakako, a za literaturu da se hoće samo dar. Osim toga došlo mi do znanja, da se jedan moskvić, inače vrlo valjan momak mimogred o meni izrazio na večeri u gubernatora, kao o čovjeku izlapljenu i pustu. No moja napola dobrovoljna obsjena sve se jošte duljila; nije mi se htjelo, znate, sama sebe „ćušiti"; napokon ja, jednoga prekrasnoga jutra otvorim oči. To se evo ovako slučilo. K meni dodje okružni kapetan s namjerom, da pozornost moju svrati na most, što se na mojem vlastelinstvu provalio i koji ja niesam ničim imao popraviti. Zalažući čašicu rakije kusom sušene jesetre taj ponizujući se čuvar poredka opomenuo me otčinski poradi moje nepazljivosti a medjutim se uputio o mojem stanju te mi samo savjetovao, da naložim mužicima, da navezu smeća, zapalio lulicu i stao govoriti o bližnjim izborima. O častno zvanje gubernskoga predvodnika otimao se u to vrieme nekakav Orbassanov, pust vikač, a k tome jošte i mitnik. A uza to se nije odlikovao ni bogatstvom, ni znanjem. Ja sam kazao mnienje svoje o njemu i to pače dosta iskreno; ja sam, priznajem, gledao na g. Orbassanova s visine. Kapetan me pogleda, ljubazno me potrepće po ramenu i dobrodušno progovori: — „Ej, Vasilije Vasiljeviću, o takim ljudma nije nam suditi, — gdje ćemo mi .... Ne niči, gdje te ne siju!" — Ali molim vas, — rečem ja zlovoljno, — a kaka je razlika izmedju mene i g. Orbassanova? — Kapetan uzme lulu iz usta, izvali oči — i malo ne prasne. — „Nu, šaljivče," — progovori on napokon kroz suze: „gledaj ti, kaku je šalu odapeo .... ala! gle ga!" — i nije prestao do samoga odlazka podrugivati se mnome, gurajući

me kad i kad laktom pod bok i govoreći mi već: „ti“. Napokon ode. Samo je te kapi nedostajalo; čaša se prelila. Ja se prošetam nekoliko puta po sobi, ustavim se pred ogledalom, gledam dugo, dugo, na smeteno svoje lice i lagano izplazivši jezik s gorkim smieškom mahnem glavom. Zavjesa spala s mojih očiju; vidio sam jasno, jasnije nego lice svoje u ogledalu, kako sam bio pust, ništav i nepotreban, neoriginalan čovjek!

Pripovjedač ušuti.

— U tragediji jednoj Voltairovoj, — nastavi on žalostno, — raduje se nekakav vlastelin tome, što je došao do krajnje granice nesreće. Ako i nema u mojoj sudbini ništa tragičnoga, no priznajem, da sam nešto toga roda izkusio. Ja sam upoznao otrovni zanos hladna očajanja; ja sam izkusio, kako je sladko za ciela jutra ne žureći se i ležeći na postelji svojoj proklinjati dan i sat svoga rodjenja; ja se niesam mogao mahom upokoriti. Zaista, prosudite sami: oskudica u novcu prikivala me za omraženo selo; ni gospodarstvo, ni služba, ni literatura — ništa mi nije pristajalo; od vlastele sam se tudjio, knjige mi se gadile; za vodeno podbule i boležljivo čuvstvene gospodjice, koje su razmahivale viticama i groznićavo ponavljale rieč: život, — niesam ja ni u čem bio zanimljiv od onoga vremena, kako sam prestao blebetati i zanositi se; posve se osamiti niesam znao, ni mogao .... Ja se stanem, što vi mislite? ja se stanem potucati oko susjeda. Kao opojen prezrenjem samoga sebe podvrgavao sam se svakomu i najmanjemu poniženju. Mene niesu za stolom opažali, hladno me i naduveno dočekivali, napokon niesu za me ni marili; niesu mi pače ni dali, da se upustim u obći razgovor i ja sam, dogadjalo se, iza kuta kakomugod glupomu govordžiji odobravao, koji bi bio u ono vrieme u Moskvi s uzhitom cjelivao prah nogu mojih, skut kabanice moje .... Ja niesam pače samomu sebi dao da pomislim, da se predam gorkomu zadovoljstvu ironije .... Molim vas, šta je ironija

u osami? Eto gospodine, kako sam postupao nekoliko godina redom i kako jošte do danas postupam....

— Čemu je to prilika, — promrmlja iz susjedne sobe pospani glas g. Kantagrjuhina; — kaka je to luda onamo smislila noću razgovarati?

Pripovjedač zaroni brzo pod podkrivač i vireći izpod njega plašljivo zaprieti mi prstom.

— Ps..... ps.... — prošapće on — i gotovo opravdavajući se i klanjajući se u pravcu Kantargrjuhinskoga glasa, s poštovanjem progovori: — čujem, vaše gospodstvo, čujem, oprostite, vaše gospodstvo.... Njemu je dopušteno spavati, njemu treba spavati, — nastavi on sa šapatom; njemu je trebalo nakupiti novih sila, pa, ako i samo zato, da bi s istim zadovoljstvom sjutra jeo. Mi nemamo prava, da ga uznemirujemo. A uza to, čini se, da sam vam sve kazao, što sam htio; jamačno se i vama hoće spavati. Želim vam dobru noć.

Pripovjedač odvrati se s grozničavom brzinom i zaroni glavu u jastuk.

— Dopustite barem, da saznam, — zamolim ja, — s kim sam imao sreću....

On podigne hitro glavu.

— Nemojte, za Boga, — prekine me on; — ne pitajte za ime moje ni mene, ni druge. Dopustite, da ostanem za vas neznan stvor, sudbinom opaljeni Vasilije Vasiljević. A uza to ja, kao čovjek neoriginalan ne zaslužujem osobito ime.... A ako mi već hoćete na svaki način dati kako mu dragi naziv, a vi me nazovite.... nazovite me Hamletom Ščigrovskoga okružja. Takih Hamleta ima u svakom okružju mnogo, no vi se, možebit, nieste s drugima sastali.... I s time s Bogom.

On se i opet zaroni u svoju perinu, a drugo jutro, kad su me došli buditi, već ga nije bilo u sobi. On je prije zore otišao.

XXI.

Čertophanov i Nedopjuskin.

Vrućega ljetnoga dana vraćao sam se jednom iz lova u kolima. Jermolaj je driemao sjedeći uza me i kljuvao nosom. Zaspali psi odskakivali pod našim nogama kao mrtvi. Kočijaš je neprestano gonio knutom obade s konja. Biela se prašina kao lak oblak dizala odmah za kolima. Mi udjemo u grmlje Cesta bivala sve gredovitija, točkovi se stali zadievati o granje. Jermolaj se trgne i pogleda unaokolo.... — „Ej!“ — progovori on, — „ovdje mora da ima malih tetrieba. Sadjimo der.“ Mi se ustavimo, i udjemo u „čistinu.“ Pas moj nagazio na leglo. Ja puknem i već začnem nabijati pušku, kad se al' na jednom za mnom začuje gromki tresak i razmećući grmlje rukama dojaše k meni konjanik. — „A do-opustite, rad bih znati, rad bih znati,“ progovori on naduvenim glasom: — „po kakomu pravu vi ovdje lovite, milostivi sudar?“ Neznanac govorio neobično brzo, prekinuto i kroz nos. Ja mu pogledam u lice; što sam živ niesam vidio ništa slično. Pomislite sebi, ljubazni čitatelji, majušna čovjeka, plavokosa, crvena uzvrnuta nosića i vrlo dugih, ridjih brkova. Šiljasta perzijska kapa, s malinovim suknenim vrškom zakrivala mu čelo do samih obrva. Bio odjeven u žut, ocrtan arhaluk* s fišecima od crnoga pliša na prsima i s pobliedjelim srebrnim galunama po čitavom švu; preko ramena visio u njega rog, za pojasom štrčao kinžal**. Sušičav,

* Kratak ljetni, kaputić. — ** Nož, bodež.

grbonos, ridj konj navodio se pod njim kao omamljen; dva brza psa, mršava i krivonoga, vrtjela se pod njegovim nogama. Lice, pogled, glas, svaka kretnja, sve biće neznančevo odisalo pretjeranom odvažnosću, i vanrednim nečuvenim ponosom; bliedomodre, staklene oči njegove razilazile s i škiljile kao u pijanice; glavu je zavraćao nazad, naduvao obraze, puhao i igrao svim tielom, rekao bi kao od preobilja dostojanstva — a ma na vlas kao puran. On ponovi svoje pitanje.

— Niesam znao, da je ovdje zabranjeno pucati, — odgovorim ja.

— Vi ste ovdje, milostivi gospodaru, — nastavi on, na mojoj zemlji.

— Ako izvolite, ja ću otići.

— A, do-opustite. rad bih znao, — reče on, — imam li čast s plemićem govoriti?

Ja kažem ime svoje.

— U takom slučaju, izvolite loviti. Ja sam plemić i činim vrlo rado uslugu plemiću .... A zovu me Čertophanov Pantelej.

On se nagne, gikne*, opali konja po šiji; konj zamahne glavom, propne se na zadnje noge, skrene na stranu i očepi jednom psu šapu. Pas oštro vijukne. Čertophanov plane, cikne, udari konja šakom po glavi medju uši, i brže munje skoči na zemlju, pogleda psu šapu, pljune na ranu; gurne ga nogom u bok, da ne pišti, uhvati se za grivu i stavi nogu u stremen. Konj zadre njušku, digne rep i skoči postrance u grmlje; on poteče za njim poskakujući na jednoj nozi, i napokon mu se nadje u sedlu; kao pomaman zamahne nogajkom**, zatrubi u rog i poleti. Jošte niesam uspio, da se osviestim od neočekivane pojave Čertophanovljeve, kad al' najednom, gotovo bez svakoga šuma, dojaše iz grmlja podebeo

* Giknuti, sa gi potaći konja na juriš. — ** Nogajka, tatarski, kratak bič.

čovjek od neko četrdeset godina, na majušnu nešto vranu konjicu. On se ustavi, skine s glave zelenu, kožnu kapu i upita me tanahnim i mekim glasom, niesam li vidio konjanika na ridju konju? Ja odgovorim, da sam ga vidio.

— Na koju je stranu izvolio odjahati? — nastavi on istim glasom ne mećući kape na glavu.

— Onamo.

— Najpokornije vam zahvaljujem, vaše gospodstvo.

On cmokne ustima, zamahne nogama po bokovima konjicu i ode malim kasom — trup, trup! pokazanim pravcem. Ja sam tako dugo za njim gledao, dok se nije rogata njegova kapa sakrila za granjem. Novi taj neznanac nije spoljašnošću svojom ni malo bio nalik na svoga predhodnika. Lice njegovo, pudbulo i okruglo kao kruglja, odavalo bojazljivost, dobroćudnost i krotku poniznost; i nos, debeo i okrugao, izšaran modrim žilicama, odavao razkošnika. Na glavi njegovoj sprieda nije nijedan vlas ostao, ostrag stršili tanki rusi čuperci; očice, kao šašem prorezane, prijazno treptale; crvene i sočne usne sladko se smiešile. Na njemu bio kaput sa stojećim ovratnikom i mjedenim pucetima, sasvim iznošen, ali čist; suknene se njegove hlačice narozale; nad žutim rubovima čizama vidjeli se debeli listi.

— Tko je to? — upitam ja Jermolaja.

— To? Nedopjuskin, Tihon Ivanić. U Čertophanova živi.

— Je li on siromašan čovjek?

— Nije bogat; ali, znate, i u Čertophanova nema probijene pare.

— A da zašto se on u njega naselio?

— A, viš, sprijateljili se. Jedan bez drugoga ne ide nikuda .... Pa i zaista: „Kud konj s kopitom, tud i rak sa škarama“ ....

Izidjemo iz grmlja; najedanput kraj nas „zakevću“ dva lovna, a star se zec valjao po ovsu, već dosta visoku. Odmah

za njim izskoče iz okrajka šume psi, lovni i hrtovi, a za psima odmah izleti sam Čertophanov. Niti je vikao, niti hajkao, niti držkao*; on se zapuhao, gušio se; iz razvaljenih usta kadšto izdirali prekinuti, bezsmisleni zvuci; on se nagnao izvaljujući oči i biesno bio nogajkom nesrećnoga konja. Hrtovi prispjeli .... zec sjeo, oštro se povrati natrag te poteče naglo mimo Jermolaja u grmlje .... Hrtovi projure. „Bje-e-ži, bje-e-ži!“ s trudom gotovo mucajući projeca ukočeni lovac: — „pazi, dragoviću!“ Jermolaj pukne .... ranjeni se zec premetne ukovitlac po gladkoj i suhoj travi, poskoči u vis i žalostno kvekne u zubima dobjegloga psa. Lovni odmah dotrče.

Čertophanov sleti strmoglavce s konja, prihvati nož, pritrči razkoračivši se k psima, iztrgne im s gnjevnim zaklinjanjem izkidana zeca pa mu izkrivivši čitavo lice zatjera u grlo nož do samoga držka .... zatjera ga, pa zagogoće. Tihon se Ivanić pojavi na okrajku šume. „Go-go-go-go-go-go-go-go!“ uzklikne ponovno Čertophanov ... „Go-go-go-go.“ — mirno mu ponovi drug.

— Ali po pravu se ljeti ne smije loviti, — opazim ja pokazajući Čertophanovu potrven ovas.

— Moje je polje, — odgovori jedva dišući Čertophanov.

Odrezavši šape priveže zeca za sedlo, a psima baci šape.

— Dugujem vam, prijatelju, — po lovačkim pravilima naboj, progovori on obraćajući se k Jermolaju. — A vama, milostivi gospodaru, doda on istim prekinutim i rezkim glasom, — zahvaljujem. On posjedne konja.

— Do-opustite, rad bih znao .... zaboravio sam .... ime vaše i prezime?

Ja i opet kažem ime svoje.

— Vrlo mi je drago, što sam se s vama upoznao. Ako se sluči, molim vas, pohodite me .... Ali gdje je taj Fomka,

* Psima dovikivati: drž'!

Tihone Ivaniću? — srdito nastavi on; — bez njega smo zeca ubili.

— A pod njim je konj pao, — smiešeći se odgovori Tihon Ivanić.

— Šta? pao? Orbassan? pa pao? Pi!.... Gdje je, gdje?

— Onamo, za šumom.

Čertophanov udari konja nogajkom po gubici i poteče sagnuvši glavu. Tihon Ivanić dva puta mi se pokloni — za sebe i za druga i opet odpiri kasom u grmlje.

Ova su dva gospodina silno probudila moju radoznalost.... Što je moglo svezati svezama nerazdrešiva prijateljstva dva bića toliko raznovrstna? Ja stanem razpitivati. Evo što sam saznao:

Čertophanov, Pantelej Jeremjeić, bio na glasu po svoj okolini kao čovjek opasan i ludskast, oholica i svadljivac prve vrste. Služio je sasma kratko vrieme u vojsci i uzeo dopust „poradi neprijatnosti“ sa činom, povodom koga se razprostranilo mnienje, kao da kokoš nije ptica*. Porieklom je bio iz stare kuće, nekoć bogate; djedovi su njegovi živjeli gospodski, po stepnom običaju; to jest, dočekivali su zvane i nezvane, tovili ih za zaklanje, davali po četvrtalj ovsa na trojku tudjim kočijašima; držali glasbenike, pjevače, lakrdijaše i pse, u svetčane dane pojili narod rakijom i bragom**; zimi se na svojim konjma vozili u Moskvu u težkim kočijama, a kadšto su po čitave mjesece sjedili bez groša te se hranili domaćom živadi. Otca Panteleja Jeremjeića zapalo imanje već propalo; on je sam sa svoje strane takodjer silno uživao, te je umirući ostavio jedincu svojemu nasljedniku Panteleju, založeno seoce Bezsonovo, s trideset i pet mužkaračke duše i sa sedamedeset i šest ženskoga roda, i četrnaest i jednu osminu desetine netežatne zemlje u kolobrodovskoj pustari, medjutim se medju pokojniko-

* Ruska poslovica; kokoš nije ptica: ovdje podlajtnant nije lajtnant. — ** Braga, domaće, seljačko pivo, što ga u loncu gotove od prosa.

vim papirima nije našla nikakva kupovnica o tome. Pokojnik se, valja priznati, vrlo neobičnim načinom upropastio: „gospodska ga štednja“ ubila. Po njegovu držanju nije plemić smio da zavisi o trgovcu, gradjaninu i o drugima na njih nalik „razbojninicima“, kako se on izražavao; on je u sebe zaveo sve moguće obrte i radionice: „i priličnija i jeftinija“ je, znao bi reći: „gospodarska štednja“! S tom se pogubnom mišlju, nije do konca života razstao; ona ga i upropastila. Zato se i veselio! Nije bilo u njega pohote, kojoj nebi udovoljio. Medju drugim domislima sagradio je jednom po svojoj vlastitoj glavi tako ogromna, obiteljska kola, da su se pored svega zajedničkoga naprezanja iz svega sela sagnanih seljačkih konja i njihovih gospodara, na prvom kosogorju prevalila i razbila. Jeremjej Lukić (Pantelejeva otca zvali Jeremjejem Lukićem) dade spomenik postaviti na kosogorju, pa se nikoliko nije smutio. I crkvu namisli sagraditi, razumije se sâm, bez ikakove pomoći arhitektove. Čitavu je šumu spalio za opeku, postavio ogromne temelje, kao za gubernsku stolnu crkvu, podigao zidove, stao svoditi kupolu; kupola upala. A on i opet, — kupola se opet srušila; on je i treći put — kupola se stropošta i trećiput. Zamisli se moj Jeremjej Lukić; nije to, pomisli on čist posao.... bit će, da se nagazilo na proklete čini.... pa dade najedanput prošibati sve stare babe u selu. Prošibali babe, — a kupole jednako niesu sveli.

Seljacima stao po novome planu kuće preradjivati i sve od gospodarske štednje. Po tri je dvora zajedno postavio kao trokut, a na sredini postavio motku sa šarenim čvorkovnjakom i sa zastavom. Svaki je dan smislio novu ludoriju; sad je od čička vario juhu, sad konjma repove sjekao za kape dvorskim ljudma, sad se odlučio, lan da zamieni koprivom, svinje da hrani gljivama.... Jedanput je čitao u „Moskovskim Vjedomostima“ člančić harkovskoga vlastelina Hrjaka-Krupjorskoga o koristi ćudoredja u seljačkom staležu,

a drugi dan dade zapovied svim seljacima, da bez oklievanja nauče članak harkovskoga vlastelina naizust. Seljaci naučili članak; vlastelin ih pitao, razumiju li oni, što je ondje pisano? Upravitelj odgovori, pa zašto ne bi veli razumjeli! Oko istoga vremena zapoviedi on, da se svi podanici njegovi radi reda i gospodarske štednje označe brojevima i dade svakomu na ovratnik prišiti broj njegov. Na susretu s gospodarom svak je običavao vikati: „Taj i taj broj ide!“ a gospodar je odgovarao ljubazno: „idi s Bogom!“

Sasvim tim, pored svega reda i gospodarske štednje, dospije Jeremjej Lukić u sasma težak položaj. Najprije stao zalagati svoja seoca, a po tom pristupi i k prodaji. Posljednje pradjedovsko gniezdo, selo s nedogradjenom crkvom, prodala je već vlada na sreću ne za života Jeremjeja Lukića, — taj udarac ne bi on bio podnio, — nego dvie nedjelje iza smrti njegove. Uspjelo mu, da umre u sebe kod kuće, na svojoj postelji, okružen svojim ljudma i pod okom svoga liečnika; no siromašnu Panteleju zapalo samo Bezsonovo.

Pantelej saznao je za bolest otčinu već u službi, u samom žaru napried spomenute „neprijatnosti“. Istom je dosegao devetnaestu godinu. Sa samoga djetinjstva nije ostavljao roditeljske kuće, te je pod rukovodstvom matere svoje, veoma dobre, no podpuno tupoume žene, Vasilise Vasilijevne, rastao kao maza materina i gospodičić. Ona se sama bavila odgojem njegovim; Jeremjeju Lukiću, zadubljenu u gospodarske svoje osnove, nije bilo do toga. Istina, jedanput je vlastoručno kaznio sina svoga zato, što je slovo: r c i* izgovarao: a r c i; no u taj je dan Jeremjej Lukić žalio težko i i tajno: najbolji mu se pas ubio na drvu. Medjutim bila briga Vasilise Vasilijevne na račun odgoja Panćuše ograničena jednim mučnim naprezanjem; u znoju lica svoga uzela mu za guvernera odpuštena soldata od elzašana, nekakva Bierkopfa

* U ćirilovskoj azbuci zove se slovo „r“, rci.

te je do same smrti trepetala kao list pred njime; nu mislila ona, ako mi odkaže — propala sam! Kud ću se djeti? gdje ću drugoga učitelja naći? Već sam i toga jedva jedvice od susjede odmamila! A Bierkopf, kao čovjek oštrouman, odmah se koristovao iznimnim svojim položajem: pio kao duga i spavao s jutra do večera. Po svršetku „tečaja nauka“, stupi Pantelej u službu. Vasilise Vasilijevne nije više bilo na svietu. Ona je umrla za po godine prije toga znamenitoga dogadjaja. od straha u snu joj se pričinio bio čovjek jašući na medvjedu. Jeremjej Lukić naskoro je pošao za svojom polovicom.

Pantelej dobivši prvi glas o bolesti njegovoj doleti glavom bez obzira, ali sa svim tim ne zastane više roditelja medju živima. No kako se začudio sin pun poštovanja, kad se podpuno neočekivano iz bogatoga nasljednika premetnuo u siromaha! Malo ih može podnieti tako tvrd prielom. Pantelej je podivljao, pomamio se. Iz čestita, podatljiva i dobra čovjeka, ako i razmažena i žestoka, premetnuo se u oholicu i svadljivicu, prestao polaziti susjede, — od bogatih se stidio, gnušao se od siromaha, — te je nečuveno drzko obćio sa svima, pače s postavljenim oblastima: „ja sam, veli, plemić koljenović“. Jednom malo nije ubio redarstvenika, koji je ušao k njemu u sobu s kapom na glavi. Razumije se, da mu ni oblasti niesu praštale i u slučaju pokazivale mu, da su žive, no sa svim tim ga se pribojavale zato, što je bio strašna napržica, pa je već s druge rieči predlagao, da se pobije na noževe. Od najmanje uzrujanosti zaigrale Čertophanovljeve oči, glas mu zapeo .... „A, va-va-va-va“, mucao on, „ma bilo i prema glavi! ....“ makar i o zid! Ali povrh toga bio on čovjek čist, ni u kakve poslove neupleten. Nitko ga nije, razumije se, polazio .... I pri svemu tome bila u njemu dobra duša, pače velika, na svoj način; nepravednosti i nasilja nije podnosio ni na tudjinu; za mužike svoje bio on kao gora. „Kako?“ — govorio bi on lupajući

biesno po vlastitoj glavi: — „u moje će dirati, u moje? Ne bio ja Čertophanov“ . . . .

Tihon se Ivanić Nedopjuskin nije mogao kao Pantelej Jeremjeić ponositi svojim podrietlom. Roditelj je njegov potekao od slobodnjaka te se samo četrdesetgodišnjom službom dokopao plemstva. Gospodin Nedopjuskin, otac, pripadao je u broj ljudi, koje progoni nesreća žestinom, sličnom ličnoj nenavisti. Za čitavih šestdeset godina, od samoga poroda do same smrti, siromah se borio sa svim nevoljama, bolestima i nezgodama, svojstvenim majušnim ljudma; bio se kao riba o led, nije se najeo, nije se naspavao, klanjao se, mučio se, malaksavao i kinjio se, drhtao nad svakom kopjejkom, u istinu „nedužno“ postradao u službi i umro napokon negdje u ambaru, ili u pivnici ne uspjevši, da privriedi ni sebi, ni djeci komadić svakidašnjega hljeba. Sudbina ga smotala kao zeca na progonu. Bio čovjek dobar i čestit, ali uzimao mito — od desetice do dva ciela rublja uključno. U Nedopjuskina bila žena, mršava i sušičava; i djece je bilo. Na sreću su sva gotovo poumirala izuzevši Tihona i kćeri Mitrodore, prozvane: „trgovačka kićenka“, koja je poslije mnogo tužnih i smiešnih dogodjaja pošla za odvjetnika u miru. G. je Nedopjuskinu već uspjelo, te je jošte za života smjestio Tihona u kancelariju kao izvanredna činovnika; no, odmah iza smrti roditeljeve ostavio Tihon službu. Vječni nemir, težka borba sa zimom i s gladom, tužna sjeta materina, brižljivo očajanje otčino, prostačko salietanje gospodara i trgovca, sva ta svakidašnja, neprekinuta nevolja razvila u Tihonu plahost neprotumačivu; opazivši samo načelnika trepetao je i ukočio se kao uhvaćena ptičica. On ostavi službu. Ravnodušna, a može biti i podrugljiva priroda ulaže u ljude različne sposobnosti i naklonosti, koje niesu nikoliko prema položaju njihovu u družtvu i prema sredstvima. S prirodnom joj brižljivošću i ljubavlju umiesila je ona od Tihona, sina siro-

mašnoga činovnika, biće čuvstveno, ljenivo, meko, dojmljivo — biće, izključivo naginjući k nasladi, nadareno vanredno tankim njuhom i ukusom .... umiesila, brižljivo izdjeljala i — pustila svome stvoru, da raste o kiselu kupusu i o gnjiloj ribi. I on je evo uzrastao, taj stvor, i začeo, štono se kaže „živjeti". Divne li šale! Sudbina koja je neprestano mučila Nedopjuskina, otca, prihvatila se i za sina; očevidno se polakomila. No s Tihonom je ona drugačije postupala; ona ga nije mučila — ona se zabavljala njime. Ona ga nijedanput nije dovela do očajanja, nije ga prinudjala, da kuša sramotne muke glada, ali je njime kretala po svoj Rusiji, iz Velikoga Ustjuga u Carevo-Kokšajsk, iz jedne ponizujuće i smiešne službe u drugu. Sad ga učinila „majordomom" u svadljive i žučljive vlastelinke dobrotvorke, sad ga namjestila medju hranjenike kod bogata škrtca trgovca, sad ga odredila za glavara domaćoj kancelariji vlastelina izbuljenih očiju, šišana na englezki način, sad ga opet učinila kućnim polunastojnikom, polušaljivcem rtovodji* .... Riečju, sudbina prinudila siromašnoga Tihona, da kap po kap izpije sav gorki i otrovani napitak podčinjena stvora. Služio on u svome vieku nesnosnoj ćudljivosti, pospanoj i zlobnoj dosadi pusta gospodstva .... Koliko se puta na samo u sobi svojoj, sav zažaren od stida, s hladnim suzama očajanja u očima, zakleo, da će, kad su ga gomile gostiju „s Bogom" odpuštale našalivši se do sita njime, sjutradan pobjeći krišom; da će pokušati sreću svoju u gradu; da će sebi poiskati makar pisarsko mjestance, ili da će najedanput umrieti od glada na ulici. Ali mu ponajprije Bog nije dao sile; drugo plahost bila neodlučna, a treće napokon, kakvo će sebi mjesto izposlovati, koga će moliti? „Ne će se dati," šaptao bi obično nesrećnik prevraćajući se žalostno na postelji: „ne će se dati!" A sjutradan je s nova

* Rtovodja, plemić, koji samo po lovu ide.

stao vući u jarmenici*. Njegov je položaj bio to jadniji, što se brižljiva priroda nije potrudila, da ga nadieli, ako i posve malim dielom onih sposobnosti i darova, bez čega se obrt zabavljača gotovo ni pomisliti ne može. On nije na primjer umio plesati u izvrnutoj medvedjoj šubi, dok bi se srušio, niti se umio šaliti i udvoravati u neposrednom susjedstvu razmahanih bičeva; izložen gol na zimi od dvadeset stupnjeva nahladio se kadšto; želudac njegov nije probavljao ni rakije pomiešane s tintom i s drugim gadom, ni izsjeckanih muhara i rujnica s octom. Gospod ga znao, što bi se dogodilo bilo s Tihonom, da nije posljednji izmedju njegovih dobrotvora, obogativši se zakupnik, zamislio u veseli trenutak, da pripiše svojoj oporuci: „a Zjozi (Tihonu takodjer) Nedopjuskinu ostavljam kao vječno i nasljedno imanje pošteno mnome stečeno selo Bezselendjeevku sa svim pripadcima. Nekoliko dana po tome poklopila kap dobrotvora za strledjom čorbom. Podigne se vika, sud nagrune, zapečati imovinu, kako valja. Skupili se rodjaci; otvorili oporuku; pročitali i pozvali Nedopjuskina. Nedopjuskin se javi. Najveća čest skupštine je znala, kaku je službu Tihon Ivanić zauzimao u dobrotvora: zaglušno klicanje, podrugljive pozdrave sipali mu u susret. „Evo vlastelina, novoga vlastelina!“ vikali ostali nasljednici. — „Evo ga na“, prihvati jedan poznat šaljivac i dosjetljivac, „evo može se tačno reći .... evo ga zaista .... onoga .... što se zove .... onoga .... nasljednik“. I svi prasnuli gotovo u smieh. Nedopjuskin nije dugo htio vjerovati u svoju sreću. Pokažu mu oporuku, — on se zacrveni, zažmuri, stane razmahivati rukama, zarida, a suze poteku u tri potoka. Grohot se skupštine pretvori u jaku, postojanu riku. Selo Bezselendjeevka imalo svega dvadeset i dvie duše seljaka; nitko nije osobito za njim žalio, pa zašto se ne bi u slučaju malo pošalili? Jedan se samo nasljednik iz Petro-

* **Jarmenica,** drvo, što u ladjara stoji preko prsiju, kad vuku ladju.

grada, znatna ljudina s grčkim nosom i s vrlo plemenitim izrazom lica, Rostislav Adamić Štoppelj, nije mogao suzdržati, primakne se postrance k Nedopjuskinu i pogleda na njega preko ramena naduveno. — „Vi ste, koliko mogu opaziti, milostivi gospodaru“, — progovori on s priezirom i nemarno, — „bili u poštovanoga Fedora Fedorovića u službi lakrdijaša, da rečem, sluge?“ Gospodin iz Petrograda izražavao se jezikom nesnosno čistim, okretnim i pravilnim. Smućeni, uzrujani Nedopjuskin nije pravo čuo rieči nepoznatoga mu gospodina, no svi su ostali odmah zamukli: dosjetljivac nasmije se ponizujuć se. G. Štoppelj protrvši ruke ponovi pitanje svoje. Nedopjuskin podigne začudivši se oči i otvori usta. Rostislav Adamić jedljivo žmirnuo.

— Čestitam, milostivi gospodaru, čestitam, nastavi on; — istina, svaki ne bi, može se kazati, bio sporazuman, da sebi takim načinom zarrrradjuje svakidašnji hljeb; no de gustibus non est disputandum, t. j. svak po svome ukusu.... Nije l' tako?

Netko je u zadnjim redovima iznenada, no prilično cikknuo od udivljenja i zanosa.

— Kažite, — prihvati g. Štoppelj, silno obodren smiehom cieloga družtva, — kakvu osobitu daru zahvaljujete vi sreću svoju? Nemojte se stidjeti, ne; recite, mi smo ovdje svi, da tako rečem, svoji, en famille. Nije l' tako, gospodo, mi smo ovdje en famille*?

Nasljednik, kojemu se Rotislav Adamić slučajno obratio s tim pitanjem, nije na žalost znao francuzki, te se potome stegnuo na lako stenjanje odobravajući. Zato je drugi nasljednik, mlad čovjek sa žutim pjegama na čelu, hitno prihvatio: „vui, vui, razumije se.“

— Može biti vi umijete, snova progovori g. Štoppelj — hoditi na rukama, digavši noge, da tako rečem, u vis?

* Medju svojima.

Nedopjuskin pogleda žalostno naokolo — sva se lica zlobno nasmiešila, sve se oči pokrivale vlagom zadovoljstva.

— Ili, može biti, umijete vi pjevati kao pievac?

Praska grohota oglasi se naokolo i utihne odmah ugušena očekivanjem.

— Ili, može biti, vi na nosu....

— Prestanite! — prekine najednom Rostilova Adamića rezak, gromovit glas; — kako se ne stidite mučiti siromašnoga čovjeka!

Svi se ogledaju. Na vratima stoji Čertophanov. Kao devete peći žarilo pokojnoga zakupnika dobio i on pozivno pismo za rodjački sastanak. Za sve vrieme čitanja držao se on, kako svagda, u ponosnoj udaljenosti od ostalih.

— Prestanite, ponovi on, ponosno mahnuvši glavom.

G. se Štoppelj brzo obrne i vidjevši čovjeka siromašno odjevena, neugledna, upita poluglasno susjeda svoga (opreznost nikada ne škodi):

— Tko je to?

— Čertophanov, neznatna ptica, odgovori mu taj u uho.

Rostislav Adamić uzme naduveno lice.

— A kaki ste vi zapovjednik? — progovori on kroz nos i žmurne očima. — Kaka ste vi ptica, dopustite, da pitam?

Čertophanov plane kao prah od iskre. Biesnost mu zahvati disanje.

— Dz,-dz-dz-dz, — zapišti kao udavljen i najednom zagrmi: — Ja, tko sam? Ja? Ja sam Čertophanov, plemić koljenović, moj je pradjed služio cara, a tko si ti?

Rostislav Adamić probliedi i korakne nazad. Nije očekivao takva odpora.

— Ja ptica, ja, ja, ptica.... O, o, o!....

Čertophanov poleti napried; Štoppelj odskoči u najvećoj uzrujanosti, gosti se bace u susret razdraženomu vlastelinu.

— Pucajmo, pucajmo, odmah pucajmo kroz maramu! — vikao podivljali Pantelej; ili moli oproštenje u mene, pa i u njega....

— Molite, molite oproštenje, gundjali oko Štoppelja uplašeni nasljednici; — on je, znajte, tako manit, — gotov klati.

— Oprostite, oprostite, niesam znao, — promuca Štoppelj; — ja niesam znao....

— I njega moli! — kriknu goropadni Pantelej.

— Oprostite i vi, — doda Rostislav Adamić, obraćajući se k Nedopjuskinu, koji je sam drhtao kao u groznici.

Čertophanov se umiri, pristupi k Tihonu Ivaniću, uzme ga za ruku, pogleda drzko unaokolo i ne sretajući se ni s jednim pogledom, izidje svetčano, sred duboka mučanja iz sobe zajedno s novim posjednikom pošteno stečenoga imanja Bezselendjeevke.

Od toga samoga dana niesu se oni više razstajali. (Selo Bezselendjeevka bilo udaljeno svega do neko osam vrsta od Bezsonova.) Neograničena zahvalnost Nedopjuskinljeva prešla gotovo u puzavo poštovanje. Slabi meki i ne sasvim čisti Tihon sagibao se do praha pred neustrašljivim i nesebičnim Pantelejem. „Je l' to lak posao?“ — razmišljao on kadšto za sebe, — „govori s gubernatorom, upravo mu u oči gleda.... Hrista mi, — neprestano gleda!“

On mu se divio bez kraja, do iznemaganja duševnih sila, poštovao u njemu čovjeka neobična, umna, učena. I to valja kazati, bio odgoj Čertophanovljev ma kako slab, ipak se može poredivši ga s odgojem Tihonovim prikazati sjajnim. Istina, Čertophanov čitao je malo ruski, francuzki razumio je slabo, tako slabo, da je jednom na pitanje odgojitelja švicara: „Vous parlez français, Monsieur*?“ odgovorio: Je ne (čit. že ne)** razumijem i razmislivši malo dodao: pa.

* Vi govorite francuzki, gospodine? — ** Ja ne.

No se opet opominjao, da je bio na svietu Voltaire, osobito oštrouman pisac i da se Fridrik Veliki, pruski kralj, na bojnom polju takodjer odlikovao. Od ruskih je pisaca cienio Deržavina*, i ljubio Marlinskoga** i najboljega psa prozvao Ammalat-Bekom . . . .

Nekoliko dana potom poslije prvoga moga sastanka s oba prijatelja odpravim se u seoce Bezsonovo k Panteleju Jeremjeiću. Izdaleka se vidjela nevelika njegova kućica; stršila na golu mjestu, od prilike po vrste od sela, štono se veli na humku, kao jastrieb na njivi. Sav je gospodski dom Čertophanovljev sastojao od četiri stare na sjek*** gradjene zgrade različne veličine, a imenito od: krila, konjušnice, staje i od kupatila. Svaki je sjek bio odieljen, za se; niti si naokolo opazio ograde, ni vrata. Moj se kočijaš ustavio u neodlučnosti kod polusagnjila i zasuta studenca. Pokraj staje razdiralo nekoliko mršavih i čupavih lovnih štenaca krepala konja, jamačno Orbassana; jedan je od njih digao okrvavljenu njušku, zalajao brzo i s nova stao glodati ogoljela rebra. Pokraj konja stajalo momče od neko sedamnaest godina, podbula i žuta lica, odjeveno kazačkom**** i bos; pogledavalo s ozbiljnošću na pse izručene nadzoru njegovu, pa je kad i kad ošinulo arapnjikom***** najproždrljivije.

— Je l' gospodar kod kuće? — upitam ja.

— A Bog ga znao! — odgovori momče. — Pokucajte.

Ja skočim s drožke i podjem k predkućnici.

Stan gospodina Čertophanova imao lice sasvim žalostno; brvna pocrnjela, te se izvrgla napried kao „trbuh," dimnjak se survao, uglovi struhnuli, te se nagnuli, neveliki mutno-

---

* Gavriil Romanović Deržavin (1743—1816.) glasoviti pjesnik. — ** Pravo mu je ime Aleksander Bestužev (1795—1837.) beletrista romantičkoga pravca. U jednom se djelu njegovu zove junak Ammalat-Bek. — *** Kuća od sjeka, t. j. od dugačkih i debelih brvana, koja su na krajevima usječena jedno u drugo. — **** Kozački kaput. — ***** Bič.

modrikasti prozorčići neizrecivo kiselo virili izpod rutava, nabijena krova; u gdjekojih žena skitnica imaju take oči. Ja pokucam; nitko se ne odazove. Sasvim tim čuo sam za vratima oštro izgovorena slova:

— Az, buki, vjedi; dede, tikvane, — reče hrapav glas: az, buki, vjedi, glagol .... ne valja! glagol, dobro, jestj! jestj! .... Nude, tikvane! Ja pokucam drugiput.

Isti glas vikne: — Napried, — tko je?

Udjem u pustu majušnu prednju i vidim kroz otvorena vrata samoga Čertophanova. U mastnoj buharskoj spavaćoj haljini, u širokim hlačama i u crvenoj kapici sjedio on na stolcu, jednom je rukom stiskao mladu kudravu njušku, a u drugoj je držao komadić hljeba nad samim nosom njegovim.

— A! — progovori on s dostojanstvom ne mičući se s mjesta; — osobito se radujem vašemu pohodu. Molim, sjednite. Ja se evo bavim s Venzorom .... Tihone Ivaniću, — doda on podignutim glasom glasom: — molim te ovamo. Gost nam je došao.

— Odmah, odmah, — odgovori iz susjedne sobe Tihon Ivanić. — Mašo, podaj mi kravatu. Čertophanov obrati se snova k Venzoru i stavi mu komadić hljeba na nos. Ja pogledam unaokolo. U sobi nije bilo osim razklopna, izvrgnuta stola na trinaest nožica nejednake duljine, i četiri provaljena slamna stolca, nikakva pokućstva; zidovi u davno vrieme obieljeni, modrim pjegama nalik na zviezde, na mnogo se mjesta odlupili; medju prozorima visjelo razbito i mutno ogledalo u ogromnu okviru od crvenoga drveta. Po kutovima stajali čibuci i puške; sa stropa se spuštale guste i crne niti paučine.

— Az, buki, vjedi, glagol, dobro, — izgovarao lagano Čertophanov i krikne najedanput bijesno: — jestj*! jestj! jestj! .... Glupe ti životinje! .... jestj!

---

* Šesto se slovo u ćirilovskoj azbuci ruskoj zove: jestj, koje se jednako izgovara sa infinit. glagola: jestj = jesti, na koji se ovdje misli.

No nesrećni je kudrov samo uzdrhtao i nije se riešio, da razzine gubicu; on ostane sjedeći podavivši bojazljivo rep i izkrivivši njušku, žalostno žmirkao i treptao, kao da je za sebe govorio: jest, tvoja je volja!

— Ta jedi, na! drž'! — ponovi neumorni vlastelin.

— Vi ste ga uplašili, — opazim ja.

— Nu, onda se tornjaj odavle!

On ga gurne nogom. Siromah se tiho digne, spusti hljeb dolje s nosa i ode, rekao bi šumke, u prednju, duboko raztužen. I zaista: tudj je čovjek prviput došao, a eto kako se s njime postupa.

Vrata iz druge sobe oprezno škrinula i g. Nedopjuskin udje prijazno se klanjajući i smiešeći.

Ja se dignem i poklonim se.

— Ne uznemirujte se, ne uznemirujte se, — promuca on:

Mi sjednemo; Čertophanov ode u susjednu sobu.

— Jeste l' davno došli u našu palestinu, — nastavi Nedopjuskin mekim glasom, oprezno kašljucnuv u ruku i držao poradi pristojnosti prste pred ustima.

— Drugi je mjesec prošao.

— Tako je.

Mi zašutimo.

— Danas je prijatno vrieme, — nastavi Nedopjuskin i pogleda zahvalno na mene, kao da vrieme o meni zavisi; — žita su, može se reći, divna.

Ja kimnem glavom u znak, da se slažem. Mi i opet ušutimo.

— Pantelej Jeremjeić izvolio je jučer dva sura zeca izhajkati, — ne bez truda progovori Nedopjuskin, želeći očevidno oživiti razgovor; — jest, gospodine, veoma velika, gospodine, dva zeca.

— Jesu l' dobri psi u g. Čertophanova?

— Predivni, gospodine! — sa zadovoljstvom reče Nedopjuskin; — može se reći, prvi u guberniji. (On se primakne k meni.) Ali što ćete, gospodine! Pantelej Jeremjeić takov je čovjek! Što samo poželi, što samo zamisli — već je, gle, i gotovo, sve jošte neprestano kipi, gospodine. Pantelej Jeremjeić, velim vam....

Čertophanov udje u sobu. Nedopjuskin se nasmjehne ušuti, i pokaže na nj očima, kao da želi reći: uvjerite se evo sami. Mi se uputismo u razgovor o lovu.

— Ako hoćete, pokazat ću vam svoje pse? — upita Čertophanov i ne dočekavši odgovora pozove Karpa.

— Zapoviedi Fomki, — odsieče Čertophanov — da privede Ammalata i Sajgu, ali u redu, razumiješ li?

Karp se nasmjehne čitavim ustima, dade od sebe neodredjen zvuk i izidje. Fomka se pojavi počešljan, ukočen, u čizmama i sa psima. Ja sam se poradi pristojnosti nasladjivao glupim životinjama (svi su hrtovi neobično glupi). Čertophanov pljunuo je Ammalatu u same nozdrve, što u ostalom nije očevidno prouzrokovalo tomu psu ni najmanje zadovoljstvo. I Nedopjuskin je straga pogladio Ammalata. Mi stanemo i opet naklapati. Čertophanov se pomalo smekšao podpunoma, prestao se žestiti i puhati; izraz se lica njegova izmienio. On pogleda na mene i na Nedopjuskina....

— E! — vikne on u jedanput; čemu da sjedi ona tamo sama? Maša*! a, Maša! dodjite ovamo.

— Ma-a-ša, — ponovi prijazno Čertophanov: — dodji ovamo. Ništa za to, ne boj se.

Vrata se tihano otvore, i ja opazim ženu od neko dvadeset godina, visoku i skladnu, ciganskoga crnomanjasta lica, žućkastomrkih očiju i kose kao smola crne; veliki se bieli zubi neprestano svjetlucali izpod punih i crvenih usana. Na njoj bila biela odjeća; modar šal, zakopčan u samoga grla

* Rieč od mila za Mariju.

bumbačom, prikrivao do polovine njene tanke plemenite ruke. Ona je jedno dva puta koraknula s plašljivom neokretnošću divljakinje, stala i pokunjila se.

— Predstavljam vam evo, — progovori Pantelej Jeremjeić: — ženu, ne ženu, ali je poštujte kao ženu.

Maša nešto plane i nasmjehne se smetena. Ja se poklonim poniže. Vrlo mi se dopala. Tanahni orlovski nos, s otvorenim polupravilnim nosnicama, smjeli potez visokih obrva, bliedi, nešto upali obrazi, — sve crte lica njezina izražavale samovoljnu strast i bezbrižnu odvažnost. Izpod usukane pletenice niz široku šiju spuštala se dva čuperka sjajne kosice — znak krvi i snage.

Ona dodje k prozoru i sjedne. Niesam htio da uvećam smetenost njezinu te progovorim s Čertophanovom. Maša okrene lagahno glavu i stane izpod oka na mene pogledavati, krišom, čudnovato, letimice. Pogled je njen neprestano igrao kao zmijin žalac. Nedopjuskin sjedne k njoj i nešto joj šapne u uho. Ona se opet nasmjehne. Smiešeći se malo je mrštila nos i podizala gornju usnicu, što je pridavalo njenu licu nešto mačji, nešto lavlji izraz....

— O, „mani me se“, pomislim ja sa svoje strane pogledavajući kradimice na gibki njen stas, upale prsi i uglate hitre kretnje.

— A što, Maša, — upita Čertophanov, — ne bi l' valjalo gosta čime god ponuditi, a?

— Imamo ukuhana voća, — odgovori ona.

— Nu, podaj ovamo ukuhano voće, ali i podjedno rakiju. Ali čuj, Maša, — vikne on odmah za njom, — donesi i gitaru.

— Čemu gitaru? Ja pjevati ne ću.

— Zašt ne?

— Ne će mi se.

— Ej, ludorije, već će se prohtjeti, ako....

— Što? — upita Maša, namrštivši naglo obrve.

— Ako te umole, odgovori Čertophanov ne bez smetnje.

— A!

Ona izadje, skoro se vrati s voćem i s rakijom, i opet sjedne do prozora. Na čelu joj se vidjela mrska; obje se obrve dizale i spuštale kao brčići u ose.... Jeste li vi čitatelju opazili, kako je u ose zlobno lice? Nu, mislim ja, bit će oluje. Razgovor ne ide s mjesta. Nedopjuskin utihnu podpunoma i nasmije se prisiljeno; Čertophanov je puhao, crvenio se i izvaljivao oči; ja sam već namislio, da otidem.... Maša se se na jednom digne, najedanput otvori prozor, pomoli glavu i srdito vikne prolazećoj ženi: „Aksinjja!“ Žena se strese, već se hotjela da vrati, ali se poklizne i težko ljosnula na zemlju. Maša se izvali natrag i zvonko zahohota; Čertophanov se takodjer nasmije, Nedopjuskin zapišti od radosti. Mi se svi prenemo. Oluja se provalila jednim gromom.... zrak se očistio.

Po sata iza toga nitko nas ne bi bio prepoznao; mi smo naklapali, šalili se kao djeca. Maša se uzobiestila gore od svih, — Čertophanov gotovo je proždirao očima. Lice joj probliedjelo, nosnice se razširile, oko joj se zakriesilo i pomutilo u jedno i isto vrieme. Divljakinja se razigrala. Nedopjuskin šepeljio za njom na debelim svojim i kratkim nožicama kao patak za patkom. Pače i Venzor izpuzavši izpod klupe u prednjoj postajao na pragu, pogledao na nas i stao najedanput skakati i lajati. Maša odprhne u drugu sobu, donese gitaru, skine šal s ramena dolje, hitro sjedne, digne glavu i zapjeva cigansku pjesmu. Glas je njezin zvonio i podrhtavao kao napuklo stakleno zvonce, plamtio i zamirao.... Ljubko i težko bilo pri srcu.

„Aj žgi govori!“....

Čertophanov stane plesati. Nedopjuskin zatopotao i tupkao nogama. Maša se sva svijala kao brezova kora na ognju;

tanki prsti oštro letjeli po gitari, crnomanjasto se grlo polagano podizalo pod dvostrukim jantarskim nizom. Sad je najedanut umukla, iznemagala, kao nehotice štipala žice, i Čertophanov se ustavljao, samo još potresao ramenom i vrtio se na mjestu, a Nedopjuskin kimao glavom kao porculanski Kitajac; sad je s nova zapjevala kao bezumna, uzpravljala tielo i izbočila prsi, a Čertophanov opet čučnuo do zemlje, poskakivao do pod strop, vrtio se kao zvrk, podvikivao: „živo! . . . .“

— Živo, živo, živo, živo! — brzo prihvaćao Nedopjuskin.

Kasno u veče odem ja iz Bezsonova . . . .

XXII.

Konac Čertophanovljev.

1.

Dvie od prilike godine iza toga poslije moga posjeta začele se u Panteleja Jeremjeića nevolje njegove — da nevolje. Nepovoljnosti, nedaće, pače i nesreće dogadjale mu se i prije toga vremena, no nije pozornost svoju obraćao na njih, te je „carstvovao“ kao i prije. Prva nevolja, koja ga je porazila, bila za njega najosjetljivija: Maša se s njime razstala. Što je prinudilo, da krov njegov ostavi, kojemu se ona, činilo se, tako liepo privikla — težko je kazati. Čertophanov držao se do konca dana svojih toga uvjerenja, da je povod Mašinoj promjeni bio neki mlad susjed, ulanski ritmajstor izvan službe, po prezimenu Jaff, koji je, po riečima Panteleja Jeremjeića, samo tim predobivao, što je bez prestanka sukao brkove, neobično se jako pomadisao i na osobit način hmkao*, no držati valja, da je tu djelovala skitnička ciganska krv, što je tekla u žilama Mašinim. Bilo, kako bilo, jednoga prekrasnoga ljetnoga večera Maša se, zavezavši kojekake dronjke u nevelik svežanj, odpravila iz Čertophanovljeve kuće.

Tri od prilike dana pred tim prosjedila u kutiću, zgrčivši se i pritisnuvši se k zidu kao ranjena lisica — pa da bi samo i rieč komu progovorila — sve je samo očima mjerila, u misli se zanosila, trzala obrvama, pomalo kesila zube,

* Hmkati, govoriti: hm.

rukama premetala, kao da se zamotala. U takvu se „stanju“ i prije toga ona nalazila, ali nije nikada dugo trajalo; Čertophanov je to znao — pa zato se i sam nije uznemirivao, a i nje nije uznemirivao. No kad se on, vraćajući se sa psećega dvora, gdje su, po riečima psara njegova, posljednja dva lovna „lipsali“, sreo sa služkinjom, koja mu drhćućim glasom javila, da su joj, veli, Marija Akinfijevna, zapovjedili, da ih pozdravi, zapovjedili, da im reče, da im želi sve dobro, a više da se k njima vratiti ne će, — Čertophanov okrenuvši se do dva puta na mjestu i promuklo riknuvši odmah poteče za bjegunicom — i za vremena uzme sa sobom pištolj.

On je stigne dvie vrste od svoje kuće pokraj brezova gajića, na državnom drumu u okružni grad. Sunce bilo nizko nad obzorom — a sve se naokolo ujedanput zasja grimizom: drveće, trave i zemlja.

— K Jaffu! k Jaffu! — projeca Čertophanov, kako samo opazi Mašu: — k Jaffu! — ponovi on leteći k njoj i spotičući se gotovo kod svakoga koraka.

Maša stane i okrene se licem k njemu. Ledjima je stajala prema svjetlu — te se pričinjala sva crna, kao da je iz mrka drveta izrezana. Samo se bielo očiju učinilo kao srebrne mendule, a oči same — zjenice — još su više potamnjele.

Ona baci svežanj svoj na stranu i skrsti ruke.

— K Jaffu si se odpravila, nevaljalice! ponovi Čertophanov i već je htio, da je zgrabi za rame — no, susretavši se s pogledom njenim, zabuni se i smete na mjestu.

— Niesam k g. Jaffu pošla, Panteleju Jeremjeiću — odgovori Maša iskreno i tiho; samo ja s vama živjeti ne mogu.

— Kako ne možeš živjeti? Zašto to? Jesam li te čime uvriedio?

Maša strese glavom. — Ne, uvriedili me nieste ničim, Panteleju Jeremjeiću, samo mi dotužalo u vas.... Za prošlo vam hvala, a ostati ne mogu — nikako.

Čertophanov se začudi; pače se rukama po bedrima udari i priskoči.

— A kako to? Živjela si, živjela, osim zadovoljstva i mira ništa niesi vidjela — a najedanput ti dotužalo! Hajde, veli, ostavit ću ga! Uzela si maramu, na glavu metnula — pa si ostišla. Postigla si svako poštovanje ne gore od vlastelinke....

— Meni bar toga ne treba, prekine ga Maša.

— Kako ne treba? Od ciganke pridošlice dospjela si medju vlastelinke — pa ne treba? Kako ne treba, Hamov ti izrode? Može li se to vjerovati? Tu se izdaja krije, izdaja!

On i opet cikne.

— Nikake izdaje nije u mene u mislima, niti je bilo, — progovori Maša pjevajućim svojim i razgovietnim glasom; — a ja sam već kazala: tuga me obuzela.

— Maša! — vikne Čertophanov i šakom se udari u prsa: — nu, prestani, dosta; izmučila si me.... nu dosta! Tako ti Boga! pomisli samo, što će Tiša reći; njega da bar požališ!

— Tihona mi Ivanića pozdravite i kažite mu....

Čertophanov zamahne rukama. — Ne ćeš ne, lažeš — ne ćeš otići! Tvoj te se Jaff ne će dočekati!

— Gospodin Jaff, — začela već Maša....

— Kakav on gos-po-din Jaff, — podrugivao se Čertophanov. — On je, kako ga Bog dao, najveći previjanac, protuha a obrazina u njega kao u majmuna!

Čitava pô sata borio se Čertophanov s Mašom. Sad joj se sasvim približio, sad je odskočio, sad zamahnuo na nju, sad joj se klanjao do pojasa, plakao, korio.... Né mogu, — ponovi Maša! — tako mi tužno.... Tuga će me ubiti.

Malo po tome pokazivalo lice njeno takvu ravnodušnost, gotovo sanljiv izraz, da ju je Čertophanov pitao, niesu li je opojili otrovnom travom?

— Tuga, — progovori ona po deseti put.

— Nu, ako te ubijem? — krikne on na jednom i izvuče pištolj iz džepa.

Maša se nasmjehne; lice njeno oživjelo.

— Pa što? Ubijte, Panteleju Jeremjeiću: vaša volja; a da se vratim, ja se ne vraćam.

— Ne ćeš se vratiti? Čertophanov zapne kokot.

— Ne ću se vratiti, moj golube. Za života se ne ću vratiti. Moja vjera tvrda.

Čertophanov nenadno joj sune pištolj u ruku i sjedne na zemlju.

— Nu, onda ubij ti mene! bez tebe ja živjeti ne želim. Ako sam ja tebi obnemilio — onda je i meni sve postalo nemilo.

Maša se sagne, digne svoj svežanj, položi pištolj na travu, odvrativši ciev od Čertophanova, i primakne se k njemu.

— Ej, golube moj, zašt' se ti ubijaš? Zar ti ne poznaješ nas ciganke? Ćud je naša taka, običaj. Kad nikne tuga — razstavnica, te poziva dušicu u daleku tudjinu — gdje se može onda ostati? Ti se Maše svoje sjećaj — druge take prijateljice ne ćeš moći naći — i ja tebe, sokola moga, zaboraviti ne ću; — ali život je moj s tobom dokončan!

— Ja sam te ljubio, Maša, — promrmlja Čertophanov kroz prste, kojima je obuhvatio lice....

— I ja sam vas ljubila, moj prijane Panteleju Jeremjeiću!

— Ja sam te ljubio, ja te ljubim bez uma, bez pameti — i kad sad pomislim, što ti mene tako, ni za što, samo onako, ostavljaš, da ćeš se po svietu skitati — nu, onda mi se pričinja, da ti mene ne bi ostavila, da niesam ljuti siromah!

*

Na te se rieči Maša samo nasmjehnula.

— A jošte si me nelakomicom zvao! — progovori ona i razmahnuvši se udari Čertophanova po ramenu.

On se skoči na noge.

— Nu, uzmi barem novaca od mene — kako ćeš inače ovako bez groša? No najbolje će od svega biti: ubij ti mene! Ja ti jasno govorim: ubij ti mene ujedanput!

Maša strese i opet glavom. — Tebe ubiti? A u Sibir, golube moj, zašto šalju?

Čertophanov se strese. — Ti daklem samo radi toga, od straha od robije . . . .

On se i opet povali na travu.

Maša je šuteći postajala nad njim. — Žao mi te, Panteleju Jeremjeiću, — reče ona s uzdahom; — ti si dobar čovjek . . . . ali nema druge: s Bogom!

Ona se odvrati i korakne do dva puta. Noć je već nastupila, a odasvud se navlačile tamne sjene. Čertophanov hitno se digne i zgrabi Mašu straga za oba lakta.

— Ti daklem odlaziš, zmijo? K Jaffu!

— S Bogom! — razgovietno i oštro ponovi Maša, iztrgne se i ode.

Čertophanov pogleda za njom, poleti k mjestu, gdje je ležao pištolj, zgrabi ga, namjeri i pukne . . . . No prije nego što je odapeo pero kokotu, makne rukom u vis; tane projuri Maši nad glavom. Ona u hodu pogledala na njega preko ramena i odpravila se dalje naginjući se, kao da ga draži. On zakrije lice i poleti u bieg . . . .

No on nije jošte pedeset koraka proletio, kad na jednom stane kao ukopan. Poznat, veoma poznat glas doletio do njega. Maša pjevala:

„Vjek junoj, prelestnyj*,“

pjevala ona; svaki se zvuk neprestano razliegao u večernjem

* Vieče mladi, dražestni.

uzduhu — žalobno i vruće. Čertophanov nagao uho. Glasa nestajalo i nestajalo; sad je zamirao, sad je opet dolietao jedva čujan, no sve jošte vrućom strujicom . . . .

— To ona meni uzprkos čini, pomisli Čertophanov; no odmah promuca: oj, ne! ona se sa mnom prašta za uviek — i suze ga obliju.

Sliedeći se dan on javi u stanu gospodina Jaffa, koji se kao pravi svjetski čovjek, ne voleći seoske samoće, naselio u okružnu gradu „bliže gospodjicama“, kako je on govorio. Čertophanov nije zastao Jaffa kod kuće; on je, po riečima sobarovim, večer pred tim otišao u Moskvu.

— Tako i jest! — razjareno vikne Čertophanov; — medj njima bio tajan dogovor; ona je s njim pobjegla . . . . no stani!

On provali u kabinet mladoga ritmajstora ne mareći za protivljenje sobarovo. U kabinetu visio nad divanom portret domaćinov u ulanskoj uniformi, uljenim bojama slikan. — A gle! tu si ti, majmune bezrepi! — zagrmi Čertophanov, skoči na divan — i udarivši šakom po napetom platnu, probije u njem veliku rupu.

— Kaži svome bezposličaru gospodaru, — obrati se k sobaru, — da je plemić Čertophanov nemajući žive njegove obrazine nagrdio slikanu, pa ako želi od mene zadovoljštinu, to on zna, gdje će naći plemića Čertophanova! — Inače ću ja sam njega naći! Ma na dnu mora potražit ću podloga majmuna!

Izrekavši ove rieči skoči Čertophanov s divana i svetčano se udalji.

No ritmajstor Jaff nije tražio od njega nikakve zadovoljštine — on se pače nije s njime nigdje ni sreo — i Čertophanov nije mislio, da potraži neprijatelja svoga, i tako nije medju njima do ničega došlo. Samoj Maši nestao skoro poslije toga trag. Čertophanov već je začeo piti; ipak se „osviestio“. No sad ga stigla druga nevolja.

2.

I to: umro njegov iskreni prijatelj Tihon Ivanović Nedopjuskin. Dvie od prilike godine pred smrt stalo mu se zdravlje mienjati; začeo trpjeti od neduhe, neprestano je driemao, a probudivši se nije tako skoro mogao doći k sebi; okružni je liečnik uvjeravao, da mu pomalo „kap“ pada. Tri je čitava dana pred biegom Mašinim, ta tri dana, kad je ona „tugovala“, Nedopjuskin proležao kod sebe u Bezselendjeevci; silno se nahladio. To ga više nenadno porazio postupak Mašin; on ga malne dublje porazio, nego samoga Čertophanova. Po krotkoj svojoj i plahoj ćudi nije on ništa pokazivao osim samo nježno sažaljenje za prijatelja svoga, i boležljivu neodlučnost.... sve se u njemu kidalo i popuštalo. „Izvadila mi je dušu“ šaptao je sam sebi sjedeći na dragom svojem voštanicom presvučenom divančiću i obrćući prst oko prsta. Pače kad se Čertophanov oporavio, on se, Nedopjuskin, nije oporavio te je i nadalje osjećao, da je „u njemu unutra pusto“. — „Ovdje evo“, znao bi reći pokazujući na sredinu prsiju poviše želudca. Takim se načinom dovukao do zime. Od prve mu zime neduha olakšala, ali zato nije osjetio više „malu kap“, već pravu. On nije odmah izišao iz sviesti; još je mogao poznati Čertophanova, pače je na očajnu viku prijatelja svoga: „što, veli, ti me, Tiša, ostavljaš bez moga dopuštenja, ne gore od Maše?“ — odgovorio ukočenim jezikom: „A ja sa.... m va.... s P.... a.... ej Je.... je.... je.... ić, sv.... a.... g.... da s.... lu.... ša.... o.“ Sasvim tim nije mu to smetalo, da umre isti dan ne dočekavši okružnoga liečnika, komu je pogledavši jedva ohladnjelo tielo njegovo preostalo samo, da zatraži, priznajući žalostno nestalnost svega zemaljskoga, „rakijice sa sušenom morunom“. Imanje je svoje Tihon Ivanović oporukom ostavio, kako je valjalo i očekivati, svojemu najpoštovanijemu dobrotvoru i velikodušnomu zaštitniku „Panteleju Jeremjeiću Čertopha-

novu". No ono nije donielo velike koristi najpoštovanijemu dobrotvoru, jer je naskoro bilo prodano na javnoj dražbi — koje radi toga, da se pokriju troškovi nadgrobnoga spomenika, kipa, što ga Čertophanov — (a u njemu je očevidno kucnula očina žilica!) — zamislio podići nad prahom svoga prijatelja. Kip taj, koji je trebao da prikaže molećega andjela, naručio je iz Moskve; no preporučeni dobavljač zamislivši, da se u pokrajini riedki poznavači kiparstva sretaju, pošalje mu mjesto andjela božicu Floru, koja je mnogo godina ukrašivala jedan od zapuštenih podmoskovskih vrtova Katarinskoga vremena — taj je kip, — u ostalom posve liep, u ukusu rokokoa, punih ručica, uzvraćenih vitica, s viencem ruža na razgaljenim grudima i vitka tiela, dobavljač dobio badava. I tako stoji do dana današnjega mitologijska božica, graciozno podigavši jednu nožicu nad grobom Tihona Ivanovića i pogledava s pravim pompadurskim licem na telad i ovce, te nepromjenljive polaznike seoskih naših groblja, što se oko njih šetaju.

3.

Izgubivši vjernoga svoga prijatelja opijao se Čertophanov opet, a ovaj put već mnogo ozbiljnije. Njegovi poslovi pošli sasvim naniz brdo. Loviti nije bilo što, posljednjih je novaca nestalo, posljednji se kmeti razbjegli. Za Panteleja Jeremjeića nastupila podpuna osama; nije bilo s kim rieč progovoriti, nije čim dušu razblažiti. Samo jedini se ponos nije u njemu umanjio. Naprotiv: što je rdjavije bivalo stanje njegovo, to se sam više naduvao, bivao oholiji i nepristupačniji. Pod konac je sasvim podivljao. Jedna mu utjeha, jedna radost preostala: divan jahaći konj, sive dlake, donske pasmine, prozvan po njemu Malek-Adelj, doista znamenita životinja.

Toga je konja dobio evo ovako:

Jašući jednom kroz susjedno selo čuje Čertophanov mužičji žamor i viku hrpe oko krčme. Posred te gomile,

na jednom i istom mjestu, dizale se neprestano i spuštale snažne ruke.

— Što se to onamo zbiva? — upita on osobitim svojim gospodujućim glasom staru ženu, koja je stajala na pragu kolibe svoje.

Oprvši se o dovratnik i kao driemajući gledala žena na pravac krčme. Bjeloglav mališ u pamučnoj košuljici s krstićem od čempresovine na golim prsima sjedio šireći nožice i stisnuvši šačice medju njezinim likovim cipelama; a pile kljuvalo ovdje po odrveniloj korici ražanoga hljeba.

— A Bog ga znao, gospodaru, — odgovorila starica — i naklonivši se napried položi namežuranu svoju tamnu ruku na glavu mališu: — čujem, da naša djeca žida biju.

— Što, žida? kakva žida?

— A Bog ga znao, gospodaru. Medj nama osvanuo nekaki žid; a odakle ga donielo — tko to zna? Vasja, idi, dušice, k majci: iš, tudja, iš! Baba poplašila pile, a Vasja se uhvatio za njenu suknju.

— Tako ga eto biju, gospodaru moj!

— Kako? biju ga? Zašto?

— A ne znam, gospodaru. Bit će da s pravom. Pa i kako ne će? Ta on je, gospodaru, Hrista razapeo!

Certophanov gikne*, opali konja bičem po šiji, navali upravo na gomilu — i prodrvši u nju stane istim bičem bez razbora lupati po mužicima i desno i lievo govoreći prekinutim glasom: — Samo .... uprava! Samo .... u .... prava! Zakon treba da kazni — a ne nezva .... nič .... na li .... ca! Zakon! Zakon!! Za .... ko .... on!!!

Niesu prošla ni dva časa, kad se već sva gomila odbila na različne strane — a na zemlji se pred vratima krčme miče nevelik mršav, crnomanjast stvor u kaftanu od nankinga,

* Giknuti, konja potjerati sa „gi.“

čupav i otrcan.... Bliedo lice, igrajuće oči, otvorena usta.... Što je to? Ukočenost užasa ili već smrt sama?

— Zašto ste žida ubili? — gromko vikne Čertophanov mašući grozno bičem.

Narod promrmlja nešto kao odgovor. Gdjekoji se mužik uhvatio za rame, drugi za bok, treći za nos.

„Ovaj zdravo bije!“ — čulo se u zadnjim redovima.

„Bičem! tako će svatko!“ — progovori drugi glas.

— Zašto ste žida ubili? pitam vas, azijati oglašeni! — ponovi Čertophanov.

No tu se skoči hitno na noge stvor ležavši na zemlji i zakloni se za Čertophanova i uhvati se grčevito za kraj njegovu sedlu.

Složan grohot prasne usred gomile.

„Živ je!“ — i opet se čulo u zadnjim redovima. — „Gle, te mačke!“

— Vaša visokaplagorodnost, saštitite me, spasite! — mucao medjutim nesretni žid, pritiskujući se sa svim grudima k nozi Čertophanovljevoj; — inače će me ubiti, ubiti me, vaša visokaplagorodnost!

— Zašto te biju? — upita Čertophanov.

— Poga mi, ne mogu kazat! — Stala evo tu marva lipsavati.... a oni ga misle.... a ja....

— Nu, to ćemo poslije razvidjeti! — prekine ga Čertophanov, — a sad se drži za sedlo i idi za mnom. — A vi me, doda on, obrnuvši se gomili — vi me poznajete? — Ja sam vlastelin Pantelej Čertophanov, živim u seocu Bezsonovu, — nu, a vi se žalite svakako na mene, kad vam se svidi — a i na žida u isto vrieme!

— Zašto se žaliti? — progovori s poniznim poklonom sjedobrad, ugledan mužik, pravi pravcati drevni patrijar. — (On je medjutim žida ne manje šakom gurao od drugih.) — Mi poznajemo, gospodaru Panteleju Jeremjeiću, milost

tvoju dobro; mnogo smo zahvalni milosti tvojoj, što si nas poučio!

— Zašto da se žalimo? — prihvatili drugi; — a s nehrista toga mi ćemo svoje oderati! Ne će nam uteći! — Mi ćemo ga, svakako, kao zeca u polju....

Čertophanov makne brkom, puhne — i odjaše korakom u svoje selo praćen židom, koga je oslobodio isto tako od ugnjetača njegovih, kako je negda oslobodio Tihona Nedopjuskina.

4.

Nekoliko dana potom javi mu jedino ciglo ciglovetno momče Čertophanovljevo, da je došao nekaki konjanik, i da želi pogovoriti s njim. Čertophanov izidje na predkućnicu i ugleda poznatoga svoga židovčića na prekrasnu donskom konju, gdje nepomično i ponosito stoji usred dvorišta. — Na židovčiću nije bilo kape; držao je pod pazuhom, noge nije dio u same stremene, nego u remenje stremena; poderani skutovi kaftana visjeli s obje strane sedla. Ugledavši Čertophanova cmokne usnama, trgne laktima i zamahne nogama. No Čertophanov ne samo nije odgovorio na pozdrav njegov nego se pače razsrdio; i plane sav u jedanput: šugavi se žid usudjuje sjediti na tako prekrasnu konju.... kaka je to nepristojnost!

— Ej ti etiopska nagrdo! — vikne on: — odmah da si sišao, ako ne ćeš, da te u blato povuku!

Žid se bez oklievanja pokori, svali se kao vreća sa sedla — i pridržavajući jednom rukom povod* smiešeći se i klanjajući se prikuči se Čertophanovu.

— Što ti je? s dostojanstvom upita Pantelej Jeremjeić.

— Vaša plagarodnost, izvolite pogledati, kakva to konjić? — progovori žid ne prestajući se klanjati.

* Konop, na kome se konj vodi.

— Ta .... da .... konj je dobar. A gdje ga dobi? Valja da si ga ukrao?

— A kak bi to moglo bit', vaša plagarodnost! — Ja poštena šid, ja ne krala, ja ga za vaša plagorodnost dobila, da! I ja se trudila i trudila! Zato i konj! Drugi takav konj po sav Don nikak najti ne moreš. — Pogledajte, vaša plagarodnost, kakva konj! Prosim vas, ovamo! — Djä .... djä .... okreni se, stani bokom! — A mi ćemo sedlo snimiti. — Kakov! Vaša blagarodnost?

— Konj je dobar, — ponovi Čertophanov s pričinjenim ravnodušjem, — a u njemu zakucalo u prsima srce. On je bio veoma strastven prijatelj „konjskomu mesu" i u tome je bio velik poznavač.

— Ded' ga, vaša plagarodnost, poglad'te! Po šija poglad'te, hi-hi-hi! Evo tak.

Čertophanov položi kao nehotice ruku na šiju konju, pljesne ga po njoj do dva puta, potom prodje prstima od grive po hrbtu i dospjevši do poznatoga mjestanca nad bubrezima pritisne kao vještak nešto malo to mjestance. — Konj odmah sagne hrbat i pogledavši izprieka na Čertophanova gizdavim svojim crnim okom, zadašće i stupi prednjim nogama napried.

Žid se nasmjehne i pljesne šakama nešto.

— Posna on svoj gospodar, vaša plagarodnost, svoj gospodar!

— Nu, ne laži, — srdito ga prekine Čertophanov. — Kupiti ja od tebe toga konja .... nemam čime, a darova ja jošte niesam ne samo od žida — nego ni od Gospoda Boga primao!

— A i kak bi ja smjeti što ga drago vam darovati, smilujte se! — klikne žid: — vi kupite, vaša plagarodnost .... a na paricu — ja počekam.

Čertophanov se zamisli.

— Što tražiš? — progovori on napokon kroz zube.

Žid sažme ramenima.

— A, što sam sam platio. Dvie stotine rublji.

Konj je stajao dva — a, možebit, i triputa više od te svote.

Čertophanov se odvrati na stranu i zievne grozničavo.

— A kad ćeš po.... novce? — upita on prisiljeno namrštivši obrve i ne gledajući na žida.

— A kad bude vašemu plagarodstva po volja.

Čertophanov podigne glavu natražke, ali ne podigne očiju. — To nije odgovor. Govori razgovietno, Irodovo pleme!.... — Ja ću ti se obvezati, što li?

— Nu, tak ću reći — brzo progovori žid — za šest mjeseci.... je l' po volja?

Čertophanov ne odgovori ništa.

Žid se trudio, da mu pogleda u oči. — Je li vam po volja? Sapoviedate li ga postaviti u konjušnica.

— Sedla mi ne treba, — izgovori kratko Čertophanov. Uzmi sedlo — čuješ li?

— Kako ne, kako ne, uzet ću, promuca obradovan žid i naprti sebi sedlo na rame.

— A po novce, — nastavi Čertophanov.... — poslije šest mjeseci, — i ne dvjesta, nego dvjesta pedeset. Šuti! Dvjesta pedeset, velim dugujem ti!

Čertophanov nije se sveudilj mogao riešiti, da podigne oči. Nikad nije tako u njemu trpio ponos. — Jamačno mu se činio dar, što ga iz zahvalnosti donosi siromašak! I on bi toga žida i zagrlio i izbio....

— Vaša plagarodnost, začne žid osokolivši se i smijucajući se — trebalo bi, po ruski običaj, iz ruke u ruka....

— Gle, što si jošte namislio? — Jevrej.... pa ruski običaj! — Ej! tko je tu? Uzmi konja, odvedi ga u konju-

šnjicu. — Pa mu uspi ovsa! Ja ću odmah sam doći, pogledat ću. I znaj: ime mu — Malek-Adelj!

Čertophanov već pošao bio na predkućnicu, no okrenuvši se oštro na peticama potrči k židu, krepko mu stisne ruku. — Taj se nakloni i već je usne pružio — no Čertophanov odskoči natrag i progovori u pô glasa: „Nikomu ne kazuj!“ te izčezne za vratima.

5.

Od samoga toga dana — glavni posao, glavna briga, radost u životu Čertophanovljevu — bio Malek-Adelj. On ga tako zavolio, kako nije ni same Maše ljubio, priliepio se više za nj, nego za Nedopjuskina. — Ali i jest bio konj! Oganj, živi oganj, ma barut — a dostojanstvo kao u boljara! — Neumoran, durašan, obrni ga kud ti volja, poslušan; a hrana te njegova ništa ne stoji; ako nema ništa drugo, glodje zemlju pod sobom. Ide l' korakom — kao da te na rukama nosi; kasom — kao da te u zibci ziba, a kad poteče, tako ga ni vjetar ne dostiže! Nikad se on ne zadiše, jer je — u njega mnogo odušaka. Noge — ocalne; da se on kad spotakao — toga se nitko ne opominje! — Preskočiti jarak ili plot — to je njemu ništa, pa kaki je još umnik! Na glas odmah dotrči podigavši glavu; zapovjediš li mu, da stane a sam otideš — ne će se ni maći; tek se staneš vraćati, malo će za'rzati: „evo me, veli.“ — I ničega se ne boji; u samoj tami, u mećavi nadje put; a tudjinu ne da ni za što na se: zubma će ugrizti! A i psi ne smiju k njemu, odmah ga prednjom nožicom po čelu tuc! pa već nije živ. — Konj s ponosom: bičem se nad njim samo poradi ukrasa razmahuje — a sačuvaj Bože, da dirneš u nj! Ali čemu tude dugo razpredati: — blago, a ne konj!

Stane l' Čertophanov opisivati svoga Malek-Adelja — odkuda mu govor?! A kako ga istom timario i milovao! — Dlaka se na njemu prelievala srebrom — ali ne starim, već

novim, tamna sjaja; prodješ li dlanom preko nje — pravi baršun! Sedlo, pokrovac, uzdica — sva baš orma bila do toga dotjerana, opravna, očišćena — uzmi olovku, pa riši! Čertophanov — što ćeš više? sam je svojom rukom i grivicu spletavao ljubimcu svome, a grivu i rep prao pivom i kopita mu pače ne jedanput mašću mazao i....

Bivalo, te je posjeo Malek-Adelja i odjahao — ne k susjedima — on nije s njima kao ni prije obćio — već preko polja njihovih, mimo kuće.... Nasladjujte se, kao da veli, izdaleka, bene! Čuje li drugiput, da se gdjegod lovi — da se u pusto polje opravio bogat vlastelin, — eno ga odmah onamo — i igra konja u daljini, u obzoru, udivljavajući sve gledaoce krasotom i brzinom konja svoga, a nikoga ne pušta k sebi u blizinu. Jednom se pače lovac nekaki natisne za njim sa svom pratnjom; vidi, gdje odmiče od njega Čertophanov, pa stane vikati za njim iza glasa u punu trku: „Ej, ti! Slušaj! Traži, što hoćeš za svoga konja! Ne ću požaliti tisuću! Dat ću ti ženu, djecu! Uzmi posljednje moje!“

Čertophanov najedanput ustavi Malek-Adelja. Lovac doleti k njemu. — Gospodaru! viče, reci: što želiš? Rodjeni otče!

— Da si ti car, — progovori otegnuto Čertophanov (a on, što je živ, nije ni čuo za Shakespeara), — pa da mi daš sve carstvo svoje za konja moga — pa ti i to ne bih uzeo! — Reče, zahohoće, propne Malek-Adelja na stražnje noge, kao zvrčku ili zujalicu pa — marš — marš! Po strništu su gotovo iskre vrcale. A lovac (kažu, da je bio vrlo bogat knez) kapom o zemlju — pa se zabije licem u kapu! Jedno po sata tako je proležao.

Pa i kako da Čertophanov ne cieni konja svoga? Nije l' se po njegovoj milosti snova očitovala prednost njegova, posljednja prednost nad svima njegovim susjedima?

6.

Vrieme je medjutim teklo, rok se plaćanja približavao — a u Čertophanova ne samo nije bilo dvjesta pedeset rubalja, nego ni pedeset. Što da se uradi, čime da se pomogne? — „Pa što?“ odluči on napokon, — „ako se žid ne umilostivi, ne uzhtije jošte počekati — dat ću kuću i zemlju — a sam ću na konja, pa kud me oči vode! Od glada ću umrieti — ali Malek-Adelja ne dam od sebe!“ On se vrlo uzruja i zamisli se pače; no tu se sudbini — prvi i posljednji put — sažali na njega, nasmjehne mu se; nekaka daljna tetka, samo ime njezino bilo Čertophanovu nepoznato, ostavila mu u oporuci ogromnu svotu u njegovim očima, čitave dvie tisuće rubalja! — I te je novce dobio, kako se veli, u zgodan čas: dan pred dolazkom židovim. Čertophanov malo nije poludio od radosti — na rakiju nije ni pomislio; od samoga onoga dana, koga je Malek-Adelj k njemu došao, nije kapi u usta uzeo. On poteče u konjušnicu, izljubi prijatelju svome s obje strane njuške nad nozdrama, ondje, gdje je koža u konja tako nježna. — Sad se više ne ćemo razstati! — uzklikne on, plještući Malek-Adelja po šiji, pod razčesanom grivom. Vrativši se kući odbroji i zapečati u paket dvjesta pedeset rubalja. Potom je razmišljao ležeći na ledjima i pušeći lulicu o tome, kakov će ražpored s ostalim novcima učiniti, — a poimence kake će nabaviti pse: prave kostromske i bez sumnje krasnopjegave! Zabavljao se pače s Perfiškom, kome je obećao nov kazakin* sa žutim galunama po svemu švu — i legne spavati u podpunom blaženstvu.

Njemu se prikazao neliep san; kao da je izjahao u lov samo ne na Malek-Adelju, već na nekakvoj čudnoj životinji roda devina; u susret mu trči biela, posve kao snieg biela lisica .... Hoće da zamahne arapnikom**, hoće da nadržka

* Kozački kaput. — ** Bič za hajkanje.

psa na nju — a mjesto arapnika u njegovim je rukama izpirača* i lisica trči pred njim i draži ga jezikom. On skače sa svoje deve, spotiče se, pada .... i pada upravo u ruke žandaru, koji ga zove general-gubernatoru i u kome on upoznaje Jaffa.

Čerthophanov se probudi. U sobi bilo tamno; drugi su pietli taman propjevali ....

Negdje daleko, daleko, za'rzao konj.

Čertophanov pridigne glavu .... Još se jedanput čulo slabo, slabo rzanje.

— To rže Malek-Adelj! — pomisli on. To je njegovo rzanje! No a zašto je tako daleko? Ljudi božji.... Ne može biti ....

Čertophanova najedanput zazebe, u tren oka skoči s postelje, pipajući potraži čizme, odielo, odjene se, – i zgrabiv izpod uzglavlja ključ od konjušnice, skoči na dvorište.

7.

Konjušnica se nalazila na samom koncu dvorišta; jednim je zidom izlazila u polje. Čertophanov nije na jednom stavio ključ u ključanicu — ruke mu drhtale — i nije odmah zavrnuo ključem .... On postoji nepomično, pritaji disanje; ne bi li se što maklo za vratima! „Maljoška! Malec!“ vikne on u po glasa; mrtva tišina! Čertophanov preko volje darne ključem; vrata škrinula i otvorila se .... Daklem niesu bila zaključana. On korakne preko praga — i snova vikne konja svoga — no taj put punim imenom: Malek-Adelju! No vjerni se drug ne odazove, samo miš prošušti po slami. Čertophanov se baci na ono od tri stojila konjušnice, na koje je bio postavljen Malek-Adelj. On pogodi upravo na to stojilo, makar i bila unaokolo tama kao u rogu .... Pusto! Glava se zavrti

* Krpa, što se njom izpira.

Čertophanovu; kao da mu je zvono zatutnjilo pod lubanjom. Nešto je htio da kaže — ali je samo zapištao i kružeći rukama gore, dolje, po stranama, zaduhan, s klecajućim koljenima prelazio iz jednoga stojila u drugo .... u treće, gotovo do vrha nabijeno sienom, udario se o jedan zid, o drugi, pao, premetnuo se preko glave, pridigao se i najedanput poleti glavom bez obzira kroz poluotvorena vrata u dvorište ....

— Ukrali ga! Perfiško! Perfiško! Ukrali! — rikne iza glasa.

Momče Perfiška uleti kao zvrčka, u košulji samoj, iz komorice, u kojoj je spavalo ....

Kao pijani sraze se oba — i gospodar i jedini njegov sluga, posred dvorišta; kao omamljeni vrtjeli se oni jedan oko drugoga. Ni gospodar nije mogao kazati o čemu se radi, ni sluga nije mogao razumjeti, što se od njega hoće. — Nesreća! nesreća! mucao Čertophanov; nesreća! nesreća! — ponavljalo je za njim momče. „Svjetiljku podaj! upali svjetiljku! Ognja! ognja!“ — prodre napokon iz bezsvjestnih grudi Čertophanovljevih. Perfiška poteče u kuću.

No nije bilo lako upaliti svjetiljku, dobiti ognja. Sumporne se šibice u to vrieme držale za riedkost u Rusiji; u kuhinji davno ugasla posljednja žeravica — ognjilo se i kremen nije odmah našao i slabo je djelovalo. Sa zubnim škrgutom iztrgne ih Čertophanov iz ruku uplašenoga Perfiške, te stane sam kresati oganj. Iskre su obilno vrcale, jošte obilnije kletve i pače uzdisaji — no trûd* ili se nije htio zapaliti, ili se ugasio pored svega zajedničkoga nastojanja četiriju naduvenih obraza i usana! Napokon, za neko pet časa, ne prije, upali se lojan komadić svieće na dnu razbite svjetiljke, i Čertophanov u pratnji Perfiškinoj grune u konjušnicu, digne svjetiljku nad glavu, ogleda se ....

Sve pusto!

---

* Guba.

On skoči na dvorište, obleti ga na sve strane — ali konja nema nigdje! Plot, što je ogradjivao dvor Panteleja Jeremjeića, već je davno dosegao starost i na mnogo se mjesta provalio i k zemlji se nagao .... Uporedo s konjušnicom sasvim se provalio, čitav aršin u širinu. Perfiška pokaže Čertophanovu to mjesto.

— Gospodaru! pogledajder ovamo; toga danas nije bilo. I kolje strši iz zemlje van; — bit će, da ga netko povadio.

Čertophanov priskoči sa svjetiljkom, prodje njom po zemlji ....

— Kopita, kopita, trag podkova, trag, svjež trag, promrmlja brzo. — Tu su ga proveli, tu, tu!

On preskoči smjesta plot i poteče s vikom: „Malek-Adelju! Malek-Adelju!“ upravo u polje.

Perfiška ostane neodlučan kod plota. Svietloga je kruga od svjetiljke skoro nestalo iz njegovih očiju, progutao ga gust mrak bezzvjezdne i bezmjesečne noći.

Sve se slabije i slabije čulo očajano vikanje Čertophanovljevo ....

8.

Već je zora zabieljela, kad se vratio kući. Lica čovječjega nije na njemu bilo, blato pokrivalo je sve njegovo odielo, izraz lica postao divlji i strašan, tužno i tupo gledale su oči njegove. Promuklim šapatom protjera od sebe Perfišku, i zaključa se u svoju sobu. Jedva se držao na nogama od umora — no nije legao u postelju, već sjeo malo na stolac kod vrata, te se uhvatio za glavu.

— Ukrali ga! .... ukrali!

No kako je tat izmudrovao, te ukrao noću iz zaključane konjušnjice Malek-Adelja? Malek-Adelja, koji ni danju nikoga tudjega k sebi nije puštao — ukrasti bez šuma, bez lupe?

I kako ćeš protumačiti, da nije nijedan pas u dvorištu zalajao? Istina — bila su samo u svemu dva, dva mlada štenca i ti se od zime i od gladi zarili u zemlju — no ali opet!

„A što ću ja sada raditi bez Malek-Adelja?“ — razmišljao Čertophanov. — „Posljednje sam se radosti sad lišio — došlo vrieme, da umrem. Drugoga konja da kupim, novaca bi se, hvala Bogu, našlo. Ali gdje da nadješ drugoga takva konja?“

— Panteleju Jeremjeiću! Panteleju Jeremjeiću! — čuo se plah glas za vratima.

Čertophanov se skoči na noge.

— Tko je božji? — vikne on svojim glasom.

— Ja sam to, vaš momak, Perfiška.

— Što bi rad? Je l' se našao, kući je l' dotrčao?

— Nikako, nije gospodaru, Panteleju Jeremjeiću; ali židovin onaj, od koga ste ga kupili....

— Nu?

— On je došao.

— Go-go-go-go-go! — zagogoće Čertophanov — i odmah razklopi vrata. — Vuci ga ovamo, vuci! vuci!

Ugledavši žid priliku, koja se nenadno pojavila, kuštravu, podivljalu svoga „dobrotvora,“ stojeći za ledjima Perfiškinim, htjede već da skokom umakne; no Čertophanov ga u dva skoka stigne i zaciepi mu se kao tigar u grlo.

— A! po novce si došao! po novce! — zahropi on, kao da ne davi on, već njega da dave; noću si ga ukrao, a danju došao si po novce? A? A?

— Smilujte se, va.... ša.... plagarodnost, promuca gotovo žid.

— Kazuj, gdje je moj konj? kud si ga dio? kome si ga prodao? kazuj, kazuj, kazujder!

Žid nije više ni mucati mogao; na pomodrilu je njegovu licu izčezao pače izraz straha. Ruke upale i objesile se; sve

se tielo njegovo, biesno uzdrmano od Čertophanova, bibalo natrag i napried, kao trska.

— Novce ću ti izplatiti, izplatit ću ti podpunoma, do posljednje kopjejke, vikao Čertophanov — ali ću te zadaviti kao posljednje pile, ako odmah ne kažeš....

— Ta već ste ga zadavili, gospodaru, — mirno opazi momče Perfiška.

Sad tek dodje Čertophanov k sebi.

On pusti šiju židovu; taj se odmah složi na pod. Čertophanov ga pridigne, sjedne ga na klupu, ulije mu u grlo čašicu rakije — i osviesti ga. I osviestivši ga zametne s njim razgovor.

Pokazalo se, da žid nije imao ni najmanje slutnje o kradji Malek-Adelja. Pa i s koga povoda da on ukrade konja, koga je sam dobavio za „poštovanoga Panteleja-Jeremjeića?“

Onda ga Čertophanov odvede u konjušnicu.

U dvoje su oni razgledali stojila, jasle, ključanicu na vratima, prekopali sieno, slamu, potom su izišli na dvorište. Čertophanov je pokazao židu trag kopita kod plota — i najednom se udario po bedrima.

— Stani! — vikne on. — Gdje si ti konja kupio?

— U Maloarhangeljskom okružju, na Verhosenskom sajmu, — odgovori žid.

— Od koga?

— Od kozaka.

— Stani! Je l' taj kozak bio mlad ili star?

— Srednjih godina, ugledan čovjek.

— A kakva mu duša? Kakvo lice? Jamačno lopov prepreden?

— Valjda, lopov, vaša plagarodnost.

— I što, kako ti je govorio, taj lopov — je l' dugo imao konja?

— Opominjem se, rekao je, da je dugo.

— Nu, onda ga nije drugi ukrao, nego upravo on! — Sudi ti, slušaj, stani ovamo .... kako ti ime?

Žid se strese i pogleda crnim svojim očicama na Čertophanova.

— Kako mi ime?

— Nu, da: kako te zovu?

— Mošelj Lejba.

— Nude, razsudi, Lejba, prijatelju moj — ti si pametan čovjek — kome bi se Malek-Adelj dao u ruke, ako ne starome gospodaru? Ta on ga i osedlao, i zauzdao, i pokrovac je s njega snimio — eno gdje na sienu leži! .... On je sve kao kod kuće radio! Svakoga bi drugoga, znaj, osim gospodara, Malek-Adelj nogama pregazio! Buku bi taku podigao bio, cielo bi selo bio pobunio! Slažeš li se sa mnom?

— Slažem, slažem, vaša plagarodnost ....

— Nu, razumije se, prije svega valja potražiti toga kozaka!

— Ali kak ga potrašit', vaša plagarodnost! Ja ga svega samo jednaput vidio — a gdje on sad — i kako mu ime? Aj, vaj, vaj! — doda žid žalostno tresući viticama*.

— Lejbo! — vikne ujedanput Čertophanov, — Lejbo, pogledaj me! Ta ja sam s uma sašao, ja niesam pri sebi! .... Ja ću se ubiti, ako mi ti ne pomogneš!

— Ali kako ja mogu ....

— Hajde se mnom — potražit ćemo tata toga!

— A kud ćemo?

— Po sajmovima, po velikim drumovima, po malim drumovima, za konjokradicama, po gradovima, po selima, po salašima — svuda, svuda! A za novce ti se ne brini: ja sam, brate, dobio nasljedstvo! Posljednju ću kopjejku posijati — ali prijatelja ću svoga dobiti! Ne će nam umaći kozak, naš

* Pajesima; židovske vitice, što vise po sljepočicama.

zlotvor! — Kud on — tud i mi! On pod zemlju — i mi pod zemlju! — On k djavolu — a mi k samomu sotoni!

— Nu, sašto k sotona, — opazi žid, može se i bes toga.

— Lejbo! — prihvati Čertophanov, — Lejbo, ako i jesi jevrej i vjera tvoja poganska — ali duša je u tebe bolja od gdjekoje hrišćanske! Sažali se na mene! Sam da podjem, ne znam za što, sam ne ću svladati toga posla. Ja sam napržica — a ti si glavica, zlatna glavica! Vaš je već rod taki: bez nauke je sve postigao! Ti se možebiti sumnjaš: odkuda, veli, u njega novci? Hajdemo k meni u sobu — ja ću ti sve novce pokazati. Uzmi ih, krst sa šije uzmi — samo mi vrati Malek-Adelja, vrati, vrati!

Čertophanov je drhtao kao u groznici; znoj se u krupnim kapljicama valjao s njegova lica — i miešajući se sa suzama gubio se u brkovima njegovim. On je Lejbi stiskao ruke, on ga molio, on ga malne cjelivao .... On se zanio. Žid je već kušao, da progovori, da ga uvjeri, da mu nikako nije moguće odieliti se, da ima posla .... Šta? Čertophanov nije ništa ni čuti htio. Nije bilo druge: siromašni Lejba pristane.

Drugi se dan Čertophanov zajedno s Lejbom odveze iz Bezsonova u seljačkim kolima. Žid je pokazivao lice nešto smeteno, držao se jednom rukom za gredicu te je poskakivao sa svim svojim slabašnim tielom na droncavu sjedalu; drugom je rukom stiskao k pazuhu, gdje je bio u njega smotak asignacija (banaka), zamotanih u novinski papir. Čertophanov je sjedio kao kip, samo je očima unaokolo igrao i disao punim prsima; za pojasom stršio mu kinžal*.

— Nu, zločinče — razstavniče, sad se čuvaj! — promrmlja izlazeći na državni drum.

Kuću je svoju ostavio na momku Perfišci i na babi kuharici, gluhoj i staroj ženetini, koju je uzeo pod krov svoj iz milosrdja.

---

* Bodež.

— Ja ću se k vama vratiti na Malek-Adelju, — vikne im na razstanku, — ili se uobće ne ću vratiti!

— Ti bi barem mogla za mene poći, što li! — naruga se Perfiška gurnuvši kuharicu laktom u rebra. — Sve jedno — gospodara ne ćemo dočekati, a inače ćemo, znaj, od dosade poginuti!

9.

Mine godina .... ciela godina; a o Panteleju Jeremjeiću nikaka glasa. Kuharica umrla; sam je Perfiška već namjeravao da ostavi kuću, pa se opravi u grad, kud ga mamio bratuđed njegov, koji je kao kalfa živio u vlasuljara — kad se najedanput razprostranio glas, da se gospodar vraća! Parokijalni djakon dobio je od samoga Panteleja Jeremjeića pismo, u kojem ga obavješćuje o namjeri svojoj, da dodje u Bezsonovo te ga moli, da to obznani družini — poradi dužnoga dočeka. Te je rieči Perfiška tako razumio, da treba, veli, barem prah nešto malo otrti — u ostalom nije on velike vjere imao u izpravnost viesti; sasvim tim došlo mu, da se uvjeri, da je djakon istinu rekao — kad se nekoliko dana potom Pantelej Jeremjeić sam, svojom glavom, pojavi na dvorištu dobarca, na konju Malek-Adelju.

Perfiška poteče k gospodaru — i, pridržavši stremen — htio mu već pomoći, da sidje s konja; no taj skoči sam dolje i bacivši naokolo slavodobitni pogled vikne gromko: „Ja sam rekao, da ću naći Malek-Adelja — i našao sam ga na zlo neprijateljima i sudbini samoj!“ Perfiška pristupi k ručici njegovoj, no Čertophanov nije obratio pažnje na usrdje sluge svojega. Vodeći za sobom u povodu Malek-Adelja upravi velikim koracima u konjušnicu. Perfiška pogleda pozornije nešto svoga gospodara — i uplaši se: „Oh, kako je omršavio i postarao se za godinu — a lice kako mu postalo strogo i mrko!“ A čini se, da bi se valjalo Panteleju Jeremjeiću ra-

dovati, što je ipak, evo, stigao svoga; pa se on i radovao, zaista .... pa se ipak Perfiška prepao, pače mu težko bilo. Čertophanov postavio konja na predjašnje njegovo stojilo, lako ga udari po ledjima i progovori: „Nu, evo te i opet kod kuće! Pazi se!....“ Istoga dana najmi on pouzdana čuvara iz nekmetovskih bezkućnika, namjesti se snova u svojim sobama, pa je živio kao što i prije....

Pa opet ne sasvim kao što prije .... No o tom poslije.

Drugi dan poslije povratka svoga pozove Pantelej Jeremjeić k sebi Perfišku, pa nemajući drugoga druga stane mu pripoviedati — ne gubeći zaista čuvstva svoga dostojanstva — basom, kakim mu je načinom uspjelo naći Malek-Adelja. Za pripoviedanja sjedio Čertophanov licem k prozoru i pušio lulu na dug čibuk, a Perfiška stajao na pragu vratnom metnuvši ruke za ledja — i gledajući s poštovanjem na zatiljak gospodara svoga slušao pripoviest o tome, kako se, poslije mnogo uzaludnih pokušaja i vožnja Pantelej Jeremjeić napokon našao u Romni na sajmu, već sam, bez žida Lejbe, koji nije po slabosti značaja uztrajao i pobjegao od njega; kako je petoga dana, kaneći već otići, posljednjiput pošao po redovima kola i najednom ugledao medju druga tri konja privezana za zobnicu — ugledao Malek-Adelja! Kako ga odmah poznao — i kako je Malek-Adelj njega poznao, stao rzati i trgati se i kopitom zemlju kopati. — I nije bio u kozaka, — nastavi Čertophanov sve ne obrćući glave i istim basovim glasom, — već u ciganina-konjara. Ja, razumije se, zgrabim odmah konja kao svoga i hoću da ga silom vratim; no lopov ciganin izdere se kao oparen, da ga sav trg čuo, stao se kleti, da je konja kupio od drugoga ciganina — i htio, da dovede svjedoke .... Ja pljunem — i izplatim mu novce; da ga djavo! Meni je u glavnome to drago, što sam prijatelja svoga našao i mir duševni polučio. U karačevskom sam okružju, na rieči žida Lejbe, pograbio jednoga kozaka — za

moga tata ga držao, svu mu obrazinu izbio; a pokazalo se, da je kozak bio sin popov — i oderao s mene za povriedjenu čast — sto dvadeset rubalja. Nu novci su tečevina, a glavno je: Malek-Adelj i opet je u mene! Ja sam srećan sad — i nasladjivat ću se u miru. A za tebe, Porfiriju, jedan naputak: kako samo, što Bog sačuvao, ugledaš u okolini kozaka, a ti u isti hip, ne govoreći ni rieči, bježi i nosi mi pušku, a ja ću već znati, kako mi valja postupati!

Tako je govorio Pantelej Jeremjeić Perfišci; tako su izrekla usta njegova; no u srcu njegovu nije bilo tako mirno, kako je on uvjeravao.

Avaj! u dnu duše svoje nije on bio sasvim uvjeren, da je od njega dovedeni konj zaista Malek-Adelj!

10.

Nastalo težko vrieme za Panteleja Jeremjeića. Naročito se mirom najmanje od svega nasladjivao. Istina osvitali i liepi dani; sumnja u njemu nikla pokazala se ludorijom; on je gonio od sebe neliepu misao kao nesnosnu muhu, te se pače smijao sam sebi; no osvitali su i ružni dani; neodstupna ga misao snova stala iztiha točiti i izjedati srce njegovo kao miš izpod poda — i on se mučio jedko i potajno. Nezaboravnoga dana, kad je našao Malek-Adelja, — osjećao je Čertophanov jednu samo blaženu radost .... no kad je drugo jutro pod nizkom strehom noćišta stao sedlati nahoda svoga, blizu koga je proveo svu noć — nešto ga prvi put kljucne.... On samo strese glavom — no sjeme je bilo sasvim tim bačeno. Za povratnoga putovanja kući (produljilo se od prilike jednu nedjelju) riedko se budile sumnje u njemu; one bivale silnije i očitije taman što se vratio u Bezsonovo svoje, gdje je živio predjašnji, nesumnjivi Malek-Adelj .... Drumom je jahao više korakom, ljuljajući se, gledao na stranu, pušio duhan iz sasvim kratka kamiša i ni o čem nije razmišljao, osim da

uzmemo, da je za se pomislio: „Što se samo Čertophanovljevim prohtije — toga se i dovinu! Trice!“ te se nasmjehne; nu s njegovim dolazkom kući začne se drugo poglavlje. Sve je on to dakako zadržao za sebe; već samo samoljublje ne bi mu bilo dopustilo, da izkaže svoj nutarnji nemir. On bi svakoga „prekinuo na dvoje“, ma da samo izdaleka nagoviesti, da novi Malek-Adelj nije, čini se, stari; on je primao čestitanje poradi „sretno polučenoga nahoda“ od nemnogih lica, s kojima se slučajno sastao, no nije tražio tih čestitaka, on je gore od prije izbjegavao sastajanje s ljudma — zao znak! On je gotovo postojano, ako se može tako reći, izpitivao Malek-Adelja; jahao na njemu kudagod podalje u polje i stavljao ga na kušnju; ili je ulazio kradimice u konjušnicu, zaključivao za sobom vrata i postavivši se pred samu glavu konju zagledavao mu u oči, pitao ga šaptom: „Jesi l' ti to? Jeli l' ti? Ti li?....“ ako to ne, razmatrao ga mučke, da tako postojano, po čitave satove, sad se radujući i mrmljajući: „Da! on je! dakako on!“ — sad opet sumnjajući se, pače smućujući se.

I Čertophanova niesu toliko smućivale fizičke netočnosti ovoga Malek-Adelja s onim.... kojih se medjutim nije mnogo nabrojilo. U onoga kao da je rep i griva bila tanja a uši šiljastije, i babice* kraće, a oči svjetlije — no to se moglo tako samo činiti; ali Čertophanova smućivale su nesličnosti, da tako rečem, moralne. U onoga bile druge navade, svaka mu je navika bila druga. Na primjer: onaj se Malek-Adelj svaki put ogledao i lagano rzao, kako je samo Čertophanov ušao u konjušnicu; a ovaj žvatao sebi sieno, kao da ništa ne biva — ili je driemao oborivši glavu. Oba se niesu s mjesta makla, kad je gospodar skakao sa sedla; no onaj je, kad su ga zvali, odmah išao na glas — a ovaj je i nadalje stajao kao panj. Onaj je trkao takodjer brzo,

* Nadkopitna kost.

no poskakivao je više i dalje; ovaj je korakom išao slobodnije, a kasom truckavije* — te se „kresao“ kad i kad podkovama — to jest sustizao se zadnjom nogom o prednju. Take sramote nije nikad bilo u onoga — sačuvaj Bože! Ovaj, činilo se Čertophanovu, sve ušima striže, tako glupo — dok je onaj naprotiv naćulio jedno uho nazad — pa ga tako i držao — na gospodara pazio! Onaj, kako bi opazio, da je oko njega nečisto — odmah udari zadnjom nogom o zid stojila; a ovomu nije stalo do ničega — ma i do trbuha zagrezao u gnoj. Onaj je, jesi li ga n. pr. postavio protiv vjetra, odmah čitavim plućima dahnuo i stresao se; a ovaj samo dašće; onoga je kišna vlaga uznemirivala — ovomu nije do toga ništa.... prostiji je ovaj, prostiji. I prijaznosti nema u ovoga kao u onoga i ukočen je u povodu** — zašto i govoriti! To je bio mio konj — a ovaj....

Evo što se Čertophanovu kadšto pričinjalo i gorčinom se u njemu ozivale te misli. Zato opet u drugo vrieme — pušta konja svoga u punom skoku po istom uzoranom polju ili ga prinudja, da skoči na samo dno prolokane jaruge i da se popne u skoku po samoj strmini, te se ukoči srce u njemu od zanosa, gromko gikanje prodire iz usta, i zna on, zna pouzdano, da je pod njime pravi, nesumnjivi Malek-Adelj, jer koji je drugi konj u stanju, da uradi to, što radi ovaj?

Ali i tu nije minulo bez grieha i bez nevolje. Produljena su iztraživanja Malek-Adelja stajala Čertophanova mnogo novaca; o kostromskim psima nije više razmišljao te je jahao po okolici osamljen kao i prije. Jedno jutro gle nagazi Čertophanov neko pet vrsta od Bezsonova na isti kneževski lov pred kojim je tako mladenački igrao podrugu godinu tome nazad. I morao se baš slučiti taki dogadjaj: kao onoga dana, tako eto i sada — zeca iznenada, pa skok izpred pasa izpod medje na obronku! — Haj, Haj! Svi se lovci bez prekida zagnaju

* Drmao se, droncao se. — ** Konop, na kojem se konj vodi.

za njim i Čertophanov se zagna takodjer — samo ne zajedno s njima, već jedno dvjesta koraka na stranu — baš tako kao i tada. Ogromna vododerina koso prosiecala strminu, i dižući se sve više i više postepeno se suživala i presiecala put Čertophanovu. Tamo, gdje mu je valjalo preskočiti — i gdje ju je podrugu godinu tome nazad zaista preskočio— bila ona sve jošte osam koraka u širinu, i do dva sežnja u dubinu. Osjećajući unapried slavlje, tako čudnovatim načinom obanovljeno slavlje — Čertophanov zagogoće* slavodobitno, mahne bičem — i lovci su sami letjeli, i sami niesu smetali očiju s junačkoga jahača — konj je njegov letio kao striela — evo mu već vododerine pred nosom samim — nu, nude, ujedanput, kao tada....

No Malek-Adelj se propne, skrene na lievo i poleti duž jaruge, ma kako mu Čertophanov vukao glavu na stranu, k vododerini.... Prepao se, dakako, nije se pouzdavao u se! Onda Čertophanov plamteći sav od stida i od gnjeva, malo ne plačući spusti uzde i potjera konja upravo napried, u goru, dalje, dalje od tih lovaca, samo da ne bi čuo, kako mu se oni podsmievaju, da bi samo izčezao što skorije iz prokletih njihovih očiju.

Izbijenih bokova, sav obliven sapunskom pjenom dotrči kući Malek-Adelj i Čertophanov se odmah zaključa u svojoj sobi.

— Ne, to nije on, to nije prijatelj moj! Onaj bi skrhao šiju — ali mene izdao ne bi!

11.

Na konac konca „dotuče“, kako se kaže, Čertophanova ovaj dogodjaj. Jašući na Malek-Adelju šuljao se on jedanput po zadvorju popovske kuće, što je okruživala crkvu, u parokiji, koje bilo seoce Bezsonovo. Natukavši na oči kapu, zgu-

* Vičući „go—go“ podpaliti konja.

rivši se i pustivši na oblučje obje ruke, polagano se podizao napried. Duša njegova bila nevesela i smućena. Na jednom ga netko zovne.

On ustavi konja, digne glavu i vidi korespondenta svoga, djakona. S ridjom trouškom* na ridjoj kosi spletenoj u pletenicu, obučen u žućkast kaftan od nankinga, podpasan znatno niže od pasa plavetnikastim ustrižkom**, izadje sluga oltara da razgleda svoje „snoplje“ — i uočivši Panteleja Jeremjeića držao za dužnost svoju, da mu izkaže poštovanje svoje — da u zgodan čas ma samo i šta u njega izprosi. Bez takve zatajane misli, kako se znade, neće duhovnici zapodjeti razgovora sa svjetovnjacima.

No Čertophanovu nije bilo do djakona; on je jedva odgovorio na poklon njegov i promrmljavši nešto kroz zube, mahne već bičem....

— Divna li u vas konja! požuri se djakon da doda; — baš vam može, duše mi, biti na čast. U istinu vi ste muž čudnovata uma; naprosto, pravi lav! — otac djakon bio na glasu s ljeporiečja — što je silno ljutilo otca popa, komu nije bio dar govora dan, pače mu ni rakija nije jezika razvezala. Jedne ste se životinje zasjedanjem zlih ljudi lišili, — nastavi djakon, — i ne klonuvši nimalo, nego naprotiv, uzdajući se više u promisao božji, stekli ste sebi drugu, nikoliko goru, nego gotovo pače i bolju.... jer....

— Što lažeš? — mrko ga prekine Čertophanov: kakav drugi konj? To je onaj isti glavom; to je Malek-Adelj.... Ja sam ga našao. Badava ti brbljanje....

— E! e! e! e! — progovori poslije stanke kao otegnuto djakon igrajući se prstima po bradi i obazirući se na Čertophanova svojim svietlim, pohotnim očima. — A kako to, gospodine? Konja su vašega, tako mi Bog pameti ne uzeo,

---

* Trouška, kapa s tri uha. — ** Striza, što ostane iza kake haljine, kad se skroji.

u minuloj godini jedno dvie nedjelje poslie Pokrova* ukrali, a sad je u nas novembar na kraju.

— Nu pa što sliedi iz toga?

Djakon se sve jošte igrao prstima po bradi.

— Od toga je vremena svakako proteklo više od godinu dana, a konj je vaš, koji je tada bio zelenko, i sada taki; pače kao da je potamnio. Kako to? Zeleni konji u jednoj godini mnogo pobiele.

Čertophanov se strgne .... kao da si ga sulicom dirnuo u srce. I zaista, zelena se dlaka mienja! Kako da mu nije tako prosta misao do sada došla na pamet?

— Kiko* prokleta! mani me se! — zakriešti on najedanput, biesno sievne očima — i namah izčezne iz oka začudjenomu djakonu.

Nu! sve se svršilo.

Sad se evo u istinu sve svršilo, sve je puklo, posljednja je karta pobijena! Sve se najedanput stropoštalo od te jedne rieči: „bieli se!“

Zeleni konji biele!

Poteci, poteci, prokletniče! Toj rieči uteći ne ćeš!

Čertophanov dopiri kući i opet se zaključa.

12.

Da ovo kukavno kljuse nije Malek-Adelj, da medj' njim i Malek-Adeljem nije postojala ni najmanja sličnost, da je svaki iole pametan čovjek morao to na prvi mah vidjeti, da je on, Pantelej Čertophanov na najprostiji način prevaren — ne! da je naročito, s namjerom sam sebe prevario, pustio na se tu maglu — sad o svemu tome nije više bilo ni najmanje sumnje! Čertophanov hodio po sobi onamo i ovamo, jednako

* Praznik presv. Bogorodice 1. oktobra. — * Tako zove djakona, jer je imao kosu spletenu na kiku.

se provrti na petama kod svakoga zida, kao zvier u krletci. Samoljublje njegovo nesnosno je trpjelo; no nije ga samo mučila bol povriedjenoga samoljublja, očajanje zavladalo njime, žedja za osvetom planula u njemu. No protiv koga? Komu da se osveti? Židu, Jaffu, Maši, djakonu, tatu kozaku, svima susjedima, svietu, sam sebi napokon? Pamet mu se miešala. Posljednja je karta pobijena! (Ovo mu se poredjenje dopalo.) I opet je on bio najništaviji, najprezreniji od ljudi, obće ruglo, smiešan lakrdijaš, poznata budala, predmet ruglu — za djakona!!.... On je sebi pomišljao, on je živo sebi pričinjao, kako će mrzka ta kika pripoviedati o zelenom konju, o tupoglavom vlastelinu.... Oj, prokletstvo!!.... Uzalud se Čertophanov trudio, da utiša razlivenu žuč; uzalud je kušao, da sebe uvjeri, da je taj.... konj, ako i baš nije Malek-Adelj, sasvim tim.... dobar, i da mu može mnogo godina poslužiti; on je tu misao s gnjevom odbijao od sebe, u njoj je zaista bila nova uvreda za onoga Malek-Adelja, pred kojim je on sebe i bez toga već držao krivcem.... Jošte i to! Tu je mrcinu, to kljuse kao sliepac, kao mazgov poredio s njime, s Malek-Adaljem! A što se službe dotiče, što bi je to kljuse jošte moglo poslužiti.... ta hoće li se ikad samo udostojiti, da ga posjedne? Ni za što! Nikada!!.... Tatarinu ću ga dati, psima za jelo — drugo on i ne vriedi.... Da! Tako će biti najbolje!

Čertophanov šetao čitava dva sata u svojoj sobi.

— Perfiška! zapovjedi on na jednom. Ovaj čas da si otišao u krčmu; pô vedra rakije dovuci! Jesi l' čuo? Pô vedra, ali brzo! Rakija da bude u ovaj hip u mene na stolu.

Rakija nije zadocnila da se javi na stolu Panteleja Jeremjeića i on začne piti.

13.

Tko bi tada bio posmatrao Čertophanova, tko bi bio mogao biti svjedokom te žalostne ljutine, s kojom je on iz-

pijao čašu za čašom — taj bi jamačno bio oćutio strah preko volje. Nastupila noć; lojana svjećica žalostno gorjela na stolu. Čertophanov prestao lutati iz kuta u kut; on je sjedio sav crven pomućenih očiju, koje je sad spuštao na pod, sad uporno upravljao u taman prozor; ustajao, naljevao sebi rakiju, izpijao je, opet sjedao, opet ustavljao oči na jednoj točki te se nije makao — samo je disanje njegovo učestalo i lice sve više crvenilo. Činilo se, da u njemu sazrieva nekakva odluka, koja je samoga njega smućivala, no kojoj se postepeno privikavao; jedna i ista misao pristupala postojano i neprestano sve bliže i bliže, jedna se i ista podoba risala sve jasnije i jasnije pred njime, a u srcu se pod usjavajućim nastupom težkoga pijanstva već izmjenjivala razdražena zloba čuvstvom zvjerstva i zloslutan se smiešak pojavio na ustima....

— Nu, vrieme jest! — progovori nekakim poslenim, gotovo dosadnim glasom: — dosta je oblaznice*!

On izpije posljednju čašu rakije, uzme pištolj s više kreveta — onaj isti pištolj, iz koga je pucao na Mašu, nabije ga, stavi za „svaki slučaj“ nekoliko pistona u džep — i opravi se u konjušnicu.

Stražar već bio potrčao k njemu, kad je stao otvorati vrata, no on vikne na nj: „Ja sam to! Zar ne vidiš? Nosi se!“ Straža stupi nešto na stranu. „Hajde spavati!“ opet vikne na njega Čertophanov: „ovdje nema što da čuvaš! Velika li čuda, divna li blaga!“ Udje u konjušnicu. Malek-Adelj,.... lažni Malek-Adelj ležao na slami. Čertophanov gurne ga nogom i progovori: „Ustaj, vrano!“ Potom odveže oglavnik s jasala, skine i baci pokrovac na zemlju — i okrenuvši surovo u stojilu poslušnoga konja izvede ga napolje u dvorište, a s dvorišta u polje na veliko čudo stražarevo, koji nikako nije mogao razumjeti, kud se to gospodar odpravlja

* Vino, rakija, što se daje za okrepu.

noću s nezaularenim konjem u povodu? Da ga pita, — razumije se, bojao se, nego ga samo očima pratio, dok nije izčezao na savitku puta, što je vodio susjednoj šumi.

14.

Čertophanov je išao velikim koracima ne ustavljajući se i ne ogledajući se; Malek-Adelj — tim ćemo ga imenom do konca nazivati — išao je pokorno za njim sliedom. Noć je bila dosta svietla; Čertophanov je mogao razlučiti zubčati okrajak šume, što se crnio pred njim kao gusta pjega. Zaokupljen noćnim hladom bio bi se jamačno opio od izpite rakije, kad ga nebi drugo, mnogo jače pijanstvo svega obuzelo bilo. Glava mu otežala, krv mu silno udarala u grlo i u uši, no on je išao čvrsto i znao, kuda ide.

On se riešio, da ubije Malek-Adelja; cieli je dan samo o tome mislio .... Sad se riešio!

On je išao na to djelo ne baš mirno, ali samouvjeren, neporično, kako ide čovjek, pokoravajući se čuvstvu dužnosti. Ova mu se „obmana“ pričinjala veoma „prosta“; uništi li samozvanca, izmirit će se najednom sa „svima“, i sam će sebe kazniti za glupost svoju i opravdat će se pred pravim svojim prijateljem i cielome će svietu dokazati (Čertophanov vrlo se zabrinuo za „cieli sviet“), da se ne može s njime šaliti .... A glavno: uništit će i samoga sebe zajedno sa samozvancem, jer čemu mu jošte život? Kako se sve to redalo u glavi njegovoj, i zašto mu se sve to činilo tako prosto — nije lako objasniti, ako i nije sasvim nemoguće: uvriedjen, osamljen, bez čovječje duše u blizini, bez groša mjedena, pa jošte krvi rakijom upaljene nalazio se u stanju blizu ludila, a nema sumnje o tome, da ima u najneskladnijim postupcima ludih ljudi u njihovim očima svoje vrsti logika, a pače i pravo. O pravu svojem bio Čertophanov u svakom slučaju

podpunu uvjeren; on se nije kolebao, on se žurio, da izpuni osudu na krivcu nedajući u ostalom sebi jasan razlog: koga je za pravo nazivao tim imenom?.... Da pravo rečemo, malo je on o tome razmišljao, što je odlučio uraditi. „Valja, da se svrši“, evo što je on ponovno govorio sebi, tupo i oštro: „svršiti valja!“

A nekrivi krivac trupkao pokornim kasom za ledjima njegovim.... No u srcu Čertophanovljevu nije bilo milosrdja.

15.

Nedaleko od šumskoga okrajka, kud je doveo konja svoga, pružila se nevelika jaruga, do polovine zarasla u hrastovo grmlje. Čertophanov spusti se u nju.... Malek-Adelj spotakne se i malo ne padne na njega.

— Hoćeš li me zadaviti, prokletniče! — vikne Čertophanov — i povuče kao braneći se pištolj iz džepa. Već nije osjećao ljutine, nego onu osobitu ukočenost čuvstva, za koju kažu, da zavlada čovjekom pred izvedenjem zločina. No vlastiti ga njegov glas uplaši — tako je divlje zazvučao pod zaklonom tamnih grana, u gnjiloj i stisnutoj vlazi šumske jaruge! A k tomu je, kao odgovor na klicanje njegovo, nekakva velika ptica nenadno zatreptala na vršku drveta nad glavom njegovom.... Certophanov se strese. On je zaista probudio svjedoka svojemu djelu — a gdje? na tom gluhom mjestu, gdje mu se nije trebalo sresti ni s jednim živim stvorom....

— Hajde, djavle, na sve četiri strane! — progovori kroz zube i — i izpusti povod Malek-Adelju, razmahnuvši se udari ga po ledjima kundakom pištolja. Malek-Adelj odmah se okrene natrag, izkopa se van iz jaruge.... i odtrči. No nije se dugo čuo topot kopita njegovih. Podigavši se vjetar smetao je i zameo svaki zvuk.

Čertophanov se sa svoje strane polagano izkopa iz jaruge, stigne do okrajka i odvuče se drumom kući. Bio sa sobom nezadovoljan; težina, što je osjećao u glavi, u srcu, razprostrani se po svim udima; išao srdit, mrk, nezadovoljan, gladan, kao da ga tko uvriedio, oteo mu plien, hranu....

Samoubojici, komu su zapriečili, da izpuni namjeru svoju, poznata su slična čuvstva.

Na jednom ga nešto gurne ostrag medju pleći. On se ogleda.... Malek-Adelj stoji posred druma. Došao on sliedom za gospodarom svojim, dirnuo ga njuškom.... javio mu se....

— A! — vikne Čertophanov, — ti si sam, sam došao po smrt! Pa nä ti je!

U tren oka prihvati pištolj, zapne kokot, postavi ciev k čelu Malek-Adeljevu, pukne....

Siromašni konj strugne na stranu, propne se na zadnje noge, odskoči jedno deset koraka i najedanput se težko stropošta i zahropi, valjajući se grčevito po zemlji....

Čertophanov začepi sebi uši objema rukama i pobjegne. Koljena su pod njim klecala. I pijanstva, i zlobe i tupoga samopouzdanja — svega je na jednom nestalo. Preostalo jedino čuvstvo stida i sramote — pa sviest, nesumnjiva sviest, da je ovaj put i sa sobom bio na koncu.

16.

Za jedno šest nedelja po tom držao momak Perfiška za dužnost svoju, da zaustavi redarstvenika, koji je prolazio mimo bezsonovsko dobarce.

— Što bi rad? — upita čuvar poredka.

— Izvolite, Vaše blagorodje, k nama u kuću, — odgovori momče s nizkim poklonom; Pantelej je Jeremjeić, čini se, odlučio evo umrieti; tako se evo bojim.

*

— Šta? Umrieti? — upita ponovno redarstvenik.

— Zaista tako, Vaše gospodstvo. Izprva su oni svaki dan rakiju pili, a sad su u postelj legli i već im je veoma zlo. Ja držim, da oni sada razumije se ništa ne razumiju. Bez jezika su sasvim.

Redarstvenik sidje s kola. — Jesi l' ti barem pošao po svećenika? Je l' se izpovjedio tvoj gospodar? Pričestio se?

— Nipošto, Vaše gospodstvo.

Redarstvenik se namrgodi. — A kako ti to, čovječe? Žar se to može — a? Ili zar ti ne znaš, da je zato.... odgovornost velika — a?

— Da ja sam ih i prekjuče i juče pitao, — prihvati uplašeno momče — ne zapoviedate li, velim ja, Panteleju Jeremjeiću, da pohitim za svećenikom? — Šuti, reče, ludo. U tudje se poslove ne pačaj. A jutros su me, kako mu stanem govoriti o tom, — samo pogledali i brkom makli.

— A mnogo li je pio rakije? — upita redarstvenik.

— Jako mnogo! — Učinite milost, vaše blagorodje, izvolite k njima u sobu.

— Nude, vodi! — promrmlja redarstvenik i podje za Perfiškom.

Čudnovat ga prizor čekao.

U zadnjoj sobi kuće, vlažnoj i tamnoj, na ubogu krevetu pokrivenu konjskim pokrovcem, s dronjavom burkom* umjesto jastuka, ležao Čertophanov ne više blied, nego žućkastozelen, kako bivaju mrtvaci, upalih očiju pod svietlim vedjama, šiljasta, no sve jošte crvenkasta nosa na čupavim brkovima. Ležao odjeven u neizmjenljivom svom arhaluku s patronama na prsima i u čerkeskim modrim hlačama. Kapa s malinovim vrškom zakrivala mu čelo do samih obrva. U jednoj je ruci Čertophanov držao lovni bič — u drugoj ve-

* Burka, kratka pustena kabanica čerkeska.

zenu duhankesu, posljednji darak Mašin. Na stolu pokraj kreveta stajala je prazna boca; a nad uzglavljem vidjele se dvie bumbačama o zid pričvršćene risarije. Na jednoj je bio, koliko se dalo razabrati, prikazan debeo čovjek s gitarom u rukama — jamačno Nedopjuskin; druga je prikazivala konjanika u kasu.... Konj je bio nalik na one životinje u pripoviedkama, što ih djeca rišu po zidovima i po plotovima; no brižljivo izradjene pjege zelenka i patrone na konjanikovim prstima, oštri šiljci čizama njegovih, i golemi brkovi niesu dopuštali ni najmanjega mjesta sumnji: ta je risarija imala prikazati Panteleja Jeremjeića na konju Malek-Adelju.

Začudjeni redarstvenik nije znao, čega da se primi. Mrtva tišina carstvovala u sobi. Već je umro, — pomisli on, i uzvisivši glas progovori: — Panteleju Jeremjeiću! Ej, Panteleju Jeremjeiću!

Tad je nješto neobično proizašlo. Oči se Čertophanovljeve polagano otvore, ugasle se zjenice makle najprije s desna na lievo, potom s lieva na desno, zaustavile se na posjetniku, opazile ga.... Nešto svjetlucnulo u tamnoj njihovoj bjeloći, nešto se u njima nalik na pogled pojavilo; — pomodrile se usne postepeno se odljepljivale i čuo se promukao gotovo već groban glas:

— Plemić koljenović*, Pantelej Jeremjeić, umire; tko mu može braniti? — Nikomu nije dužan; ništa ne traži.... Ostavite ga, ljudi! Idite!

Ruka se s bičem kušala dići.... Uzalud! Usne se opet sliepile, oči se zatvorile — i Čertophanov je ležao kao i prije na svom tvrdom krevetu, pružio se ukočeno i skupio tabane.

— Daj mi na znanje, kad umre, — šapne iz sobe izlazeći redarstvenik Perfišci; — a po popa se, mislim, može i sad ići! A na red treba da se gleda, treba mu masla** svještati.

*** Plemić starodavna koljena. — ** Masla svještati, posliednju pomast dati.**

Perfiška istoga dana ode po popa; a drugi mu dan valjalo dati na znanje redarstveniku: Pantelej Jeremjeić umro iste noći.

Kad su ga sahranjivali, dva su čovjeka pratila njegov lies: momak Perfiška i Mošelj Lejba. Glas o Čertophanovljevoj smrti dopro nekako i do žida, — i on nije propustio, da plati posljednji dug svome dobrotvoru.

XXIII.

Sama sazdana kost.

Kraj rodnòj dolgoterpjenjja —
Kraj ty russkago naroda* !
F. Tjutčevъ.

Francuzka poslovica glasi: „Suh ribar i mokar lovac žalostne su pojave“. Nemajući nikada osobite volje za riblji lov ne mogu suditi o tom, što osjeća ribar za liepa jasna vremena i koliko previšuje u kišno vrieme neprijatnost mokrine zadovoljstvo, što mu podaje obilna lovina. No za lovca je kiša — prava nevolja. Baš smo u taku nevolju upali ja s Jermolajem na jednom od naših pohoda za tetrebovima u bjelevsko okružje. Od zore same nije kiša prestajala. Već smo štošta radili, samo da je se izbavimo! I kabanice od gume nadievali smo malo ne na glavu samu, i pod drveta se zaklanjali, da bi pomanje kapalo .... Nepromočne kabanice, da i ne govorim više o tom, da su nam smetale u pucanju, propuštale su vodu na najbezstidniji način; a pod drvećem — istina, kao da nije u prvi mah ni kapalo, no potom provali na jedanput vlaga, što se nakupila na lišću, svaka nas grančica kao iz kišne cievi zaljevala, hladna se strujica gubila za ovratnik i tekla niz ledja .... A to je već posljednje! kako Jermolaj reče. Ne, Petre Petroviću, vikne on napokon. Tako se

* Rodjeni kraju dugoga trpljenja — Kraju ti ruskoga naroda!

ne može .... Danas se loviti ne može. Psima se njušenje zaljeva; puške štrocaju .... Pi! Liepe mi sreće!

— A što ćemo? — upitam ja.

— A, evo što, — Hajdemode u Aleksjeevku. Vi možda i ne znate — to je majurac, — majčici vašoj pripada; odavle je neko osam vrsta. Prenoćit ćemo tamo, a sjutra ....

— Vratit ćemo se ovamo?

— Ne, ne ćemo ovamo .... Meni su za Aleksjeevkom poznata mjesta .... mnogo bolja od ovdašnjih za tetrebove!

Ja niesam stao razpitivati mojega vjernoga suputnika, zašto me nije povezao upravo u ta mjesta i toga istoga dana dodjemo do majčina majurca, za obstanak kojega ja, priznati valja, pače ni slutio niesam do ovoga časa. Pri tom se majurcu ukaže krioce, vrlo staro, no ne nastanjeno i po tome čisto; ja sam proveo u njemu dosta mirnu noć.

Drugi se dan razbudim vrlo rano. Sunce istom se rodilo; na nebu nije bilo nijednoga oblačka; sve unaokolo sjalo u silnu dvostruku sjaju: sjajem mladih jutarnjih zraka i jučerašnjega pljuska. Dok su mi uprezali taratajku*, pošao sam da lutam po malenu negda voćnu, sada podivljalu vrtu, koji je sa svih strana obkoljivao dvorac mirišljivom svojom, sočnom guštarom. Ah, kako mi je bilo liepo na prostom zraku, pod vedrim nebom, gdje su treperile ševe, odkuda se sipao srebrni biser zvonkih njihovih glasova! Na krilima svojim jamačno su poniele sa sobom kapi rose, i pjesme se njihove činile rosom orošene. Ja sam pače skinuo kapu s glave i disao radostno — punim grudima .... Na obronku neduboke jaruge, pokraj samoga plota, vidjela se košnica; uzana stazica vodila k njoj, vijugajući se kao zmijica izmedju gusta zida stepne trave i koprive, nad kojima se uzvisivale, Bog ga znao odkuda zanesene, oštrošiljaste stabljike tamnozelene konopljike.

---

* Lovna kolica.

Ja podjem po toj stazici i dodjem do košnice. Uporedo s njom stajala pletena suša, tako prozvani „amšanik“, kud se meću uljanici* preko zime. Ja zagledam u poluotvorena vrata: tamno, tiho, suho; miriše metvicom, matičnjakom**. U kutu je bio namješten odar a na njemu bila nekaka majušna podoba, pokrita pokrivačem.... Ja već hćah, da otidem....

— Gospodaru! ej gospodaru! Petre Petroviću! čuo se glas slab, tih i promukao, kao šuštanje barovita šaša.

Ja stanem.

— Petre Petroviću! Pristupite, molim vas! — ponovi glas. Dopirao do mene iz kuta onoga odra, što sam ga opazio bio.

Približim se i zapanjim se od čuda. Preda mnom ležao živ čovječji stvor, no ali kaki?

Glava podpunoma usahla, jedne boje, bronzove, — ma na vlas — ikona starinske škole; nos tanak kao oštrice noža; usta mu nije bilo gotovo vidjeti, — samo se zubi bieljeli i oči, a izpod marame izbijaju na čelo tanki čuperci žute kose. Izpod podbradka, na nabranu pokrivaču, miču se, polagano prebirajući prstima kao štapićima, dvie majušne ruke takodjer bronzove boje. Ja se stanem razgledati pomnjivije: lice nije baš bilo ružno, pače liepo, — ali strahovito, neobično. I to mi se lice pričini to strašnije, što vidim, da bi se po njemu, po kovnim njegovim obrazima, pod silu.... pod silu htio razplinuti smiešak, a ne može.

— Vi me ne prepoznajete, gospodaru? — prošapće opet glas; kao da je izhlapio iz usana, što se jedva micale. — A i kako da me prepoznate! — Ja sam Lukerja.... Sjećate li se, što je kolo vodila u matere vaše u Spaskom.... sjećate li se, ja sam jošte pjesmu začinjala?

— Lukerja! — viknem ja. — Ti li si to? Je l' moguće?

— Ja, da, gospodaru, — ja. Ja sam — Lukerja.

---

* Pčelinjak. — ** Trava, kojom se košnice mažu, kad se roj stresa.

Niesam znao, što da rečem te sam kao omamljen gledao na to tamno, nepomično lice s upravljenim na me svietlim i mrtvačkim očima. Je l' moguće? Ta mumija — da je Lukerja, prva krasotica u svoj našoj družini, — visoka, puna, biela, rumena, — grohotkinja*, igračica, pjevačica! Lukerja, umnica Lukerja, za kojom su pristajali svi naši mladi momci, za kojom sam i sâm potajno uzdisao, ja, — šestnaestgodišnji dječak!

— Za miloga Boga, Lukerjo! — progovorim napokon, — što se to s tobom slučilo?

— A taka se nevolja na me srušila! Ali neka vam se ne zgadi na me gospodaru, ne gnušajte se nad nesrećom mojom, — sjednite ovamo na kadicu — bliže nešto, inače me ne ćete čuti.... viš, kako sam glasovita postala!.... Nu, pa i drago mi je, što sam vas vidjela! Kako ste vi to u Aleksjeevku dospjeli?

Lukerja je govorila veoma tiho i slabo, no bez prestanka.

— Mene je Jermolaj, lovac, amo doveo. No pripoviedajde ti meni....

— O nevolji svojoj ja da pripoviedam? — Izvolite, gospodaru. — Već se to davno sa mnom slučilo, oko neko šest ili sedam godina. Mene su tada istom zaručili s Vasilijem Poljakovom — sjećate li se, bio to vrlo ugledan po sebi, kudrav, — u vaše je majke jošte služio kao služar za stolom? Da, vas više tada u selu nije bilo; u Moskvu ste otišli učiti se. — Nas smo se dvoje, ja s Vasilijem, veoma voljeli; iz glave mi nikako nije izlazio; a bilo baš u proljeće. Jedanput, gle, noću.... nedaleko već do zore.... a meni se nije dalo spavati: tako je divno slavuj pjevao sladko!.... Niesam strpjela, dignem se i izadjem na predkućnicu, da ga slušam. Previja on, te previja.... i na jednom mi se pričini, neko me zove Vasinim glasom,

* Koja se grohotom smije.

sasvim tiho: — Luša! .... Pogledavši ja na stranu, a valjda u snu — posrnem, pa poletim upravo preko stuba dolje — i ljoskac na zemlju! I činilo se, da se niesam jako pobila, potom — se skoro pridignem i vratim se k sebi u sobu. Ali se kao nešto u meni unutra — u utrobi — razkinulo .... Dajte da predahnem .... časak .... gospodaru.

Lukerja umukne, a ja sam čudeći se gledao na nju. Najčudnovatije mi je bilo osobito to, što je ona gotovo veselo pripoviest svoju pripoviedala, bez tuge i žalosti, ne tužeći se nikoliko i ne tražeći učešća.

— Od samoga toga slučaja, — nastavi Lukerja, — stanem sahnuti i venuti; crnina došla ne me; težko mi bilo hoditi, a onda već — dosta je, i nogama vladati; ni stajati, ni sjediti ne mogu; sve bi ležala. Pa ni piti, ni jesti mi se ne će; sve gore i gore. Majka me vaša u dobroti svojoj pokazivala liečnicima i u bolnicu slala. Olakšanja mi jednako od toga nikakva nije bilo. I ni jedan liečnik pače nije mogao reći, kakva je to u mene bolest. Što su oni samo sa mnom radili: željezom usijanim palili mi ledja, u sječeni me led sjedali — i sve badava. Pod konac se sasvim ukočim .... I gle gospoštija odredi, da je uzaludno mene dalje liečiti, a u gospoštinskoj se kući ne pristoji držati bogalja .... nu i poslalo me ovamo — zato, što ima ovdje rodjaka mojih. I ja evo živim, kako vidite.

Lukerja i opet umukne i opet se prinudila, da se nasmije.

— Sasvim tim tvoj je položaj užasan! — viknem ja .... i ne znajući, što da dodam, upitam: a što je s Poljakovom Vasilijem? — Vrlo je glupo bilo to pitanje.

Lukerja odvrati nešto malo oči na stranu.

— Što je s Poljakovom? — Nešto je malo jadovao, jadovao — pa se i oženio drugom, djevojkom iz Glinoja. Poznajete li Glinoje? Nije od nas daleko. Zvali je Agrafenom. On me osobito volio, — al', znate, mladu se čovjeku — ne

pristoji ostati neženjom. Pa i kakva sam mu ja mogla biti družica? A on je sebi našao liepu ženu, dobru, — i djece imadu. On živi ovdje u susjeda kao dvorski; majka mu vaša dala odpustnicu i vrlo mu, hvala Bogu, dobro.

— I tako ti sve ležiš i ležiš? — upitam ja opet.

— I tako ja evo ležim, gospodaru, sedmu godinicu. Ljeti ja ovdje ležim, u ovom pleteru, a kako zahladi — prenesu me u predsoblje kupaonice. Tamo ležim.

— Tko se brine tobom? Prigleda li tko?

— A i dobrih ljudi ima ovdje. Ne ostavljaju me. A i malo mi brige treba. Što se jela tiče, ne jedem gotovo ništa, a voda — eno ondje u onome vrču, stoji uviek u obilju, čista, sa izvora. Vrč mogu sama doseći, jedna mi ruka jošte raditi može. Nu, ima tu djevojčica, sirotica; kad i kad me — i polazi, hvala joj. Ovaj je čas tu bila .... Nieste li je sreli? Tako je ljepušna, biela. Ona mi cvieće nosi; ja ga osobito ljubim, naime cvieće. Vrtnoga cvieća u nas nema, — bilo ga, ali ga nestalo. No znaj i poljsko je cvieće liepo; miriše jošte bolje od vrtnoga. Evo n. pr. gjurgjica .... ima l' što prijatnije!?

— A nije li ti dosadno, težko, siromašna moja Lukerja?

— A što ćeš raditi? Lagati ne ću — izprva mi bilo vrlo mučno; a potom sam privikla, naučila se trpežu — pa mir i Bog; drugima je jošte i gore.

— A kako to?

— A u gdjekoga ni pristaništa nema! A drugi je — sliep ili gluh! A ja, hvala Boga, vidim prekrasno i sve čujem, sve. Ako krtica pod zemljom rije — ja i to čujem. I miris svaki ja osjećati mogu, — ma i kako slab bio! Procvate li heljda u polju ili lipa u vrtu — meni i ne treba to kazati, ja to prva odmah osjetim. Samo malo neka potegne vjetrić odanle. Ne, čemu Boga gnjeviti? — mnogima je gore od mene. Pa uzmeš li, da gdjekoji zdrav čovjek lako sagriešiti

može; a od mene je grieh sam otišao. Onomadne me otac Aleksej, svećenik, pričešćivao, pa govorio: „Ti nemaš, veli, što izpoviedati, možeš li ti u stanju tvome sagriešiti?“ — No ja sam mu odgovorila: „A misleni grieh, otče?“ — „Nu,“ reče i sam se nasmije — „to nije velik grieh.“

— Ali ja nisam valjda ni tim samim mislenim griehom osobito grješna, — nastavi Lukerja, — jer sam se tako priučila, da i ne mislim, i još više — da se ne sjećam prošlosti. Vrieme brzo prolazi.

Ja se, priznajem, začudim. — Ti si sveudilj sama samcata, Lukerja; a kako ti možeš zapriečiti, da ti ne dodju u glavu misli? Ili zar sveudilj spavaš?

— Oj ne, gospodaru! Spavati sveudilj ne mogu. Ako i nema velike boli u mene, ali mi ipak ondje u nutrinji sieva, pa i u kostima; ne da mi spavati onako, kako bi trebalo. Ne da .... i tako ja ležim za se, ležim, poliegavam — i ne mislim; osjećam se živa, dišem — i to je sve. Gledam, slušam. Pčele u košnici zuje i bruje; golub sjedi na krovu i guče; kvočka dodje s pilićima zrnca kljuvati; a drugi se put zaleti vrabac ili lepir — veoma mi je prijatno. U prošloj su pače godini lastavice eno ondje u kutu gniezdo sebi savile i djecu rodile. Kako me to bilo zanimalo! — Jedna doleti gniezdašcu — spusti se, dječicu nahrani — pa van. Gledaš — eto već druge njoj u zamjenu. Kadšto ne uleti, samo proleti mimo otvorena vrata, a dječica odmah zapište, i kljuniće razvale.... Ja sam ih i sliedeće godine izčekivala, ali ih je, kažu, jedan ovdješnji lovac iz puške ubio. Pa kaka mu korist? Ta sva lastavica nije veća od kukca .... Kako ste vi, gospoda lovci, zločinci!

— Ja lastavica ne ubijam, — žurno ja opazim.

— Drugi put, — začne opet Lukerja, — bilo gle smieha! Zec dotrči, zaista! Psi ga, tko li, gonili, — a on se upravo na vrata dokotrlja! .... Sjedne sasvim blizu — i dugo je tako

sjedio, — sveudilj je nosom njuškao i brkovima micao — pravi oficir! I na mene je gledao. Valjda je razumio, da mu niesam strašna. Napokon ustane, pa skok k vratima, na pragu se ogleda — i nestane ga! Smiešna li stvora!

Lukerja pogleda na me .... nije l' to veli, zabavno? Ja se, da joj ugodim, nasmijem. Ona se ugrize u uvele usne.

— Nu zimi mi je zaista gore, jer je — mračno; žao mi zapaliti svieću, pa i čemu? Ja ako i znam čitati, ako i jesam uviek bila prijateljica čitanju, no što da čitam? Knjiga ovdje nema nikakvih, pa sve da ih i ima, kako ću je držati, knjigu naime? Otac Aleksjej donio mi, da se raztresem, kalendar; ali videći da nema nikake koristi, uzme ga i odnese opet. Sasvim tim, ako je i mračno, čuje se sveudilj štošta: cvrčak zacvrči, ili miš gdje stane škrgutati. — To je evo liepo: ne misli!

— Drugiput govorim molitve, — nastavi odahnuvši malo Lukerja. — Samo što malo tih samih molitava znam. Pa i čemu da dosadjujem Gospodu Bogu? Za što ga mogu moliti? On bolje zna od mene, što mi treba. Poslao na me pokoru — to znači, da me ljubi. Tako valja da to uzmemo. Izmolim „Otče naš“, „Bogorodicu“, „àkatist*“ Svjemъ Skorbjaščimъ**. — pa i opet liežem bez svake misli. Pa mir i Bog!

Prodju jedno dva časa. Ja niesam prekinuo mučanja i niesam se makao na uzanoj kadici, koja mi je služila za sjedjenje. Grozna, kamena nepomičnost živoga, nesrećnoga stvora, što je preda mnom ležao, prešla je i na mene: i ja se kao uštapim.

— Čuj, Lukerjo, — začnem ja napokon. — Čuj, kakav ću ti priedlog učiniti. Hoćeš li, ja ću odrediti, da te prevezu u bolnicu, u liepu gradsku bolnicu? Tko zna, može biti te jošte izlieče? U svakom slučaju ne ćeš biti sama ....

---

* Hvalospjev crkveni i molitva, koja se stojeći govori ili pjeva. — ** Svima razžalošćenima.

Lukerja jedva jedvice makne obrvama. — Oj nemojte, gospodaru, — progovori ona zabrinutim šapatom, — ne prevezite me u bolnicu, ne dirajte u me. Ja ću tamo samo veću muku mučiti. — Ta kako da me lieči!.... Tako je eno jedanput doktor ovamo došao; htio me ogledati. Ja ga zamolim: ne uznemirujte me, Boga radi. Badava! Stane on mene prevraćati, ruke, noge miesio, razglavljivao; govoreći; „To ja radi znanosti radim, ja sam čovjek u službi njezinoj, učenjak! A ti se, veli, nemoj meni protiviti, jer mi je za trud moj „orden“ na vrat dan, i ja se za vas, budale, staram.“ Natezao me, natezao, kazao mi i ime bolesti mojoj — tako čudnovato — pa je s tim i otišao. A meni je potom svu nedjelju u kostima sievalo. Vi velite, da sam sama, svagda sama. Ne, niesam svagda. K meni dolaze. Ja sam mirna — ne smetam. Djevojčice seljačke zalaze amo, malo naklapaju; zadje i poklònica*, stane pripoviedati o Jerusalimu, o Kievu, o svetim gradovima. Ali mi i nije strašno biti samoj; pače je i bolje, zaista!.... Gospodaru, ne dirajte u me, ne vozite me u bolnicu.... Hvala vam, vi ste dobar čovjek, samo ne dirajte u mene, golube moj!

— Nu, kako želiš, kako želiš, Lukerjo. Ja sam, znaš, na tvoju korist mislio....

— Znam, gospodaru, da na moju korist. Ali gospodaru mili, tko može drugomu pomoći? Tko će mu ući u dušu? Čovjek neka sam sebi pomogne! Vi mi eto ne ćete vjerovati — ležim ja kadšto tako sama.... i kao da nikoga u cielom svietu nema osim mene. Samo jedna jedina ja — živa! Pa mi se čini, kao da me nešto blagoslivlje.... Obuzme me razmišljanje — pače divno!

— A o čem ti tada razmišljaš, Lukerjo?

— To se, gospodaru, takodjer nikako ne da izreći, ni protumačiti. Pa se i potom zaboravlja. Dodje kao kaki tmast

* Hodočastnica.

oblačak, prolije se, pa nastane tako svježe, liepo, a što to znači — to ne razumiješ! Samo mislim u sebi: budi da ima ljudi oko mene — od toga ne bi ništa bilo i ja ne bi ništa osjećala osim svoje nesreće.

Lukerja uzdahne s trudom. Grudi joj se tako isto ne pokoriše, kao i ostali udi.

— Kako ja, gospodaru, pogledam na vas, začne ona iznova, — vama je mene veoma žao. Ali vi me nemojte, zaista, odviše žaliti! Ja ću vam n. pr. nešto reći: ja kadšto i sada.... Ta vi se opominjete, kako sam ja bila u svoje vrieme vesela? Vragolanka!.... pa znate li što? Ja i sad pjesme pjevam.

— Pjesme?.... Ti?

— Da, pjesme, stare pjesme, od kola, podzdjelnice*, božićne, svakojake! Mnogo sam ih, znate, znala i niesam zaboravila. Samo plesnih eto ne pjevam. U sadašnjem stanju mojem — to se ne pristoji.

— A kako ih ti pjevaš.... za sebe?

— I za sebe i glasno. Glasovito ne mogu, — al' se opet — razumjeti može. Ja sam vam eto pripoviedala — k meni dolazi djevojčica. Sirotica, to se zna, shvaća. Tako sam je ja eto izučila; četiri je pjesme od mene preuzela. Ne vjerujte li? Počekajte, odmah ću vam....

Lukerja se oslobodi.... Misao, da se ovo polumrtvo biće sprema, da zapjeva, probudi u meni nehotice strah. No prije nego što sam mogao progovoriti rieč, — u ušima mojim zatrepeće otegnut, jedva čujan, no čist i izpravan zvuk.... za njim je sliedio drugi, treći. „U livadama“ pjevala Lukerja. Ona je pjevala ne izmjenjujući izraza svoga okamenjeloga

* Podbljudnyja pjesni — „podzdjelnice,“ što ih pjevaju uz Božić ženskinje kod vračanja igrajući se „zdjelice“. U toj se igri podkriju pod izvrgnutu zdjelicu kojekakve stvari, pa ih onda redom izvlače i pri tom vračaju.

lica, izbečivši pače oči. No tako je dirljivo zvonio taj siromašni, usiljeni, kao dimna strujica kolebajući se glasak, tako joj se htjelo, da svu dušu u nj ulije .... Već niesam straha osjećao; žalost mi neizkazana stisla srce.

— Oh, ne mogu! — progovori ona na jedanput, — silice nedostaju .... Osobito sam vam se obradovala.

Ona zaklopi oči.

Ja položim ruku na majušne njene, hladne prstiće .... Ona me pogleda — i njezine se tamne vjedje, zarubljene zlatastim trepavicama kao u starodavnih kipova, iznova zaklopile. Poslije časka se zakriese u polumraku.... Suza ih je nakvasila.

Ja se niesam kao ni prije makao.

— Kakva li sam ja? — progovori najednom Lukerja s neočekivanom snagom i otvorivši širom oči, postara se, da s njih suze makne. — Nije l' to stidno? Zašto ja? Davno se to sa mnom nije slučilo .... s onoga samoga dana, kako je Poljakov Vasja u mene bio prošloga proljeća. Dok je sa mnom sjedio i razgovarao — bilo sasvim liepo; a kad je otišao, zaplakala sam ipak na osami! Odkuda se smogle?... Ali, znajte, u nas žena suze se ne kupuju. — Gospodaru, — nastavi Lukerja, — u vas ima jamačno maramica .... neka vam se ne zgadi, utrite mi oči.

Ja se požurim, da joj želju izpunim — i maramicu joj ostavim. Ona je izprvo odbijala .... što će meni, veli, takav darak? Marama bila posve prosta, no čista i biela. Potom je uhvati slabim svojim prstima i više ih nije otvarala. Priviknuvši tami, u kojoj smo se oboje nalazili, mogao sam jasno razlikovati crte njene, pače sam mogao opaziti tanku rumen, koja je prodirala kroz bronzu lica njezina, mogao sam odkriti u tom licu, tako mi se bar činilo, — tragove bivše ljepote njene.

— Vi ste, eno, gospodaru, pitali, — progovori opet Lukerja, — spavam li ja? Spavam doista riedko, no svaki

put snove vidim, — liepe snove! Nikad se ne vidim bolestna: u snu sam uviek posve zdrava i mlada.... Jedna je nevolja, probudivši se, hoću da se malo protegnem — ali sam sva kao zakovana. Jedanput mi se čudan nekakav san sni! Hoćete li, pripoviedat ću vam? — Nu, slušajte. Vidim ja, da stojim u polju, a unaokolo raž, tako visoko dospjela kao zlatna!.... I kao da je sa mnom ridje psetance, hudo, prehudo — sve hoće da me ujede. I kao da je u mene u rukama srp, al ne prost srp, već kao pravi mjesec, kad gle biva nalik na srp. I samim tim mjesecom treba da požanjem svu tu raž do čista. Samo me žega veoma izmučila, i mjesec me zasljepljuje i nekaka lienost na me došla, a naokolo rastu različci*, pa još tako krupni! I svi se glavicama okrenuli k meni. I pomislim ja: nabrat ću tih različaka; Vasja je obećao doći — pak ću sebi najprije vienac saviti; na žetvu ću jošte dospjeti. Začnem ja brati različke, a oni mi se izmedju prsta izmiču te izmiču, ma i koliko ih bilo! I ne mogu ja sebi vienca saviti. A medjutim čujem ja — netko ide već k meni, tako blizu i zove: Luša! Luša!.... Aj, pomislim, šteta, — što niesam uspjela! Ništa zato, stavit ću sebi na glavu ovaj mjesec mjesto različka. Nadievam ja mjesec, baš kao „kokošnik**“ i zasjam tako sama sva u taj čas, i sve polje naokolo osvietim. Gledj — po samim se vrhovima klasja žuri k meni veoma hitro — ali ne Vasja — već sam Hristos! A po čemu sam ja upoznala, da je to Hristos — reći ne mogu, — tako ga ne slikaju, — taman on je! Golobrad, visok, mlad sav u bielome, — samo pojas je zlatan, — pa mi ruku pruža. — „Ne boj se, reče, kićena nevjesto moja, idi za mnom; ti ćeš u carstvu mome nebeskom kolo

* Različak, modar je cviet, što raste medju poljskim usjevima, njemački „Kornblume“, ruski „vasiljok“ (rieč iste osnove, od koje i ime Vasilije, a tako se zvao i Lukerjin nesudjenik). — ** Nakit ženski na glavi.

vodit i pjesme rajske pjevati.“ — I kako ja prionem za ruku njegovu, — u taj čas psetance mene za nogu.... no mi se tu dignemo! On napried.... Krila se njegova po svem nebu razširila, dugačka kao u galeba, — i ja za njim! A psetance moralo me pustiti. Tu sam ja razumjela, da je to psetance — bolest moja, i da u carstvu nebeskom ne će više mjesta za nju biti.

Lukerja zašuti na časak.

— Drugi sam put opet vidjela san, — začne ona iz nova, — a možebit je to bilo prividjenje — ja već ne znam. Učini mi se, kao da u tome samome pleteru ležim a k meni da dolaze pokojni roditelji moji — ćaća i majka — i klanjaju mi se duboko, a sami ništa ne govore. I pitam ja njih: „Zašto se vi, ćaćo i majko, meni klanjate? Zato, rekoše, što si ti mučeći na ovome svietu veliku muku ne samo dušicu svoju olakšala, nego i s nas veliko breme sniela. I nama je na onome svietu mnogo bolje postalo. Sa svojim griesima već si gotova; sada savladavaš naše griehe. I rekavši to, opet mi se roditelji poklone — i nestalo ih iz vida, samo su se zidovi vidjeli. Mnogo sam o tom sumnjala, što se to sa mnom zbilo. Pače i otcu sam na izpoviedi kazala. Samo što on drži, da to nije bilo prividjenje zato, što se providjenja ukazuju samo duhovnom staležu.

— Čujte, kaki sam drugi put opet imala san, — nastavi Lukerja, vidim ja sebe, gdje sjedim kao na državnom drumu pod vrbom, držim štapić oguljen, na ledjima bisage i glava maramom zamotana — kako već jest poklonica! I nekuda mi je ići daleko, daleko na proštenje. I prolaze mimo mene sami poklonici, idu oni tiho, kao preko volje, sve na jednu stranu; u svih su lica sjetna, i svi su nalik jedan na drugoga. I vidim ja, gdje se žena jedna medju njima probija i provlači, viša za cielu glavu od drugih, a na njoj osobito odielo, kao da nije naše, nije rusko. I lice joj tako-

djer osobito, postno lice, strogo. I kao da joj se svi drugi uklanjaju, a ona okrenuvši se najedanput — pa na pravac k meni. Stane i gleda; a oči su u nje kao u sokola žute, velike i svietle, presvietle. I ja je upitam: „Tko si ti?“ — A ona mi reče: „Ja sam tvoja smrt.“ Mjesto da se uplašim, ja se naprotiv — rado, prerado prekrstim. I ta mi žena, smrt moja, reče: „Žao mi te, Lukerja, — no ja te ne mogu sa sobom uzeti. — S Bogom ostaj!“ Gospode, kako mi sad bude težko!.... „Uzmi me“, rečem, „majčice, golubice, uzmi!“ I smrt se moja okrene k meni i stane mi prigovarati.... Razumijem ja, da mi naznačuje moj sat, ali tako nerazumljivo, nejasno.... Poslije, veli, Petrova.... S tim se ja probudim.... Take ja čudnovate snove imam!

Lukerja se podigavši oči u vis.... zamisli....

— Samo gle jedne nevolje moje: dogadja se, da čitava nedjelja prodje, a ja ni jedanput ne usnem. Prošle se godine vlastelinka jedna provezla, opazila me pa i dala staklenku s liekom od bezsanice; naredila mi da uzmem po deset kapi. To mi je veoma pomagalo i ja sam spavala; samo što je staklenka već davno izpita.... Ne znate li, kakav je to bio liek i kako se može dobiti?

Vlastelinka prolaznica dala Lukerji jamačno opija. Ja joj obećam, da ću joj dobaviti takovu staklenku pa i opet niesam mogao, da se ne začudim glasno uztrpljivosti njenoj.

— Eh, gospodaru, odvrati ona. — Što vi to? Kakva uztrpljivost? Evo vam uztrpljivosti Simeuna Stupnika, to je zaista velika: trideset je godina na stupu prostajao! A drugi ugodnik dao se ukopati u zemlju do samih prsiju, i mravi mu lice izjedali.... Drugi mi je put eto jošte pripoviedao učen jedan čovjek: bio kraj jedan i taj su kraj Agarjani osvojili i sve stanovnike mučili i ubijali; a niesu se mogli, radili što im drago, nikako osloboditi. I pojavi se medju tim stanovnicima sveta djevica, uzme velik mač, stavi na se oklop

od dva puda*, podje na Agarjane i sve ih progna za more. A kako ih progna reče im: „sad me spalite, jer je takav bio zavjet moj, da bi ognjenom smrti za svoj narod umrla.“ — I Agarjani je uzmu i spale, a narod se od toga vremena za uviek oslobodio! To je eto junačtvo! A što ja!

Začudim se ja u sebi tu, kud je i u kakvu obliku zašla legenda o Ivani d' Arc i pošutjevši ne mnogo upitam Lukerju, koliko joj godina?

— Dvadeset osam .... ili devet .... Trideset ne će biti. A čemu ih brojiti, godine? Još ću vam nešto gle priobćiti ....

Lukerja najedanput nekako muklo kašljucne i ohne....

— Ti govoriš mnogo, — opazim ja, — to bi ti moglo škoditi.

— Istina, — šapne ona jedva čujno, — našemu je razgovoru konac; pošlo, kud pošlo! Sada, kako vi odete, dovoljno ću se našutjeti. Barem mi duši odlanulo ....

Ja se stanem praštati s njome, ponovim joj obećanje svoje, da ću joj poslati liek, još je jedanput zamolim, da dobrano razmisli i kaže — treba li joj štogod?

— Ne treba mi ništa; svim sam zadovoljna, hvala Bogu, — progovori ona s velikim trudom, ali umiljato. — Daj Bože svima zdravlje! Ali kad biste, gle, gospodaru, majčicu svoju nagovorili — ovdješnji su seljaci siromašni — da im, ako i malo samo, od daće popusti! Zemlje je u njih nedostatno, udobnosti nikakih .... Oni bi se za vas Bogu pomolili .... A meni ništa ne treba, — svim sam zadovoljna.

Ja sam Lukerji rieč dao, da ću joj molbu izpuniti i već podjem k vratima .... a ona me prizove opet.

— Sjećate li se, gospodaru, reče ona — i nešto čudnovato zatrepti u očima njezinim i na usnama — kakva je bila u mene kosa? Sjećate l' se — do samih koljena! Ja se dugo

* Pud ima 16·4 kilograma.

nisam riešila .... Takva kosa! .... No tko će je razčešljavati? U mojem položaju! .... I tako sam je ja odrezala .... Da .... Nu, oprostite, gospodaru! Više ne mogu ....

Toga istoga dana, pred što ću se opraviti u lov, bio u mene razgovor o Lukerji s majurskim desetnikom. Od njega sam saznao, da su je u selu prozvali „Sama sazdana kost“, a u ostalom da nije nikoga uznemirivala; nikakoga mrmljanja se od nje ne čuje, ni tužbe. — „Sama ništa ne zahtieva, a naprotiv — za sve je zahvalna; tihonja, da prava je tihonja, valja reći. Bog je ubio“ — tako zaključi desetnik — „bit će radi grieha; no mi ne ćemo u to uhoditi. A mi da bi je osudili na primjer — to ne, mi je ne osudjujemo. Pustimo je!“

Nekoliko nedjelja potom saznao sam, da je Lukerja umrla. Smrt je po nju došla .... i to „poslije Petrova“. Pripoviedali su, da je na sam smrtni dan sveudilj čula zvuk zvona, ako i jest od Aleksjeevke do crkve više neko pet vrsta i dan bio radni. Medjutim je Lukerja govorila, da zvuk dolazi ne od crkve, nego „ozgor“.

Ona jamačno nije smjela reći: „s neba“.

XXIV.

Drndaju!

Što da vam javim, — progovori Jermolaj ulazeći k meni u kolibu — a ja taman što sam objedovao i legao malo na vojnu postelju, da odahnem nemnogo poslije dosta uspjela i umorna lova na tetrebove — bilo oko desetoga srpnja, a pripeka bila strašna .... što da vam javim: sačme nam sasvim nestalo.

Ja skočim s kreveta.

— Sačme nestalo! A kako to? Ta mi smo sa sobom ponieli iz sela gotovo do trideset funti! — cielu vreću!

— Jest zaista; i vreća bila velika, za dvie bi nedjelje seglo. Ali tko bi ga znao! Rupa, što li, u njoj se našla; — ali samo, što je zbilja tako, sačme nema .... tako, da je za neko deset naboja ostalo.

— A što ćemo sada uraditi? Najbolja mjesta pred nama — obećavala su nam za sjutrašnji dan šest legla....

— A pošljite mene u Tulu. — To nije daleko, svega četrdeset pet vrsta. — Poletjet ću kao vjetar i sačme donieti, ako zapovjedite, cieli pud*.

— A kad ćeš otići?

— Makar ovaj čas. Zašto da oklievamo? Samo što će trebati, da konje najmimo.

— Kako konje naimati? — A čemu nam naši?

— S našim se ne može voziti. — Rudnjak je ohronuo. Strašno!

---

* Pud 16·4 klg.

— Od kada?

— Skorih dana eno, — kočijaš ga vodio na podkivanje. Nu, zakovao ga. — Kovač mora da nije baš bio osobit. Sad ne može pače na nogu stupiti. — Prednja noga. Tako je nosi .... kao pas.

— Što? jesu li ga barem razkovali?

— Ne, niesu ga razkovali; a trebalo ga bez sumnje razkovati. — Valjda mu klinac u meso zatjerao.

Dadem kočijaša pozvati. Pokazalo se. da Jermolaj nije slagao. Rudnjak nije zaista stupao na nogu. — Ja odredim ne časeći, da ga razkuju i postave na vlažnu glinu.

— A što? zapoviedate li, da najmim konje za Tulu? — saleti me Jermolaj.

— A mogu li se u tome zakutku naći konji? — viknem ja nehotice ljutito ....

Selo, u kojem se mi nalazismo, bilo zabitno, pusto; sav se narod njegov činio ljut siromah; s trudom nadjemo jednu — ne baš bielu — ali malo nešto prostraniju kolibu.

— Možda, — odgovori Jermolaj s običnim svojim mirom. — Vi ste za ovdješnje selo kazali živu istinu; ali je u tom samom mjestu živio jedan, — lukav, bogat! Imao je devet konja. On je sam umro, a najstariji sin sad svim upravlja. Čovjek — od svih glupih najgluplji, nu sasvim tim jošte nije uspio, da protepe otčevinu. — U njega ćemo konje dobiti. — Zapoviedate li, ja ću ga dovesti. — Čuje se, da ima u njega braće, djeca bistre glave .... ali on im je opet glava.

— Pa zašto je to tako?

— A jer je najstariji, a to znači: mladji, — pokoravaj se! — Tu se Jermolaj krepko i bezobzirno očitovao o mladjoj braći uobće. — Ja ću ga dovesti. — On je bluna. — Zašt' da se s njim — ne dogovorimo?

Dok je Jermolaj išao po „blunu“, sine mi u glavu, ne bi l' bolje bilo, da sam podjem u Tulu? Prvo, naučilo me

izkustvo, da se slabo mogu pouzdati u Jermolaja; jednom ga pošaljem u grad, da kupi neke stvari, on obeća, da će sve moje naloge izpuniti u jednom danu — te se izgubi cielu nedjelju, zapio sve novce — vratio se pješke — a otišao je na lakim kolicima. Drugo — u Tuli je bio znanac moj, konjski trgovac; u njega mogao sam kupiti konja na mjesto ohronuloga rudnjaka.

— Gotovo! — pomislim ja. — Sam ću poći, a spavat se može i na putu — blago meni kod udobna tarantasa*!

— Doveo sam ga! — vikne četvrt sata po tom Jermolaj navaljujući u sobu. — Odmah za njim udje mužik visoka rasta u bieloj rubači, u modrim hlačama i u likovoj obući, bielih obrva, kratkovid, ridje bradice na klin, duga debela nosa i razvaljenih usta. Po licu je bio zaista „bluna“.

— Evo izvolite, — progovori Jermolaj, u njega ima konja — i on je gotov.

— To jest, to će reći .... — progovori mužik promuklim glasom zapinjući i potresajući riedkom svojom kosom i prebirajući prstima rub kapi, što je držao u rukama. — Ja, to će reći ....

— Kako se zoveš? — upitam ja.

Mužik se pokunji i kao da se zamislio. — Kako se ja zovem?

— Da; kako ti je ime?

— A ime bit će mi — Filofej.

— Nu, gle što, braco Filofeju, čujem da ima u tebe konja. — Dovezi amo trojku, — upreći će moje u moj tarantas, — lak je — i odvezi me u Tulu. — Sad je noću mjesečina, svietlo je i hladno se voziti. Kakva je u vas ovdje cesta?

---

* Spavaća kolica.

— Cesta? Cesta — nikaka. — Do glavnoga druma bit će neko dvadeset vrsta — svega. — Jedno je mjestance.... rdjavo; ali to nije ništa.

— Kako je to mjestance rdjavo?

— A rječicu valja prieći brodom.

— Pa zar ćete vi sami u Tulu ići? — upita Jermolaj.

— Da, sam glavom.

— Dobro! — progovori moj vjerni sluga i mahne glavom. — dobro! ponovi on, pljune i izidje napolje.

Vožnja u Tulu nije više za nj očevidno imala ništa privlačivo; za nj je to bio pust, nezanimljiv posao.

— Poznaješ li ti dobro put? — obrnem se k Filofeju.

— Kako da ne poznajem!? — Samo ja, znate, volja vaša, ne mogu .... zato, što je tako nenadno ....

Pokazalo se, da je Jermolaj naimajući Filofeja kazao mu, da se nebi sumnjao, da će se njemu, tikvanu, platiti.... i samo toliko! Filofej, ako i tikvan — po Jermolajevim riečima — nije se zadovoljavao tom izjavom. On zatraži od mene — pedeset rubalja u bankama, — cienu golemu; ja mu predložim deset rubalja, — cienu nizku. — Uzmemo se pogadjati; Filofej se izprva opirao — potom stane popuštati, — ali slabo. Jermolaj ušavši na časak stane me uvjeravati, da taj „tikvan“ — (viš, ta mu se rieč dopala! — opazi u pô glasa Filofej) — „taj tikvan ne poznaje nikako ciene novcu“, — i tom mi zgodom spomene, kako je neko dvadeset godina tome nazad krčma, što je majka moja podigla na živu mjestu, na razkršću dviju velikih drumova, podpuno propala od toga, što stari dvorski sluga, koga su onamo postavili, da gospodari, u istinu nije znao računati novcima, već ih cienio po kolikoći, — t. j. davao je na primjer srebrni četvrt rublja za šest mjedenih petaka, a uza to je ipak silno grdio.

— Ej, ti, Filofeju, pravi Filofeju! — vikne napokon Jermolaj i lupi srdito odlazeći vratima.

Filofej mu ništa ne odvrati, kao da priznaje, da se zove Filofej, — istina — nije baš sasvim zgodno i da se za takvo ime može čovjek prekoravati, ako i jest u tome lično pop kriv, koga niesu na krštenju, kako valja, nadarili.

Napokon se mi ipak pogodimo za dvadeset rubalja. — On podje po konje i za sat ih dovede čitavih pet na izbor.

Konji su bili uredni, ako su im i grive s repovima bile sputane a trbusi — veliki, kao bubanj podapeti. — S Filofejem došla i dva brata njegova, nikoliko nalik na njega. Majušni, crnooki, šiljata nosa, zbilja su proizvodili utisak djece „previjane“ — govorili mnogo i gotovo — „klepetali,“ kako se Jermolaj izrazio, — no najstarijemu se pokoravali.

Oni izvuku tarantas izpod suše, a podrug sata se mučili oko njega i konja; sad odpuštajući štranjge, sad ih natežući malo po malo! Oba su brata pod svaki način htjela, da upregnu u rukunice „sivca,“ zato „što on može naniz brdo spuštati“; — no Filofej odluči „čupavoga!“ — Tako su čupavoga upregli u rukunice.

Tarantas nabili sienom, pod sjedalo turili ájam* s hromoga rukuničara, — da ga u slučaju, ako pristaje, nabiju u Tuli na novokupljenoga konja.... Filofej uspjevši poteći kući i vrativši se odonud u dugu, bielu otčinu košuljcu, s visokom lončinom** i u namazanim čizmama, popeo se svetčano na bak. — Ja sjednem, pogledam na sat: — četvrt na jedanaest. — Jermolaj se pače ni ne oprosti sa mnom, uzme biti svoju Valetku; Filofej pritegne vodjice, pa vikne tankim tananim glasom: „Ej, vi, mališi!“ — braća mu s obje strane priskoče, udare pod trbuh logove — i tarantas se makne, zakrene iza vrata na ulicu, — čupavi već je htio k sebi u dvorište, no Filofej orazumio ga s nekoliko udaraca

* Konjski jaram; komot. — ** Šešir, nalik na velik lonac.

knuta — i mi, gle, već izletimo iz sela, pa se vozimo po dosta ravnu drumu, medju bezkrajnim grmljem gusta liešća.

Noć je bila tiha, divna, najudobnija za vožnju. Vjetar sad zašuštao grmljem, zanjihao grančice, sad sasvim zamirao; na nebu se gdjegdje vidjali nepomični srebrni oblačci; mjesec bio visoko i sjajno osvjetljivao okolinu. Ja se pružim po sienu i već gotovo zadriemam .... ali se opomenem „kobna mjesta“ i stresem se.

— A što, Filofeju, je l' daleko do broda?

— Do broda? Osam od prilike vrsta bit će.

— Osam vrta, pomislim u sebi. — Prije sata ne ćemo stići. Dotle se može spavati. — Ti, Filofeju, poznaješ dobro put? — upitam ja opet.

— A kako da ga ne poznajem, taj put? Ne vozim prvi put .... Još je nešto dodao, no ja ga više niesam čuo .... Zaspao sam.

Ja se probudim ne s naročitom namjerom, da se probudim ravno za sat, kako se to često dogadja, — već od nekake neobične lupe i bučanja pod samim mojim uhom. — Ja dignem glavu .... Kaka čudesa? — Ja ležim kao i prije u tarantasu, a oko tarantasa se — pol aršina, — i ne više od vrha njegova, — lomi vodena gladčina, osvietljena mjesecom i dršće, tankim, jasnim lelijanjem. Pogledam ja preda se: na baku oborivši glavu, sagnuvši ledja, sjedi kao poganski kip Filofej, — a jošte podalje — nad šumnom vodom, — krive crte oblučca, i konjske glave i ledja. — A sve je to tako nepomično, tako bezšumno, — kao u zakletu carstvu, u snu, u snu pripoviesti .... Kakva to nezgoda? Ja pogledam natrag izpod zakošak* tarantasu .... A mi se nalazimo usred sredine rieke .... brieg je od nas neko trideset koraka!

---

* U karuca ostrag, gdje se prtljag sprema.

— Filofeju! — viknem ja.

— Što je? — odvrati on.

— Kako što te napalo? — Molim te, a gdje smo mi?

— U rieci.

— Vidim, da smo u rieci. — Ali mi ćemo na taj način odmah potonuti. — Tako ti to prelaziš brodom? A? — Ta ti spavaš, Filofeju! Odgovaraj!

— Nešto sam malo zašao, — progovori moj vozač; — pošao sam grieškom, znate, na stranu, a sad valja počekati.

— Kako, čekati valja!? — A šta ćemo čekati?

— Pustite, eno, da se čupavi ogleda; kud se on okrene, tud, znate, valja i poći.

Ja se pridignem na sienu. — Glava se rukaničareva ne makne nad vodom. — Samo se moglo vidjeti pri jasnom svjetlu mjesečevu, kako se jedno uho njegovo nešto malo micalo sad natrag, sad napried.

— Ali i on spava, tvoj čupavi.

— Ne spava, — odgovori Filofej — sad vodu njuši.

I opet sve zamukne, samo je voda kao i prije slabo strujala.

I ja se ukočim.

Mjesečina, noć pa rieka, a mi u njoj....

— Što to tako žamori? — upitam ja Filofeja.

— To? — Patke u trsci.... ako to ne, onda zmije.

Najednom se glava rukuničareva stane micati, uši se naćulile, zadašće i okrene se. — No-no-no-noo! nenadno zaori iza glasa Filofej i pridigne se i zamahne knutom. Tarantas se odmah makne s mjesta, povuče ga napried režući riečni val — i podje trzajući i kolebajući se.... Izprva mi se pričinilo, da tonemo, da idemo u dubinu, ali poslije dva tri udarca i zaronka, vodena se gladčina kao nekako snizila.... sve se više i više snizivala, tarantas iz nje rastao,

— evo se već i točkovi pokazali i konjski repovi — i gle, podižući silno i krupno prskanje, što se u diamantno — ne, ne diamantno — već u safirno razletjelo u bliedom mjesečevu svjetlu, — veselo nas i složno izvukli konji na pješčani brieg, te pošli po cesti uzbrdo, stupajući svojim svietlim mokrim nogama kao za okladu.

— Što? sad će — došlo mi u pamet — kazati Filofej: a, niesam li ja imao pravo? — ili štogod nalik na to? No on ne reče ništa. Zato i ja niesam držao, da je potrebno, da ga korim s neopreznosti i legavši spavati na sienu, pokušam opeta, ne bi li usnuo.

No ja niesam mogao usnuti, ne zato, što se niesam lovom umorio — i ne zato, što mi je nemir, što sam ga doživio, raztjerao san moj, — nego što se desilo, da se vozimo vrlo krasnim mjestima. To su bile daleke, prostrane, podvodne, travne livade, s mnogo nevelikih barica, jezeracâ, potočića, pristaništa, zarasla po krajevima u vrbu i u šiblje, prava ruska, narodu ruskomu draga mjesta, slična onima, kud su polazili junaci naših starinskih pjesama strieljati biele labudove i sive patčice. Kao žućkasta vrpca vijala se izvožena cesta, konji tekli lako — i ja niesam mogao sklopiti oči, — nasladjivao sam se! I sve je to tako meko i skladno promicalo mimo, pod prijaznim mjesecom. — I Filofeja je to uznielo.

— Te se livade u nas zovu svetogeorgijevske, — okrene se on k meni. — A za njima — idu velikoknezovske; drugih takvih livada u svoj Rusiji nema .... Uh, kako l' su krasne! — Rukuničar zadašće i strese se .... — Gospode s tobom!... progovori Filofej ozbiljno i u pô glasa. — Kako l' krasne! — ponovi i uzdahne i potom otegnuto zakrešti. — Eto će skoro košnja začeti, i što će oni toga siena tu sakupiti — šteta! — A u pristaništima ima i mnogo ribe. — Take deverike*!

---

* Pečenice.

— doda on pjevucajući. — Jednom riečju: nije potreba umrieti.

Najedanput podigne ruku.

— Ej! — gledji-der! nad jezerom.... ne stoji li čaplja? ne lovi li ona i noću ribu? Aj ne! to je grana — a ne čaplja. Eto sam se prevario! mjesec uviek obmanjuje.

Tako se mi vozimo i vozimo.... No i već smo gle došli na konac livadama, a pokažu se šumice, uzorana polja; seoce na strani svjetlucnulo dvjema trima vatricama, — do glavnoga druma bilo svega do pet vrsta. — Ja usnem.

I opet se ne probudim sam od sebe. Ovoga me puta probudi glas Filofejev.

— Gospodaru.... ej gospodaru!

Ja se pridignem. — Tarantas je stajao na ravnu mjestu u sred sriede glavnoga druma; obrnuvši se 's baka licem k meni, široko otvorivši oči — (ja se pače začudim, niesam mislio, da su take velike u njega) — šapne mi Filofej važno i tajanstveno:

— Drndaju!.... Drndaju!

— Što veliš?

— Ja velim: drndaju! — Sagnite se, pa slušajte. Čujete li?

Ja pomolim glavu iz tarantasa, pridušim disanje — i čujem u istinu negdje daleko — daleko za nama — slabo, prekinuto drndanje, kao od kotrljajućih se točkova.

— Čujete li? — ponovi Filofej.

— Nu, da, — odgovorim ja. — Ide nekaka ekipaža.

— A ne čujete li.... slušajte! Eno.... zvonca.... pa i zviždanje.... Čujete li? Skinite kapu.... bolje ćete čuti.

Ja kape skinuo niesam, no naćulim uho. — Nu, da.... može biti. — Nu pa što je od toga?

Filofej se okrene licem konjma.

— Kola lete .... lako, točkovi okovani, — progovori i pritegne vodjice. — To niesu, gospodaru, dobri ljudi; ovdje znate pod Tulom mnogo se koješta .... dogadja.

— Gle ti lude! Po čem ti držiš, da su to pod svaki način nevaljali ljudi?

— Istinu govorim. — Sa zvoncima .... pa u praznim kolima .... tko bi to drugi mogao biti?

— A do Tule je l' jošte daleko?

— A bit će jošte neko petnaest vrsta, a kuće nigdje nema.

— Nu, onda tjeraj življe, nema se kad oklievati.

Filofej mahne knutom, a tarantas se opet makne.

Ako i niesam vjerovao Filofeju, niesam opet mogao više usnuti. — A što, ako je tome tako? — Neprijatno se čuvstvo u meni probudi. — Ja sjednem u tarantasu. — do sada sam ležao, — i stanem postrance gledati. Dok sam ja spavao, tanka se magla navukla, — ne na zemlju, nego na nebo; bila ona visoko, mjesec je u njoj visio kao biela mrlja, kao u dimu. Sve se zamračilo i smiešalo, ako i jest dolje vidnije bilo. — Unaokolo — ravna, tužna mjesta: polja, sve sama polja, gdjegdje grmlje, jaruge — i opet polja i ponajviše sama ugar s riedkim korovom. Pusto .... mrtvo! Pa da bi samo i prepelica gdje pućnula.

Vozili se mi jedno pô sata. — Filofej je neprestano mahao knutom i cmokao ustima, no ni on, ni ja, niesmo ni rieči govorili. — Mi se evo popnemo na brežuljak .... Filofej ustavi trojku — i odmah progovori:

— Drndaju .... Drndaju, gospodaru!

Ja se opet pomolim iz tarantasa; no mogao sam ostati pod krovom zakoška, tako je sada razgovietno, ako i jošte izdaleka, dopiralo do uha moga drndanje kolnih točkova, ljudsko fućkanje, zvečanje zvonaca, pače i topot konjskih noga; i pričinilo mi se, da čujem pjevanje i smieh. Vjetar je,

istina, potezao odonuda, no sumnje nije bilo, da su nam se nepoznati putnici za cielu vrstu, — a može biti i za dvie bliže primakli.

Ja se i Filofej pogledamo, — on namakne samo šešir svoj sa zatiljka na čelo i odmah uzme sagnuvši se nad vodjicama udarati konje. Oni se puste u skok, no niesu mogli dugo trkom, nego opet poteku kasom. — Filofej ih nastavi tući. Trebalo je odmicati!

Ne mogu sebi dati računa, zašto sam ja ovaj put, ne mareći u početku za slutnju Filofejevu, najedanput dobio uvjerenje, da se za nama sliedom zaista voze nevaljali ljudi.... Novo niesam ništa čuo; ista zvonca, isto drndanje nenatovarenih kola, isto fićukanje, istu smućenu larmu .... No sad već niesam sumnjao. — Filofej se nije mogao prevariti!

I opet prodje evo do dvadeset časaka.... Za posljednjih časaka od tih dvadeset već smo čuli kroz drndanje i lomot naše ekipaže drugo drndanje i drugi lomot....

— Stani, Filofeju, rečem ja, svejedno — jedan je konac!

Filofej ustavi konje uplašen. — Konji smjesta stanu kao da se obradovali mogućnosti, da odahnu.

— Gospodaru! zvonca zaista nama za ledjima zveče, kola štropoću kao crepovima, ljudi fućkaju, viču i pjevaju, konji dašću i kopitima biju zemlju....

Stigli su nas!

— Ne-e-voljo! — s prekidanjem, u pô glasa, progovori Filofej — i neodlučno cmoknuvši stao poticati konje. No u taj se čas kao nešto najedanput odkinulo, zakevtalo, uhnulo, — i golema veoma široka kola nas s upregnutom trojkom mršavih konja preteku oštro kao vjetar, polete napried i odmah podju korakom zagradjujući nam drum.

— Pravi pravcati razbojnički običaj, — šapne Filofej.

Priznati valja, u meni je srce zakucalo.... Uzmem ja gledati s naporom, — u polumrak mjesečeva, maglom zastrtoga

svjetla. U kolima pred nama je koje sjedilo, koje ležalo neko šest ljudi u košuljama, u haljincima nezapučanim; u dvojice nije na glavama bilo kapa; velike im noge u čizmama klepetale viseći preko gredice, ruke se dizale, padale, preko toga.... tjelesa se navodila*.... Jasno je bilo: pijan narod. Jedni su vikali iza glasa, što im na um palo; jedan je fućkao vrlo oštro i čisto, drugi je grdio; na oblučcu sjedio nekakav gorostas u polušubi i upravljao konjma. — Išli su korakom kao da se na nas i ne obaziru.

Što da uradimo? I mi podjemo za njima korakom.... preko volje.

Cetvrt smo se od prilike vrste micali takim načinom. — Očekivanje mučno.... Gdje se tu može.... spasti, braniti!? Njih šestero, a u mene ma da je štapić! Rukunice da okrenemo nazad? no oni će nas odmah stići. Opomenem se stiha Žukovskoga (tamo gdje govori o ubistvu feldmaršala Kamenskoga.

Topòrъ** razbòjnika prezrjènnyj....

Ako to ne — stegnut će nam grlo prljavom vrpcom.... pa u jarak.... hropi tamo, koprcaj se kao zec u zamci.... Ej ružno ti je to!

A oni idu kao i prije i ne mare za nas.

— Filofeju! — šapnem ja, pokušajde, uzmi malo na desno.... proći nije moguće.

Filofej pokuša jošte, skrene na lievo.... ali mu ni tuda niesu dali proći mimo kola. Pače se i nasmiju. To će reći, da nas ne propuštaju.

— Pravi razbojnici, — šapne mi Filofej preko ramena.

— A što čekaju? — upitam i ja šapatom.

— Eno ondje u jaruzi napried ima nad potokom mostić.... Tamo će nas! Uviek oni tako.... pokraj mostova. Mi smo gospodaru gotovi! — doda on s uzdahom: težko će nas žive odpustiti, jer im je glavno, da ne bude ni tora ni glasa.

---

* Nagibati se onamo i ovamo. — ** Sjekira.

Jedno mi je žao, gospodaru: propala moja trojka, — a braći ne će pripasti.

Ja bih se tu začudio bio, kako se može Filofej u takvu trenutku jošte brinuti za konje svoje, ali priznajem, meni samomu nije bilo do njega.... Da nas ubiju? ponovim ja u misli.

— Zašto? Ta ja ću im sve, što je u mene, dati.

A mostić se sve približavao, sve bivao jasniji i jasniji. Najednom se čulo oštro gikanje*, trojka se pred nama kao digla, poletjela i do mostića je doskakala, najednom je stala kao ukopana, nešto drumu sa strane. — Srce mi odmah stalo.

— Oh! brate Filofeju, — progovorim ja, mi ćemo zajedno u smrt. — Oprosti, ako sam te ja upropastio.

— Kakva tvoja krivnja, gospodaru! Usudu svome uteći ne ćeš! Nude, čupavče, vjerni moj konjicu, — obrati se Filofej k rudnjaku, — stupaj, brate, napried! Odsluži posljednju službu! — Sve jedno.... Gospode, blagoslovi!

I on pusti trojku svoju kasom.

Stanemo se približavati mostiću, — k tima nepomičnim groznim kolima.... Na njima sve, kao hotimice, zamuklo. Nigdje ni vjetra, ni ćuha! Tako ušuti štuka, jastrieb, svaka grabežljiva zvier, kad se plienu približava. — Evo nas uporedo s kolima.... najednom skoči gorostas u polušubi s njih dolje, — pa upravo k nama!

On ne reče ništa Filofeju, ali taj odmah sam pritegne vodjice.... Tarantas stane.

Gorostas položi obje ruke na vratašca — i nagnuvši čupavu svoju glavu i smiešeći se reče tihim, gladkim i fabričnim jezikom ovo:

— Gospodine poštovani! Mi idemo s častne gostbe, sa svatbice; našega smo momka, znate, oženili; kako treba, namjestili; djeca naša sva su mlada, junačke glave, mnogo se popilo, a nemamo čime da razbijemo mamurnost; — ne bi

* Govoriti: gi! gi!

li nam vaša milost podala — samo koji krajcarak, mali darak, — tako, da bi po mjerica na brata došla? — pili bi u vaše zdravlje, Vaš bi rod spomenuli; — a ne bude li nam vaše milosti — nu, a vi se, molimo vas, ne srdite!

— Što je to? — pomislim u sebi.... — Rug?... Šala li?

Gorostas stajao je i nadalje objesivši glavu. U taj se sam hip mjesec izkopao iz magle i osvietio mu lice. To se lice smiešilo — i očima i usnama. A grožnje na njem nije vidjeti.... samo što je čitavo rekao bi zloslutno bilo.... i zubi mu tako bieli, pa veliki....

— Ja sa zadovoljstvom.... progovorim hitro: — uzmite — i izvadivši kesu iz džepa uzmem iz nje dva ciela rublja: — u to su vrieme srebrni novci jošte išli po Rusiji — Evo, ako je to dosta.

— Liepa hvala! zakrešti soldački gorostas — i debeli njegovi prsti u tren zgrabe od mene, — ne svu kesicu, — već samo dva rublja. — Liepa vam hvala! — mahnuvši kosom odleti kolima.

— Djeco! — vikne on, — dva ciela daruje nam prolazeći gospodin!

Svi ti najedanput zahohoću.... Gorostas se uvali na oblučac....

— Sretno ostajte!

I već ih gotovo niesmo vidjeli! Konji uzagrebce, kola zagrmjela uzbrdo, — eno još jedanput svjetlomrcnula u tamnoj crti, što dieli zemlju od neba, izčezla i nestala.

I već se gle ne čuje ni drndanje, ni krika, ni zvonca... Nastala mrtva tišina.

Ja i Filofej se niesmo najedanput osviestili.

— Aj ti moj komedijašu! — progovori napokon — i skinuvši šešir začne se krstiti. — Pravi komedijaš, —, nastavi i obrne se k meni sav radostan. — A, mora da je valjan

čovjek — zaista. — No-no-no mališi! Žurno! — Ostat će te čitavi! Svi ćemo ostati čitavi! — Ta on nam nije dao da prodjemo; on je upravljao konjma. Kaki je komedijaš taj momak! — No-no-no-noo! S Bogom!

Ja sam mučao — no i meni je bilo ugodno pri duši. Ostat ćemo čitavi! — ponovim ja za sebe i razvalim se po sienu. — Jevtino smo prošli!

Mene je pače savjest pekla, zašto sam ja spomenuo stih Žukovskoga.

Najednom mi sune misao u glavu.

— Filofeju?

— Šta je?

— Je si l' oženjen?

— Oženjen, da.

— I djece imaš?

— Jest i djece.

— A kako se niesi njih sjetio? Za konjma si žalio — a za ženom, za djecom?

— A zašto da za njima žalim? Ta kradljivcima ne bi bili pali u ruke. — Ali u pameti bili su mi sve vrieme, — i sad su mi.... eto tako. — Filofej zašuti. — Možebiti.... da je Gospod Bog radi njih vas sa mnom pomilovao.

— Ali ako to niesu bili razbojnici?

— A po čemu da se to zna? — Zar ćeš u tudju dušu ući? — Tudja je duša zaista — mrak. — A s Bogom je svagda najbolje. — Ne.... ja sa svojom obitelju svagda.... No-no-no, mali, s Bogom!

Već je malone svanulo, kad smo pod Tulu stali dolaziti. Ja sam ležao u neznáni polusna....

— Gospodaru, — reče mi najedanput Filofej pogledajdete; eno ih, gdje stoje pred krčmom.... njihova su to kola.

Dignem glavu.... zaista su oni, i kola njihova i konji. Na pragu krčme nenadno se javi poznati gorostas u polušubici.

Gospodine! vikne on razmahujući kapom, — vaše novce popijamo! — A što, kočijašu, — doda on mahnuvši glavom na Filofeja, — jamačno si se uplašio, je l' de?

— Prevesela li čovjeka, — opazi Filofej, kad smo se već neko dvadeset sežanja odvezli od krčme. Stignemo napokon u Tulu; kupim sačme i tom zgodom čaja i vina — pače i konja sam uzeo u konjara. — U podne krenemo natrag. Prolazeći onim mjestom, gdje smo prvi put čuli za sobom drndanje kola, pokaže se Filofej, koji se u Tuli pripio bio, sasvim razgovoran čovjek, — pače mi i pripoviesti pripoviedao, — prolazeći tim mjestom najedanput se Filofej nasmije.

— A opominješ li se, gospodaru, kako sam ti sveudilj govorio: drndaju .... drndaju veli .... drndaju! On nekoliko puta mahne rukom omaške .... Ta mu se rieč već pričini veoma zabavna.

Iste se večeri vratimo u selo njegovo.

Ja sam Jermolaju priobćio slučaj, što nam se dogodio. Budući da triezan, nije pokazivao nikakve sućuti, — samo je nekoliko puta hm-nuo — da li odobravajući ili prekoravajući, — toga on, držim ja, sam znao nije. No dva od prilike dana potom javi mi sa zadovoljstvom, da su onu istu noć, kad sam se ja s Filofejem vozio u Tulu, — i na istom onom drumu, trgovca nekoga oplienili i ubili. Ja tomu glasu izprva niesam vjerovao, no potom se potvrdio; istinitost toga potvrdio mi okružni kapetan, koji je prošao onuda na iztragu.

Niesu li se možda s te „svatbe“ vraćali naši junaci i niesu li toga „momka“, po riečima komedijaša gorostasa „namjestili?“ Ja sam u selu Filofejevu ostao jošte jedno pet dana. — Kad bi se samo s njime sretao, svaki bi mu put običavao govoriti: a? drndaju li?

— Vesela li čovjeka! — odgovori mi svaki put i sam se nasmije.

XXV.

Šuma i step.

.....I ponemnogu načalo nazadъ
Ego tjanutь vъ derevnju, vъ temnyj sadъ,
Gdje lipy takъ ogromny, takъ tjenisty,
I landyši takъ djevstvenno dušisty,
Gdje kruglyja rakity nadъ vodoj
Sъ plotiny naklonilisь čeredoj,
Gdje tučnyj dubъ rastetъ nad tučnoj nivoj,
Gdje pahnetъ konopeljju da krapivoj....
Tuda, tuda, vъ razdoljnyja polja,
Gdje barhatom černjeetsja zemlja
Gdje rožь, kuda ni kinjte vy glazami,
Struitsja tiho mjagkimi volnami,
I padaetъ tjaželyj, želtyj lučъ
Izъ-za prozračnyhъ, bjelyhъ, kruglyhъ tučъ;
Tamъ horošo* .....

(Izъ poemy, predannoj sožženiju.)

Čitatelju su možda ove moje bilježke već dosadile; zato hitim, da ga umirim obećanjem, da ću se ograničiti na štampane odlomke; no razstajući se s njime ne mogu, da ne kažem nekoliko rieči o lovu.

---

* ....I za čas njega natrag stade na selo vući, u taj tamni vrt, gdje stoje silne lipe sjenaste, i djevičanski gjurgjica miriše; gdje rakite okrugle ponad vode sa nasipa se redom nagnule; gdje bujan dub na bujnoj raste njivi, gdje pahne konopljom i koprivom.... tu, tu na ova polja daleka, gdje baršunom se gruda zemlje crni, gdje raž kudgodier oči bacite, u mekanim se valovima ziba, i gdjeno pada težka, žuta zraka kroz prozračne, okrugle oblake; tu dobro jest.... (Iz pjesme, koja je vatri predana.)

Lov s puškom i sa psom prekrasan je sâm po sebi, „für sich,“ kako su govorili u staro vrieme; no da rečemo, vi se nieste rodili za lovca, ali vi sasvim tim ljubite prirodu; vi daklem ne možete ne zavidjeti čovjeku naše vrste .... Slušajte.

Znate li vi, na primjer, kakva je slast izvesti se u proljeću prije zore? Vi izadjete na predkućnicu .... Na tamnosivom nebu gdjegdje svjetlucaju zviezde; vlažan vjetrić kadikad dolieće kao lagan val; čuje se zaustavljen, nejasan šapat noći; drveta slabo šušte sjenom oblivena. Eno meću sag na kola, k nogama postavljaju škrinjicu sa samovarom. Logovi se ježe, dašću i gizdavo premeću noge; par istom probudivših se bielih gusaka prelazi ćutke i polagano preko druma. Za plotom, u vrtu, mirno rče stražar; svaki zvuk kao da stoji u zatihlu uzduhu, stoji i ne prolazi. Vi ste evo sjeli; konji se od jednom makli, gromko zadrndala kola .... Vi se vozite — vozite mimo crkvu, nizbrdo na desno, preko nasipa .... Ribnjak se jedva začinje pušiti. Vama je nešto hladno, vi zakrivate lice ovratnikom kabanice; vama se driema. Konji gacaju zvučno po barama; kočijaš fićuka. No vi ste se evo odvezli jedno četiri vrste .... kraj se neba rumeni; po brezama se bude i nespretno prolieću čavke; vrabci čirikaju oko tamnih stogova. Svjetliji biva uzduh, vidniji drum, nebo jasno, bjelasaju se oblačci, zelene se polja. U seljačkim kućama gore luči crvenim ognjem, za vratima se čuju zaspani glasovi. A medjutim se zora razgara; eno se već protegli zlatni prutci po nebu, u jarugama se viju pare; ševe zvonko pjevaju, predosvitni vjetar dunuo, — i tiho se radja bagreno sunce. Svjetlost gotovo potokom poteče; srce u vama uztrepće kao ptica. Svježe, veselo, ljubko! Daleko se vidi unaokolo. Onamo za gajem je selo; onamo podalje drugo s bielom crkvom, onamo brezova šumica na brežuljku; za njom blato, kuda vi idete .... Življe, konji, življe! Velikim

kasom napried!.... Još su vam ostale do tri vrste, ne više. Sunce se brzo podiže; nebo je čisto .... Vrieme bit će prekrasno. Stado upravilo iz sela vama u susret. Popeli ste se na brieg .... Kaka li pogleda! Rieka se vijuga na neko deset vrsta tamno modrikasto kroz maglu; za njom vodenastozelene livade; za livadama položiti humci; u daljini viju se nad blatom vivci* s vikom; kroz vlažni se sjaj, razliven u uzduhu, jasno pomalja daljina .... ne onako, kako ljeti. Kako slobodno dišu grudi, kako se brzo dižu udi, kako se kriepi sav čovjek, zaokupljen svježim disanjem proljeća!....

A ljetno, srpanjsko jutro! Tko je osim lovca izkusio, kako se slastno lûtâ u zoru po grmlju? Kao zelena crta ide trag vaših nogu po rosnoj, pobliedjeloj travi. Vi razgrnete mokar grm, — gotovo vas zalije nakupljenim, toplim mirisom noći; sav je uzduh nasićen svježom gorčinom pelina, medom heljde i djeteline; u daljini stoji kao zid hrastova šuma i sja se i žari u suncu; jošte je svježe, no već se osjeća blizost žege. Glava ti se omamljeno vrti od obilja miomirisa. Grmlju nema konca .... Kojegdje samo u daljini žuti se dospjevajuća raž, po uzkim prugama crveni se heljda. Eno zaškripala kola; korakom se vuče mužik, stavlja za vremena konje u hlad .... Vi se pozdravite s njime, otidjete — glasan se zvuk kose razlieže za vama. Sunce skače sve više i više. Brzo se suši trava. Već je evo nastala žega. Prolazi sat, drugi .... Nebo tamni na krajevima; žarkom žegom odiše nepomičan uzduh. — „Gdje bi se tude, brate, mogao napiti?“ pitate kosca. — „A onamo u jaruzi je bunar.“ Kroz gusto grmlje liešća, zamršeno povijušom travom, spuštate se jaruzi na dno. Zbilja: pod samim obronkom krije se izvor; hrastov grm željno razširio nad vodom šapate svoje grane; veliki srebrasti klobuci** igrajući izbijaju iz dna, pokrivena mekom, baršunastom ma-

* Vivak, ptica što živi po barovitim mjestima, njem. Kiebitz, dosadna je lovcu, jer mu vikom plaši zvier. — ** Vodeni mjehuri.

hovinom. Vi se bacate na zemlju, vi ste se napili, no vi ste lieni, da se maknete. Vi ste u hladu, vi dišete mirisavom vlagom; vama je dobro, a protiv vas žare se grmovi i gotovo se žute na suncu.

No, što je to? Vjetar nenadno dopiri i prouji; uzduh se naokolo potrese: nije l' to već grom? Vi izlazite iz jaruge .... kake su to olovske pruge na obzoru? Žega li biva gušća? ili se oluja diže? .... No, gle, slabo sievnula munja .... Ej, eto oluje! Naokolo jošte jarko sunce svietli; jošte se loviti može. No oblak raste; prednji mu se kraj pružio kao rukav, sagiba se kao svod. Trava, grmlje, sve je najedanput potamnjelo .... Uskori! onamo, čini se, vidi se sjenik .... uskori! .... Vi dotrčite, udjete .... Kakva li kišica? kakve li munje? Gdjegdje prokapala voda kroz slamni krov na mirišljivo sieno .... No i opet eno sunce zaigralo. Oluja prošla, vi izlazite. Bože moj, kako se sve naokolo veselo sja, kako je uzduh svjež i židak, kako miriše jagodama i gljivama! ....

Ali eno nastaje večer. Večernja je zažara požarom planula i pol neba zahvatila. Sunce sjeda. Uzduh je u blizini nekako osobito providan, rekao bi staklen; u daljini spušta se meka para, na oko topla; s rosom zajedno pada rumen sjaj na poljane, do nedavno jošte zalivene potocima židkoga zlata. Od drvétâ, od gŕmôvâ, od visokih stogova siena izašle duge sjene .... Sunce sjelo; zviezda se upalila i titra u ognjevitom moru zapada .... Eno bliedi, modri se nebo; odvojene sjene izčezavaju, uzduh se puni maglom. Vrieme je kući, u selo, u kolibu, gdje noćite. Zametnuvši pušku na rame brzo idete ne mareći za umor .... A medjutim nastaje noć; na dvadeset se koraka ne vidi; psi se jedva biele u mraku. Onamo nad crnim grmljem kraj se neba mutno provedrava .... Što je to? — Požar? .... Nije ne, mjesec izlazi .... A onamo dolje, na desno, već svjetlucaju vatrice

seoske .... Eno napokon i vaše kolibe. Kroz prozorčić vidite stol, pokriven bielim stolnjakom, goruću svieću, večera ....

Drugi opet put zapovjediš, da se upregnu laka kolica pa se odvezeš u šumu na trćke. Veselo je provlačiti se po uzkoj stazici medju dva zida visoke raži. Klasje vas tiho bije po licu, različci se hvataju za noge, prepelice viču naokolo, konji bježe slabim kasom. Evo i šume. Hlad i tišina. Gizdave jasike visoko trepeću nad vama; tanke, viseće grančice breza jedva se miču; silni hrast stoji kao junak pokraj krasne lipe. Vi se vozite po zelenoj sjenama izprutanoj stazici; velike žute muhe nepomično vise u zlaćanu uzduhu i najednom odlietaju; mušice viju se u stupu sjajući se u sjeni, tamneći na suncu; ptice mirno pjevaju. Zlatni glasak grmušin ozvanja se s nevinom, brbljavom radošću, a pristaje mirisu gjurgjičinu. Dalje, dalje, dublje u šumu .... Šuma gluhne .... Nerazumljiva tišina pada ti na dušu; pa i unaokolo tako je dremovno i tiho. Ali eto doletio je vjetar i zašumjeli su vrščići, kao padajući valovi. Kroz prošlogodišnje ugasito lišće raste gdjegdje visoka trava; gljive stoje osobito pod svojim šeširićima. Najednom skoči napolje zec, pas se sa zvonkim lajanjem otisne za njim ....

A kako je ta ista šuma liepa u poznu jesen, kad dolijeću šljuke! One se ne drže u gušti, iskati ih valja duž okrajaka. Vjetra nema, i sunca nema, ni svjetla, ni sjene, ni ćuha ni sluha; u mekom se uzduhu razlio jesenski miris, sličan mirisu vinskomu; tanka magla leži u daljini nad žutim poljima. Kroz ogoljelo, mrko granje drveta bieli se mirno nepomično nebo; gdjegdje visi na lipama posljednje zlatno lišće. Vlažna se zemlja ugiblje pod nogama, visoko se, suho bilje ne miče; duge niti sjaju se na pobliedjeloj travi. Mirno dišu grudi, a u dušu ulazi neobičan nemir. Ideš duž šumskoga okrajka, gledaš za psom, a medjutim dolaze ti u pamet drage slike, draga lica, mrtva i živa, bûdê se davno usnuli

utisci neočekivano; mašta leti i uznosi se kao ptica, i sve se tako jasno miče i stoji pred očima. Srce sad najednom uzdršće i zakuca, strastno juri napried, sad nepovratno tone u uspomenama. Sav se život razvija lako i brzo kao savitak; svom svojom prošlošću, svim čuvstvima, silama, svom dušom svojom vlada čovjek. I ništa mu unaokolo ne smeta — ni sunce, ni vjetar, ni šum . . . .

A jesenski, vedar, nešto malo hladan, ujutru mrazovit dan, kad se breza, kao drvo priče, sva zlatna, prekrasno odbija o bliedomodrom nebu, kad nizko sunce već ne grije, ali jasnije od ljetnoga sja, nevelika se jasikova šumica sva svjetluca skroz i skroz, kao da joj je veselo i lako stajati goloj; inje se jošte bieli na dnu dolina, a svjež vjetar tihano pomiče i tjera upalo, suho lišće, — kad se riekom radostno valjaju modri valovi, odmjereno uzdižući raztresene guske i patke, u daljini mlin klopoće, napola zastrt vrbama i u svietlom uzduhu nad njim oblieću hitno šareni golubovi . . . .

Liepi su i ljetni magloviti dani, ako ih i ne vole lovci. U take se dane ne može loviti: ptica prhnuvši vam izpod nogu izčezava taj čas u bjeličastoj tami nepomične magle. A kako je tiho, kako neizkazano tiho sve naokolo! Sve se probudilo i sve muči. Vi prolazite mimo drvo — a ono ni makac, ono se mazi. Kroz tanku paru, jednako razlivenu u uzduhu, crni se pred vama dugačka pruga. Vi je držite za blizu šumu; vi pristupate — šuma se pretvara u visoku gredicu pelina na medji. Nad vama, naokolo vas — svud je magla . . . . Ali se evo pomalo vjetar diže — pramen bliedomodra neba mutno izlazi kroz sve rjedju, gotovo dimljivu paru, najednom se probije zlatastožuta zraka, zastruji dugim potokom, udari preko polja, upre se o šumu, — i gle sve se opet naoblači. Dugo se nastavlja ta borba; no kako je neizkazano veličanstven i vedar dan, kad svjetlost napokon pobiedi, a posljednji se valovi ugrijane magle sad spuštaju i

razprostiru kao stolnjaci, sad dižu i izčezavaju u dalekoj nježno sjajnoj visini . . . .

No vi ste se gle odpremili u daleko polje, u step. Do deset ste se vrsta vucarili po seoskim cestama — napokon eno vas na glavnoj. Mimo bezkrajnu povorku kola, mimo krčme s kipućim samovarom pod strehom, sa širom otvorenim vratima i s bunarom, od jednoga sela do drugoga, kroz neprogledna polja, duž zelenih konopalja, dugo se, dugo vozite. Svrake prelieću s vrbe na vrbu; žene idu s dugim grabljama u rukama u polje; čovjek putnik u ponošenu kaftanu od nankinga s uprtnjačom na ledjima vuče se sustalim korakom; natovarena vlastelinska karuca, u koju je šest visokih ohronulih konja upregnuto, plovi vam ususret. Iz prozora strši rogalj jastuka, a u zadku, na rogožini držeći se za konopac sjedi postrance lakej u kabanici do obrva poprskan. Evo okružni gradić s drvenim, krivim kućicama, s bezkrajnim oborima, s trgovačkim nenastanjenim kamenim zgradama, sa starinskim mostom nad dubokom jarugom.... Dalje, dalje!....

Minemo stepna mjesta. Pogledaš li s briega — kakov pogled! Okrugli, nizki humci, uzorani i zasijani do vrha razdvajajaju se kao široki valovi; grmljem zarasle jaruge vijugaju se medju njima, kao dugoljasta ostrva razbacane nevelike šumice; od sela do sela teku uzke stazice; crkve su biele; medju šibljem svjetluca se rječica, na četiri mjesta stiešnjena nasipima; daleko u polju strše redom droplje; stara se gospodska kuća sa svojim gospodarskim zgradama, s voćnjakom i guvnom zaklonila kod nevelika ribnjaka. No vi se vozite dalje, dalje. Humci sve manji i manji, drveća gotovo ni vidjeti nije. Evo je napokon one — bezkrajne, nepregledne stepi! . . . .

A u zimni se dan ide po visokim zapusima za zecovima, diše se studen, oštar uzduh, nehotice se žmira od osljepljujućega sitnoga svjetlucanja mekoga sniega, nasladjuje

se zelenom bojom neba nad crvenkastom šumom! .... A prvih proljetnih dana, kad se sve naokolo sja i ruši, kroz težku paru okopnjela sniega već miriše ugrijanom zemljom, kopninama*, pod kosom sunčevom zrakom ševe pjevaju povjerljivo i potoci se s veselim žuborom i bukom iz jaruge u jarugu valjaju ....

Sasvim tim, vrieme je da svršim. U zgodan sam čas — progovorio o proljeću: u proljeće lak je razstanak, proljeće povlači i srećne u daljinu ....

S Bogom, čitatelji; želim vam postojanu sreću.

---

* Mjesto, gdje je okopnjelo.

SADRŽAJ.

Ivan S. Turgenjev: Lovčeve bilježke.

		Strana
I.	Tvor i Kalinić	7
II.	Jermolaj i mlinarica	21
III.	Malinova voda	34
IV.	Okružni liečnik	45
V.	Moj susjed Radilov	56
VI.	Slobodnjak Ovsjanikov	65
VII.	Ljgov	85
VIII.	Bježina livada	98
IX.	Kasjan s Krasive Meči	121
X.	Dvorski	143
XI.	Pisarna	158
XII.	Vukodlak	178
XIII.	Dva vlastelina	187
XIV.	Lebedjanj	197
XV.	Taćjana Borisovna i njezin sinovac	211
XVI.	Smrt	225
XVII.	Pjevači	239
XVIII.	Petar Petrović Karatajev	259
XIX.	Ročište	276
XX.	Hamlet ščigrovskoga okružja	287
XXI.	Čertophanov i Nedopjuskin	315
XXII.	Konac Čertophanovljev	336
XXIII.	Sama sazdana kost	375
XXIV.	Drndaju!	391
XXV.	Šuma i step	407

DATE DUE

D. L. 433—

891.7 T93iz 3
3 5556 008 624 355

83

891.7
T93iz
v.3
852883

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com